acces la istorie

RĂZBOAIELE CIVILE *1640-1649*

Angela Anderson

ALL

The Civil Wars 1640-1649
Angela Anderson
Copyright © 1995 Angela Anderson
First published in English by Hodder & Stoughton.

Războaiele civile 1640-1649
Angela Anderson
Copyright © 2002 **ALL EDUCATIONAL**

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
ANDERSON, ANGELA
Războaiele civile, 1640-1649, Angela Anderson; trad.: Cornelia Bucur - București: Editura ALL EDUCATIONAL, 2002
208 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-483-8

I. Bucur, Cornelia (trad.)

94(420)

Editura **ALL EDUCATIONAL** — Bd Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10
Departamentul difuzare — ☎ 402 26 20
Fax: 402 26 30
Comenzi la: — comenzi@all.ro
URL: — http://www.all.ro
Redactor: — Simona Ceauşu
Procesare copertă: — Stelian Stanciu
Ilustrația copertei: — Portret al lui Henry Ireton atribuit lui Robert Walker

Acces la istorie 34

RĂZBOAIELE CIVILE 1640-1649

Angela Anderson

Traducere de Cornelia Bucur

ALL

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.

2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.

3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară, să vă opriți la fiecare titlu și paragraf și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.

4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Cuprins

CAPITOLUL 1 Introducere: Descrierea generală a evenimentelor, 1530-1649 1
1. Originile crizei 2
2. Drumul spre război 6
3. De la Războiul civil la republică 10
4. Post-scriptum – la republică la Restaurație 12
Îndrumări pentru studiu 13

CAPITOLUL 2 Interpretări ale Războaielor civile 15
1. Istorie, politică și Războaiele civile 15
2. Primele interpretări ale Războaielor civile 18
3. Interpretarea Whig „standard" 20
4. Școala „marxistă" 24
5. Interpretări recente ale Războaielor civile 28
Îndrumări pentru studiu 32

CAPITOLUL 3 De la criză la conflict, 1640-1642 33
1. Introducere 33
2. Acțiuni și intenții, noiembrie 1640-mai 1641 36
3. Primul punct de cotitură: moartea lui Strafford 49
4. Pierderea unității parlamentare, mai 1641-ianuarie 1642 51
5. Cel de al doilea punct de cotitură: rebeliunea irlandeză 64
6. Concluzii – De la criză la conflict 70
Îndrumări pentru studiu 71

CAPITOLUL 4 O națiune dezbinată, 1642-1643 78
1. Procesul dezbinării 78
2. Natura dezbinării 81
3. Estimare – O națiune dezbinată? 98
Îndrumări pentru studiu 99

CAPITOLUL 5 Victoria Parlamentului, 1643-1646 104
1. Eșecul regaliștilor 105
2. Avantajele Parlamentului 109
3. Obținerea victoriei 111
4. Renașterea neutralismului, 1644-1645 119
5. Concluzii – Victoria Parlamentului 123
Îndrumări pentru studiu 125

CAPITOLUL 6 Apariția radicalilor 130
1. Originile radicalismului 131
2. Eforturile parlamentare de obținere a acordului 136
3. Armata, Parlamentul și regele, iunie-noiembrie 1647 143
4. Provocarea nivelatoare, iulie-noiembrie 1647 147
5. Concluzii – Apariția radicalilor 153
Îndrumări pentru studiu 155

CAPITOLUL 7 Execuția regelui, 1648-1649 159
1. Al doilea Război civil și execuția regelui 160
Îndrumări pentru studiu 171
Concluzii: De ce a fost Carol I executat în 1649? .. 173

CAPITOLUL 8 Concluzie: O revoluție britanică? 182
1. O revoluție în Britania? 185
Îndrumări pentru studiu 186

CAPITOLUL 1

Introducere: Descrierea generală a evenimentelor, 1530-1649

Pe 30 ianuarie 1649, regele Carol I era executat la Whitehall, în Londra, după un proces public pentru a-și fi trădat țara și poporul. În zilele care au urmat, Parlamentul a declarat că monarhia fusese întreruptă și, în trei luni, ea era în mod oficial abolită. Pentru a-i lua locul, a fost înființată o republică. Chiar dacă monarhii fuseseră și înainte îndepărtați prin forță, și aveau să mai fie, această remarcabilă succesiune de evenimente rămâne unica ocazie în care, în Marea Britanie, a fost răsturnat un întreg regim politic. Este vorba de o revoluție.

Scopul cărții de față este de a explora motivele și felul în care s-a prăbușit monarhia la capătul a ceea ce este cunoscut în general sub numele de Războaiele civile engleze. Obiectivul este unul complex. Elevul are două dificultăți principale de învins atunci când abordează acest subiect. Prima este cantitatea mare de informație care trebuie însușită înainte de a porni în tentativa de a evalua cele întâmplate și de a înțelege semnificația lor. A doua este faptul că, de-a lungul secolelor, istoricii au avut controverse violente cu privire la cauzele întâmplărilor, dar și a semnificației evenimentelor în sine. Ceea ce înseamnă că există acum o mare cantitate de informații cu caracter istoriografic de asimilat înainte de a purcede la un efort de gândire independentă.

Această dublă problemă a dictat în principal structura întregii cărți. Primele două capitole sunt în esență introductive: câte un capitol este dedicat dificultăților ridicate de „suprasarcina factuală" și de „interpretările conflictuale". Capitolele rămase încearcă să dezvolte direcția impusă de capitolele 1 și 2, examinând câteva dintre problemele și evenimentele perioadei 1640-1649, considerate de istorici ca importante. Capitolul final se ocupă de două dintre principalele surse de controversă – în ce

măsură aceste evenimente au reprezentat o revoluție și dacă o astfel de revoluție trebuie privită în contextul englezesc sau britanic. Sperăm că, după lectura ultimului capitol, cititorul se va simți suficient de sigur pe sine și pe cunoștințele sale pentru a trage câteva concluzii proprii.

Primul pas trebuie să îl constituie formarea unei imagini mentale limpezi a „formei" cronologice a subiectului. Lucrul acesta se face cel mai bine citind despre evenimentele pe care istoricii le-au considerat în mod tradițional ca fiind esențiale pentru studierea subiectului, ca și despre felul în care se leagă ele pentru a forma un centru narativ. Capitolul de față este menit să ajute la clarificarea acestor aspecte. Dat fiind că originile războiului au fost considerate ca aflându-se în diviziunea religioasă, dar și în aspirațiile crescânde ale Parlamentului, capitolul începe cu reforma religioasă din anii 1530. El trebuie citit cât mai rapid, înțelegând (mai degrabă decât memorând) povestea prezentată. Este important ca această înțelegere să fie ulterior întărită. Secțiunea îndrumătoare de la sfârșitul capitolului va ajuta în această direcție.

1. Originile crizei

Reforma în Anglia este simbolizată în principal prin două evenimente. Actul de Supremație din 1534 i-a asigurat lui Henric al VIII-lea puterea supremă asupra doctrinei și modului de organizare al Bisericii, datoare până la momentul acela să fie loială Papei, ca făcând parte din Biserica Romano-Catolică. Puterea aceasta a fost întărită printr-un act al Parlamentului, pentru a confirma forța și statutul atât ale Parlamentului, cât și ale regelui. Dizolvarea mânăstirilor, din 1536-1539, a transferat cea mai mare parte a averilor Bisericii în mâinile laicilor (profanilor). Ca urmare a acestor schimbări, credința protestantă, foarte personală și legată de Biblie, s-a răspândit în Anglia, ducând la ridicarea unei pături laice mai educate și mai articulate, dând naștere unor diviziuni religioase pe măsură ce oamenii trăgeau concluziile proprii din lectura Bibliei, și lăsând monarhului responsabilitatea de a decide între diferitele opinii și poziții contradictorii. În plus, vânzarea și distribuirea treptată a terenurilor aflate în proprietatea Bisericii au dus la crearea unei clase mai bogate și mai numeroase a micii nobilimi, pentru care mediul natural de manifestare politică îl reprezenta Parlamentul și în special Camera Comunelor.

După treizeci de ani de schimbări religioase, aplicate în cea mai mare parte prin intermediul Parlamentului, Actul de Uniformizare a fost promovat de Elisabeta în 1559, cu intenția de a găsi o cale de mijloc între ideile catolice și protestante, combinând doctrinele protestante cu ceremoniile și organizarea ceva mai apropiate de cele tradiționale. El a fost acceptat de cei mai mulți, dar a fost atacat de minoritățile aflate la ambele extreme ale spectrului religios. Comploturile catolice împotriva reginei și amenințările cu o invazie spaniolă au născut puternice sentimente anticatolice. Ele au fost întețite de amintirea protestanților arși pe rug de regina Maria Tudor (Mary) (1553-1558), iar *Acts and Monuments* a lui Foxe, în care se relata povestea martiriului lor, a devenit lectura de căpătâi a protestanților englezi după tipărirea ei, în 1563. Ceea ce a dat naștere unui sprijin susținut față de minoritatea extremistă protestantă, ale cărei pretenții de purificare a Bisericii i-au atras porecla de „puritani".

Nemulțumiți de opoziția reginei față de alte schimbări, puritanii au făcut apel la simpatizanții lor din Parlament, care au introdus acte legislative pentru reformarea Bisericii în diferite moduri. Planurile se bazau pe ideile publicate de Thomas Cartwright (un învățat de la Cambridge) în 1570, care anticipa un sistem presbiterian pentru Biserică. Controlul asupra ei urma să se afle în mâinile preoților parohi, aleși de către membrii congregațiilor, și care aveau să vegheze asupra disciplinei cu ajutorul unor mireni (Elders). Un sistem asemănător fusese înființat de Calvin la Geneva și transplantat în Scoția de către John Knox în 1568. Stârnind furia membrilor puritani ai Parlamentului, care susțineau că au dreptul să dezbată astfel de chestiuni, actele acestea au fost respinse de regină, decisă să păstreze controlul politic asupra Bisericii prin intermediul episcopilor, numiți de ea. Din aproape același motiv, Iacob I a susținut acest sistem anglican atunci când a urcat pe tron, în 1603. Puritanismul era ținut sub control. Dar nu fusese eliminat, iar speranța unei noi reforme a continuat să hrănească o minoritate foarte zgomotoasă în Parlament.

Iacob I a urmat la tron în 1603, moștenind toate aceste dificultăți de ordin religios și o serie de probleme financiare mai grave, accentuate de înclinația lui spre extravaganță. A continuat obiceiul nu tocmai popular al reginei Elisabeta de a vinde licențe de monopol (oferind dreptul exclusiv de vânzare asupra unor anume produse) până când Parlamentul a adoptat un Act împotriva monopolurilor, în 1624.

Încercarea sa de a-și crește veniturile mărind taxele vamale l-a dus la ciocniri cu Parlamentul. În 1608, a fost emis un nou Registru pentru taxe, atrăgând protestele Parlamentului întrunit în 1610. Aceste dificultăți nerezolvate au făcut ca Parlamentul să îi refuze lui Carol I, la urcarea pe tron, în 1625, dreptul obișnuit, pe viață, de colectare a unora dintre taxele vamale – „Tunnage" și „Poundage".

Disputa a făcut ca noua domnie să înceapă pe picior greșit, iar lucrurile au mers rapid din rău în mai rău. Carol a convins Parlamentul să sprijine un război împotriva Spaniei în 1625, după ce el, împreună cu prietenul și favoritul tatălui lui, George Villiers, duce de Buckingham, fuseseră umiliți în tentativa infructuoasă de a aranja o căsătorie cu Infanta (prințesa spaniolă). În schimb, Buckingham, a cărui poziție de favorit al regelui era acum incontestabilă, a negociat în numele lui Carol mariajul cu Henrietta Maria, sora catolică a regelui Franței. Una dintre condiții era ca regele englez să îi permită reginei practicarea liberă a religiei sale la curte. În nici un an, disputa cu privire la comerțul naval a dat naștere unui război cu Franța, iar noul Parlament din 1626, nemulțumit de stângăcia lui Buckingham în afaceri, a amenințat să-l pună sub acuzare. Pentru a-și proteja prietenul, Carol a dizolvat Parlamentul. Acest gest prematur l-a lipsit de fonduri bănești și a blocat obținerea unei soluții în cazul taxelor de Tunnage și Poundage. Carol a continuat să le colecteze și a adunat fonduri suplimentare cerând împrumuturi forțate; cei care refuzau să le acorde erau aruncați în închisoare. În 1627, Cazul celor Cinci Cavaleri a venit în sprijinul legalității acestei acțiuni, dar a forțat Parlamentul să înainteze Petiția Dreptului în 1628, atunci când s-a întrunit din nou. Aceasta declara ca ilegală detenția fără o cauză dovedită și colectarea de taxe fără aprobarea Parlamentului. Membrii lui și-au reînnoit atacurile asupra lui Buckingham, a cărui expediție asupra cetății La Rochelle în sprijinul protestanților francezi din 1627 se încheiase într-un eșec costisitor. Pentru a-și apăra favoritul, Carol a prorogat Parlamentul (a suspendat sesiunea). În august 1628, Buckingham a fost asasinat, dar lucrul acesta nu a contribuit cu nimic la rezolvarea problemelor. Carol era furios pe atitudinea Parlamentului, pe care îl considera iresponsabil și nedoritor să contribuie la nevoile guvernării, el însuși în același timp incapabil și nedispus să accepte nevoia de a-și justifica politica, așa cum doreau membrii Parlamentului. În ciuda faptului că în 1628 i s-au acordat subsidiile cerute, regele a continuat să

considere pretenția ca miniștrii – ba chiar și el însuși – să poată fi trași la răspundere ca un preț mult prea mare.

În sesiunea următoare, din 1629, cînd Parlamentul și-a reînnoit cererile, Carol a hotărât să pună capăt acestor discuții care nu duceau nicăieri, prorogându-l din nou. Dar când mesajul său a ajuns în Camera Comunelor, membrii acesteia, furioși, l-au imobilizat pe președinte în scaun pentru ca acesta să nu suspende ședința, în timp ce ei au adoptat cele Trei Rezoluții. În acest act de sfidare fățișă, și-au exprimat nemulțumirea față de detenția arbitrară, colectarea de taxe fără aprobare parlamentară și schimbările introduse în cadrul Bisericii. Carol susținea o minoritate, aripa arminiană a anglicanilor, care dorea reinstaurarea vechilor ceremonii și creșterea autorității episcopilor în sânul Bisericii. În 1626 el numise pe unul dintre componenții acestui grup, William Laud, ca episcop al Londrei, iar acesta a devenit în 1633 arhiepisop de Canterbury. Sub conducerea lui Laud au fost introduse proceduri ceremoniale noi, altarele mutate la capătul dinspre est al bisericilor și izolate de mireni, predicile descurajate în favoarea rugăciunilor fixe, iar regulile, vechi și noi, impuse cu strășnicie. Puritanii, care până atunci fuseseră acceptați, măcar de formă, au fost obligați să se supună sau să plece. Rezultatul a fost că s-a spulberat compromisul practic cu principiile puritane, aplicat atât de Elizabeta, cât și de Iacob I.

Parcă pentru a înrăutăți și mai mult lucrurile, toate acestea s-au petrecut pe fondul unei îngăduințe tot mai mari față de catolici. Legile recuzării, care îi amendau pe catolicii care nu mergeau la biserică, erau aplicate, poate de dragul veniturilor pe care le aduceau, dar sub patronajul reginei s-a dezvoltat la curte o grupare catolică (de pildă, lordul Weston, care era catolic, a fost lord trezorier până la moarte, în 1635), iar în 1637 un trimis al Papei a fost primit oficial și cu mare pompă de către rege. Insatisfacția exprimată față de astfel de practici atrăgea după sine pedepse aspre – în 1637, trei protestatari, Burton, Bastwick și Prynne, au fost mutilați în public și închiși pentru că scriseseră și tipăriseră atacuri împotriva reginei și a politicii lui Laud. Tuturor li s-au tăiat urechile, iar Prynne a fost însemnat cu fierul înroșit pe față. Întâmplarea i-a șocat în mod special pe contemporani, pentru că asemenea pedepse nu erau de obicei aplicate nobililor sau aparținătorilor păturii de profesioniști, decât în cazuri extreme.

Cea de-a doua numire importantă făcută de Carol în această perioadă a fost aceea a lui Sir Thomas Wentworth, înălțat la rangul de lord Strafford și membru al Consiliului Privat în 1628. Strafford luase parte la atacurile împotriva lui Buckingham de la începutul anilor 1620, iar faptul că a acceptat numirea (a devenit lord președinte al Consiliului Nordului și lord deputat al Irlandei în 1632) a fost privit de mulți membri ai Parlamentului ca o trădare. Protestele lui Strafford fuseseră însă bazate în principal pe lipsa de eficiență a lui Buckingham, iar preocuparea lui față de o guvernare eficientă i-a caracterizat activitatea, atât în nordul Angliei, cât și în Irlanda. Mâna guvernării centrale se simțea tot mai apăsat în provincii, în special datorită încercărilor lui Carol de a obține un venit nou și de a-și asigura independența financiară față de Parlament. Monopolurile au început să se vândă din nou, iar legile privitoare la pădure și rentele feudale au fost reînființate. Dar, mai presus de orice altceva, Impozitul Naval a fost acela care aproape că a adus guvernării reușita. Acesta era o taxă străveche și sporadică, impusă porturilor și orașelor de pe coastă ca plată pentru apărarea maritimă. Carol a aplicat-o în 1634, iar în 1635 a extins-o și asupra orașelor din interior. În 1636 ea devenise deja o taxă obișnuită, folosită pentru a acoperi o gamă mai largă de cheltuieli guvernamentale. Atacată în fața legii de John Hampden în 1637, ea a fost declarată legală, în ciuda faptului că judecătorii avuseseră păreri împărțite. Era o lovitură serioasă pentru aceia care speraseră să se folosească de Parlament și de nevoile financiare ale regelui pentru a-l ține în frâu pe Carol, și în 1637-1638, atât John Pym cât și ducele de Bedford, lideri ai facțiunii puritane, începuseră să se gândească la emigrare ca la singura posibilitate de scăpare.

2. Drumul spre război

Ceea ce a schimbat situația a fost tentativa eșuată din 1637 de a impune o Carte de rugăciuni revizuită, în engleză, asupra Bisericii din Scoția. Carol era hotărât să dea guvernării o notă uniformă, și mai ales religiei în cele trei regate (Anglia/Țara Galilor, Scoția și Irlanda), pe care le conducea ca trei entități separate. Dorința lui nu era tocmai nelegitimă, iar Iacob făcuse deja primii pași în această direcție. Parlamentul englez îi respinsese planurile de unificare a Angliei cu Scoția în 1607, dar el îi

încurajase pe englezi și pe scoțieni să se stabilească în Irlanda. Până în 1621 îi convinsese pe scoțieni să îi accepte pe episcopi în Biserica scoțiană, dar, confruntat cu o opoziție pe scară largă față de alte schimbări, avusese înțelepciunea să încetinească ritmul. Prin firea sa și prin natura convingerilor sale însă, Carol nu era la fel de precaut. În 1637, folosirea Cărții de rugăciuni în catedrala St. Giles din Edinburgh a dat naștere unei revolte care a dus la o rebeliune cunoscută sub numele atât de adecvat de Războiul episcopilor. În 1638, o adunare scoțiană i-a respins și pe episcopi și Cartea de rugăciuni și a elaborat un Pact Național (un acord) pentru apărarea sistemului prezbiterian. Semnatarii Pactului au strâns o armată care l-a înfrânt pe Carol în 1639 și l-a forțat să semneze Tratatul de la Berwick. Prin el se recunoștea dreptul sinodului scoțian de a organiza Biserica. Ei au confirmat decizia din 1638, respingând Cartea de rugăciuni și abolindu-i pe episcopi. Astfel, Carol a luat hotărârea de a zdrobi rebeliunea. În aprile 1640, el a convocat Parlamentul, convins că sentimentele tradiționale antiscoțiene vor fi suficient de puternice pentru a-i garanta fondurile, dar liderii opoziției, care erau deja în legătură cu scoțienii, au insistat ca dorințelor lor să li se dea ascultare mai întâi. Supărat, Carol a demis Parlamentul (dând naștere poreclei de „Parlamentul Scurt") și a tipărit noile Canoane (reguli) ale Bisericii, întrupând și aplicând în practică schimbările inițiate de Laud. În momentul acesta scoțienii au invadat Anglia, asediind orașul Newcastle. Carol a convocat Marele Consiliu al nobilimii la York, dar apelul lui la împrumuturi a fost întâmpinat prin Petiția Celor Doisprezece Pairi, prin care i se cerea să întrunească Parlamentul. Atunci când scoțienii au insistat asupra unui nou armistițiu (Tratatul de la Ripon), prin care lui Carol i se impunea să le acopere cheltuielile militare (850 lire pe zi), a devenit evident că nu mai avea de ales. Pe 3 noiembrie 1640, Parlamentul care avea să fie cunoscut sub numele de „cel lung" s-a adunat la Westminster.

Convocarea „Parlamentului Lung" punea capăt crizei, dar nu însemna neapărat preludiul unui război. În 1640, speranțele că se va ajunge la o înțelegere erau ridicate, și chiar și Carol acceptase ideea că va trebui să facă o serie de concesii. În februarie 1641, a primit fără tragere de inimă Actul Trienal, prin care se garanta întrunirea Parlamentului cel puțin o dată la trei ani. Începuseră deja demersurile pentru punerea sub acuzare a lui Strafford și Laud, în urma cărora aveau să fie judecați de Camera Lorzilor, iar prin aprilie devenise limpede că nu

existau suficiente dovezi pentru a-l acuza pe Strafford de trădare. Liderii opoziției au introdus rapid o propunere de expropriere care, dacă era aprobată de Parlament, avea să îl declare vinovat în fața legii. Pentru aceasta nu era nevoie de un proces, dar era nevoie de acceptul regelui. Și, pentru a-l obține, Pym, care se făcuse remarcat ca principalul reprezentant al grupului de opoziție din Camera Comunelor, a pus paie pe foc dezvăluind un complot prin care câțiva dintre suporterii cei mai pătimași ai regelui doreau să dizolve Parlamentul prin intermediul forței (primul complot armat) și apoi, prin demonstrații publice, l-au intimidat pe rege până într-atât, încât a semnat condamnarea la moarte a lui Strafford. În mai 1641, Strafford a fost executat și s-a votat o lege destinată să împiedice dizolvarea Parlamentului fără consimțământul acestuia. Au urmat o serie de măsuri prin care taxele neparlamentare, și mai ales impozitul naval, erau declarate ilegale, și care aboleau instrumentele puterii regale precum Curțile Prerogativelor ale Camerei Înstelate, Înalta Comisie și Consiliile regionale din nord și din ținuturile de graniță (de la granița cu Țara Galilor). Toate acestea cu scopul de a asigura independența guvernării locale și de a reduce din eficacitatea controlului central așa cum fusese el impus sub autoritatea lui Strafford și Laud.

Dar, la începutul verii lui 1641, în campania opoziției au început să apară probleme. În mai, Camera Comunelor adoptase o lege prin care episcopii erau excluși din Camera Lorzilor, dar în iunie legea a fost respinsă în Camera superioară. În aceeași lună, propunerea pentru o lege denumită „Root and Branch", care îi abolea pe episcopi în cadrul Bisericii, a trebuit să fie abandonată după dezbateri, căci devenise limpede că ea nu avea să fie aprobată de Comune. Cele Zece Propuneri prezentate regelui, prin care se revendica dreptul Parlamentului de a aproba sfetnicii aleși de acesta, și-au atras dezaprobarea unei minorități importante din rândurile membrilor Parlamentului, ca încălcând puterile legitime ale monarhului. În august 1641, regele a vizitat Scoția, în ciuda temerilor opoziției că va negocia o pace care să îi permită să dizolve Parlamentul cu ajutorul forței. Era limpede că mulți membri considerau că sarcina lor fusese îndeplinită și că liderii opoziției mergeau acum prea departe, amenințând să răstoarne echilibrul constituțional. La fel de limpede era și că începea să capete formă un partid care ar putea fi denumit regalist, datorită simpatiilor sale pentru rege și pentru Biserica Anglicană.

Aceste preocupări au fost date uitării în octombrie/noiembrie 1641, o dată cu zvonurile referitoare la un eveniment mult mai grav ce avea loc dincolo de mare: izbucnirea unei rebeliuni catolice în Irlanda. Era clar că, pentru rezolvarea acestei probleme, avea să fie nevoie de o armată, iar regele a cerut banii pentru finanțarea ei la întoarcerea la Londra, în noiembrie. Problema, din punctul de vedere al membrilor opoziției, era că, deși doreau să salveze Irlanda, nu îndrăzneau să dea o armată pe mâna unui rege în care nu aveau încredere. De aceea, au încercat să atașeze o clauză Legii Milițiilor, prin care Parlamentul să aibă dreptul de a aproba alegerea conducătorilor militari. Prin aceasta nu numai că îl insultau pe rege, dar lansau și un apel fățiș la sprijin pentru Marele Protest din noiembrie/decembrie, introdus în Parlament și apoi publicat. Un asemenea apel fără precedent i-a iritat pe cei mai prudenți, care l-au considerat o jignire adusă regelui și o incitare la nesupunere generală. Simțind că balanța începe să încline în favoarea lui și dornic să profite de prilej, Carol și-a făcut apariția în Camera Comunelor la începutul lui ianuarie, pentru a aresta cinci membri pe care îi considera liderii opoziției, dar a constatat că aceștia fuseseră preveniți din vreme și fugiseră.

Reușita în arestarea celor Cinci Membri ar fi putut fi importantă, dar eșecul a însemnat un dezastru. Indecișii s-au convins că regele era dispus să recurgă la violență și membrii Parlamentului s-au simțit lezați de atacul asupra privilegiilor lor. Cu mulțimile demonstrând la Londra, regele a părăsit orașul pe data de 9 ianuarie, îndreptându-se spre York, unde i s-au alăturat mulți susținători. În absența lor, Pym a reușit să transforme proiectul pentru Legea Milițiilor într-o Ordonanță parlamentară, care nu necesita acceptul regelui. Ea a fost adoptată în martie 1642. În aprilie, regele a încercat să își întărească poziția preluând controlul asupra arsenalului substanțial aflat la Hull, întâmpinat de refuzul guvernatorului parlamentar Sir John Hotham. Carol l-a declarat pe Hotham trădător, după care între rege și Parlament a urmat o bătălie propagandistică. În iunie, Parlamentul a inițiat o aparentă tentativă de negociere prin cele Nouăsprezece Propuneri, dar pretențiile erau mult prea ridicate pentru o împăcare reală. În august, regele a inițiat mișcarea finală, decisivă, ridicându-și stindardul la Nottingham și făcând apel la voluntari.

3. De la Războiul civil la republică

Războiul a început lent, printr-o serie de mici revolte locale, prin care fiecare dintre părți încerca să obțină un avantaj. În octombrie 1642, bătălia de la Edgehill s-a sfârșit printr-o remiză, dar regele a avut drum deschis către Londra până când armata regalistă a fost întâmpinată la Turnahm Green de voluntarii instruiți în capitală. Regele s-a retras la Oxford în timp ce doi dintre suporterii lui, contele de Newcastle și Sir Ralph Hopton, preluau controlul asupra celei mai mari părți din nord și nord-vest, în numele lui. În 1643, după eșecul negocierilor de pace de la Oxford, regaliștii au încercat un atac din trei părți asupra Londrei, întâmpinați însă de rezistență la Hull, Plymouth și Gloucester. Într-un efort de a depăși impasul militar, John Pym a negociat o alianță cu semnatarii Pactului scoțian. În octombrie, aceasta a fost consfințită prin Pactul și Liga Solemnă, prin care Parlamentul se angaja să susțină înființarea unei Biserici Prezbiteriene, în schimbul sprijinului armatei scoțiene. Pym a murit în decembrie, dar valoarea alianței s-a dovedit în iulie 1644, atunci când scoțienii au ajutat la înfrângerea regaliștilor, la Marston Moor, preluând controlul asupra nordului în numele Parlamentului. Succesul acesta însă a fost pus în umbră de eșecul generalului parlamentar, contele de Essex, în sud-vest, unde a fost nevoit să se predea, cu o armată de 6 000 de oameni. Lucrul acesta a întețit nemulțumirea grupării radicale din Parlament, care dorea o comandă unitară și o desfășurare mai energică a războiului. Aceste pretenții au căpătat formă în Ordonanța de Abnegație din aprilie 1645, prin care se afirma că nici un membru al Parlamentului (inclusiv membrii Camerei Lorzilor) nu putea deține o funcție de comandă militară. Erau astfel excluși aristocrații inadecvați ca Essex și Manchester, nepotriviți pentru aceste funcții, și se pregătea terenul pentru înființarea Armatei Noi, cu Sir Thomas Fairfax ca general și Oliver Cromwell ca ajutor al lui.

Apariția unei armate unice, disciplinate, conduse de bărbați cu talent militar, reprezenta o modalitate mult mai eficientă de utilizare a resurselor, furnizând o forță de luptă mobilă și eficace. Valoarea ei s-a dovedit pentru prima dată în victoria asupra forțelor regaliste principale de la Naseby, în iunie 1645, după care a înfrânt rapid și rezistența regalistă rămasă. În iunie 1646 a venit capitularea de la Oxford, după ce regele

se predase deja scoțienilor, în mai. Până la sfârșitul anului, el a ajuns în mâinile Parlamentului, care părea că își atinsese obiectivele.

Dar succesele militare aveau să se dovedească mai ușor de obținut decât acordul politic. Diferențele începuseră deja să se vadă în partea parlamentară, între cei care susțineau înființarea unei Biserici Prezbiteriene naționale și cei (cunoscuți sub numele de Independenți) dispuși să acorde un oarecare grad de libertate grupurilor de separatiști (protestanți) care doreau să își înființeze congregațiile proprii, formate din voluntari. În 1644-1645, disputa a distrus activitatea Adunării Divinilor, înființată pentru a organiza reforma în cadrul Bisericii. Până în 1646, conservatorii începuseră să își exprime violent insatisfacția față de radicalismul încurajat și protejat în Noua Armată, în care soldații predicau și, conform afirmațiilor lui Richard Baxter, „cereau democrația în biserică, și uneori chiar și în stat". La Londra, campania pentru toleranța religioasă luase o turnură și mai periculoasă, o dată cu apariția unei Mișcări de Nivelare, care pretindea că libertatea religioasă este un drept natural al tuturor, cerând în același timp reforma Parlamentului și stabilirea unei republici parlamentare, cu adevărat reprezentative.

Replica majorității conservatoare din Parlament a fost să grăbească un acord cu regele și dizolvarea Noii Armate. Ceea ce Parlamentul a făcut în 1647, fără să plătească soldele din urmă ale ostașilor sau să le asigure indemnizațiile pentru faptele de arme din timpul războiului. Protestele armatei au rămas neluate în seamă, arătând cu certitudine că preocupările sale civile și religioase nu vor fi subiect de prea multă discuție o dată ce lăsarea la vatră avea să fie încheiată. Efectul obținut a fost acela de politizare a armatei, sub conducerea lui Oliver Cromwell și a ginerelui său, Henry Ireton. Ei au încercat să obțină un acord negociind cu regele, dar din nefericire Carol a văzut în aceste întâmplări o ocazie de a-și întărâta inamicii unul contra celuilalt. În timp ce Cromwell și Ireton făceau eforturi să limiteze influența Nivelării în armată la Dezbaterile de la Putney, în octombrie/noiembrie 1647, monarhul a continuat să tragă de timp, susținând că trebuie să cântărească ambele propuneri, a armatei și cea de la Newcastle a Parlamentului. În realitate, el negocia în taină pentru reînceperea războiului. În primăvara lui 1648, în Țara Galilor și în sud-est au izbucnit o serie de revolte cu caracter regalist și o armată scoțiană a invadat Anglia pentru a veni în sprijinul regelui, care promisese înființarea temporară a prezbiterianismului în Biserică.

În fața acestei trădări, armata și Parlamentul și-au unit forțele pentru a câștiga acest al doilea război civil. Revoltele au fost iute înăbușite, iar scoțienii înfrânți la Preston. Mai important, armata a început să-l considere pe Carol „un om al sângelui", răspunzător pentru moartea și distrugerile provocate de război, alungat de Dumnezeu și vinovat de trădare. În noiembrie 1648, un act de acuzare din partea armatei, redactat de Ireton, cerea judecarea și execuția lui, iar când conservatorii din Parlament au încercat să redeschidă negocierile cu regele în decembrie, regimentul colonelului Pride a fost trimis să-i scoată cu forța din Camera Comunelor. Evacuarea lui Pride, din 6 decembrie 1648, a deschis calea către procesul intentat regelui, judecat de către membrii rămați și constituiți într-un tribunal. Verdictul și sentința erau previzibile. Pe 30 ianuarie 1649, Carol I a fost decapitat la Whitehall, iar trei luni mai târziu monarhia și Camera Lorzilor au fost abolite, în favoarea unei republici parlamentare.

4. Post scriptum – de la republică la Restaurație

Fiul lui Carol I a revenit în Anglia în mai 1660, primit cu urale de bucurie. Monarhia a fost restaurată și așa a început domnia lui Carol al II-lea. Este deci limpede că republica nu a avut viață prea lungă. Într-un sens foarte strict, ea a fost respinsă în 1653, când a luat naștere Protectoratul lui Oliver Cromwell. Dar incapacitatea acelora care l-au executat pe Carol de a stabili un regim stabil care să îl înlocuiască nu trebuie să pună în umbră importanța a ceea ce s-a petrecut în 1649 – în momentul acela Restaurația nu era un fapt previzibil. Dacă a existat vreodată o „Revoluție engleză", atunci ea a avut loc în 1649 și, chiar dacă a eșuat în final, ea nu a rămas fără efect asupra dezvoltării guvernării și societății engleze și britanice.

***Cum folosim** „Descrierea generală a evenimentelor"*

Prezentarea de mai sus poate folosi și ca introducere cu caracter general pentru această perioadă, dar și ca punct de referință la care vă puteți întoarce în timp ce lecturați restul capitolelor. În faza aceasta, este im-

portant să vă familiarizați cu tabloul larg al evenimentelor și cu principalele lor consecințe. Cea mai bună modalitate este de a încerca să folosiți materialul în structurarea unei imagini generale a ceea ce s-a întâmplat și de ce. În acest scop vă vor fi utile unul sau mai multe dintre exercițiile de mai jos.

1. Recitiți secțiunile 1) și 2) și faceți o listă a cauzelor izbucnirii războiului civil. Împărțiți-le în cauze condiționale (cele care au făcut posibilă sau probabilă izbucnirea războiului) și cauze contingente (cele care au făcut ca războiul să izbucnească în momentul și în felul în care a făcut-o). În ce punct a devenit războiul inevitabil?

2. Pe o singură foaie de hârtie A4, faceți o schemă temporală a evenimentelor, care să explice:
   a) izbucnirea războiului
   b) execuția lui Carol I

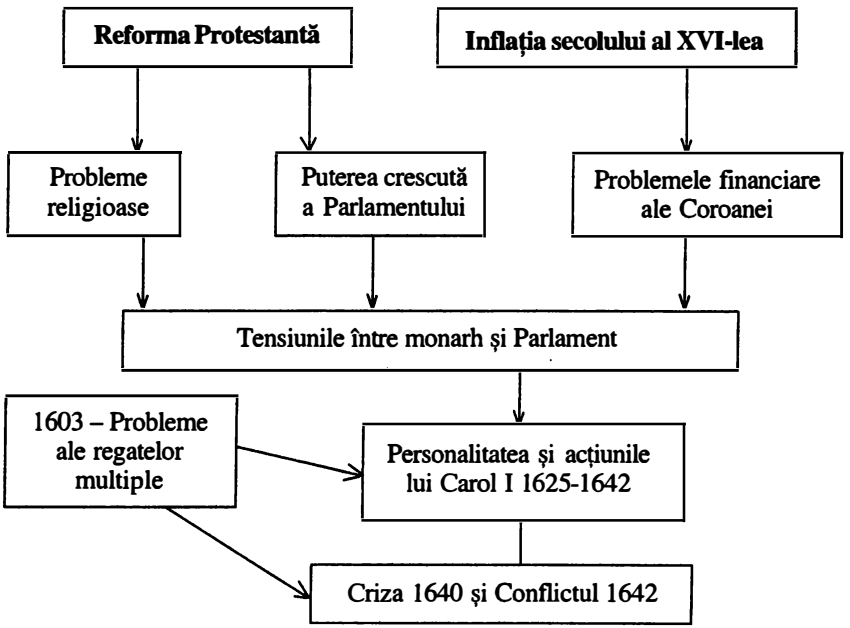
Reforma Protestantă
Inflația secolului al XVI-lea
Probleme religioase
Puterea crescută a Parlamentului
Problemele financiare ale Coroanei
Tensiunile între monarh și Parlament
1603 – Probleme ale regatelor multiple
Personalitatea și acțiunile lui Carol I 1625-1642
Criza 1640 și Conflictul 1642

Rezumat – Introducere

Valoarea acestui exercițiu constă în faptul că nu veți putea include toate evenimentele relevante și de aceea veți fi nevoiți să le selectați pe cele pe care le considerați mai importante. Apoi puteți compara selecția cu cea făcută de alții, prezentându-vă motivele. Nu vă alarmați dacă, în această etapă, selecția vi se pare dificilă – nu există un răspuns corect unic, iar procesul de gândire și discuțiile vă vor ajuta să vă ordonați ideile.

3. Dat fiind că monarhia a fost restaurată în 1660, istoricii încă nu au căzut de acord asupra corectitudinii termenului de „Revoluție engleză" atribuit evenimentelor din anii 1640-1649. Pentru a vă forma o opinie personală, faceți o listă de caracteristici pentru ceea ce se numește „revoluție" și vedeți în ce măsură evenimentele din 1640-1649 satisfac definiția. Vă puteți compara apoi concluziile cu ale altora.

CAPITOLUL 2

Interpretări ale Războaielor civile

Scopul acestui capitol este de a oferi cititorului o imagine a contextului istoric în care au izbucnit Războaiele civile și de a stabili câteva idei și ipoteze preliminare cu privire la natura și semnificația lor. Aceasta se va face prin examinarea și evaluarea diferitelor interpretări elaborate de istoricii care s-au ocupat de studiul perioadei.

1. Istorie, politică și Războaiele civile

„Războiul civil" – scrie istoricul Ronald Hutton – „a bântuit hârtia încă de când sângele a încetat să mai curgă." Este o perspectivă împărtășită și de C.V. Wedgewood în *The King's Peace* (1955), unde afirmă că „istoria ultimă, autoritară și lipsită de sentimentalisme a Războaielor civile nu se poate scrie până când problemele care le-au dat naștere nu vor fi încetat să existe; iar atunci ea nu va mai merita scrisă". Cu certitudine, dacă am putea cântări, am afla că s-a vărsat mai multă cerneală cu Războaiele civile din secolul al XVII-lea decât cu orice alt eveniment din istoria Angliei. Și nici în anii din urmă dezbaterile nu au dat semn că ar putea să mai piardă din viteză. Istoricii continuă să aibă controverse cu privire la cauza, natura și importanța evenimentelor, fără șansa unui consens în legătură cu ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „Revoluția engleză".

Motivele pentru toate acestea se găsesc în primul rând în natura istoriei însăși. Ea a fost definită de E.H. Carr ca „dialogul nesfârșit între prezent și trecut" – în care interesele și preocupările diferitelor generații de istorici i-au făcut să scoată în evidență aspecte noi și să le reinterpreteze pe cele vechi. Ideea este subliniată de istoricul olandez Pieter Geyl (1887-1966), în lucrarea sa, *Napoleon: For and Against* (1949).

> Lipsa de finalitate (scrie el interpretându-l pe Napoleon) mi se pare atât inevitabilă cât și normală... De îndată ce se pune problema unei explicații, a unei interpretări, a unei evaluări, chiar dacă metoda specifică a istoricului (nevoia de dovezi) rămâne valabilă, elementul personal nu mai poate fi scos din ecuație... Orice narațiune istorică depinde de o explicație, o interpretare, o evaluare. Cu alte cuvinte, nu putem privi trecutul ca într-o imagine unică și comunicabilă, decât dacă o facem dintr-un unic punct de vedere, ceea ce presupune o opțiune, o perspectivă personală. Este exclus ca doi istorici din perioade diferite să vadă o aceeași personalitate istorică în aceeași lumină. Și, cu cât este mai mare importanța politică a unui personaj (sau eveniment) politic, cu atât mai puțin posibil va fi acest lucru.

Comentariul lui Geyl se aplică oricărei chestiuni cu caracter politic, dar motivele fascinației față de Războaiele civile poate fi detectat în ultima frază. Importanța politică a unui asemenea eveniment – dur, aspru și care, prin definiție, duce la diviziuni – este evident mare, lucru mai cu seamă adevărat în cazurile în care problemele care i-au dat naștere rămân nerezolvate, cum s-a întâmplat în 1660. Aspectele politice care i-au separat pe oameni în 1642 și 1649 au stabilit agenda evenimentelor politice ale secolelor următoare, iar Războiul civil a devenit parte a tradiției politice. Partidul Whig, în secolul al XVIII-lea, și reformatorii, în secolul al XIX-lea, au pornit de la idei exprimate pentru prima dată în perioada Războiului civil și pe care le-au transformat în argumente folosite în dezbaterile parlamentare sau în reforma politică. Conservatorii de toate felurile au scos în evidență pericolul ce decurge de aici, afirmând că schimbările gradate, evolutive, sunt de preferat riscului de revoltă. Radicalii epocii moderne au reînviat ideile și reputația minorității radicale care a înflorit în condițiile de seră ale războiului și libertății religioase. În felul acesta, diviziunile politice ale secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, bătălia pentru puterea parlamentară și, mai târziu, pentru reforma parlamentară, au pornit de la probleme pentru înțelegerea cărora Războaiele civile au rămas în mod direct relevante.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, care a văzut triumfând forțele liberale, parlamentare, interpretarea istorică generală a Războaielor civile era aceea oferită de Whig-i, în opinia cărora ele formau o parte a unei

lupte mai îndelungate pentru o guvernare parlamentară. În secolul al XX-lea însă, acest consens confortabil s-a destrămat, o dată cu examinarea Războaielor civile dintr-un punct de vedere politic diferit. Acest punct de vedere a fost etichetat ca „marxist" (în special de adversari), pentru că se baza pe analiza politică prin care Karl Marx justifica și susținea victoria politică finală a socialismului. Pe această bază, istoricii marxiști au ajuns să considere Războaiele civile ca o „Revoluție engleză", comparabilă cu revoluțiile burgheze (ale claselor mijlocii) din Franța, din 1789, și din Rusia, în februarie 1917. Tot ei au detectat elemente vizibile ale luptei de clasă în tentativele eșuate ale grupărilor radicale de a prelungi „revoluția" în anii 1647-1649. Astfel, istoricii marxiști au început să conteste nu numai teoriile existente asupra naturii și importanței Războaielor civile, dar și premisele existente ale sistemului politic britanic, gradul său de acceptabilitate și dezvoltarea sa viitoare. O dată în plus, cauzele, natura și semnificația Războaielor civile deveneau relevante pentru chestiunile politice ale zilei și pentru o dispută politică în curs de desfășurare. În timp, validitatea istorică a interpretărilor marxiste a fost combătută eficient și s-au adus revizuirile necesare, care vor face obiectul atenției noastre ceva mai jos. Au existat însă cazuri în care contestările erau asociate cu perspectivele politice ale vremii și cu atacul continuu asupra doctrinei socialiste.

Aceia al căror scop politic l-a constituit discreditarea, nu numai a istoriei marxiste, dar și a valabilității intelectuale a marxismului însuși, au creat o nouă „școală" istorică, în încercarea de a contesta atât optica liberală, cât și pe cea socialistă asupra trecutului. În mod special istoricii „de dreapta" tind să desconsidere orice idee a „Revoluției engleze" din secolul al XVII-lea și să conteste orice teorie născută de „stânga". Un exemplu în această direcție este lucrarea lui Jonathan Clark, *Revolution and Rebellion* (1986), descrisă de R.C. Richardson într-un studiu istoriografic recent ca „thatcheristă" și „deliberat provocatoare". Este deci evidentă capacitatea acestei epoci cruciale de a genera dezbateri politice înfierbântate.

Continuarea și evoluția acestor dezbateri poate fi urmărită de-a lungul istoriografiei dedicate Războaielor civile, pe măsură ce fiecare generație a abordat subiectul din perspectiva propriilor poziții politice, încercând să reinterpreteze teoriile din trecut. Rezultatul l-a constituit un proces conflictual continuu, care a dat însă naștere și unei mari acumulări de informații. Dacă reinterpretarea se concentrează în mod

obligatoriu asupra diferențelor, fiecare generație a absorbit totuși și a acceptat mari porțiuni din cunoștințele predecesorilor. Astfel, studiul istoriei este un proces cumulativ, în care pozițiile noi se pot adăuga în cele din urmă celor vechi, nu înlocuindu-le, ci creând mai degrabă o sinteză. În capitolul bibliografic atașat lucrării sale, *Century of Revolution*, istoricul „marxist" Christopher Hill îl îndeamă pe cel care studiază istoria să parcurgă opera marelui istoric „Whig", S.R. Gardiner, a cărui interpretare politică și constituțională a Războaielor civile încerca să o contrazică. Opera lui Gardiner, pare el să spună, continuă să rămână valabilă prin propriile calități și pentru că poate fi citită și interpretată din perspectiva cercetărilor ulterioare.

Practic, asta înseamnă că orice studiu asupra Războaielor civile beneficiază de un context introductiv, care ia în considerare interpretările diferite avansate de cei care le-au cercetat în trecut. Prin aceste interpretări, istoricii au încercat să explice atât cauzele războaielor, cât și evenimentele care le-au compus, dat fiind că lucrurile care au dus la izbucnirea unui război au implicații în semnificația lui și în modul în care trebuie interpretată ea. Dacă, de pildă, se consideră că Războaiele civile au fost provocate de problemele profunde ale societății secolului al XVII-lea sau ale sistemului ei de guvernare, este ușor de presupus că se va ajunge mai degrabă la concluzia că semnificația lor este de natură revoluționară, decât dacă ele s-au născut ca urmare a greșelilor lui Carol I, sau a ambițiilor personale ale opozanților săi. Aici nu este posibilă o cercetare exhaustivă dar, rezumând contribuțiile diferitelor școli istorice, restul capitolului de față încearcă să furnizeze atât un context istoric în care să poată fi introduse problemele secolului al XVII-lea care au dat naștere Războaielor civile, cât și unul istoriografic, lansând subiecte de discuție. În cele din urmă, cititorul va trebui să cântărească singur dovezile și evenimentele, pentru a evalua diversele interpretări ce i-au fost oferite, și să tragă concluziile necesare. Ceea ce urmează se dorește a fi un punct de plecare.

2. Primele interpretări ale Războaielor civile

De la bun început, relatările cu privire la Războiul civil și la cauzele lui, au fost influențate de opiniile politice ale autorilor lor. Pentru lordul

Clarendon care, pe când era doar Edward Hyde, a fost liderul grupării moderate regaliste din Parlamentul Lung, pentru a deveni mai târziu primul sfetnic al lui Carol al II-lea, războiul a fost o Mare Rebeliune provocată de ambiția opozanților regelui. Pe de altă parte, Thomas May (1595-1650), unul dintre secretarii Parlamentului Lung, a compus două relatări – *History of the Parliament of England* (1647) și *A Breviary of the History of the Parliament of England* (1650) – în care vina pentru izbucnirea războiului dar și pentru abolirea monarhiei este ferm atribuită lui Carol I. Aceste relatări au dat tonul celor care aveau să urmeze. O dată cu ridicarea Whig-ilor, în încercarea de a-l îndepărta pe Iacob al II-lea de la putere, și cu victoria lor în Glorioasa Revoluție din 1688-1689, punctul de vedere parlamentar a devenit dominant, iar interpretarea Whig a istoriei să capete formă. În această interpretare, Războiul civil constituia o parte a luptei pentru libertatea politică și a religiei protestante împotriva tentativei lui Carol I și a fiilor săi de a stabili o monarhie absolută și o tiranie catolică. Chiar dacă nu a rămas necontestată, teoria aceasta devenise în secolul al XIX-lea doctrina oficială, aplicată de fiecare în felul propriu. Pentru cei mai mulți, ca de exemplu istoricul și politicianul Thomas Babington Macaulay, ea a format baza pentru a demonstra virtuțile guvernării parlamentare, așa cum s-a dezvoltat ea în Marea Britanie și în America.

Toate aceste interpretări au exploatat fără jenă istoria ca parte a luptelor politice contemporane lor. Macaulay, de pildă, nici nu a încercat să găsească o explicație echilibrată a personajelor și evenimentelor, mulțumindu-se să îl caracterizeze pe Iacob al II-lea drept nu mai puțin decât un tiran catolic. Dar dezvoltarea cercetării istorice a secolului al XIX-lea, care impunea nevoia de dovezi și probe științifice, ca și extinderea sistemului și a instituțiilor de învățământ, au creat o nouă generație de istorici, adesea cadre academice, care se mândreau cu metodele lor „științifice" și cu obiectivitatea lor profesională. Susținând că resping abordările politice și că își fundamentează concluziile pe studiul obiectiv al dovezilor documentare, istorici ca S.R. Gardiner, în *History of England, 1603-56* (1883-1884), au furnizat primele relatări științifice legate de Războaiele civile, și în același timp și un model și o metodologie pe care se bazează cercetarea istorică modernă. Ceea ce nu au oferit ei însă a fost o interpretare radical diferită a Războaielor civile. După cum afirmă R.C. Richardson în *The Debate on the English Revolution Revi-*

sited (1991): „Istoria ca știință nu a distrus interpretarea Whig a istoriei; doar a diluat-o". Gardiner și colegii săi au făcut poate o încercare de abordare echilibrată, dar nu au reușit să își eludeze propriile percepții asupra răului și binelui, sau educația liberală victoriană. Lucrul acesta le-a dat o perspectivă Whig asupra „progresului", conform căreia au văzut istoria ca pe povestea evoluției libertăților politice de la societatea primitivă până la apoteoza Marii Britanii de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

3. Interpretarea Whig „standard"

Consecința a fost că interpretarea Whig „standard" a oferit o explicație a Războaielor civile bazată în primul rând pe chestiuni politice și religioase, după cum o arată caracterizarea favorită, de „revoluție puritană". Protagoniștii au fost judecați în principal în funcție de măsura în care au contribuit la „progresul" politic și religios. Originile conflictului au fost considerate ca aflându-se în dezvoltarea protestantismului englez, după Reformă și după Nivelarea elisabetană din 1559. S-a afirmat că religia protestantă încuraja într-o mai mare măsură gândirea individuală și o dorință de a obține libertatea politică și intelectuală care și-a găsit tot mai mulți susținători în Parlament, și mai ales în Camera Comunelor. Rezultă de aici că mișcarea puritană, ca grupul protestant cel mai complet, a constituit avangarda acestei lupte. Scopul lor principal era acela de a curăța Anglia de ultimele rămășițe papistașe (practicile catolice) și, dat fiind că regina refuzase să ia în considerare o reformă, iar episcopii continuau să aplice regulile aflate în vigoare, au încercat să introducă schimbarea prin intermediul Parlamentului. În 1570 Thomas Cartwright, un savant de la Cambridge, a avansat o schemă de organizare prezbiteriană, asemănătoare cu cea din Scoția, în cadrul căreia o Biserică simplificată și purificată urma să fie condusă la nivelul parohiilor de preoți și de Elders, ajutoarele lor alese din rândul mirenilor, iar la nivel național de o serie de comitete reprezentative, sau sinoduri. În 1571 și din nou în 1587, s-a încercat introducerea unor proiecte de lege în Camera Comunelor pentru stabilirea elementelor sistemului, interzise prompt de către regină. Aceste încercări de folosire a Parlamentului în sprijinul cauzei reformei religioase, combinate cu preocuparea anticatolicilor față

de căsătoria reginei (sau lipsa ei) și cu politica externă prudentă, au dus la conștientizarea mai acută a drepturilor parlamentare și la tensiuni cu un monarh care refuza discuția. Tensiunile au fost limitate pe perioada domniei Elizabetei datorită enormei ei autorități politice și abilității cu care manevra loialitățile parlamentare, dar accesul la tron al extravagantului și lipsitului de tact Iacob I, cu pretențiile sale la Dreptul Divin, a dus la deteriorarea vizibilă a situației. Poziția lui Iacob față de dreptul divin al regilor l-a făcut să sublinieze că, dat fiind că primise puterea direct din mâna lui Dumnezeu, nu era răspunzător decât în fața lui Dumnezeu și, teoretic, imun față de orice lege omenească. În practică el a fost ceva mai prudent, dar pretențiile sale au stârnit temeri în Parlament.

Până la urcarea pe tron a lui Carol I, în 1625, situația politică devenise deja amenințătoare. Refuzul Parlamentului de a-i garanta dreptul pe viață la taxele de *tunnage* și *poundage* demontra lipsa de încredere în caracterul său și dorința de a se folosi de finanțe pentru a proteja nivelul influenței parlamentare. Dar Carol a refuzat să accepte orice fel de restricție. Încrezător în dreptul său divin, el a continuat să perceapă cele două taxe și să strângă bani prin alte metode dubioase, ca de pildă împrumuturile forțate. În 1628, Camera Comunelor a protestat prin Petiția Dreptului, pe care regele a acceptat-o pentru ca Parlamentul să îi garanteze taxele, dar pe care mai apoi a ignorat-o. Aceste acte de tiranie au fost puse într-o lumină și mai proastă de către politica sa în domeniul religiei. Nemulțumindu-se, ca predecesorii săi, să limiteze doar activitatea puritanilor în Biserică, el a adoptat strategiile Înaltei Biserici Arminiene. Aceasta presupunea creșterea nivelului ceremoniilor și al rugăciunilor fixe, reducerea importanței predicilor și a studiului Bibliei (ambele considerate de puritani ca esențiale) și creșterea autorității episcopilor până la un nivel asemănător catolicismului. Pentru a înrăutăți și mai tare lucrurile, Carol s-a căsătorit cu o prințesă catolică franțuzoaică, Henrietta Maria, i-a permis fratelui ei să înăbușe rebeliunea protestantă franceză și i-a îngăduit pe față reginei practicarea religiei catolice. După protestele parlamentare din 1629, el a decis să își afirme o dată pentru totdeauna autoritatea, dispensându-se cu totul de Parlament. În perioada Tiraniei de Unsprezece Ani care a urmat, a încercat să construiască o guvernare eficientă după modelul absolutismului continental, sprijinit de Sir Thomas Wentworth (mai apoi lord Strafford) și de arminianul William Laud, devenit arhiepiscop de Canterbury în 1633. Deși Carol nu era catolic,

devoțiunea față de principiile Înaltei Biserici și de soția lui franțuzoaică a permis infiltrarea influenței catolice. Abia atunci când s-a întins prea mult, încercând să își impună vederile religioase asupra scoțienilor prezbiterieni, în 1637-1640, s-a văzut împins de lipsa banilor să convoace din nou Parlamentul.

Suporterii teoriei revoluției puritane au considerat de aceea că principalele cauze ale Războaielor civile au fost schimbările politice și religioase, adăugate ambițiilor lui Carol I. Dat fiind caracterul lui Carol, compromisul nu a fost posibil nici în 1640-1642, nici în 1648-1649. În plus, presiunile războiului însuși modificaseră situația între cele două date. Dorința de a câștiga bătălia a dus la înlocuirea liderilor moderați cu parlamentari mai activi, adesea cu puternice convingeri religioase. O parte erau independenți, adepți ai dreptului congregațiilor de „sfinți" de a se separa de biserica națională și de a-și organiza întrunirile proprii. Sub conducerea unei minorități de „sfinți" precum Oliver Cromwell s-a format Noua Armată Model, decisă să câștige războiul. Ea a devenit însă și locul de manifestare al extremismelor religioase sau politice, locul unde au început să ia naștere noile concepte de toleranță religioasă și revoluție politică. Încercarea stângace a liderilor parlamentari de a le elimina în 1647 a dus la o nouă „revoluție", în care armata s-a folosit de rege ca de un argument în negocierea libertății religioase și a plății întârziate a soldelor. Cromwell și alți ofițeri, care împărtășeau preocupările de natură religioasă ale armatei, dar nu și opiniile ei politice, s-au văzut siliți să se așeze în fruntea acestei mișcări, pentru a păstra unitatea armatei și a încerca să o influențeze.

Carol a profitat de ocazie pentru a-și diviza inamicii, prefăcându-se că negociază și cu Parlamentul și cu armata, în timp ce, în taină, se pregătea să primească ajutor din Scoția. În 1648, aceasta a dus la un al doilea Război civil, în care a fost înfrânt ușor și care i-a pecetluit soarta. Cromwell și ceilalți ofițeri mai mari în rang, care încercaseră inițial să tempereze elementele radicale din armată, s-au convins acum că nu se putea avea încredere în rege și că refuzul lui de a accepta compromisul trebuia interpretat ca un semn de la Dumnezeu că trebuie pedepsit ca un „om al sângelui". Consecința a fost o mișcare de epurare în Parlament, pentru eliminarea elementelor conservatoare („Epurarea lui Pride", din decembrie 1648), judecarea și executarea regelui. Câteva luni mai târziu, abolirea forțată a monarhiei a dus la stabilirea unei guvernări republicane

care însă, bucurându-se doar de un sprijin minoritar, era dependentă de existența armatei. Regimul a rămas în picioare, în ciuda câtorva experiențe constituționale eșuate, prin autoritatea și hotărârea lui Oliver Cromwell, ale cărui eforturi de a instaura o atmosferă constituțională moderată și o oarecare libertate religioasă au rămas fără rezultat. După moartea lui, în 1658, forța regimului s-a destrămat, moralul armatei s-a dezintegrat, iar Parlamentul a restaurat monarhia, în speranța că domnia lui Carol al II-lea va fi constituțională. S-a dovedit că speranța nu fusese în întregime justificată, iar bătălia pentru libertate a continuat până la fuga lui Iacob al II-lea, după o încercare eșuată de restabilire a monarhiei absolute și a religiei catolice.

Această relatare simplistă rezumă preocupările principale ale lui Gardiner, ca și pe cele ale generației următoare care a studiat Războaiele civile, ca de exemplu G. M. Trevelyan. Ceea ce nu înseamnă că istoricii au fost întotdeauna de aceeași părere. Importanța relativă a diferitelor personalități, natura convingerilor și a conflictelor religioase, motivația la nivel individual și alte câteva aspecte rămâneau deschise discuțiilor. Ideile radicale s-au bucurat de o atenție și o admirație specială, considerate trăsătura cu adevărat revoluționară a acestei perioade, sau caracterizate ca excese periculoase care au atras o puternică reacție conservatoare, care la rândul său a distrus tot ceea ce realizaseră reformatorii moderați. S-au făcut cercetări de o valoare incontestabilă și multe dintre elementele prezentării sumare de mai sus au rămas în picioare ca explicații parțiale ale evenimentelor petrecute în Anglia secolului al XVII-lea. Punctul comun al acestor explicații, și care le-a limitat în ultimă instanță autoritatea, se compune din două trăsături. Prima este aceea că priveau lupta și judecau evenimentele istorice din perspectiva convingerii că „progresul" politic se limitează la o versiune anglo-americană a democrației parlamentare. A doua este că s-au oprit doar asupra politicii și religiei. Această optică avea să fie contestată de noua școală de istorici, sub influența sociologilor ca Max Weber, a ideilor socialist-creștine împărtășite de R.H.Tawney și, în ultimă instanță, a vederilor materialiste ale lui Karl Marx.

4. Școala „marxistă"

Termenul de „marxist" a fost folosit (cam la întâmplare și adesea de inamicii politici) pentru a descrie o serie de istorici care au contestat accentul pus de Whig-i pe istoria politică, susținând că evenimentele politice sunt în mare parte determinate de condițiile economice care formează societatea. În teoria socialistă, dezvoltarea istorică a fost modelată de tranziția de la o economie feudală bazată pe proprietatea pământului la capitalismul burghez bazat pe schimburile economice, comerț și producția industrială, și care la rândul său se va transforma într-o economie socialistă bazată pe forma comună a proprietății asupra tuturor acestor bunuri. Marx a afirmat că exploatarea pământului de către aristocrația burgheză va duce în mod inevitabil la dezvoltarea unei economii de piață și, de aceea, la formarea unei clase comerciale burgheze, și că, în timp, această burghezie va încerca să acapareze puterea politică cuvenită conform averii și importanței ei. În termeni marxiști, mica nobilime engleză, clasa denumită „gentry", care își exploata pământurile în scopuri comerciale, era mai degrabă o parte a burgheziei decât a nobilimii feudale, iar Războiul civil a reprezentat lupta pentru putere între o Cameră a Comunelor compusă din mici nobili și negustori pe de o parte, și rege și marii nobili, care le stăteau în cale, pe de alta.

Aceste teorii s-au aplicat pentru prima dată în istoria engleză (sau britanică) în opera lui R.H. Tawney, care a pornit de la ideile introduse de Max Weber în *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* (1904). În 1926, Tawney și-a publicat scrierea cea mai importantă, *Religion and the Rise of Capitalism*, în care afirmă că protestantismul, și mai ales forma sa puritană cu accentul pe care îl pune pe efortul individual și reușita interpretate ca semn al aprobării divine, a oferit burgheziei în curs de apariție justificarea ideală pentru averile tot mai mari și în lupta pentru putere. Tot el susține că măcar unul dintre comentatorii contemporani cu conflictul din secolul al XVII-lea, James Harrington, sesizase legătura dintre schimbările intervenite în distribuția bunurilor și răsturnările suferite de sistemul politic.

Moștenirea lui Tawney a fost prealuată de o serie de istorici, dar în special de Christopher Hill. În primele sale scrieri, Hill a interpretat Războiul civil ca pe momentul crucial în preluarea puterii de către

burghezie. Și-a dezvoltat teoriile în *The Century of Revolution* (1961), în care afirmă că burghezia în curs de afirmare și aliații săi din lumea comerțului au avut de câștigat de pe urma dezvoltării comerțului și au încercat să își mărească averile utilizând metode capitaliste. Ei au fost împiedicați de barierele în calea dezvoltării comerciale ridicate de o monarhie feudală pentru care economia națională era în primul și cel mai important rând o sursă de venit pentru rege. Cele mai grave erau monopolurile, care limitau schimburile și făceau să crească prețurile prin mărirea taxelor vamale, ca și neputința de a proteja comerțul împotriva pirateriei sau a atacurilor unor rivali precum olandezii. În lumina acestui ultim detaliu, felul în care s-a folosit Carol de banii obținuți din impozitele navale pentru a-și finanța regimul trebuie să fi fost deosebit de iritant. Întărită de convingerea puritană că Domnul era de partea cauzei lor, alianța dintre micii nobili și negustori a lansat un atac împotriva forței regelui, controlând tot mai strâns Parlamentul și nevoile financiare ale coroanei. Era evident că lucrul acesta avea să dea naștere unui conflict a cărui formă și evoluție depindea de activitatea unor anume indivizi, astfel încât izbucnirea războiului în 1642 s-a datorat proastei inspirații a lui Carol I. Dar Războiul civil a fost în esență rezultatul forțelor socio-sconomice existente, iar rolul religiei a fost de a furniza o ideologie prin care aceste forțe să se poată exprima.

Procesul a continuat și după începerea războiului, în paralel cu apariția grupurilor mai radicale, ca Nivelatorii. Chiar dacă inițial de inspirație religioasă și formate în interiorul grupărilor puritane de „sfinți", ele au reprezentat și un element de conflict între clase, care le-a îndepărtat de religie, în direcția revoluției sociale. Pentru scurt timp, între 1647 și 1649, influența lor în Noua Armată Model aproape le-a asigurat succesul. Dar, confruntate cu amenințarea unei revoluții populare pornite de jos, clasele guvernante au strâns rândurile și în cele din urmă au contribuit la restaurarea monarhiei ca garant al puterii lor. Monarhia era însă transformată pentru totdeauna. Drepturile sale feudale nu au fost restabilite, iar forța ei rezida acum în alianța cu capitalismul burghez, simbolizat de Legile Navigației, care îi protejau pe negustorii englezi de concurență, și de evoluția guvernării parlamentare după 1660.

Operele lui Tawney și Hill au dat tonul pentru o întreagă generație de istorici, dintre care mulți au găsit părerile lor plauzibile. Legăturile dintre puritanism și reușita comercială păreau bine documentate, iar

tendința orașelor și a corporațiilor comerciale de a acorda sprijin Parlamentului în această luptă a venit în sprijinul teoriei. La prima vedere, împărțirea Angliei într-un nord și un vest regalist și un sud-est parlamentar, mai avansat din punct de vedere economic, oglindește situația loialităților la începutul războiului. Sunt multe dovezile care leagă clasa de *yeomen*-i și meșteșugari „băgăcioși" de activitatea parlamentară și, mai târziu, de ideile radicale.

Pe de altă parte, aproape toate aspectele teoriei lui Hill au fost violent contestate. În special a fost atacată ideea că se putea pune semnul egalității între sprijinul acordat Parlamentului și mica nobilime „în ascensiune", mai ales de Hugh Trevor-Roper. El a descoperit o corelație importantă între sprijinul oferit Parlamentului și nobilimea mai mică, sau „simplă", fără influență la curte, nevoită să se întrețină din roadele pământului într-o perioadă în care prețurile erau în creștere. El conchide că, departe de a reprezenta revolta membrilor mai avansați din punct de vedere economic și cu o gândire progresistă ai elitei politice împotriva unui regim feudal înapoiat, Războiul civil a fost o încercare a micii nobilimi aflate în declin de a opri erodarea forței sale de către o curte dinamică, centralizatoare și puternică. Regele a fost acela care a încurajat dezvoltarea economică și exploatarea prin planuri ca acela de drenare a mlaștinilor și care, prin intermediul Consiliului Privat și al Curților Prerogativelor, amenința poziția „simplei" nobilimi din provincii. La rândul său, această teorie a fost supusă unor analize și cercetări detaliate. S-a constatat că ea este mai convingătoare, din punct de vedere social și economic, atunci când se aplică acelora care au sprijinit revoluția din 1649 (execuția regelui și abolirea monarhiei) decât acelora care au sprijinit Parlamentul în 1642. Chiar și atunci însă, ea oferă o explicație parțială convingerilor și motivațiilor revoluționarilor.

Interpretarea „marxistă" a Războiului civil, care l-a etichetat drept „Revoluția engleză", punând-o pe același plan cu cele din Franța și Rusia, a fost contestată la toate nivelurile și puțini sunt aceia care se ridică în apărarea ei ca întreg. Christopher Hill însuși și-a revizuit primele interpretări, pentru a face loc unei înțelegeri mai complexe a relațiilor istorice. În special el a susținut că natura Războiului civil ca punct de cotitură economic și politic nu depinde de planificarea sa conștientă în această direcție – că rezultatele, mai degrabă decât intențiile partici-

panților, dau semnificația unor astfel de evenimente. Împreună cu alți istorici „marxiști" ca A.L. Morton sau H.N. Brailsford, el a explorat mai în profunzime „revoluția din interiorul revoluției", declanșată de Levellers (Nivelatorii), Ranters (Fanfaronii) și Diggers (Groparii), care au încercat să reformeze și societatea, nu numai lumea politică. Hill a ajuns la concluzia că, deși mai puțin definite și organizate decât s-a susținut uneori, aceste grupări au reprezentat totuși un element important de rezistență al radicalismului din societatea engleză, ale cărei idealuri și aspirații au fost suprimate și mascate de bariere sociale și de cenzură. Din nou, aceste afirmații au fost contestate pe motive istorice și politice. S-a spus că Hill a supraestimat atât influența, cât și ideologia revoluționară a radicalilor, exarcerbând importanța Războaielor civile și făcând din ele o revoluție pe care, în vederile opoziției, Anglia nu a avut-o niciodată.

În ciuda faptului că părți importante ale interpretării lor au fost cu succes puse sub semnul întrebării, contribuția „marxiștilor" în dezbaterile privitoare la Războiul civil a fost imensă. Indiferent care va fi fost rolul jucat de acești factori (important, fără îndoială), ei trebuie priviți acum în contextul societății în întregul ei, aducând în discuție o dimensiune total ignorată de interpretarea Whig. În al doilea rând, ei au deschis calea pentru abordarea altor elemente importante în explicarea istorică a Războiului civil. O cercetare a aspectelor și problemelor ridicate de istoricii „marxiști" a dat la lumină multe lucruri noi, între care și importanța studiilor locale și a așa-numiților „revizioniști". În feluri diferite, aceste interpretări recente reprezintă o reacție împotriva explicațiilor tematice, unilaterale, oferite de „marxiști" și de mulți dintre oponenții lor. Astfel, istoricii au încercat investigarea în mai mare profunzime a unor aspecte particulare ale perioadei și accentuarea variatelor reacții individuale ale multora dintre participanții la evenimente. Aceasta a avut ca rezultat conștientizarea mai acută a complexității reacțiilor societății secolului al XVII-lea și redeșteptarea interesului față de problemele politice și religioase care i-au preocupat pe Whig-i. Dar moștenirea teoriei marxiste rămâne importantă prin faptul că politica și religia sunt examinate acum în contextul dezvoltării sociale și al structurilor care le influențează.

5. Interpretări recente ale Războaielor civile

Războiul civil a oferit întotdeauna un teren fertil pentru istoria locală. În secolul al XIX-lea, numeroși istorici amatori au încercat să prezinte tabloul modului în care evenimentele naționale s-au reflectat asupra provinciilor lor și, făcând aceasta, au depus o activitate valoroasă descoperind și conservând surse documentare care altfel s-ar fi putut pierde. Multe dintre studiile locale sunt importante și interesante în sine, îmbogățind imaginea divizărilor și problemelor naționale prin adăugarea unei dimensiuni locale. Dar în anii din urmă s-a manifestat o abordare diferită. În primul rând, tipul de generalizare practicată de Whig-i și de „marxiști" cu privire la motivele participanților, sau la etapa de dezvoltare economică și socială, a fost supus unor teste și rafinări pentru care studiile locale s-au dovedit ideale. Câteva exemple de asemenea studii sunt: *The Yorkshire Gentry from the Reformation to the Civil War,* de J.T. Cliffe (1969), și *The Gentry of South-West Wales, 1540-1640*, de H.A. Lloyd (1968), ambele concentrate asupra „controversei micii noblimi", descrise mai sus. Studiile de această factură continuă să apară și să fie de o mare valoare. O etapă mai recentă a studiilor locale s-a născut o dată cu Alan Everitt, în special cu lucrarea sa, *The Community of Kent and the Great Rebellion, 1640-1660* (1966). Everitt a refuzat să vadă în evenimentele locale versiunea în miniatură a istoriei naționale și a încercat o studiere autonomă a subiectului, din perspectiva unei comunități care a afectat și a fost afectată de evenimentele de la centru, dar care a filtrat această relație prin prisma propriilor preocupări și percepții. Ceea ce a descoperit a fost o comunitate a micii nobilimi de țară, ale cărei reacții față de criza din 1642 au fost condiționate de sistemul de loialități locale și de dorința de a proteja regiunea. Astfel, studiul său de caz a adăugat o nouă dimensiune imaginii Războaielor civile, punând accentul pe interesele locale și pe felul în care ele au modelat, sau chiar au întrecut în greutate chestiunile politice și religioase despre care se susținea că îi divizaseră și îi motivaseră pe participanți.

Modalitatea de abordare a lui Everitt a fost dezvoltată în studiul lui Clive Holmes, *The Eastern Association*, și în lucrarea lui John Morrill despre Cheshire, ambele publicate în 1974, în timp ce studiul lui Peter Clark despre Kent (1977) și *Politics, Society and Civil War in Warwickshire 1620-1660*, publicat de Ann Hughes în 1987 contestă în parte

concluziile lui Everitt, susținând în același timp credința lui în importanța istoriei locale. O mare parte a acestei evoluții a istoriografiei este rezumată în *Revolt of the Provinces*, de John Morrill (1976, a doua ediție în 1980), care, după cum spune dr. R.C. Richardson, „încapsulează multe dintre tendințele modificatoare ale studiilor post-Everitt asupra istoriei locale a Revoluției engleze". Dr. Morrill a depistat impactul războiului asupra diferitelor provincii, scoțând la iveală o neutralitate larg răspândită și lipsa dorinței de participare. Tot el a arătat clar felul în care problemele și prioritățile locale au transformat divizările politice și religioase într-o țesătură bogată și complexă care împiedică orice încercare de a înțelege cauzele și impactul Războaielor civile pe scară largă, ca și orice generalizare unidimensională. În mod semnificativ, el insistă asupra faptului că nu este suficient să examinăm ruptura politică și religioasă intervenită la centru și că impactul ei nu poate fi interpretat decât în contextul structurilor economice și sociale de la nivel local, în același timp cu cel național.

O respingere asemănătoare a explicațiilor generalizatoare oferite Războaielor civile a caracterizat și activitatea multor altor istorici care au încercat o investigare a diverselor aspecte ale conflictului în anii din urmă. Cercetări detaliate asupra câtorva dintre membrii Parlamentului Lung s-au făcut de către Brunton și Pennington în 1954, de către David Underdown în *Pride's Purge* în 1971 și de către Blair Worden în studiul său asupra Parlamentului Lung, publicat în 1974. O examinare atentă a diferitelor grupări politice și religioase caracterizează opera lui J.H. Hexter, Mark Kishlansky, Conrad Russell și Nicholas Tyacke, în care opiniile tradiționale despre relația între vederile religioase și loialitățile politice sunt și contestate, și apărate. Ronald Hutton i-a supus pe regaliști unei cercetări asemănătoare, în timp ce Gerald Aymer a examinat cu atenție natura administrării Războiului civil și atitudinile celor implicați. Mulți istorici au reevaluat rolul claselor de jos, dând naștere unor dezbateri aprinse. Brian Manning, Derek Hirst, Barry Reay, J.F. McGregor, William Lamont și David Underdown au afirmat toți, fiecare în felul său, că activitatea politică printre membrii claselor inferioare a fost importantă, chiar dacă nu întotdeauna susținând politica Parlamentului. Efectul global al acestei activități a fost că divizarea societății și a mediului politic a început să apară ca mult mai puțin definită și mult mai complexă.

O asemenea abordare, care pune accentul pe factorii individuali și particulari mai degrabă decât pe generalizări, a dat naștere unei așa-zise școli „revizioniste" de istorici, care afirmă că Războiul civil nu a fost rezultatul unor schimbări structurale pe termen lung, politice sau economice, ci al interacțiunii dintre circumstanțe și personalități în perioada imediat dinaintea izbucnirii sale. Cei mai importanți din această grupare sunt Anthony Fletcher, al cărui studiu, *The Outbreak of the English Civil War* (1981) subliniază natura neașteptată și accidentală a conflictului, și Conrad Russell, care și-a adus o contribuție însemnată la istoriografia acestei perioade atrăgând atenția asupra „dimensiunii britanice". El scoate în evidență tensiunile și presiunea cărora le era supus guvernul după 1603, create de necesitatea de a guverna trei regate separate și distincte (Anglia plus Țara Galilor, Scoția și Irlanda) și arată felul în care interacțiunea factorilor și a indivizilor din aceste trei regate a influențat evoluția evenimentelor în momentele cruciale. În *Causes of the English Civil War* (1990) și în *Fall of the British Monarchies* (1991), el oferă o sinteză nouă a teoriilor tradiționale și revizioniste. Accentuând că războiul nu a fost nici inevitabil, nici intenționat, Russell demonstrează felul în care factorii de lungă durată, ca problemele financiare ale monarhiei, divizările religioase și „chestiunea regatelor multiple" au atins apogeul în vremea lui Carol I. În mâinile lui, problemele legate de părți diferite ale celor trei regate s-au combinat pentru a duce lucrurile prea departe nu numai pentru capacitatea lui de control, dar și pentru cea a opozanților lui. Este o interpretare valoroasă, chiar dacă deja supusă dezbaterilor și propunerilor de îmbunătățire.

Efectul istoriografiei recente este deci dublu. În primul rând, ea a făcut să renască interesul și discuțiile cu privire la chestiunile politice și religioase, cu acceptarea contextului social și economic ca parte integrală a oricărei teorii valide. O nouă și interesantă sinteză a explicațiilor politice, sociale și economice ale războiului ne este oferită de Jack Goldstone în *Revolution and Rebellion in the Early Modern World* (1991). El atribuie prăbușirea ordinii sociale și politice unei creșteri substanțiale a populației, cu consecințe atât economice cât și sociale, și care a dat naștere unor probleme cărora guvernarea existentă pur și simplu nu le putea face față. În al doilea rând, el a pus sub semnul îndoielii convingerea că va putea exista vreodată o explicație unică a cauzelor, naturii și semnificației Războaielor civile. Generalizările acceptate sunt acum puține, dacă nu cumva inexistente. Chiar și

prezumția că opoziția a fost condusă de o tot mai importantă Cameră a Comunelor a fost contestată de John Adamson, care susține că nobilimea parlamentară a jucat un rol important în campania opozițională din 1640-1642 și în elaborarea Capetelor de Propuneri (propunerea de acord a armatei) din 1647. Poate unica generalizare valabilă care mai poate fi făcută este aceea că orice teorie publicată referitoare la Războaiele civile engleze va fi supusă unor analize intense și detaliate, unor rafinări, dacă nu chiar schimbări.

Acelora care doresc să studieze Războaiele civile le rămâne deci de ales între prea multe posibilități. Pe de o parte, se știe și se înțelege acum mai mult ca niciodată, iar posibilitățile de dezbatere sunt nelimitate și fascinante. Pe de altă parte, tocmai bogăția studiilor și conștiința complexității evenimentelor fac înțelegerea dificilă și generalizările riscante. Cu toate acestea, generalizările sunt necesare ca parte a studiului istoriei, căci „faptele" deduse din dovezile pe care le avem la dispoziție trebuie organizate și administrate, dacă este ca ele să ducă la explicații coerente. Orice istoric trebuie, până la urmă, să ofere o generalizare cuprinzătoare, din care să reiasă importanța și care să sublinieze implicațiile observațiilor făcute cu caracter individual. Astfel, Anthony Fletcher își rezumă analiza detaliată a motivelor pentru izbucnirea războiului descriind evoluția „miturilor concurente" ale tiraniei și dezordinii, în capcana cărora au căzut până la urmă propriii lor inițiatori războinici. Ann Hughes, într-unul dintre cele mai recente studii ale sale, *The Causes of the English Civil War* (1991), propune un set asemănător de „teorii ale conspirației" concurente, pe fundalul unei „căderi funcționale" (prăbușirea sistemului de guvernare), în care regele devenise incapabil să mai conducă țara conform preceptelor tradiționale. De aceea, a fost obligat să introducă măsuri noi, care au întâmpinat rezistență din partea clasei guvernante conservatoare.

Punctul cel mai important legat de multe dintre interpretările prezentate mai sus și de cele pe care nu le-am putut include din lipsă de spațiu este fundalul acordului general pentru toate aceste dezbateri. Mulți istorici sunt de părere că, înainte de 1640, ba chiar înainte de 1625, sistemul de guvernare începuse să manifeste slăbiciuni serioase. Mulți sunt de acord că regele Carol I a făcut greșeli grave în abordarea situației și că nu avea nici destul caracter, nici destulă încredere în sine pentru a fi un rege bun. Cei mai mulți susțin că liderii opoziției, denumiți de Conrad Russell „junta lui Pym", erau departe de a avea vederi revoluționare, chiar dacă opiniile lor religioase au dat loc multor discuții.

Mai toată lumea acceptă că și ei, la rândul lor, și-au avut limitele proprii și că greșelile pe care le-au făcut au contribuit la izbucnirea războiului. Lucrul asupra căruia istoricii par să nu se înțeleagă este cel mai adesea mecanismul exact în cadrul căruia au acționat toți acești factori, gradul de responsabilitate ce poate fi atribuit celor două părți și importanța relativă a diferiților factori și elemente prezente în ecuație. Vederile istoricilor sunt influențate de interesele lor personale și politice, dar și de însăși natura probelor – părtinitoare, adesea fragmentare și care necesită interpretări. De aceea, două dintre lucrurile de care au nevoie cei care studiază istoria sunt conștiința faptului că generalizările pot fi făcute, dar numai între anumite limite, și o disponibilitate pentru dezbateri perpetue. Capitolele care urmează încearcă să faciliteze acest proces sintetizând și rezumând argumentele general acceptate și introducând subiecte noi de discuție. În final, elevul va trebui să analizeze și să evalueze ceea ce i s-a prezentat, pentru a-și forma o opinie proprie față de cauzele, natura și importanța Războaielor civile.

***Să luăm notițe despre** „Interpretarea Războaielor civile"*

Nu vi se cere să luați notițe detaliate cu privire la diferitele interpretări prezentate mai sus. Dar poate vă va fi util să rezumați punctele lor principale, pentru a analiza și evalua ideile pe care le introduc. Primul exercițiu de mai jos a fost elaborat în acest scop.

1. Recitiți și rezumați:

a) interpretarea „standard" Whig

b) interpretarea marxistă

c) opinia lui Conrad Russell. Care dintre aceste interpretări vi se pare mai convingătoare? (Explicați-vă și justificați-vă răspunsul.)

O bună modalitate de consolidare a noțiunilor însușite din acest capitol și de pregătire pentru trecerea la capitolul următor este încercarea de a răspunde la următoarele întrebări:

2. Care considerați că este meritul istoriei locale pentru studiul Războaielor civile?
3. De ce sunt posibile atâtea interpretări diferite ale Războaielor civile?
4. Folosiți toate cunoștințele acumulate până acum pentru a construi o explicație a crizei de guvernare din Anglia, care a luat naștere o dată cu convocarea Parlamentului Lung.

CAPITOLUL 3

De la criză la conflict, 1640-1642

1. Introducere

Războiul civil a reprezentat un șoc imens și o răsturnare pentru cei implicați și este important să nu subestimăm teama și oroarea cu care a fost privit un asemenea eveniment. De la sfârșitul secolului al XV-lea, Anglia se bucurase de 150 de ani de pace, dar contemporanii erau conștienți de efectele războiului civil din Franța, din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, și din Germania, după 1618. Războaiele civile engleze au durat mai mult de șase ani (cu o întrerupere de douăsprezece luni) și, dacă este să lărgim perspectiva la Marea Britanie ca întreg, vărsările de sânge au continuat, începând cu Războaiele Episcopilor (1639-1640) și încheind cu ultima înfrângere a lui Carol al II-lea, la Worchester, în 1651. Raportat la totalul populației, în această perioadă au murit mai mulți bărbați decât în primul război mondial din 1914-1918. În plus, bătăliile s-au dus pe pământ englezesc, având drept rezultat distrugerea proprietăților, întreruperea activităților comerciale și o continuă împovărare cu tot mai multe taxe. Pe scurt, războiul civil a fost urât, brutal și distructiv, și, chiar dacă cei care l-au trăit nu puteau anticipa întreaga oroare a ceea ce avea să vină, mulți trebuie să fi avut măcar o idee destul de precisă.

Este important de aceea să evităm opinia preconceptă că Anglia a intrat în război pe nesimțite, sau că un asemenea rezultat ar fi putut fi contemplat în mod serios atunci când Parlamentul s-a întrunit în 1640. Afirmația este susținută eficient de atitudinea optimistă a multora dintre aceia care s-au reunit la Westminster în luna noiembrie a acelui an. Conform așteptărilor deputaților, slăbiciunea regelui avea să le îngăduie să își rezolve doleanțele și să îi pedepsească pe răii sfetnici, după care avea să urmeze un acord.

Speranțele sunt mari că Parlamentul va fi mulțumit să își vadă toate plângerile rezolvate... (Din Jurnalul lui Sir Henry Slingsby din Scriven, Yorkshire, noiembrie 1640 – Slingsby a luptat de partea regelui în 1642.)

E straniu să constați cum au alunecat spre începutul unui război, trecând de la un incident neașteptat la altul... care ne-au adus atât de departe, nici noi nu știm cum, dar de la conflictele pe hârtie... am ajuns acum aproape să mobilizăm trupe. (Dintr-un discurs parlamentar ținut de Bulstrode Whitelocke, vara lui 1642; Whitelocke a slujit în Parlament pe tot parcursul războiului și în *Interregnum*.)

Astfel de comentarii, ale unor moderați care s-au văzut atrași în taberele aflate în conflict, vin să ilustreze aspectele esențiale ale situației ce a dus în 1642 la război. Este limpede că, în 1640, nemulțumirile stârnite de recentele hotărâri ale regelui erau foarte răspândite; după cum afirmă Slingsby, Camera Comunelor

> și le manifestă în chestionarea tuturor delincvenților, a tuturor *Projectors* și a deținătorilor de monopoluri, ca și a colectorilor impozitelor navale și a judecătorilor care le impun ca lege.

Lucru confirmat de Richard Baxter, ministru puritan prezent la Londra, care a descris în felul următor starea de spirit din Camera Comunelor:

Au ținut discursuri lungi și vehemente împotriva impozitelor pe navigație și a judecătorilor care dădeau verdicte în favoarea lor și a jurământului *Et Caetera* (prin care fețelor bisericești li se cerea să accepte legile Bisericii Laudiene ca incluzând tot ce este necesar pentru izbăvire; atât reglementările insatisfăcător definite cât și amploarea reclamațiilor au ridicat pentru unii dificultăți) și a episcopilor și a Sinodului care fuseseră mai înainte de aceasta; dar mai ales împotriva lordului Thomas Wentworth, lord deputat al Irlandei, și a doctorului Laud, arhiepiscop de Canterbury, ca răi sfetnici, despre care se spunea că sunt cauza tuturor...

Aparent, Slingsby sprijină cererea generală de redresare, deși în realitate el avea să lupte de partea regelui, în conflict. De aceea, singură lista de nemulțumiri nu explică de ce populația s-a ridicat cu armele împotriva regelui său și nu putem afirma că criza din 1640 ar fi dus în mod automat la un conflict armat. De asemenea, din aceste informații nu reiese că războiul ar fi fost fie intenționat, fie așteptat. În felul acesta, problemele pe termen lung și acumularea nemulțumirilor prezentate în Capitolul 1, laolaltă cu dovezile enumerate mai sus, explică apariția unor condiții preexistente, dar nu și războiul însuși. Nu toți aceia care erau nemulțumiți în 1640 s-au dovedit doritori să pună mâna pe arme împotriva regelui în 1642. Dacă ar fi fost, nu ar mai fi existat un război civil, căci regele nu ar mai fi putut strânge o armată. Tocmai pentru că unii dintre aceia care în 1640 își exprimaseră dezaprobarea față de unele dintre acțiunile lui s-au dovedit, în cele din urmă, dispuși să îl apere, pe el și dreptul lui de a guverna, s-a născut o grupare regalistă, până la apariția căreia nici nu s-a pus problema unui conflict militar. Chiar și atunci, existența celor două „tabere" nu a adus rezolvarea militară a crizei, sau măcar o rezolvare oarecare la acest punct în timp. O criză asemănătoare, în 1628-1629, se încheiase prin dizolvarea Parlamentului de către rege și guvernarea fără ajutorul acestui organism, dar în 1640-1641 el nu a fost dizolvat, iar în 1642 soluția s-a dovedit a fi nu guvernarea fără Parlament, ci războiul.

Se ridică astfel o serie de întrebări referitoare la motivele și modul în care criza din 1640 a sfârșit într-un război civil, și nu într-un acord, așa cum se așteptau Slingsby și alții ca el. În primul rând, trebuie să examinăm cererea de ameliorare a motivelor de nemulțumire, obiectivele și intențiile celor care au condus campania, și incapacitatea de a obține acordul dorit. Acestea sunt lucruri esențiale pentru înțelegerea atât a procesului prin care războiul a devenit rezultatul cel mai probabil al crizei, cât și a naturii însăși a crizei. Scopurile inițiale ale participanților le dezvăluie atitudinile și scara de valori, preocupările și prioritățile; urmărind evoluția acestora în lunile ce aveau să vină, putem deduce câteva dintre motivele pentru care lupta lor nu a dat rezultatele dorite. În al doilea rând, trebuie să explicăm de ce solidaritatea sprijinului lor a intrat în declin, de ce, în cele din urmă, s-au născut două tabere, și ce i-a făcut pe indivizi din aceeași clasă, cu același statut și aceeași situație să adopte poziții diferite. În fine, este nevoie să explicăm de ce aceste

tabere s-au simțit obligate să rezolve totul repede și decisiv, prin forță la nevoie, în loc să permită lucrurilor să continue, sau să caute o soluție pe termen lung. Numai răspunzând în mod satisfăcător tuturor acestor întrebări putem explica de ce oamenii au pierdut controlul asupra evenimentelor, de ce războiul a izbucnit împotriva dorinței atâtora și de ce criza s-a preschimbat într-un conflict.

Faptul că dovezile aflate la îndemâna istoricilor sunt adesea incerte și neconcludente face ca atingerea acestui obiectiv să fie deosebit de dificilă. Scopurile și intențiile trebuie deduse din acțiuni ce pot fi interpretate, sau fabricate special pentru a induce în eroare, ori din declarații care pot fi acceptate sau nu la valoarea lor aparentă. Atitudinile, semnificațiile și impactul evenimentelor pot fi deduse dintr-o gamă întreagă de surse, dar măsura în care ele sunt aplicabile la nivel individual variază în mod inevitabil. Aceasta este, desigur, una dintre cauzele majore ale neînțelegerilor dintre istorici.

2. Acțiuni și intenții, noiembrie 1640-mai 1641

a) Regele

Oricare vor fi fost așteptările lui Slingsby, avem prea puține indicii că în noiembrie 1640 pe agenda regelui s-ar fi găsit dorința de a găsi o soluție nemulțumirilor existente. Încercarea nefericită de a impune scoțienilor Cartea de rugăciuni în limba engleză, în 1637, stârnise revolta în regiunile nordice, iar monarhul constatase că îi este cu neputință să adune o armată din rândurile populației engleze, aproape la fel de nemulțumită. Ca rezultat, fusese nevoit să încheie tratatul de la Berwick, în iunie 1639. Caracterul și atitudinea regelui reies limpede din evenimentele care au urmat. Departe de a accepta înfrângerea politicii sale în domeniul religiei (Adunările scoțiene din 1638 și 1639 au abolit atât Cartea de rugăciuni cât și episcopatele, în Scoția), Carol a purces la obținerea mijloacelor pentru a relansa războiul. Incapabil să strângă venituri suficiente din sursele existente și din împrumuturile de la curtenii loiali, a convocat Parlamentul în aprilie 1640 (Parlamentul Scurt) dar, când i s-a prezentat lista de nemulțumiri ce trebuiau rezolvate înainte de aprobarea sumelor cerute, l-a dizolvat în mai puțin de o lună. În

continuare surd la ideea compromisului, a strâns forțe noi pentru a ieși în întâmpinarea invaziei scoțiene, care însă au fost înfrânte la Newburn, în august. Cu scoțienii stăpâni pe Newcastle și negocierile în curs de desfășurare la Ripon, Carol a încercat expedientul unui Mare Consiliu (al nobililor) ținut la York, și numai Petiția Celor 12 Pairi cerând un nou Parlament l-a constrâns să accepte în fine necesitatea convocării și a negocierii cu acest organism. Când, prin tratatul de la Ripon, scoțienii au rămas în Anglia iar Carol a fost obligat să le plătească 850 lire sterline pe zi pentru efort, a devenit limpede că vor trebui făcute concesii. Dar atitudinea sa din noiembrie a lăsat să se vadă cât de puține și de limitate aveau să fie, în intenția lui, aceste concesii.

La deschiderea sesiunii parlamentare din 3 noiembrie, Carol a sosit la Westminster pe o barjă, evitând în felul acesta obișnuita procesiune publică și demonstrându-și intenția de a duce la capăt încercarea de a obține subsidiile parlamentare necesare, făcând cât mai puține concesii cu putință. Liderii opoziției nu își făceau prea multe iluzii. Apelul adresat de John Pym armatei scoțiene din jurul orașului Newcastle de a „rămâne pe poziții" dezvăluie faptul că era conștient că numai prezența ei în Anglia – și, în consecință, nevoia regelui de bani – le oferise ocazia aceasta de a-și exprima nemulțumirile acumulate după amara dizolvare din 1629. Experiența lui Carol în relațiile cu Parlamentul între 1625 și 1629, adăugate la lipsa de disponibilitate a regelui de a-și asuma responsabilitatea față de cheltuielile necesare ale guvernării, îi oferiseră prea puține motive pentru a vedea în deputații din Parlament niște prieteni de încredere. Realitatea era că regele convocase acest Parlament de nevoie și ca soluție de ultim moment.

Acțiunile lui Carol din timpul acestei crize nu au fost nici ilegale, nici anticonstituționale, dar el a demonstrat o modalitate inflexibilă de percepere a propriului său rol ca rege și o lipsă periculoasă a abilităților politice. Nu s-a îndoit nici o clipă că era dreptul său de a conduce așa cum îi dicta conștiința, nu numai Biserica, dar și Statul, în toate cele trei regate. Controlul asupra Bisericii constituia o parte esențială a guvernării și, în afara credinței sale profunde în validitatea doctrinei anglicane, acceptarea prezbiterienilor în Scoția, în timp ce în Anglia ei erau ținta atacurilor, constituia o complicație suplimentară. După cum arată Conrad Russell, atrăgând atenția asupra problemelor ridicate de guvernarea regatelor multiple, încercarea de a impune reguli clare și uniforme în

toate cele trei regatele nu este lipsită de sens. De aceea, în ochii regelui, orice opoziție sau rezistență față de poruncile sale trebuie să fi părut nu numai nejustificată, dar și mânată de intenții rele. Înarmat cu propriile convingeri – nu doar credința în anglicanismul laudian, ci și în drepturile și îndatoririle sale divine ca monarh – Carol era incapabil să vadă și să înțeleagă temerile și preocupările celorlalți. Dat fiind că nu avea nici o intenție de a restaura catolicismul, sau de a guverna fără a face apel la lege, decât dacă era silit să o facă, de pildă din necesități financiare, nu înțelegea existența îngrijorărilor față de o posibilă tiranie catolică. De aceea era incapabil de un compromis real. Un lucru încă și mai grav din punct de vedere politic este că îi lipseau încrederea în sine și flexibilitatea necesare pentru a recunoaște momentul în care era mai avantajos să pară că acceptă compromisul, chiar dacă numai temporar. Pentru că își considera propria poziție ca fiind corectă, Carol a fost incapabil să vadă când împrejurările i-ar fi impus să și-o schimbe. Un exemplu evident este cel al insistenței cu care a susținut publicarea și aplicarea Canoanelor din 1640, care conțineau reformele religioase făcute de Laud, în ciuda războaielor cu scoțienii și a eșecului Parlamentului Scurt, ca și împotriva poveților lui Laud însuși. Când în cele din urmă a fost silit să facă unele concesii, ca de pildă convocarea Parlamentului din noiembrie 1640, a făcut-o cu o lipsă de entuziasm atât de evidentă, încât le-a răpit deputaților orice simț al propriei valori, dând naștere la îndoieli privitoare la măsura în care avea să își țină promisiunile făcute.

b) Opoziția parlamentară

Spre deosebire de Slingsby, liderii opoziției cunoșteau foarte bine caracterul lui Carol, în urma unei îndelungate experiențe în relațiile cu el și cu metodele lui. Trei dintre ei – John Pym, Sir Arthur Haselrig și Denzil Holles – jucaseră un rol important în criza parlamentară din 1628-1629 și îi văzuseră pe cei răspunzători de cele Trei Rezoluții sfârșind în Turnul Londrei, unde unul, Sir John Eliot, decedase după doi ani de încarcerare. Timp de aproape un deceniu, fuseseră incapabili să reacționeze, dar pe toată perioada crizei scoțiene din 1637-1640 păstraseră legături strânse cu scoțienii, iar aceste presiuni coordonate duseseră la convocarea Parlamentului și le dăduseră ocazia de a își prezenta nemulțumirile. Acum era nevoie de același fel de presiuni pentru a asigura satisfacerea

corespunzătoare a acestor nemulțumiri și pentru a construi un sistem de protecție pentru viitor. În special sentimentele nației politice dinăuntrul și din afara Parlamentului trebuiau stârnite și menținute într-o tensiune care să îl oblige pe Carol, de nevoie sau chiar de teamă, să accepte măsurile pe care nu avea să le accepte niciodată de bunăvoie. Clarendon susține că strategia aceasta era bine definită, cel puțin în mintea lui Pym, încă de la prima întrunire a Parlamentului Lung. El descrie o întâlnire întâmplătoare cu Pym, de la începutul lui noiembrie.

> Domnul Hyde (cum era cunoscut pe atunci Clarendon) s-a întâlnit cu domnul Pym la Westminster Hall cu câteva zile înainte de Parlament și, stând ei de vorbă despre starea lucrurilor, celălalt i-a spus... că acum trebuie să acționeze altfel decât la ultimul Parlament (Parlamentul Scurt, 1640)... că aveau acum ocazia să facă bine țării îndreptând tot răul și smulgându-l din rădăcină, dacă își făceau cu toții datoria... din care s-a înțeles că poveștele îndrăznețe și înflăcărate aveau să fie mult mai bine primite decât cele mai potolite; ceea ce s-a consimțit ca atare.

Campania a fost bine organizată. Discursurile din Camera Comunelor au fost susținute de un val de petiții împotriva taxelor parlamentare (și în special a impozitelor pe navigație), a amenzilor și dărilor impuse de Camera Înstelată și de alte organisme cu prerogative asemănătoare, a schimbărilor din sânul Bisericii, a „favorizării papistașilor" ca și a „oprimării" acelora „ce slujesc dreapta credință", după cum descrie Pym partida puritană. Punctul central al petițiilor îl constituiau „răii sfetnici", considerați răspunzători și a căror soartă nu numai că îl va lipsi pe rege de cei mai eficienți slujitori, dar avea să servească drept pildă și altora. Pe 10 noiembrie, actul de *impeachment* (punerea sub acuzare de către Parlament) a trecut prin Camera Comunelor, iar opt zile mai târziu era pus sub acuzare și arhiepiscopul Laud. Pe 11 decembrie, în Camera Comunelor a fost prezentată Petiția pentru eliminarea abuzurilor și reformarea Bisericii, astfel încât, până la sfârșitul anului și la o lună de la întrunirea Parlamentului, fuseseră formulate chestiunile esențiale și se putea trece deja la măsurile de remediere.

Lucrul cel mai important era protejarea Parlamentului însuși, iar Actul Trienal, care îi garanta întrunirea cel puțin o dată la trei ani, i-a

fost prezentat regelui în februarie 1641. Protestând că „ați făcut guvernarea bucăți și, dacă-mi dați voie, ați adus-o într-un hal fără de hal", Carol a aprobat actul fără entuziasm. Făcând aceasta, lăsa să se înțeleagă că poate fi convins să facă și concesii; de aceea, în februarie și martie, când a constatat că nu dispune de dovezi suficiente pentru a-l condamna pe Strafford, opoziția a încercat din nou să se folosească de slăbiciunea regelui. În aprilie, în Camera Comunelor a fost introdus un act de expropriere (Parlamentul îl acuza pe Strafford de înaltă trădare, acuzație pentru care nu era nevoie de un proces juridic), iar pentru reducerea la tăcere a celor care încă mai stăteau în dubiu au fost folosite argumente de natură atât morală, cât și fizică. Pe măsură ce se apropia votul final, în Londra aveau loc scene zgomotoase, provocate de opoziția parlamentară împreună cu aliații săi, care cereau prin petiții moartea lui Strafford; pe 21 aprilie, când s-a votat în Camera Comunelor, numai 59 de membri au luat poziție împotriva actului, deși aproape o treime consideraseră că era mai prudent să absenteze. Intimidările au continuat o dată cu pătrunderea actului în Camera Lorzilor. În fața clădirii s-au adunat grupuri mari de oameni, iar opozanții cunoscuți ai actului au fost supuși presiunilor și amenințărilor – cu rezultatul că, atunci când s-a ajuns la vot, numai 46 de lorzi au mai fost prezenți și doar 11 au votat împotrivă. În fine, atunci când regele a refuzat să își dea aprobarea, în conformitate cu promisiunea pe care i-o făcuse lui Strafford, mulțimile au invadat Whitehall-ul însuși, iar amenințările la adresa reginei și a copiilor au fost suficiente pentru a-i spulbera rezistența. Pe 9 mai, Carol a semnat actul care îi condamna la moarte ministrul cel mai eficient. Într-un comentariu grăitor scris în ziua execuției lui Strafford, Laud îl descrie pe rege ca un prinț care „nu a știut să fie, sau să se lase făcut mare".

c) Eșecul regelui

Toate aceste evenimente subliniază erorile în strategia de convocare a Parlamentului Lung de către rege. Dacă își propusese să obțină sprijinul financiar cu prețul câtorva concesii minore, atunci a evaluat în mod evident greșit situația pentru ca, încolțit, să nu mai aibă de ales și să cedeze oricât pentru a câștiga timpul necesar găsirii unor alternative. Aceste alternative nu au fost nici ele consecvente. În aprilie cocheta cu ideea unei soluții militare, când un grup de ofițeri aflați sub conducerea

lui Sir John Ashburnham au pus la cale un complot care își propunea eliberarea lui Strafford din Turn, arestarea liderilor opoziției și dispersarea Parlamentului. În aceeași lună, Carol s-a gândit și să îi cumpere pe liderii opoziției, oferindu-le puterea și funcții în guvern. Din partea ducelui de Bedford, patronul și aliatul lui Pym, a venit sugestia ca regele să le ofere acestor lideri funcții, între care Pym urma să o primească pe cea de cancelar. Este încă discutabil dacă planul acesta ar fi funcționat – el s-a dizolvat o dată cu moartea prematură a lui Bedford, la începutul lui mai. Ceea ce este clar însă este că regele căuta cu disperare o soluție care să îl scoată din dificultate și că, așa cum se întâmplase de atâtea ori, capacitatea sa de a lua în considerare soluții contradictorii l-a lipsit de succesul oricăreia dintre ele. Ca monarh domnitor purtând responsabilitatea guvernării, avea tot dreptul de a examina întreaga gamă de strategii posibile, dar lipsa lui de consecvență a făcut ca neîncrederea, generalizată, să devină periculoasă din punct de vedere politic. Încă nu este clar în ce măsură a fost implicat în complotul armatei, dar când acest lucru a fost făcut cunoscut de către Pym, la începutul lui mai, el i-a adus regelui prejudicii enorme, făcând să crească neîncrederea și suspiciunea cu care era deja privit. Faptul că Ashburnham și-a păstrat locul în Consiliul Privat cântărea cu mult mai mult decât orice afirmație a regelui cum că nu ar fi știut de existența planului, sau că nu l-ar fi aprobat.

Intențiile și greșelile monarhului sunt relativ ușor de decelat, ele implicând studiul acțiunilor și convingerilor unui singur individ, ale cărui trăsături de caracter și slăbiciuni au rămas în mod remarcabil constante pe toată această perioadă. Credința în propriul său drept divin și în responsabilitățile pe care trebuie să și le asume în consecință un rege, care l-a motivat între 1640 și 1642, este aceeași credință care i-a modelat comportamentul și în anii 1620 și în perioada dinaintea execuției, în 1649. Greșelile și ezitările din 1640-1641 se oglindesc perfect în toate celelalte momente de criză. Diferiții istorici pot pune în lumină aspecte diferite ale caracterului și comportamentului lui Carol, atribuindu-le grade diferite de însemnătate, prin comparație cu alți factori care au influențat mersul evenimentelor, dar s-a ajuns la un acord general asupra țelurilor și a motivelor eșecurilor lui. Mult mai greu de evidențiat, și de aceea subiect pentru mult mai multe și mai aprinse dezbateri, este natura intențiilor „opoziției" și a liderilor ei.

d) Natura opoziției

Conceptul modern de opoziție parlamentară, care încearcă să modifice politica de guvernare într-un mod legitim și acceptabil, era necunoscut în secolul al XVII-lea. Guvernarea era apanajul regelui, iar miniștrii și ofițerii care îndeplineau funcțiile executive erau slujitorii săi, numiți și îndepărtați după dorință și interese. Parlamentul avea un rol întreit – de a-l informa pe rege care erau nevoile și dorințele supușilor săi prin intermediul petițiilor, de a aproba legile necesare guvernării și de a obține, prin intermediul impozitelor, banii necesari cheltuielilor ocazionale sau excepționale. Conceptul de Parlament care colaborează cu regele, care a sprijinit constituția secolului al XVII-lea, se leagă mai degrabă de ideea statului de drept decât de aceea că Parlamentul dispunea de o putere a sa, separată, sau prin care putea limita opțiunile regelui în materie de strategii sau miniștri. Legea pe care regele o impunea prin intermediul instituției parlamentare era legea cea mai importantă care funcționa în țară, dar monarhul era acela care o iniția, o formula și o aplica (el, sau slujitorii aleși de el), iar funcția Parlamentului în acest proces era mai degrabă una juridică și constituțională, decât politică. Vechea constituție, la care Pym și tovarășii săi au făcut apel atât de des și în mod atât de elocvent în tentativele lor de a limita puterea lui Carol, era în cel mai bun caz un sistem de legi comune, sau ordinare, completate de câteva documente specifice ca de exemplu Magna Carta, prin care regii se angajau să garanteze și să mențină anume drepturi și privilegii, sau „libertăți", în procesul guvernării. În ciuda însemnătății sale acceptate, această constituție nu prevedea guvernarea de către rege și Parlament ca parteneri și bineînțeles că nu lăsa loc pentru o opoziție politică permanentă. Este însă evident că, în 1640, Carol se confrunta cu un grup parlamentar bine organizat, hotărât să contracareze activitatea miniștrilor numiți de monarh și să îl oblige să accepte atât oameni, cât și strategii noi.

i) Explicații și dezbateri

Aici, explicația tradițională este că situația financiară și puterea Camerei Comunelor crescuse în mod semnificativ în secolul care trecuse și că modul în care fusese utilizat Parlamentul în perioada Reformei și a

celorlalte mișcări religioase și politice care urmaseră adusese acestei instituții un statut nou, iar membrilor săi o nouă conștiință politică și ceva mai multă experiență. De aceea, confruntați cu un rege care călca în picioare convingeri profunde și prejudecăți adânc înrădăcinate, unii dintre deputați s-au dovedit capabili să se folosească de puterea financiară pentru a-și afirma drepturile și a-l obliga pe monarh să funcționeze în limite acceptabile pentru națiunea politică. Există teorii care susțin că opoziția a fost împinsă de doleanțe de natură economică, sau de resentimentele unei curți dominatoare și centralizatoare. Indiferent care a fost motivația, toate aceste argumentații prezintă imaginea unei opoziții numeroase, unite și coerente.

Cercetările mai recente au arătat că toate explicațiile presupun o măsură de simplificare excesivă în încercarea de a lămuri un eveniment atât de complex ca Războiul civil, într-o singură temă. Grupările coerente, motivate de principii sau de interese personale, sunt greu de identificat în rândurile parlamentarilor din 1640-1642. După Conrad Russell, „a devenit dureros de limpede că ne va fi imposibil să interpretăm Războiul civil ca pe o ciocnire între două grupuri sau clase bine definite din punct de vedere social... Acum încercăm să descoperim cauzele unui conflict între curte și restul țării, sau între guvern și opoziție". Ca și cei care s-au ocupat mai recent de același subiect, și el a respins imaginea tradițională a unei opoziții numeroase, unită de un țel comun, încercând să smulgă puterea politică din mâinile unui monarh opresiv. Este însă în aceeași măsură clar că regele avea de a face cu ceva mai mult decât resentimentele locale sau individuale, oricât de numeroase. Russell însuși descrie o conducere a opoziției, pe care o numește „junta lui Pym", și este greu de crezut că o asemenea grupare ar fi putut aplica programul parlamentar din 1640-1641 fără sprijinul, chiar dacă inconstant, al unui mare număr de deputați. În scrierile sale (vezi pag. 31), John Adamson atribuie în mare parte organizarea lor influenței facțiunii aristocratice care încerca să obțină puterea pentru sine, ceea ce însă nu explică sprijinul primit și nici ceea ce ar fi putut aștepta parlamentarii în schimbul voturilor lor. Chiar dacă este un fapt general acceptat că teoriile bazate pe o singură chestiune dominantă sunt insuficiente pentru a explica Războiul civil, dimensiunile, intențiile și obiectivele exacte ale „opoziției" rămân în continuare subiect de dezbatere.

ii) Importanța chestiunii

Semnificația acestei dezbateri constă în faptul că ea implică explicații aproape diferite, nu numai ale motivelor pentru care a izbucnit războiul, ci și a ceea ce a însemnat el. Dacă opoziția a fost răspândită, oglindind convingeri și principii profunde, atunci istoricii pot vorbi în liniște despre o „revoluție" în sistemul de guvernare englez, sau măcar despre un set de probleme grave și adânc înrădăcinate care au marcat criza. Aceasta nu înseamnă că liderii opoziției au fost niște revoluționari conștienți – cei mai mulți istorici vor accepta argumentația prezentată de Russell și Ann Hughes, conform căreia opoziția a organizat o campanie defensivă împotriva unui rege pe care îl vedea încercând să modifice relațiile tradiționale dinăuntrul guvernării. Detaliul potențial revoluționar l-a constituit faptul că au fost dispuși să schimbe constituția pentru a-i rezista regelui. Dar dacă opoziția nu a fost mai mult decât o neînsemnată conspirație a aristocrației, atunci războiul trebuie să fi reprezentat un act de rebeliune, născut din incapacitatea lor de a mai stăpâni procesul căruia îi dăduseră naștere. În oricare dintre aceste cazuri, războiul însuși poate fi privit ca accidental, sau cel puțin neintenționat. Rămâne deschisă întrebarea dacă scopul opoziției a fost acela de a reforma, sau doar de a prelua controlul asupra sistemului de guvernare existent.

La o primă vedere, ne confruntăm deci cu două interpretări diferite și incompatibile, de mare importanță pentru chestiunea centrală a motivului pentru care a izbucnit războiul în 1642 și a evenimentelor care s-au desfășurat în cele două decenii care au urmat. După cum știm, evenimentele istorice nu pot fi decât rareori explicate printr-un factor singular, ele fiind rezultatul interacțiunii unui număr mai mare de elemente și, chiar dacă încă mai este loc pentru dezbateri, diferitele interpretări pot fi coroborate, la o privire mai atentă. S-ar putea foarte bine, de exemplu, ca un grup de pairi ai opoziției să fi încercat să se folosească de supărarea Camerei Comunelor pentru a obține puterea, și ca reprezentanții mai influenți din Parlament să se fi mulțumit să accepte a rămâne sub conducerea lor. Într-adevăr, dată fiind structura societății secolului al XVII-lea, ar fi surprinzător ca un asemenea lucru să nu se fi petrecut. Ceea ce nu înseamnă că motivele supărării nu erau legitime și importante, sau că liderii, aristocrați sau nu, nu împărtășeau convingerile și preocupările care stăteau în spatele lor.

Și nici nu este nevoie ca o singură chestiune să explice aparenta unitate vizibilă între cei al căror interes era să atâțe și să direcționeze resentimentele existente. O persoană a cărei principală preocupare era religia nu va fi găsit nici o dificultate în a se alătura acelora cărora le displăceau intervențiile puterii centrale în guvernarea locală, dacă puterea era văzută drept sursă atât a strategiilor politice, cât și religioase care stârneau nemulțumirea. Adversarii lui Laud și dușmanii lui Strafford împărtășeau multe lucruri și era normal ca ei să facă front comun, dacă și condițiile le erau propice. Conform afirmațiilor lui Richard Baxter, care i-a studiat pe deputații timpului, tocmai o combinație de doleanțe de acest fel a dat naștere stării generale de nemulțumire din 1640, iar din această perspectivă însuși Carol a furnizat temelia unei opoziții unite. Politica sa financiară, reformele religioase, utilizarea prerogativelor curții și extinderea puterii centrale la nivelul tuturor celor trei regate au stârnit insatisfacții care au afectat într-un fel sau altul pe aproape toți locuitorii țării, creând un potențial pentru rezistență. Ceea ce a făcut ca poziția sa să devină atât de primejdioasă a fost existența unor lideri a căror abilitate politică și influență le-au oferit posibilitatea de a menține laolaltă masele mișcătoare și ale căror obiective politice sau religioase proprii este posibil să fi mers dincolo de cele exprimate în mod public.

iii) Estimare – natura și originile opoziției

Este deci cu putință să rezolvăm o serie de aparente conflicte de interpretare și să tragem câteva concluzii cu caracter general în ceea ce privește natura opoziției și rolul ei în izbucnirea războiului. Se poate spune, de exemplu, că în Camera Comunelor a existat în 1640 un grup de opoziție coerent – „junta lui Pym" descrisă de Conrad Russell –, organizat, cu tactici bine definite și scopuri specifice. Rămâne încă de discutat cât de organizat era acest grup și care a fost rolul lorzilor de care era foarte apropiat, dar nu încape îndoială că originile sale ca grup pot fi detectate în crizele politice ale anilor 1620. În 1640, în centrul său se afla John Pym, un tactician cu calități politice importante, care pătrunsese în Parlament în 1620. Luase parte la Protestul Camerei Comunelor (împotriva refuzului lui Iacob de a le permite să dezbată politica externă) din 1621, arestat la domiciliu timp de cinci zile ca o consecință, ca și la atacul împotriva favoritului regelui, ducele de Buckingham. Resentimentele față de puterea ducelui și furia stârnită de

incompetența acestuia în domeniul politicii externe avusese ca rezultat formarea unui grup de lorzi și deputați – printre care contele de Warwick, lordul Saye and Sele și Sir John Eliot – care au continuat să se opună aroganței lui Carol chiar și după asasinarea favoritului. Ei au organizat Petiția Dreptului din 1628 și, un an mai târziu, regăsim aceleași nume, alături de altele – Holles, Valentine, Hampden și Pym –, în criza care avea să ducă la Cele Trei Rezoluții din 1629. Astfel, crizele din anii 1620 au pus bazele unor prietenii și contacte personale între acești oameni, aducându-le și o experiență politică și parlamentară utilizată din plin în 1640.

Elementele comune erau convingerea că legea pământului era mai presus nu numai de supuși, dar și de rege, și o atitudine religioasă puritană, sau măcar puternic anticatolică. În ambele aceste domenii, politica lui Carol era amenințătoare și ofensatoare, iar acțiunile sale din 1629 și de mai târziu nu au făcut decât să le accentueze temerile. Dizolvarea Parlamentului și lipsa evidentă de dorință a regelui de a convoca un altul, tentativa de a-și câștiga independența financiară în anii 1630 și, mai presus de orice altceva, arminianismul în Biserică și influențele catolice de la curte i-au convins pe aceia deja suspicioși că monarhul încerca să stabilească un absolutism de tip continental și probabil catolic. Acțiunile lor pe perioada de unsprezece ani în care Parlamentul nu s-a reunit, între 1629 și 1640, sunt greu de urmărit, dar există dovezi că între ei contactele nu s-au întrerupt total. Pym și Bedford erau amândoi directori la Providence Island Company, iar inițierea cazului Impozitelor Navale de către Hampden, în 1637, categoric nu a fost gestul unui singur individ. Aceste legături nu sunt suficiente pentru a revela o organizație politică, dar ele au contribuit la elaborarea de planuri și strategii atunci când s-a dovedit necesar și oportun. Nu încape îndoială că, după izbucnirea rebeliunii din Scoția, în 1638, s-au stabilit contacte între semnatarii scoțieni ai Pactului și asociații lui Pym din Anglia, în special prin intermediul lui Nathaniel Fiennes, fiul și moștenitorul lordului Saye and Sele (titlu care dă adesea loc la confuzii, părând să cuprindă două persoane, când în fapt nu este decât una singură).

Experiența Parlamentului Scurt din 1640 a definitivat formarea grupului, condus în Camera Comunelor de Pym, care a jucat un rol activ în refuzul față de cererile de finanțare ale regelui. Probabil cam tot atunci, membrii grupului au început să se organizeze și să își elaboreze

o strategie. Atunci când Carol a poruncit arestarea lorzilor Warwick, Brooke și Saye and Sele (o dată cu membri importanți ai Camerei Comunelor), după dizolvarea Parlamentului Scurt, el atrăgea atenția asupra acelora pe care îi considera liderii unei facțiuni. Săptămânile care au urmat deschiderii Parlamentului Lung au dezvăluit amploarea și eficiența acestei grupări de opoziție. Forumul principal se găsea în Camera Comunelor, dar contactele și consultările cu lorzii aflați în opoziție sunt evidente. Propunerea lui Pym privind o comisie care să ia în discuție doleanțele națiunii s-a dovedit a fi o armă importantă împotriva presiunilor și manipulărilor curții, iar păstrarea controlului asupra acestei comisii, ca și a altora mai însemnate, a constituit un obiectiv important.

Strategia opoziției s-a dezvăluit treptat într-o serie de acte de punere sub acuzare și proiecte de lege propuse de diferiți membri ai grupului în iarna lui 1640-1641. Lucrările Parlamentului au primit sprijin prin presiuni și contacte din afară – petițiile și demonstrațiile organizate la Londra cu ocazia dezbaterilor mai importante și a votării în cazuri precum punerea sub acuzare a lui Strafford au fost fără îndoială organizate și orchestrate în așa fel încât efectul să fie maxim. Contactele cu scoțienii atinseseră deja stadiul de trădare. Este deci limpede că regele avea de a face cu o opoziție organizată, care dispunea de strategii politice abile. Deși mic ca număr, acest nucleu organizat a reușit să direcționeze și să manipuleze mânia Parlamentului și a națiunii pentru a-și îndeplini propriile scopuri politice. Ceea ce rămâne încă în discuție este natura și anvergura acestor scopuri – de fapt, ce încerca să obțină opoziția.

iv) Estimare – țelurile și intențiile opoziției

Liderii au afirmat că nu încercau decât să restabilească echilibrul constituțional și Biserica Protestantă, pentru a apăra „libertățile" politice și religioase subminate de activitatea „răilor sfetnici", care interveneau între rege și poporul său. Nu putem însă accepta aceste afirmații ca atare. Atacul la adresa lui Strafford și a lui Laud, de pildă, îi prezenta pe cei doi ca sursa unei conspirații al cărei scop era distrugerea „libertăților" engleze, iar pe rege ca pe marioneta lor nevinovată. Este de neconceput însă, dată fiind experiența anterioară în relațiile cu el, ca ei să nu fi văzut în Carol I principala cauză a greutăților lor. Dar convențiile vremii și nevoia de a nu-și îndepărta sprijinul membrilor mai puțin însemnași ai Parlamentului făceau imposibil un atac direct la adresa regelui.

Concentrând atenția asupra unui ministru nepopular precum Strafford, Pym a reușit să își asigure sprijinul viitorilor regaliști ca Digby și Slingsby cu o tactică prin care submina practic capacitatea regelui de a își alege nestingherit sfătuitorii. Adevărul este că opoziția nu avea încredere în Carol, căruia încerca să îi lege mâinile pentru viitor. Dat fiind numărul de avocați prezenți pe băncile opoziției, este sigur că aceasta era conștientă de măsura în care o lege precum Actul Trienal făcea să crească puterile Parlamentului și să scadă cele ale regelui modificând, mai degrabă decât restaurând echilibrul constituțional. Astfel, dacă interpretăm acțiunile lor în lumina atitudinilor și presiunilor politice ale timpului, devine necesar cel puțin să redefinim obiectivele opoziției ca dorința de a întări echilibrul constituției și Biserica Protestantă, lipsindu-l pe rege de posibilitatea de a le distruge – adică de sfetnicii săi aleși și de libera exercitare a puterii.

În termeni practici, aceasta presupunea noi restricții impuse asupra prerogativelor regale și o extindere a puterii Parlamentului. Și pentru că nu avem motive să credem că toate aceste încercări au fost gratuite, necesitatea trebuie să fi fost una acceptată cu bucurie de Pym. Dar Pym călca pe un teren primejdios. Chiar dacă, pe perioada absenței Parlamentului, resentimentele provocate de politica lui Carol se acumulaseră, cei mai mulți dintre deputați nu încercau să facă mai mult decât să aplaneze nemulțumirile mergând pe căile obișnuite, ca de pildă petițiile parlamentare. Erau suficient de realiști pentru a înțelege că regele va trebui supus presiunilor pentru a face concesii, dar modificările aduse constituției și funcțiilor de guvernare regale erau considerate ca fiind inovații periculoase. În termeni politici, cel mai important lucru pentru Pym era să prezinte nevoia schimbării într-un mod care să îi convingă pe deputații mai naivi și mai conservatori, de pe băncile din spate ale Parlamentului, să i se alăture.

Dar una dintre întrebările care ne rămân se referă la măsura în care ambițiile personale au influențat și au motivat conducerea opoziției în planurile sale. Clarendon și alți regaliști nu s-au îndoit că acesta era un factor major, iar faptul că Pym, Bedford și St. John elaboraseră un plan pentru reorganizarea finanțelor regale sugerează că propunerea făcută de rege în mai 1641, prin care li se ofereau funcții în conducerea țării, nu a fost nici neașteptată, nici total nedorită. Esențial în această evaluare a naturii opoziției este dacă ambiția a constituit principala lor

motivație, dar dovezile pe care le avem la dispoziție ne arată contrariul. Bedford intrase în viața politică în virtutea titlului și poziției sale, iar Pym era un politician abil și experimentat, dar amândoi par să fi avut convingeri religioase solide și sincere, până într-atât încât, în 1637-1638, par să fi preferat mai degrabă să emigreze decât să accepte reformele instituite de Laud. În contextul acesta, faptul că au părut dispuși să accepte o funcție oficială în cadrul unicei forme de guvernare pe care o cunoșteau indică tot atât de bine setea de putere personală, dar și dorința de a servi o cauză. Guvernarea aparținea regelui și numai deținând poziții în serviciul lui puteau stabili o guvernare în care ei și alții ca ei puteau avea încredere. Dacă ar fi reușit vreodată să limiteze puterile lui Carol, sau să îl influențeze, aceasta este o altă chestiune, dar în primăvara lui 1641, atât Pym cât și Bedford aveau toate motivele să creadă că aceasta era singura cale posibilă către atingerea obiectivelor lor.

S-ar putea spune de aceea că „opoziția" față de Carol și de guvernarea lui a constat dintr-un grup mic, organizat și unit de deputați (atât din Camera Comunelor cât și în cea a Lorzilor), capabili să orchestreze și să canalizeze dorința generală de satisfacere a doleanțelor în domeniul Statului și al Bisericii în direcția schimbărilor constituționale pe care le considerau necesare. Ei fost capabili să pună la punct și să aducă la îndeplinire un program parlamentar, cu intenția de a-și folosi puterile politice și financiare pentru a îl obliga pe rege să adopte strategii și sfetnici noi, ca și pentru a asigura existența Parlamentului, a religiei, a „libertăților" și a lor înșile. Pentru a-și atinge aceste obiective, erau dispuși să folosească propaganda, persuasiunea, manipularea și intimidarea. Până la execuția lui Strafford, în 1641, povestea lor este cea a unei victorii remarcabile.

3. Primul punct de cotitură: moartea lui Strafford

Execuția lui Strafford marchează o etapă crucială în trecerea de la criză la conflict. Aparent, dacă regele putea fi convins prin presiuni să își încalce în mod public cuvântul și să sacrifice viața ministrului său cel mai eficient și slujitor credincios, însemna că puține erau lucrurile care nu s-ar fi putut obține, dacă se aplica presiunea necesară. Astfel, liderii opoziției și-au văzut confirmată strategia, iar schimbările ce urmau să îi

fie impuse unui rege nedispus să coopereze s-au conturat în primăvara lui 1641. În mai s-a adoptat un „Act împotriva dizolvării Parlamentului fără acordul său", în iulie regele a acceptat abolirea prerogativelor Camerei Înstelate și ale Înaltei Comisii, iar în august Impozitul Naval a fost declarat ilegal. Cu fiecare dintre acestea, Carol accepta o reducere importantă a propriei sale puteri și independențe.

În același timp însă, jocul devenea tot mai primejdios. Pentru a-l îndepărta pe Strafford, opoziția fusese nevoită să se folosească de procedeul acuzării de înaltă trădare, să îl amenințe și să îl umilească pe rege. Chiar și un monarh mai înclinat spre iertare decât Carol s-ar fi putut considera îndreptățit să îi pedepsească pe vinovați cu prima ocazie și nu este nimic surprinzător în faptul că el și-a propus să folosească forța pentru a rezolva problema. Complotul armat descoperit în mai a dovedit-o în mod limpede, subliniat de sfatul reginei de a face apel la ajutorul fratelui ei, regele Franței, pentru bani și arme. La sfârșitul lui mai 1641, Pym și colegii lui trebuie să fi înțeles că, dacă scădeau presiunile și campania lor de limitare a puterilor regelui dădea greș, aveau să plătească nu numai cu averile lor, ci poate și cu viața. După cum spune Conrad Russell, „o înțelegere acceptabilă, adică una care să le ofere garanții și lui Carol, dar și juntei lui Pym că peste alte douăsprezece luni aveau să mai fie în viață și liberi, devenise o posibilitate îndepărtată în martie 1641 și o imposibilitate totală între 3 și 12 mai 1641". Ceea ce nu înseamnă că războiul civil era la data aceea inevitabil – una dintre părți încă ar mai fi putut impune o soluție celeilalte –, dar este greu de crezut că s-ar mai fi putut obține un acord pe care cele două tabere să îl accepte de bună voie.

Dacă așa stau lucrurile, poate trebuie să ne întrebăm de ce opoziția și-a asumat o strategie cu un grad de risc atât de ridicat. Explicația oferită de Russell este că aliații scoțieni au cerut moartea lui Strafford ca o condiție a continuării sprijinului lor. Indiferent dacă este sau nu așa – dovezile nu sunt concludente – junta avea suficiente motive să se teamă de hotărârea și eficiența lui Strafford ca ministru și probabil că, dacă regele i-ar fi ascultat povața mai des în anii dinainte de 1640, ocazia de a-i răsturna sau limita hotărârile nu li s-ar mai fi oferit. Lordul Digby, un viitor regalist, l-a declarat „cel mai primejdios ministru, cel mai insuportabil pentru supușii liberi care poate fi zugrăvit". Teama aceasta reală față de calitățile lui Strafford, adăugată strategiei prin care era atacat

regele prin intermediul supușilor săi ar fi făcut ca moartea lui să devină o necesitate, cu sau fără presiunile scoțienilor.

De aceea, execuția lui Strafford a făcut imposibilă obținerea unui acord real. Opoziția mersese mult prea departe pentru a mai retracta ceva și o știa la fel de bine ca și regele. Chiar dacă acesta ar fi acceptat un compromis, liderii din opoziție nu s-ar fi încrezut în cuvântul lui. Astfel, unicul aranjament acceptabil pentru Pym și susținătorii lui ar fi fost unul prin care puterile regelui să fie atât de limitate, încât să nu-i mai poată pedepsi, sau unul prin care puterile Parlamentului să fie suficient de mari pentru a le oferi protecție. Pentru propria lor siguranță și pentru că nu puteau avea – și nu aveau – încredere în faptul că regele avea să respecte concesiile pe care le acceptase cu forța, nu își puteau permite să se mulțumească cu avantajele politice și constituționale câștigate până la începutul verii lui 1641. Reușiseră deja să îndepărteze abuzurile trecutului și pe autorii lor aparenți dar, pentru a putea sta liniștiți, trebuia să se asigure că ei nu vor apărea din nou la suprafață. Dat fiind că autorul real, dar intangibil din punct de vedere politic, al întregii probleme era regele însuși, doar legându-i mâinile și limitându-i puterile își puteau obține siguranța pentru viitor. Executându-l pe Strafford și acuzându-l pe Laud de înaltă trădare, opoziția îl lipsise pe rege, dar și pe sine însăși, de doi țapi ispășitori convenabili. De aceea se găsea acum în situația de a ataca deschis puterea regală, într-un mod pe care chiar și unii dintre propriii susținători s-ar fi putut să îl găsească inacceptabil.

4. Pierderea unității parlamentare, mai 1641-ianuarie 1642

a) Unitatea și problemele ei

Pentru liderii opoziției, dificultățile au apărut din interacțiunea a trei factori. În primul rând, se aflau acum definitiv angajați într-o luptă pentru putere cu regele, pe care nu își puteau permite să o piardă. În al doilea rând, orice pas înainte făcut în lupta aceasta presupunea limitarea puterilor regelui și implicit încălcarea prerogativelor sale valide și acceptate. În al treilea rând, și aici era miezul problemei, nu puteau face aceasta decât menținând unitatea în Parlament, sau măcar în Camera Comunelor. Ceea ce însemna că depindeau de sprijinul unui număr de

oameni, ca Slingsby, care nu împărtășeau pe deplin sau chiar nu înțelegeau obiectivele urmărite. Prin experiență și interes, liderii opoziției atinseseră un nivel de abilitate și chiar de profesionalism politic care îi deosebea de majoritatea deputaților, în cea mai mare parte gentilomi de țară și negustori aleși pentru a reprezenta nevoile orașelor sau regiunilor lor prin funcția ocazională și în mod tradițional limitată în Parlament. Nicăieri în întreaga lor experiență sau în concepția lor de guvernare printr-un Parlament supus regelui nu încăpea noțiunea de Parlament independent. Cu toate acestea, către un asemenea tablou tindea inexorabil campania de restrângere și limitare a dreptului regelui de a-și exercita în mod liber puterile. Cu cât avansa mai mult în această direcție, cu atât opoziția risca să își piardă pe drum suporterii, de care avea atâta nevoie.

Campania opoziției a fost în cea mai mare parte condusă cu precauție, atâta câtă permiteau împrejurările, făcând să crească treptat puterea Parlamentului și limitându-l pe rege. Punerea sub acuzare a miniștrilor precum Laud și Strafford nu era ceva nou, iar Actul Trienal din februarie 1641 a adus Parlamentului dreptul de a se reuni o dată la trei ani, dar nu l-a împiedicat pe monarh să îl convoace sau să îl dizolve înăuntrul acestui cadru temporal. Mai mult, nu a făcut nimic pentru a-i schimba nivelul de autoritate atunci când se întrunea. Execuția lui Strafford a făcut ca regelui să îi fie mai greu să își găsească miniștri dispuși să îi pună în aplicare planurile, dar nu a dovedit mai mult decât capacitatea Parlamentului de a trage la răspundere și pe miniștrii proști prin intermediul aceluiași procedeu al punerii sub acuzare.

În iunie 1641 s-a făcut un pas mai important, o dată cu cele Zece Propuneri prezentate regelui, prin care se încerca o definire a regulilor și procedurilor de guvernare în viitor, între care dreptul Parlamentului de a aproba (sau, prin implicație, de a respinge) pe miniștrii sau sfetnicii aleși de Carol. Oricât de importantă, această pretenție era încă formulată în termenii așteptați, plini de politețe. Se cerea ca regele „să aducă în Consiliu pentru administrarea afacerilor importante ale acestui regat slujbași și sfetnici în care poporul și Parlamentul să aibă bune motive să se încreadă". Pentru cei mai naivi din punct de vedere politic, care ar fi fost tentați să îi accepte înțelesul superficial, această cerere nu avea nimic ofensator. Numai dacă ne gândim atent la felul în care un asemenea aranjament ar fi putut funcționa practic și la ce avea să se

întâmple dacă Parlamentul nu „se încredea" într-un anume ministru vom putea înțelege consecințele critice ale acceptării unei asemenea propuneri de către rege.

Printr-o astfel de elaborare și prezentare a planurilor sale, opoziția a reușit, în cea mai mare parte, să și-i atragă pe cei mai mulți dintre deputați. Dar, cu cât mergea mai departe, cu atât sarcina aceasta devenea mai dificilă. Prin vara lui 1641, în fațada de unitate au început să apară fisuri amenințătoare. Unii, ca de pildă Gervase Holles și lordul George Digby, au început să fie nemulțumiți de metodele folosite pentru distrugerea lui Strafford, în timp ce alții, ca Edward Hyde, se temeau că echilibrul puterii la guvernare avea să fie prea tare tulburat. Mulți dintre deputații mai puțin importanți considerau că își atinseseră scopurile, nemaivăzând nici un motiv pentru a rămâne în Londra înfierbântată și fetidă peste vară, când afacerile proprii aveau nevoie de atenție. Este important ca diviziunea la acest moment să nu capete proporții exagerate, dar avem semne că, la începutul verii lui 1641, campania opoziției a început să șovăie. Lucrul acesta se petrecea tocmai când începea abordarea celei mai disputate și mai contestate dintre chestiunile cu care se confruntau, controlul și organizarea Bisericii.

b) Chestiuni religioase și dezbinări

„Suntem cu toții de acord" – afirma lordul George Digby într-un discurs asupra Petiției privind abuzurile din decembrie 1640 – „că este necesară o reformă a guvernării Bisericii." Nu încape îndoială că doleanțele de natură religioasă au jucat un rol important în izbucnirea crizei din 1640, dar la fel de clar este că natura și amplitudinea acestor doleanțe erau variabile. Biserica Anglicană exista pe baza unui compromis care, ca toate compromisurile, era criticat din mai multe părți. Încă din vremea reginei Elisabeta fuseseră aceia care considerau că Reforma nu mersese până la capăt și care doreau să continue activitatea de purificare a Bisericii de rămășițele și practicile papistașe. Comparația care se făcea între disciplina și procedurile liturgice (slujbe și rugăciuni) Bisericii engleze și cele ale sistemului presbiterian din Scoția era nefavorabilă celei dintâi. O dată cu urcarea pe tron a lui Iacob I, în 1603, comparațiile deveniseră mai acute dar, cu o abilitate remarcabilă, proaspătul rege obținuse un compromis care îi satisfăcea necesitățile politice; apoi, prudent, începuse

să aducă sistemul scoțian pe același plan cu cel englez, care contribuia la menținerea controlului regal prin intermediul episcopilor. Nucleul vital al acestui compromis stătea în faptul că regele și majoritatea episcopilor acceptaseră fără dubii și fără rezerve doctrina calvină. Aceasta întrunea convingerile protestante formulate și aplicate de Jean Calvin în Biserica pe care o înființase la Geneva. La baza lor stătea ideea de predestinare, credința că mântuirea nu poate fi dobândită sau aleasă de individ (așa cum predicau catolicii și arminienii), ci este un dar al lui Dumnezeu, făcut acelora pe care El i-a ales și i-a predestinat să fie mântuiți și să trăiască veșnic printre „sfinți". Indiferent care vor fi fost obiecțiunile privind ritualurile, ceremoniile și absența disciplinei presbiteriene, criticii Bisericii nu aveau nici un motiv să se îndoiască de identitatea ei protestantă, ca și de faptul că respingea categoric Roma și toate învățăturile ei. Spulberând acest compromis, Carol și arhiepiscopul Laud au dat naștere în Anglia nemulțumirilor de natură religioasă, provocând în același timp rebeliunea pe față în Scoția.

Insatisfacțiile create pot fi împărțite în trei categorii. La nivelul cel mai înalt se afla o minoritate redusă a acelora care înclinau fără rezerve către sistemul calvinist, cu o Biserică purificată și o disciplină administrată de preoți, asistați de membri mireni, ca în Scoția. Un număr mult mai mare de oameni (și membri ai Parlamentului) doreau o formă simplificată a vieții religioase, cu accentul pus pe predici și învățături, fără să obiecteze însă împotriva utilizării episcopului ca formă de administrare. Dincolo de ei, marea majoritate a englezilor se temeau de numele și de doctrina Bisericii papistașe, pe care o detestau, văzând în ea o amenințare la adresa libertăților lor, a sufletelor și a supraviețuirii lor naționale.

Carol și Laud au reușit să îi ofenseze pe toți, de la toate trei nivelurile. Interpretarea pe care au dat-o doctrinei arminiene presupunea crearea unei Biserici autoritare, care îi primea pe toți cu brațele deschise, fără a face diferența între „sfinți" și păcătoși, promițând mântuirea prin Biserică, mai degrabă decât prin rugăciune și lectura Bibliei, și utilizând rugăciuni și ceremonii fixe pentru a da naștere unui sentiment de venerație descris de Laud ca „frumusețea cucerniciei". Deși atrăgătoare pentru unii, ideea reprezenta, atât ca doctrină cât și ca organizare, un pas în direcția Bisericii Catolice, amenințând în felul acesta practicile stabilite și doctrinele Bisericii și părând, în mod deliberat sau nu, să deschidă calea spre triumful imaginarei conspirații catolice care (în ochii

contemporanilor) le amenința nu numai religia, ci și libertățile politice. De aici acordul larg la care face referire Digby. Poporul știa ce nu-i place. Nu-i plăcea Laud și activitatea sa. Iar majoritatea deputaților nu erau dispuși să accepte rolul politic jucat de episcopi. Rolul lui Laud ca membru al Consiliului Privat și numirea episcopului Juxon ca lord trezorier în 1636 erau privite cu mari resentimente, la fel ca și existența unui bloc de sprijin regalist automat în Camera Lorzilor, prin prezența acolo a 26 de episcopi. Atât de puternice erau aceste resentimente stârnite de amestecul episcopilor în politica seculară, că în ianuarie 1641 Carol a acceptat să îi demită din funcțiile de guvernare, restrângându-și în felul acesta considerabil libertatea de alegere. Tot el a insistat însă să îi păstreze în Camera superioară. La 1 mai, cu puțin înainte de execuția lui Strafford, Camera Comunelor a adoptat o hotărâre prin care erau excluși din Camera Lorzilor, respinsă în cele din urmă de Camera superioară în iunie. Chestiunea a rămas însă pe tapet și, în februarie 1642, când Camera Lorzilor era mai mult în mâinile opozanților regelui, Actul de Incapacitate a Clerului i-a lipsit pe episcopi de autoritatea lor temporală (în chestiuni ce nu priveau Biserica) și de locurile în Camera Lorzilor.

Din acest punct de vedere – dar numai din acest punct de vedere – doleanțele religioase au unit poporul, împotriva regelui și a arhiepiscopului. Acordul asupra lucrurilor pe care cetățenii nu le doreau a fost simplu; acordul asupra celor cu care urmau să le înlocuiască nu s-a mai obținut la fel de ușor. Alternativa propusă în proiectul pentru Legea Abuzurilor, introdus în Camera Comunelor la sfârșitul lui mai 1641, îl constituia un sistem prezbiterian, asemănător aceluia care fusese reinstituit în Scoția. Dar, dacă mulți deputați și alegătorii lor îmbrățișaseră doctrinele și practicile calvine, ei nu aveau câtuși de puțin intenția de a lăsa disciplina Bisericii și dreptul de a emite judecăți în domeniul moralei și al purtărilor pe mâna clerului, de orice fel ar fi fost el. În parte, antipatia față de Laud izvorâse din resentimentele trezite de pretențiile clerului, ilustrate de atacul său la adresa controlului laic asupra lectoratelor și a altor beneficii. După cum spune Digby, acceptarea disciplinei prezbiteriene ar fi însemnat că, „în locul fiecărui episcop pus într-o dioceză, va trebui să instalăm un papă în fiecare parohie". Alte motive de îngrijorare, poate mai importante, reies dintr-un pasaj din jurnalul lui Sir Henry Slingsby:

Am fost de acord cu propunerea de lege de a li se lua (episcopilor) dreptul de vot în Camera Lorzilor și cel de a se amesteca în afacerile temporale, dar m-am opus să li se ia funcția și postul... Nu voi fi niciodată de părere că guvernarea Bisericii, așa cum este ea acum stabilită de episcopi și arhiepiscopi, este una absolut necesară, astfel încât îndepărtarea lor ar răsturna starea și esența Bisericii creștine; dar sunt de părere că îndepărtarea lor din sânul Bisericii... poate avea consecințe primejdioase pentru pacea Bisericii... ținând seama că această guvernare ni s-a lăsat de la apostoli... nu ar fi sigur să se schimbe un început atât de vechi.

Pentru Slingsby, existența episcopatelor nu era o chestiune de credință, ci de disciplină politică și socială. Biserica era o instituție a statului și o formă majoră de control într-o societate în care metodele de aplicare eficientă a legii lipseau. Gradul de supunere al cetățenilor depindea de nivelul de acceptare a ierarhiei sociale și de felul în care erau învățați să urmeze poruncile – și dacă aceste lucruri erau distruse în cadrul Bisericii, ce altceva urma să mai fie pus sub amenințare? Este grăitor faptul că, o dată războiul început, atât Digby cât și Slingsby vor lupta de partea regelui. Edward Hyde, devenit liderul unei grupări moderat regaliste din Camera Comunelor, citează la rândul său introducerea proiectului pentru Legea Abuzurilor ca crucială în decizia de a se despărți de opoziție. Nu pentru ultima dată, suporterii disciplinei prezbiteriene aveau să descopere că planurile lor urmează a fi respinse de un mare număr de compatrioți, dintre care mulți le împărtășeau în rest preferințele religioase. Dacă unii au reacționat pur și simplu împotriva controlului clerului asupra vieții și purtării lor, alții, ca de pildă Slingsby, nutreau preocupări mai înalte privind rolul și locul Bisericii. Și, chiar dacă îi displăcea pretenția episcopilor că puterea le vine direct din mâna lui Dumnezeu, Slingsby a găsit accentul pe care Laud îl punea pe ritual și ceremonii de preferat insistenței cu care puritanii promovau învățăturile, predicile și conștiința individuală, pe care le considera periculoase din punct de vedere politic. În timp ce alții, între care și Hyde, nu mergeau atât de departe; se făcea simțit printre membrii clasei guvernante care alcătuia Parlamentul un conservatorism larg răspândit, care considera Biserica Anglicană, condusă de episcopi și în fruntea căreia se găsea regele, ca pe o garanție a stabilității în societate.

Problemele religioase așa cum sunt văzute de ambele părți ale spectrului politic și religios

Reacția aceasta s-a acutizat considerabil în 1641 prin apariția, cel puțin la Londra, a unei mișcări subterane radicale care le confirma cele mai negre temeri. Slăbirea controlului exercitat de episcopi, rezultată în urma atacului la adresa puterilor acestora, permisese micului grup de separatiști puritani care până acum se întâlneau în taină să acționeze mult mai deschis. În plus, abandonarea cenzurii dăduse frâu liber unui val de pamflete care exprimau idei radicale cu privire la societate și religie. Pentru o minte conservatoare, nimic nu putea ilustra mai clar consecințele înspăimântătoare ale abolirii puterii și capacității de control a Bisericii asupra poporului și a episcopilor asupra Bisericii. În sensul acesta, respingerea în iunie a Legii Abuzurilor, care ar fi atras după sine abolirea episcopatelor, a reprezentat o parte a reacției mai largi, conservatoare, care începea să prindă formă. În măsura în care a concentrat toate preocupările conservatoare legate de cât de departe erau dispuși liderii opoziției să meargă în conflictul lor cu regele, chestiunea religioasă a reprezentat un factor important în apariția, pe la mijlocul anului 1641, a unei partide regale care ar fi putut modifica drastic consecințele crizei.

c) Apariția regaliștilor

În noiembrie 1640 războiul civil ar fi fost imposibil, pentru că regele nu avea suficienți susținători care să lupte pentru el. În vara lui 1641 lucrurile se schimbaseră, iar în ianuarie 1642, când a încercat să îi aresteze pe cei Cinci Membri, Carol credea cu tărie că este suficient de puternic pentru a încerca o breșă directă. În felul acesta, dacă dorim să explicăm de ce a izbucnit în cele din urmă războiul, trebuie să înțelegem de ce, în 1642, s-au găsit mulți gata să îi stea alături și de ce regele a fost suficient de conștient de acest lucru pentru a provoca criza. Nu ne putem limita la a explica de ce, atunci când războiul a devenit iminent, au existat mulți care s-au văzut legați de vechi loialități, sau au constatat că sunt incapabili să comită păcatul rebeliunii. Dacă este să înțelegem de ce războiul a devenit fie și numai posibil, trebuie să găsim o explicație pentru apariția, în toamna lui 1641, a unui grup destul de mare de indivizi gata să se opună juntei lui Pym în Parlament și să încerce să obțină un sprijin consistent pentru rege.

Este de asemenea important să subliniem că cei în chestiune nu încercau să anihileze cuceririle obținute în 1640 și la începutul lui 1641.

Conduși de Edward Hyde și de Lucius Carey, lord Falkland, ei au căutat să obțină un compromis care avea să îl împiedice pe rege de la alte acte neconstituționale, să garanteze aplicarea legii și drepturile Parlamentului, păstrând intacte puterile monarhului în Stat și Biserică. Pentru ei, conceptul de guvernare reprezenta un parteneriat armonios între rege și Parlament. De aceea, unul dintre motivele apariției lor l-a constituit sentimentul tot mai pronunțat că, în iunie 1641, o dată cu măsuri ca cele Zece Propuneri, opoziția mersese prea departe, distrugând echilibrul pe care îl doreau ei. Din această perspectivă, regaliștii moderați erau adevărații conservatori, care încercau să păstreze ceea ce considerau a fi echilibrul tradițional între guvernare, lege și drepturile și libertățile individuale sau locale. De aceea s-au simțit încă și mai profund ofensați, iar sentimentele negative față de junta lui Pym li s-au confirmat o dată cu proiectul pentru Legea Miliției și cu Marele Protest de la sfârșitul anului 1641 (vezi pag. 66).

Conservatorismul a avut de asemenea o influență însemnată asupra vederilor lor religioase. Cu toate acestea, pentru cei mai mulți dintre regaliști, era în joc mai mult decât preferința pentru formele tradiționale și grija de a păstra controlul spiritual și intelectual al maselor. Fără a accepta pretențiile pompoase ale lui Laud cum că episcopii își moșteneau autoritatea în linie directă de la apostoli și, în consecință, de la Christos însuși, au fost mulți aceia care au ajuns să aprecieze credința anglicană pentru ceea ce reprezenta ea. Naționalismul echilibrat al uniformizării elisabetane fusese protejat cu succes de Richard Hooker cu puțin înainte de moartea sa, în 1600. În lucrarea sa, *Laws of Ecclesiastical Policy*, el a afirmat că practica anglicană reflectă cu adevărat spiritul începutului creștinismului, lipsit de influențele deformante ale religiei papistașe, și că funcția episcopilor și a ceremoniilor rămase este de a asigura ordinea și decența actului de cult. De aceea ei nu erau nici necesari în încercarea de a obține mântuirea, dar nici nu constituiau o piedică, iar credincioșii își puteau păstra o opinie proprie, acceptând nevoia ca monarhul să hotărască modul de utilizare a lor în cadrul bisericii naționale.

Aceste argumente au găsit rezonanță în sufletul acelora care ajunseseră la concluzia că diferențele religioase nu trebuie exagerate. Evoluția intelectuală de la începutul secolului al XVII-lea, reprezentată de Sir Francis Bacon, și interesul crescând față de studiul științific al

lumii naturale începeau să creeze o lipsă de apetit pentru superstiție și bigotismul religios. Nu este o coincidență că atât Hyde cât și Falkland fuseseră membri ai unui cerc de intelectuali care se reunea pentru a discuta teme precum Marea Flagelare din Wiltshire. Indivizi aflați de ambele părți ale spectrului politic în 1642, împărtășeau aceeași opinie, iar din acest punct de vedere Hyde și Falkland aveau multe în comun cu lordul Brooke, care a strâns un regiment de partea Parlamentului în 1642, și cu John Milton, un intelectual puritan. În cazul lor, o abordare rațională a religiei trebuia să ducă în cele din urmă la credința în toleranța religioasă. Pentru Hyde și ceilalți, ea se combina cu preferința pentru o cale de mijloc, adoptată de bisericile elisabetană și iacobină. Respingând clericalismul lui Laud, nu intenționau câtuși de puțin să îl înlocuiască cu clericalismul prezbiterian al Legii Abuzurilor. Sentimente cel mai limpede exprimate de Digby (vezi pag. 56), cu un rol important în afecțiunea și loialitatea resimțite și de alți regaliști față de compromisul anglican moderat, echilibrat, pe care îl cunoscuseră înainte de Laud. Supraviețuirea practicilor anglicane și folosirea Cărții de rugăciuni pe tot parcursul războiului și în *Interregnum* stau mărturie a popularității sale și a sprijinului constant din partea societății.

Astfel conservatorismul, bazat pe dorința de a menține echilibrul considerat tradițional între stat și Biserică, pare să fi avut o însemnătate crucială pentru formarea unei grupări regaliste în Parlament. Conrad Russell subliniază însă și o altă dimensiune care s-a combinat și s-a suprapus peste aceste opinii – opoziția față de intervențiile dictatoriale ale scoțienilor. După părerea lui Russell, aceștia aveau „o viziune imperială", conform căreia practicile engleze din cadrul Statului și al Bisericii urmau să fie adaptate la condițiile Scoției și în care impunerea practicilor prezbiteriene Bisericii urma să constituie un element cheie. Nu încape îndoială că semnatarii Pactului Scoțian – puritanii sau prezbiterienii care conduseseră rebeliunea din 1637 și invazia Angliei, care urmase – doreau într-adevăr răspândirea practicilor prezbiteriene în Anglia. Ei au făcut din această condiție prețul pentru sprijinul acordat opoziției în 1640-1641, al alianței cu Parlamentul în 1643 și al înțelegerii cu regele, în 1647. După Russell, „cei care s-au dovedit a fi antiscoțieni în primele patru luni ale Parlamentului Lung au fost Sir John Holland, Sir William Widdrington, Sir William Pennyman, Sir John Strangeways, Charles Price, dr. Turner, John Selden, Edward Hyde, Sir Ralph Hopton,

Arthur Capel și George Digby. Cu excepția lui Selden și a lui Sir John Holland, acesta se constituie aproape într-un catalog al nucleului partidei regaliste din Camera Comunelor, confirmând faptul că pe lista antiscoțienilor aveau să se adauge curând Falkland, Culpepper, Kirton și Waller. Partida regalistă a fost o partidă antiscoțiană înainte de a deveni regalistă".

Au existat deci câteva motive diferite, dar care s-au suprapus, care au dus la nașterea unei grupări regaliste în vara și toamna lui 1641. Foarte importantă este dezaprobarea cu care era privită amploarea pe care o lua campania lui Pym și a suporterilor săi, ca și metodele pe care le foloseau. Se adăuga teama pentru echilibrul constituțional și față de implicarea maselor în activitatea politică. În plus, mai exista afecțiunea față de Biserica Anglicană, dezbrăcată de pretențiile laudiene, și antipatia față de cler în general, dar mai ales de versiunea sa scoțiană. Este limpede că liderii grupării împărtășeau multe dintre aceste noțiuni, deși ar fi greu de spus care dintre ele a cântărit mai greu în ochii celor nealiniați. Nu încape îndoială că, dacă ar fi avut posibilitatea de a controla acțiunile regelui, sfetnicii precum Hyde sau Sir Edward Nicholas (care a devenit secretar de stat în 1641) ar fi putut atrage de partea lor un număr mare de simpatizanți și ar fi reușit poate să izoleze opoziția. Eșecul lor s-a datorat în primul rând tendinței regelui de a urma, în momentele cele mai importante, sfatul cel mai puțin echilibrat. Astfel, din iunie 1641 până în ianuarie 1642, majoritatea încă neangajată a rămas probabil așa cum era, bănuitoare față de planurile opoziției privind biserica și mai târziu milițiile, ofensată de opțiunea regelui pentru soluții violente în cazul celui de al doilea Complot Armat, din iunie 1641 (dezvăluit în octombrie) și în cel al arestării celor Cinci Membri, în ianuarie 1642 (acțiune căreia Hyde i s-a opus cu strășnicie).

d) Junta și dificultățile ei

Membrii opoziției au reușit astfel să își păstreze simpatia și sprijinul susținătorilor lor, dar se confruntau acum cu o nevoie disperată de a menține unitatea parlamentară, indispensabilă dacă voiau să garanteze siguranța reformelor lor și a lor personal. În această situație, trebuie să ne întrebăm de ce conducerea opoziției a insistat să aplice reforme și măsuri în două zone în mod evident slabe – abolirea episcopilor în favoarea unui sistem prezbiterian și restrângerea și mai mult a puterilor

regale. Cea de-a doua categorie poate fi relativ ușor explicată, căci procesul, o dată început, nu putea fi oprit înainte de a se obține garanția permanentizării rezultatelor lui. Dacă nu puteau avea încredere în Carol, sau dacă nu îi limitau puterile într-o asemenea măsură încât el să nu mai poată răsturna efectele activității lor (sau să le amenințe viețile ori averile), membrii opoziției erau obligați să continue ceea ce începuseră. Problema religiei era ceva mai complexă, ea presupunând mai multe motive posibile, unele bazate pe convingeri profunde, altele pe necesități personale sau politice.

În primul rând, pentru mulți dintre liderii opoziției, reforma religioasă nu era o chestiune de politică, ci de principiu. Pentru indivizi ca Oliver St. John și Nathaniel Fiennes, abolirea episcopatelor constituia o chestiune de conștiință. Unii dintre ei credeau în necesitatea disciplinei prezbiteriene, în timp ce pentru alții argumentul cel mai puternic era influența perturbatoare a episcopilor, care se opuneau predicilor și încurajau idolatria. Pentru aceia care erau de părere că pe calea rugăciunii, a studiului Bibliei și a propovăduirii cuvântului divin se putea ajunge către Dumnezeu, ritualurile și organizarea impuse de episcopi constituiau un obstacol serios în calea mântuirii individuale, contribuind la menținerea societății în ignoranță și întuneric. Doar atunci când acest obstacol avea să fie îndepărtat, religia adevărată avea să înflorească și „reforma purtărilor" în societate putea începe. Aceste opinii nu erau însă nici pe departe împărtășite de toți membrii opoziției. Unii dintre tacticienii politici erau în favoarea reformei în domeniul abuzurilor, pentru că ea avea să contribuie la slăbirea capacității de control a regelui asupra Bisericii. Și mai exista un motiv, mai puternic, pentru aducerea acestui plan în fața Parlamentului – după cum am mai spus, acesta era prețul cerut de semnatarii Pactului Scoțian pentru continuarea sprijinului lor, iar fără ei opoziția era pierdută. Nu trebuie să uităm că existența prelungită a Parlamentului Lung s-a datorat nevoii de bani a regelui, pentru menținerea înțelegerii sale cu scoțienii. Dacă ei își retrăgeau ajutorul, atunci speranțele opoziției, dar probabil și viețile și averile membrilor ei, aveau să fie pierdute.

În felul acesta, și dintr-o varietate de motive, opoziția a constatat că este legată de abolirea episcopatelor și că nu va putea ceda în această privință, chiar dacă acest lucru se făcea cu prețul ratării unui acord, sau al pierderii sprijinului parlamentar. Nu putem fi siguri care dintre aceste

aspecte a cântărit cel mai greu. John Morrill a subliniat importanța religiei ca motivație înăuntrul grupului parlamentar, susținând că, atribuind o atât de mare putere de influență scoțienilor, Russell a subestimat-o. Nu încape îndoială că, în mod repetat pe parcursul evenimentelor care au avut loc în perioada Războiului civil, zelul religios i-a diferențiat pe aceia dispuși să facă presiuni pentru adoptarea unor măsuri mai aspre și mai primejdioase de cei care încercau să obțină un compromis sau să frâneze procesul schimbării. Ceea ce Morrill numește „dinamismul puritan" a constituit un element real și important în gândirea parlamentară. Din perspectiva Legii Abuzurilor și a influenței exercitate de scoțieni, nu putem fi siguri decât în cazuri individuale asupra motivației predominante. Trebuie subliniat de asemenea că semnatarii Pactului Scoțian erau ei înșiși susținuți de convingeri puritane și de un zel misionar de a răspândi adevărata credință. Indiferent care a fost combinația reală de motive care a dus la prezentarea sa, respingerea Legii Abuzurilor de către Camera Comunelor în iunie 1641 a reprezentat o lovitură grea pentru Pym și tovarășii săi, marcând începutul diviziunilor religioase care, mai evident decât oricare altă chestiune singulară, au ajuns să definească cele două părți, sau „tabere", în care se va înscrie întreaga națiune în mai puțin de un an.

Astfel, în vara lui 1641 apăruseră semne de slăbiciune în pozițiile liderilor opoziției și o îmbunătățire în cea a regelui. Încurajat să vadă în această stare de lucruri o posibilitate de a ieși din impas, Carol a anunțat în august că urmează să viziteze Scoția, pentru a ratifica tratatul de la Ripon. Intențiile lui reale nu ne sunt limpezi, dar la Edinburgh apăruseră semnele unei mișcări regaliste incipiente, iar alegerea lordului Morton, de orientare regalistă, ca lord cancelar, în august 1641, pare să sugereze că încerca să întărească această mișcare. Dacă este așa, atunci gestul lui dovedește lipsă de tact politic, căci pe de o parte promitea colaborarea cu Parlamentul scoțian, iar pe de alta își alegea apropiați dintre cei neagreați de acesta. Ca rezultat, el a eșuat în încercarea de a-și găsi sprijinul necesar, dar a demonstrat încă o dată opoziției și tuturor echidistanților din cele două regate că nu puteau avea încredere în cuvântul lui. Pentru liderii opoziției de la Londra, era o perioadă de mari dificultăți și primejdii. Teama stârnită de tentativele lui Carol în Scoția era împărtățită de toți simpatizanții. Conform spuselor lui Lucy Hutchinson, soția unui puritan îndârjit, colonelul John Hutchinson:

S-au făcut tot felul de presupuneri cu privire la scopurile vizitei regelui în Scoția; un rezultat însă tot a avut, în aceea că treburile guvernării în Anglia au fost întârziate, căci regele le lăsase într-o asemenea dezordine, că nu a fost ușor de îndreptat ceea ce se stricase și de rezolvat nemulțumirile generale ale oamenilor.

În septembrie a început vacanța parlamentară, perioada cea mai vulnerabilă pentru liderii opoziției, amenințați de atacuri sau arestări, și ale căror temeri pentru viața și libertățile lor, în cazul în care regele s-ar fi putut elibera de problemele cu scoțienii, nu erau neîntemeiate. Dacă monarhul avea să se poată folosi de întreaga capacitate militară pe care o avea la dispoziție, atunci se puteau oricând trezi ridicați ca rebeli și trădători, Parlamentul dizolvat și reformele pe care le obținuseră până acum răsturnate și distruse. Faptul că toate acestea nu s-au întâmplat poate fi considerat ca rezultatul acțiunii a doi factori. Primul este lipsa de judecată și de abilitate politică a lui Carol în negocierile cu scoțienii. Al doilea a luat naștere în regatul de dincolo de mare – izbucnirea rebeliunii din Irlanda, la sfârșitul lui octombrie 1641.

5. Cel de-al doilea punct de cotitură: rebeliunea irlandeză

La începutul toamnei anului 1641, populația irlandeză, care își văzuse o mare parte din pământuri trecută în mâinile coloniștilor englezi și scoțieni, și care avusese mult de suferit sub conducerea lordului deputat Strafford, a profitat de ocazia oferită de demiterea lui și de faptul că regele era ocupat cu alte probleme, pentru a se ridica într-o revoltă armată. Nu se poate sublinia îndeajuns fie impactul, fie semnificația rebeliunii irlandeze în înlănțuirea de evenimente care au dus de la criza din 1640-1641 la războiul din 1642. Pentru protestantul englez, irlandezii combinau amenințarea unei rase necivilizate cu demonologia papistașă. Pe măsură ce poveștile despre atrocitățile comise de catolici împotriva vecinilor lor protestanți treceau una câte una marea, în lunile octombrie și noiembrie, teama și tensiunea au continuat să crească și, o dată cu ele, nevoia de a face ceva pentru a pune capăt rebeliunii. Cu toate acestea, spre nemulțumirea vehementă a Parlamentului, regele a preferat să întârzie în Scoția, nerevenind într-o Anglie ce fierbea de zvonuri privi-

toare la o invazie irlandeză decât pe 17 noiembrie. În Yorkshire, slujbele religioase au fost întrerupte de știrea că irlandezii debarcaseră în Lancashire, ajunseseră deja la Rochdale și urmau să intre în scurt timp în Bradford. Într-o oarecare măsură, toate acestea reflectau frica profundă și irațională față de catolicism existentă în Anglia secolului al XVII-lea, dar teama de o invazie catolică avea și un fundament real. Rebelii irlandezi înșiși nu constituiau o amenințare pentru Anglia și guvernarea ei, dar posibilitatea ca Irlanda să se transforme într-o bază pentru atacurile unor puteri catolice precum Franța sau Spania era reală, mai ales dacă acestea erau poftite de un rege căsătorit cu o catolică franțuzoaică și aflat sub amenințarea Parlamentului.

În aceste împrejurări, Carol și-a ratat și credibilitatea și șansa de a scăpa de un Parlament care îi dădea bătăi de cap. Richard Baxter scrie:

> Nimic nu i-a stârnit pe oameni (nu a avut un asemenea efect asupra lor) ca masacrul și rebeliunea irlandeză... Ele au umplut Anglia de teamă față de irlandezi, dar și de papistașii de acasă... și când i-au văzut pe papistașii englezi unindu-se cu regele împotriva Parlamentului, acesta a fost lucrul care i-a îndepărtat cel mai tare de rege.

Era nevoie de o armată pentru a-i potoli pe rebeli, iar armata trebuie plătită – și numai subvenția aprobată de Parlament putea acoperi cheltuielile necesare. În consecință, Carol a cerut ajutorul Camerei Comunelor în strângerea de forțe, punând opoziția în fața unei dileme imposibile. Să refuze a acorda resursele pentru armată ar fi fost un gest de neconceput – la fel ca și să pună aceste resurse la îndemâna unui rege în care nu aveau încredere, pe care îl bănuiau că este în secret catolic, sau măcar simpatizant, și care demonstrase clar că o soluție violentă sau militară la problemele sale i se părea și atrăgătoare, și justificată. Iar dilema nu era una care putea fi amânată sau ignorată. Era nevoie de acțiune în Irlanda și orice întârziere putea fi fatală.

Astfel, în lunile care au urmat, atât regele cât și opoziția s-au văzut obligați de rebeliunea irlandeză să acționeze pripit și ambele tabere și-au asumat poziții extreme, pe care poate altminteri le-ar fi evitat. Pe 8 noiembrie, Pym a izbutit să atașeze ofertei de forțe armate condiția ca monarhul să își ia pe lângă el numai „sfetnici care să primească îngăduința

Parlamentului", iar pe 7 decembrie Sir Arthur Haselrig a propus ca armata strânsă să fie pusă sub conducerea unui general numit de Parlament. Propunerea, cunoscută sub denumirea de Legea Milițiilor, presupunea încălcarea masivă a puterilor și prerogativelor stabilite ale regelui, nu numai inacceptabilă pentru monarhul însuși, dar și ofensatoare pentru mulți dintre membrii Camerei Comunelor. Pentru cei asemenea lui Edward Hyde, acum liderul unei partide regaliste din Parlament, care ar fi dorit un acord care să asigure drepturile și libertățile supușilor în cadrul structurilor existente, asemenea măsuri radicale aveau să răstoarne echilibrul constituțional și să schimbe natura guvernării. De aceea, ceea ce i-a înfuriat mai tare a fost partea a doua a tacticii lui Pym. Mascat sub forma unei petiții adresată regelui, el a introdus Marele Protest, o listă de doleanțe ale Parlamentului care readucea pe tapet abuzurile anilor 1630, amintea parlamentarilor de reușitele obținute până acum prin unitate și enunța reformele de care era încă nevoie. Ca justificare a campaniei prin care opoziția încerca să își atragă sprijinul Parlamentului, era abilă și eficientă. Faptul că legea a trecut în Camera Comunelor cu o majoritate subțire de numai unsprezece voturi arată dificultățile cu care se confruntau liderii opoziției la această dată. Lucrul care i-a indignat în cele din urmă pe rege și pe simpatizanții săi a fost faptul că, pe 22 noiembrie, s-a luat decizia de a tipări Protestul, într-un apel adresat națiunii în general. În ochii celor mai prudenți, aceasta nu constituia numai o insultă fără precedent la adresa regelui, dar și o modalitate periculoasă de a incita opinia populației și de a-i încuraja pe oameni să se amestece în ceea ce de drept era apanajul claselor guvernante.

Răspunsul lui Carol la aceste provocări a dus la polarizarea și mai clară a națiunii politice. În decembrie, el a respins Protestul fără alte comentarii. Dovada nemulțumirii populare față de gestul său avea să apară în alegerile pentru funcția de primar și pentru Consiliul Comun al orașului Londra, unde opoziția a câștigat majoritatea voturilor. Carol a încercat să contracareze numindu-l pe Sir Thomas Lunsford, un slujitor deosebit de brutal, locotenent în Turnul Londrei, într-o tentativă de intimidare a capitalei. Spre sfârșitul lui decembrie, devenise clar că evenimentele scăpaseră de sub controlul ambelor părți. Sprijinul pentru rege, atât în Parlament cât și în țară, creștea pe măsură ce gentilomii cu vederi moderate și tradiționaliste erau tot mai neliniștiți de radicalismul opoziției. La sfârșitul lunii, episcopii au fost temporar înlăturați din Camera

Lorzilor prin manifestații populare. Când, la întoarcere, au pretins ca toate dezbaterile desfășurate în absența lor să fie declarate nule și neavenite, lorzii mireni au respins cererea ca pe o încălcare a privilegiilor proprii. Convins că sprijinul pentru cauza sa era în creștere, Carol a încercat să preia inițiativa. Pe 4 ianuarie 1642, el a intrat în Camera Comunelor (gestul în sine o încălcare a privilegiilor membrilor) pentru a aresta cinci deputați: Pym, Haselrig, Hampden, Holles și Strode. Constatând că, avertizați, aceștia fugiseră, găsindu-și adăpost în oraș, regele a declarat că nu intenționa nimic mai mult decât să ia măsurile legale împotriva lor, asigurare deloc convingătoare, dat fiind că intrase în Cameră însoțit de o escortă de 400 de oameni.

Tentativa, ca și eșecul ei, a constituit o gravă greșeală. Bănuielile că ar fi fost dispus să folosească forța pentru a domina opoziția s-au confirmat, aparenta lipsă de respect pentru drepturile și libertățile supușilor săi a devenit evidentă și mulți dintre cei care până acum ezitau s-au convins că măsurile luate de opoziție erau necesare. Manifestațiile populare s-au înmulțit la Londra, probabil doar în parte orchestrate de Pym și de aliații săi. Izolat și poate temându-se de actele de violență îndreptate împotriva familiei sale, regele a părăsit Londra pe 10 ianuarie. După John Morrill, aceasta a fost o altă eroare gravă. Controlul pe care opoziția îl deținea asupra Camerei Comunelor nu era nici pe departe definitiv și, dacă ar fi rămas în capitală pentru a-și aduna simpatizanții pe lângă el, aceștia încă ar mai fi putut întoarce Camera în favoarea lor. Așa, au fost nevoiți să își arate loialitatea părăsind-o. Morrill susține că „unul dintre lucrurile izbitoare la disensiunile parlamentare care au urmat în lunile de după atentatul împotriva celor Cinci Membri și la... retragerea regală din Londra este felul în care majoritatea lui Pym a rămas constantă într-o Cameră care se topea văzând cu ochii. Dacă jumătate dintre aceia care votaseră împotriva Marelui Protest, și care după aceea părăsiseră Londra împreună cu regele, ar fi rămas pe loc, este greu de crezut că în Camera Comunelor s-ar fi făcut pași care să ducă la război". Așa însă, lui Pym i s-a dat mână liberă. Folosindu-se de izolarea și lipsa de popularitate a regelui, el a forțat adoptarea Actului de Incapacitate a Clerului, care îi excludea pe episcopi din Camera Lorzilor, și a preschimbat Legea Milițiilor, incompletă, într-o ordonanță, pentru care nu era nevoie de aprobarea regelui. Aceasta a fost adoptată de o împuținată Cameră a Lorzilor, în februarie 1642.

O dată depășit acest punct, devine greu de imaginat un final pașnic al disputei, chiar dacă regele nu a declarat război în mod oficial decât în august, înălțându-și stindardul la Nottingham. Trecerea la starea de război s-a făcut încet, pe bucățele și adesea cu împotriviri, în conformitate cu declarația uimită a lui Whitelocke cum că totul a fost necăutat și neplanificat (vezi pag. 34). Primăvara și începutul verii s-au scurs în manevre pentru obținerea avantajului militar și politic, în timp ce ambele tabere încercau să își întărească pozițiile, dar pregătirile militare au avut un caracter preponderent defensiv, ca și cum nici unii, nici ceilalți nu ar fi fost dornici să ia o inițiativă care să ucidă speranțele de împăcare rămase. Fără îndoială că mutarea regelui de la Londra la York a făcut ca teama de un atac a opoziției să crească. Semnificativ este faptul că, în ianuarie 1642, s-au luat măsuri pentru ca marele arsenal de la Hull să intre sub comanda unui guvernator numit de Parlament, Sir John Hotham. În aprilie, regele a încercat să pună mâna pe Hull, dar intrarea i-a fost refuzată de către Sir John. Este interesant, având în vedere încercările sale ulterioare de a trece dintr-o tabără în cealaltă, că Hotham a refuzat să predea armamentul fără un mandat semnat atât de rege, cât și de Parlament. Într-o situație confuză și dificilă, este foarte posibil ca acțiunile lui Hotham să fi reprezentat nu atât sprijinul devotat pentru Parlament, cât un refuz de a lua partea cuiva. S-a limitat în mod strict la ceea ce a considerat a fi datoria sa. Declarându-l trădător și refuzând să își retragă declarația chiar și atunci când Parlamentul și-a asumat, în apărarea lui Hotham, întreaga responsabilitate, Carol l-a împins către tabăra adversă.

A urmat o bătălie propagandistică, în care fiecare dintre părți a încercat să își justifice acțiunile în lumina agresiunilor celeilalte. Parlamentul a emis un ordin de recrutare a milițiilor, iar regele și-a emis propriile ordine de convocare în iunie – nefericiții magistrați care le-au primit au fost puși deci în situația de a decide căruia dintre ele să i se supună. S-au iscat câteva răzmerițe în diferite comitate unde suporterii mai devotați au încercat să ia în stăpânire zona și administrația ei în numele taberei căreia îi aparațineau. Într-o ultimă încercare de rezolvare pașnică, Parlamentul i-a prezentat regelui cele Nouăsprezece Propuneri (vezi anexa), dar fiindcă printre ele se numărau controlul parlamentar asupra milițiilor, limitarea dreptului monarhului de a-și alege consilierii și reformarea Bisericii printr-un sinod național, este

greu de crezut că au sperat ca ele să fie acceptate. Mai degrabă propunerile au reprezentat măsurile de siguranță minime, de care liderii opoziției știau că au nevoie. Replica lui Carol a venit sub forma unei magistrale declarații a cauzei regaliste, prin care își afirma drepturile morale și legale; afirmând că Anglia avea deja o constituție echilibrată și că puterile Parlamentului erau suficiente pentru a preveni „primejdia monarhiei absolute... care înseamnă tiranie", susținea că alte schimbări ar duce numai la apariția unei primejdii și mai mari, revolta oamenilor simpli.

Conrad Russell a fost acela care a adus în discuție motivele pentru care, în primăvara și vara lui 1642, s-au desfășurat atât de puține negocieri, sugerând că posibilitatea unei alianțe cu scoțienii a distras atenția ambelor tabere de la nevoia de a găsi o soluție dificultăților în care se găseau. Chiar dacă acest lucru este plauzibil, mai probabilă pare, ca factor crucial, lipsa cronică de încredere pe care fiecare dintre părți o avea în cealaltă. Este imposibil de crezut că, ajunse aici, ele mai puteau conta pe promisiunile făcute, iar bătălia de propagandă desfășurată în primăvară nu a făcut altceva decât să adâncească suspiciunile reciproce. De asemenea, John Morrill a atras atenția asupra anarhiei crescânde din provincii, născută din slăbirea, dacă nu prăbușirea totală, a sistemului administrativ, combinată cu o creștere în intensitate a sentimentului popular. Această teorie, subliniază el, este susținută de lucrarea lui Anthony Fletcher, *Outbreak of the Civil War*. Morril continuă: „Este posibil ca războiul civil să nu fi început prin colapsul guvernării în provincii, dar opinia mea este că frica și credința într-o prăbușire iminentă, până la starea de anarhie, au constituit un factor mult mai important, care a determinat reacția juntei la evenimentele politice, decât atitudinea binevoitoare față de pretențiile scoțienilor, mai ales după vacanța parlamentară din 1641". Ceea ce reiese clar din tot acest tablou confuz este faptul că războiul a fost într-adevăr neplanificat; explicația cea mai logică a acțiunilor ambelor tabere în primele luni ale lui 1642 fiind că fiecare s-a crezut victima agresiunii celeilalte, reală sau doar în intenție, și, în cele din urmă, fiecare dintre ele a pus mâna pe arme pentru a se apăra.

6. Concluzii – De la criză la conflict

În 1640, monarhia și sistemul de guvernare în Anglia treceau printr-o perioadă de criză, pentru că reprezentanții claselor guvernante, pe care se sprijinea regele, s-au considerat ofensați de acțiunile și practicile impuse de acesta încă de la urcarea pe tron, în 1625. Confruntat cu dificultăți financiare pe temen lung, cu nevoia de a guverna trei regate diferite (fiecare cu propria sa cultură și tradiție), dar, mai presus de toate, cu disensiunile religioase care străbăteau granițele naționale, încercările lui Carol de a găsi soluții în conformitate cu convingerile sale politice și religioase nu au făcut decât să îi îndepărteze pe cei mai mulți dintre supuși. Acum, la atâta vreme de la evenimente, nu este greu de văzut că un compromis real nu a fost nicicând cu adevărat posibil, pentru că regele nu a crezut în necesitatea lui. Convingerea că autoritatea sa este de natură divină și credința în reformele pe care le făcuse în cadrul Statului și al Bisericii erau de nezdruncinat și, chiar dacă a putut fi forțat să facă unele concesii (așa cum s-a întâmplat în 1640 și 1641), este limpede că le-a privit întotdeauna ca pe niște soluții temporare și că nu s-a considerat obligat să le respecte mai mult decât era neapărat necesar. Ori de câte ori a aplecat urechea la sfatul consilierilor mai moderați și mai abili, convocând de exemplu Parlamentul în 1628 și din nou în 1640, i-a fost cu neputință să stabilească un compromis care să nu îi încalce propriile convingeri. Ca urmare, încercările opoziției parlamentare de a își folosi puterile financiare pentru a obține un acord cu el erau sortite eșecului pentru că, fără o angajare sinceră din partea sa față de acest acord, câștigul nu era nici o clipă sigur. Regele a văzut permanent în ei niște rebeli și, dacă și-ar fi recăpătat vreodată capacitatea de a-și exercita liber puterea, așa i-ar fi tratat. Din această perspectivă, posibilitatea unei rezolvări militare a crizei a existat întotdeauna. Regele era dispus să facă uz de forță pentru a-și rezolva problemele pentru că, din punctul său de vedere, avea tot dreptul să o facă; ceea ce i-a lipsit în 1640-1641 au fost mijloacele. Astfel, primii pași către războiul civil s-au făcut în vara și toamna lui 1641, când apariția unei partide regaliste în Parlament i-a dat monarhului posibilitatea să lupte. În sensul acesta, legalitatea îndoielnică a execuției lui Strafford, problemele constituționale ridicate de celelalte încercări de a limita puterile regelui, dar mai ales chestiunile religioase născute din dorința de a

reforma Biserica, erau toate motive de război, contribuind din plin la dezvoltarea grupării regaliste.

Faptul că norocul s-a întors de partea regelui a provocat frică și tensiuni în rândurile opoziției, dar nu el a dus neapărat la război civil. Încetineala cu care au fost puse în practică măsurile militare în 1642 arată că ambele tabere ar fi continuat să încerce a obține victoria politică, dacă ar fi avut timpul necesar. Liderii partidei regaliste, ca Edward Hyde de exemplu, au încercat realizarea unui compromis, nu răsturnarea a tot ceea ce se făcuse începând din noiembrie 1640. Ceea ce i-a lipsit pe participanți de timpul de care aveau nevoie pentru atingerea acestor obiective a fost izbucnirea rebeliunii din Irlanda, care nu numai că a făcut teama și tensiunea să se intensifice, înălțând spectrul credinței papistașe, dar a dat naștere și unei probleme care cerea o rezolvare imediată, de natură militară. Aducând lupta pentru putere în plan deschis, ea a polarizat partidele și, dând întregii stări o nuanță de urgență, a făcut necesară o rezolvare rapidă. Ca rezultat, ambele părți au trecut la măsuri extreme – publicarea Marelui Protest a constituit un apel la opinia populară împotriva regelui, tentativa de a-i aresta pe cei Cinci Membri un atac la adresa privilegiilor parlamentare, a vieții și libertăților membrilor săi. Mai mult, dând naștere unei probleme militare, rebeliunea a adus mai aproape o soluție militară. O dată ce s-a trecut la convocarea de forțe, s-a pus și întrebarea împotriva cui aveau să fie ele folosite. În cele din urmă, oamenii s-au înarmat de teamă că, dacă nu o făceau, aveau să fie ținta atacului din partea celor care au făcut-o. „Nu sunt de părere că trebuie să ne lăsăm în mod pașnic credința, viețile și libertățile pe mâna adversarilor noștri, care încearcă să le devore", declara Whitelocke în 1642; și, în cele din urmă, pentru ambele părți a devenit evident că singurul curs de acțiune posibil era lupta.

***Să luăm notițe despre** „De la criză la conflict"*

(N.B. Pentru sfaturi cu caracter general și adnotări eficiente, vezi Prefața.) Pentru a explica de ce criza din 1640 s-a transformat în război în 1642, este nevoie să cercetăm o serie de acțiuni și de greșeli și din partea Parlamentului, și din cea a regelui, ca și seria de evenimente care au dus

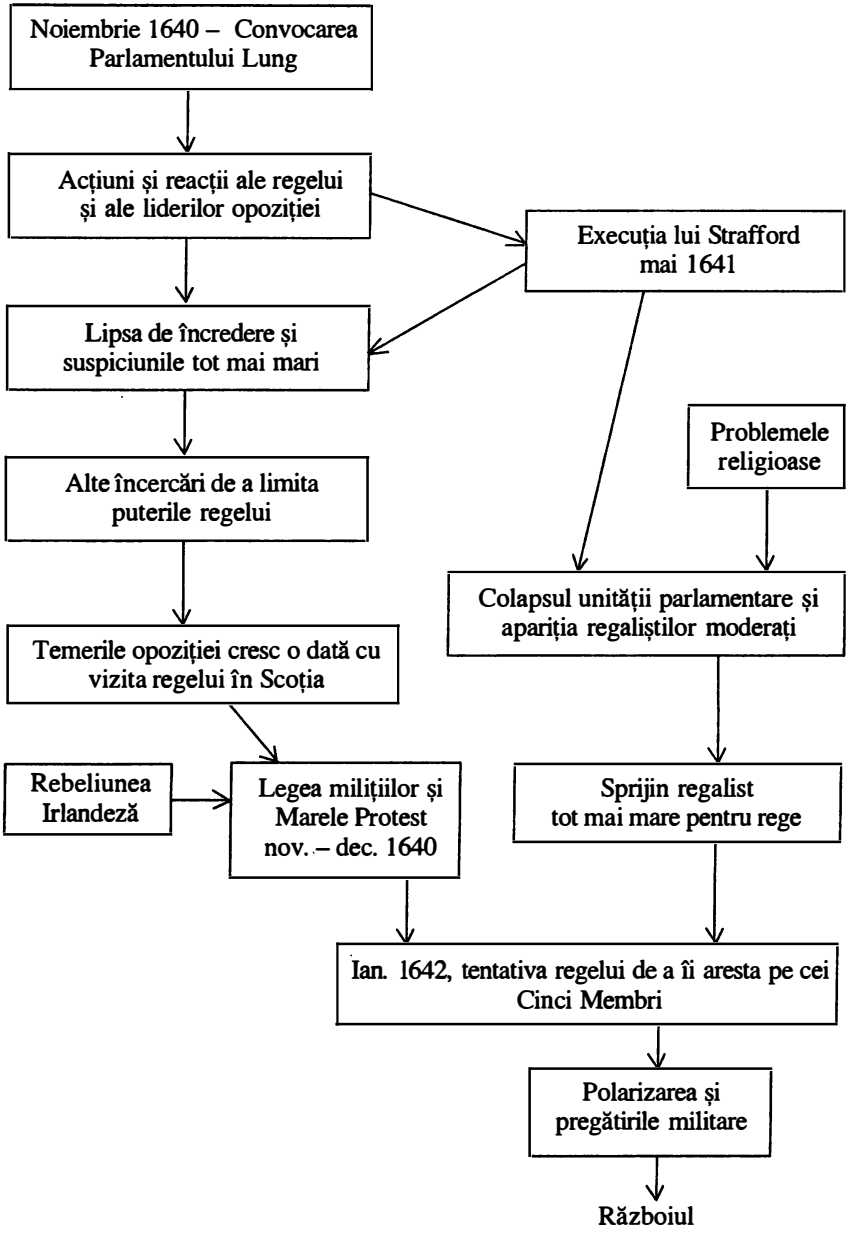
Noiembrie 1640 – Convocarea Parlamentului Lung
Acțiuni și reacții ale regelui și ale liderilor opoziției
Execuția lui Strafford mai 1641
Lipsa de încredere și suspiciunile tot mai mari
Problemele religioase
Alte încercări de a limita puterile regelui
Colapsul unității parlamentare și apariția regaliștilor moderați
Temerile opoziției cresc o dată cu vizita regelui în Scoția
Rebeliunea Irlandeză
Legea milițiilor și Marele Protest nov. – dec. 1640
Sprijin regalist tot mai mare pentru rege
Ian. 1642, tentativa regelui de a îi aresta pe cei Cinci Membri
Polarizarea și pregătirile militare
Războiul

Rezumat – De la criză la conflict, 1640-1642

la izbucnirea războiului. Cu alte cuvinte, pentru înțelege ce a dat naștere războiului, trebuie să înțelegem cum s-a ajuns în această situație. De aceea, veți avea nevoie de notițe detaliate, care să urmărească desfășurarea evenimentelor din noiembrie 1640, până în august 1642. În același timp, capitolul de față încearcă să analizeze câteva chestiuni în mai mare profunzime și adnotările separate pe marginea acestor aspecte ale perioadei v-ar putea fi de folos. Vi se propun deci următoarele:

1. Citiți mai întâi întregul capitol;
2. Recitiți și luați notițe pe baza subtitlurilor conținute în capitol. Cea mai mare parte a acestor notițe ar trebui să o constituie detalierea cronologică a evenimentelor, prin care trebuie să evidențiați punctele cheie din două zone – teama și lipsa de încredere crescânde ale fiecărei tabere față de cealaltă, sau pierderea treptată a unității în Parlament. Aceste aspecte vor reieși din secțiunile 2a, b, c, 3, 4a, c, d, 5 și 6.
3. În plus, va trebui să luați notițe separat asupra unor aspecte cheie analizate în mai mare profunzime; (a) natura opoziției (secțiunea 2d); (b) problemele religioase (secțiunea 4b); (c) natura regalismului (secțiunea 4c).

Veți putea alcătui aceste adnotări pe măsură ce parcurgeți capitolul, dar vă va fi mai util dacă le așezați pe foi separate, pe care le veți putea mai apoi extrage sau reașeza în unități diferite.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „De la criză la conflict"*

Cele mai multe întrebări de examen referitoare la această perioadă se concentrează asupra întrebării centrale: de ce a izbucnit războiul civil în 1642. Ele pot fi formulate sau prezentate în diferite feluri, dar se adresează în general aceleiași probleme. De aceea, vă puteți pregăti pentru o gamă de întrebări-eseu definind anume teme sau factori ca esențiali pentru a răspunde la această întrebare. Pe măsură ce citiți și luați notițe asupra evenimentelor care au dus la război, vi se prezintă o sumă de evenimente, acțiuni individuale, credințe și atitudini care au contribuit la rezultatul cunoscut; pentru a înțelege ce s-a întâmplat, aceste elemente trebuie grupate în jurul temelor principale, ca de pildă religia și politica, sau aranjate cronologic pentru a reflecta procesul în

desfășurare, ca de pildă lipsa de încredere crescândă sau colapsul unității parlamentare. Aceste teme sau procese vor constitui mai târziu factori, pe termen scurt sau lung, din a căror combinație se poate spune că a rezultat războiul. Dacă veți oferi o explicație pentru existența și impactul acestor factori cheie, veți putea compune un răspuns bun la orice întrebare de examen referitoare la motivele care au dus la izbucnirea războiului în 1642.

Prima etapă este cea de identificare a factorilor principali prezentați în materialul pe care l-ați studiat. Pentru aceasta, va trebui să vă folosiți de notițele referitoare la capitolul „De la criză la conflict" și de imaginea evenimentelor furnizată în Capitolul 1.

1. Compuneți o listă a factorilor principali care au dus la:
   a) criza din 1640,
   b) războiul din 1642.
2. Pentru fiecare factor, faceți o scurtă descriere a evenimentelor și a felului în care ele au dus la criză și/sau la război.

Veți putea acum face planul și compune eseul ca răspuns la întrebarea: de ce a izbucnit războiul civil în Anglia, în 1642? Cea mai bună abordare va fi probabil prin încercarea de a explica mai întâi care au fost problemele care au provocat nemulțumirile și criza al cărei punct culminant l-a constituit convocarea Parlamentului Lung în 1640, pentru ca mai apoi să explicați cum și de ce criza s-a încheiat printr-un război, în locul unui acord.

A doua etapă va fi aceea în care veți decide cum puteți folosi materialul pentru a răspunde la o gamă întreagă de întrebări. Puteți porni de la lista de mai jos:

1. De ce criza din 1640 a dus la războiul civil din 1642?
2. Războiul din 1642 era inevitabil?
3. În ce măsură a fost Războiul civil din Anglia, 1642, rezultatul problemelor pe termen lung existente în cadrul sistemului de guvernare?
4. În ce măsură a fost Carol I răspunzător de izbucnirea războiului civil în 1642?
5. „Religia a fost aceea care i-a împins pe oameni în război în 1642". În ce măsură sunteți de acord?

6. De ce numărul parlamentarilor dispuși să intre în război în 1642 a fost atât de mare?
7. De ce au recurs la arme regele și Parlamentul în 1642?

Fiecare întrebare pune accentul pe un alt aspect al motivelor pentru care a izbucnit războiul, iar răspunsurile prin eseuri vor trebui să facă la fel, dar aspectul respectiv trebuie întotdeauna abordat împreună cu alți factori cauzali, după cum indică utilizarea frecventă a formulei „în ce măsură". În felul acesta, dacă fiecare răspuns face apel la aceleași cunoștințe istorice și la același conținut, întrebarea impune modul de utilizare a acestor cunoștințe. Întrebările 1, 2 și 3 vă cer să faceți comparația între cauzele generale ale crizei și acțiunile și greșelile regelui și ale Parlamentului în încercarea de a le face față, ca și să decideți care dintre ele au fost mai importante în provocarea războiului. Întrebările 4 și 5 se concentrează asupra unui anume factor cauzal și vă cer să explicați rolul jucat de acest factor, și apoi să îl comparați cu contribuția celorlalți factori pe care i-ați definit, în timp ce întrebările 6 și 7 vă cer să utilizați acești factori în încercarea de a explica acțiunile regelui și ale Parlamentului. În fiecare dintre aceste cazuri, întrebarea vă impune un punct de plecare și natura generală a concluziei, dar un răspuns complet va necesita includerea și prezentarea tuturor factorilor cauzali principali pe care i-ați identificat și definit în prima etapă de mai sus.

***Să răspundem la întrebări bazate pe izvoare despre** „De la criză la conflict"*

Pentru a răspunde corect la întrebările bazate pe izvoare, trebuie să faceți apel la anume abilități, deprinse și exersate. Tehnicile fundamentale încep cu înțelegerea sensului acordat unor anumite surse, care poate să nu reiasă în mod direct, date fiind problemele pe care le ridică limbajul și modalitățile de expresie ale secolului al XVII-lea. De aceea, sursele trebuie citite atent, iar sensul sau utilizarea necunoscută a cuvintelor pot fi deduse adesea din contextul în care apar. De multe ori sunt fragmentare, putând include referiri neclare la oamenii și evenimentele vremii. Astfel, ele nu pot fi lecturate ca informație gata prelucrată, ci necesită

interpretări cu ajutorul cunoștințelor referitoare la perioada și contextul în care au fost produse, ca și al dovezilor și indiciilor pe care ele însele le aduc. Reținând toate acestea, încercați să răspundeți la următoarele întrebări:

1. Cauzele conflictului

Citiți comentariile făcute de Slingsby și Baxter, de la pag. 34, cu privire la doleanțele parlamentare din 1640. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care sunt principalele nemulțumiri descrise de cele două surse?
b) În ce fel diferă cele două relatări?
c) Explicați care sunt motivele existenței acestor diferențe.

Acum citiți comentariile lui Slingsby și Whitelocke cu privire la atitudinea și speranțele membrilor Parlamentului în 1640, prezentate la pag. 34, și relatarea făcută de Clarendon asupra conversației sale cu Pym, de la pag. 39.

d) Cum se împacă speranțele pline de optimism ale lui Slingsby cu prezentarea pe care o face doleanțelor parlamentare?
e) În ce fel diferă atitudinea sa de aceea a lui Pym?
f) Cât este de corectă interpretarea pe care o face Clarendon la comentariile lui Pym? Explicați-vă răspunsul.
g) Folosindu-vă cunoștințele referitoare la perioada respectivă și la atitudinile pe care le întâlnim în ea, ce credeți că a vrut să spună Pym prin sintagma „îndreptând tot răul și smulgându-l din rădăcină"?
h) Luând cele cinci surse ca pe un set unitar și interpretându-le în lumina cunoștințelor pe care le aveți cu privire la această perioadă, explicați ce reiese din ele referitor la motivele care au dus la izbucnirea războiului civil în 1642.

2. Rolul religiei

Citiți comentariile lui Digby și Slingsby cu privire la chestiunile de natură religioasă, prezentate la pag. 53 și 55-56, și comentariile lui Baxter asupra rebeliunii irlandeze, de la pag. 65. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Dat fiind că Digby lasă să se înțeleagă că asupra problemei exista un acord larg, ce credeți că a vrut să spună prin „reforma guvernării în Biserică"?

b) În ce fel diferă atitudinea parlamentarilor în această problemă?
c) Ce motive are Slingsby să susțină restrângerea episcopilor la problemele Bisericii?
d) Credeți că a fost motivat de considerente religioase, politice, sau sociale? Explicați-vă răspunsul.
e) După Baxter, rebeliunea irlandeză a avut un impact imens asupra atitudinii oamenilor față de rege. Folosindu-vă cunoștințele referitoare la perioadă, explicați i) ce vrea să spună cu aceasta și ii) în ce măsură putem lua drept bune afirmațiile lui.
f) Împreună, izvoarele arată că problemele religioase și impactul lor variază de la o persoană la alta. Folosindu-vă cunoștințele referitoare la perioadă pentru a vă ajuta să le interpretați, explicați ce arată ele în legătură cu diferitele tipuri de doleanțe de natură religioasă existente și în ce fel a contribuit religia la izbucnirea războiului civil.

CAPITOLUL 4

O națiune dezbinată, 1642-1643

1. Procesul dezbinării

Deși izbucnirea Războiului civil este datată în august 1642, când regele și-a înălțat stindardul la Nottingham și și-a chemat voluntarii, procesul de dezbinare și încercarea de a obține avantaje strategice a început cu câteva luni mai înainte și a continuat multe luni după aceea. În ianuarie 1642 regele a părăsit Londra. În februarie, Henrietta Maria a pornit pe mare spre Olanda, pentru a strânge oameni și bani pentru rege. În aprilie, regelui i s-a interzis accesul în arsenalul de la Hull de către guvernatorul parlamentar, Sir John Hotham și, în timp ce războiul propagandistic între monarh și Parlament făcea ravagii, armamentul a fost transferat în grabă la Londra. În iunie, pe când cele Nouăsprezece Propuneri erau teoretic încă în discuție, ambele tabere și-au trimis ordinele de mobilizare în țară. În iulie, trupele navale s-au declarat de partea regelui și contele de Warwick a fost numit amiral, Carol l-a numit pe marchizul de Hertford locotenent-general al armatelor sale din vest, iar contele de Essex a fost ales să conducă forțele parlamentare. În acest context, chemarea adresată voluntarilor de la Nottingham nu a constituit decât un pas suplimentar, nu ultimul, în împărțirea militară a țării.

Este dificil de compilat o relatare coerentă a primelor luni de război, care a constat mai mult din mici ciocniri armate, menite să asigure controlul local sau regional. În august și septembrie 1642, ambele părți erau angajate în mobilizarea de voluntari și în întărirea punctelor importante. Portsmouth, de exemplu, s-a declarat de partea regelui împreună cu guvernatorul său, George Goring, în august, dar a fost capturat de trupele parlamentare sub comanda lui Sir William Walter, la începutul lui septembrie. Lupte asemănătoare s-au dat pentru Sherborne Castle. Aici, marchizul de Hertford a rămas asediat de către armatele parla-

mentare până când Sir Ralph Hopton a primit ordin să i se alăture, după înfrângerea de la Yeovil. Cu forțe întărite, regaliștii au reușit să păstreze castelul până la hotărârea de evacuare, când Hertford a plecat să îi organizeze pe recruți în South Wales, iar Hopton să ia Cornwall-ul în numele regelui. În decembrie, luptele se concentraseră în patru teatre principale de operațiuni, unde protagoniștii au fost ocupați pe toată perioada iernii și la începutul primăverii. În est și sud-est, forța sentimentelor proparlamentare și apropierea de Londra au permis simpatizanților Parlamentului să preia controlul și să organizeze asociații de comitate (ca de pildă Asociația Răsăriteană), cu scopuri militare și administrative. În vest, centru și nord, situația era mult mai echilibrată.

Dar în toate zonele războiul s-a caracterizat printr-o pronunțată reținere din partea multora dintre cei implicați. Din iulie până în octombrie, un mare număr de comunități au încheiat acorduri locale de încetare a recrutărilor și stopare a vărsărilor de sânge în comitatele lor. Unele au mers mai departe și, așa cum s-a făcut prin Tratatul de la Bunbury, încheiat în Cheshire în decembrie 1642, au convenit să strângă o armată locală pentru a preveni luptele înăuntrul comitatelor lor. Unele dintre aceste armistiții par să fi făcut parte dintr-un conflict local, în care ambele părți au încercat să obțină un timp de respiro, ca de exemplu în Devon, în februarie 1643, altele însă au constituit eforturi reale de a pune capăt războiului, sau a-l împiedica. Din toate părțile țării soseau petiții către rege și Parlament, rugându-i să își rezolve diferendele pe cale pașnică. Pe toată perioada iernii și a primăverii lui 1642-1643, până după eșecul negocierilor de la Oxford, din mai 1643, speranțele de pace sau măcar de un război de scurtă durată au supraviețuit, întârziind și complicând procesul de dezbinare și natura manevrelor militare.

Dar Parlamentul fusese foarte aproape de dezastru, atunci când regele încercase să rezolve totul capturând Londra însăși. În august, la Nottingham i s-au alăturat cei doi nepoți, prinții Rupert și Maurice, oșteni experimentați din Provinciile Unite (Olanda). După aceasta s-a îndreptat spre vest, la Shrewsbury, pentru a-și reuni forțele cu cele ale suporterilor galezi, de unde a pornit în marș spre capitală. Interceptat de principala armată parlamentară condusă de contele de Essex, a purtat o bătălie indecisă la Edgehill. Deși reușise să își domine oponenții direcți, cavaleria regală, incapabilă să se regrupeze și să reintre în luptă, a permis infanteriei

parlamentare să se retragă și să se regrupeze în liniște. Bătălia însăși nu a avut un rezultat decisiv, dar retragerea lui Essex la Warwick la sfârșitul zilei i-a lăsat regelui drum deschis spre Londra; Bunbury și Oxfordul erau amândouă ocupate de regaliști, iar Rupert a luat cu asalt orașul Brentford. Abia când Essex și-a reunit forțele cu cele ale Trupelor Instruite la Londra, sub conducerea generalului-maior Philip Skippon la Turnham Green pe 13 noiembrie, forțele regaliste au fost oprite și obligate să se retragă în adăposturile pentru iarnă din Oxford. Campania demonstrase amploarea avantajului inițial deținut de rege. Spre deosebire de Parlament, el avea un obiectiv clar (Londra) și în consecință o strategie clară. Capabil să se bizuie pe o cavalerie încercată recrutată din rândurile suporterilor săi, învinsese trupele neexperimentate ale Parlamentului și, dacă forțele de cavalerie ale lui Rupert ar fi dispus și de o tactică și de o disciplină pe măsura capacității de atac, Edgehill ar fi putut deveni o izbândă decisivă pentru rege. Chiar dacă lucrul acesta nu a fost evident imediat, campania de la Edgehill și o victorie rapidă ar fi constituit probabil șansa cea mai mare a regelui de a câștiga războiul.

În lipsa unei stingeri rapide a conflictului, războiul s-a transformat într-o serie de campanii regionale, în timp ce ambele tabere încercau să își asigure bazele teritoriale, importante nu numai ca sursă pentru avantajele strategice, dar și ca furnizoare de oameni și bani. În nord, contele de Newcastle a fost numit comandant al armatelor regale și, la începutul lui decembrie, a intrat în Yorkshire pentru a înfrunta forțele locale strânse de clanul Fairfax. În ciuda victoriei lui Fairfax la West Riding, orașul York a fost ocupat în numele regelui, iar în februarie 1643 regina a sosit cu arme aduse din Olanda, via Bridlington. În iunie 1643, Newcastle i-a administrat o înfrângere usturătoare lui Fairfax la Adwalton Moor, forțându-l să se retragă la Hull, singura fortăreață din Yorkshire rămasă în mâinile trupelor parlamentare. Între timp, bătălia rămăsese echilibrată în vest, cu Hopton și regaliștii controlând sud-vestul și forțele parlamentare obținând succese importante în South Wales, Somerset și Gloucestershire. În iulie 1643, victoria parlamentară de la Lansdown, lângă Bath, a fost pusă în umbră de înfrângerea lui Waller la Roundway Down, lângă Devizes. În aceeași lună, prințul Rupert a atacat cu succes fortăreața parlamentară de la Bristol, aducând cauzei regaliste avantajul în vest. Dar succesul cavaleriei conduse de Oliver Cromwell în comitatele din est a permis armatei parlamentare să

elibereze Gainsborough și să își extindă controlul în nord, spre Lincolnshire.

Sfârșitul primăverii lui 1643 nu a adus însă o rezolvare militară a conflictului, în ciuda avantajului pe care îl aveau în momentul acela regaliștii. Mai important în această etapă era faptul că disputa avea în mod evident să se prelungească, arătând cât de iluzorii fuseseră speranțele de pace sau de neutralitate întreținute de cei sfâșiați între, sau neangajați alături de taberele aflate în conflict. Pentru a confirma acest lucru, eșecul negocierilor desfășurate la Oxford pe parcursul lui aprilie și mai 1643 a arătat cât de diferite erau obiectivele celor două tabere. După cum spune Derek Hirst, în studiul său *Authority and Conflict, 1603-58*:

> Primăvara lui 1643, atât de dureroasă pentru cei de la Westminster și pentru aliații lor, a fost o cumpănă a apelor pentru țară. În ciuda sclipirilor regelui și Parlamentului, neutralismul constituise până acum soluția perfect logică a războiului. Oare ambele părți nu își afirmau devotamentul față de aceleași idealuri în stat și în biserică? Dar nereușita noilor negocieri de la Oxford, în aceeași primăvară... a arătat că, dincolo de retorică, cele două tabere erau despărțite printr-o prăpastie. Singura concluzie posibilă era că războiul civil trebuia dus până la capăt.

Se poate spune astfel că primăvara lui 1643 a constituit începutul sfârșitului. Atunci, și numai atunci, s-a putut vorbi despre o națiune dezbinată și s-au putut lua în considerare și examina cauzele și natura acestui fenomen.

2. Natura dezbinării

a) Convingeri și motivații

În toamna lui 1642, confruntată cu realitatea sumbră a războiului civil, țara începea încet să aleagă între cele două tabere. Natura dezbinărilor și tipurile de alianțe rezultate sunt descrise de observatorii contemporani de ambele părți într-o unanimitate surprinzătoare. După Clarendon,

instruirea voluntarilor de partea Parlamentului a început să se facă în multe colțuri ale regatului; dar numai în acele corporații [orașe] și de către acei indivizi inferiori cunoscuți pentru facțiile și schisma în religie [schismă înseamnă diviziune, iar Clarendon se referă probabil la cei care refuzaseră să accepte Biserica Anglicană așa cum era – puritanii. Este de asemenea posibil să se fi gândit la cei care merseseră un pas mai departe și părăsiseră Biserica pentru a îndeplini actul de cult în adunări private – puritanii separatiști, deși în etapa aceasta numărul lor era încă mic]. Oamenii în general (mai puțin în orașe și corporații mari, unde, pe lângă supărările [resentimentele] obișnuite, propovăduitorii și emisarii Parlamentului otrăviseră spiritele) și mai ales cei de calitate, aveau înclinații loialiste... [În vest] o mare marte a micii nobilimi era angajată împotrivă [a Parlamentului], ca mai peste tot în regat; dar oamenii obișnuiți, în special din Somersetshire, unde se fac postavurile, erau mult înclinați în favoarea lui... [În Somerset liderii parlamentari erau] în cea mai mare parte postăvari... dar gentlemenii din familiile vechi și cu moșii erau, cei mai mulți, de partea regelui... [În Gloucestershire] yeomenii erau mai îndrăzneți și mai răzvrătiți, având averi mari... În Lancashire cei fără nume.. (și) orașul Manchester (dintr-o umoare răzvrătită și mândria pentru averea lor) s-au întors împotriva regelui... [În Yorkshire], alături de lordul Fairfax, puțini au fost aceia cu o bună reputație și bogați care au luat această cale... Leeds, Halifax și Bradford (trei mari și bogate orașe care, strâns legate de activitatea postăvarilor, erau bineînțeles împotriva micii nobilimi) i s-au pus pe de-a-ntregul la dispoziție...

Analiza lui Clarendon scoate la lumină în parte divizarea regatului pe criterii geografice, căci se ocupă în principal de zonele nordice și vestice aflate sub control regalist, dar pune mai mult accentul pe diferențele de clasă care au caracterizat cele două tabere. Trebuie să luăm în considerare aici și posibilele exagerări, căci pentru un om din secolul al XVII-lea loialitatea și sprijinul micii nobilimi, al elitei sociale și guvernante, era de cea mai mare importanță, legitimând cauza de partea căreia lupta. Acești aliați erau cu adevărat partea cea mai bună a societății. În acest caz însă, relatarea lui Clarendon este susținută de suporterii parlamentari ca Richard Baxter și Thomas May. După cum afirmă Baxter,

O mare parte a Londrei a părăsit Parlamentul, ca și mulți membri ai Camerei Comunelor, ducându-se la rege; dar aceasta după bătălia de la Edgehill (octombrie 1642, pe când regele se găsea la Oxford. O mare parte din cavaleri și gentilomi... s-au alăturat regelui; mai puțin în Middlesex, Essex, Suffolk, Norfolk, Cambridgeshire etc., unde regele și armata sa nu au ajuns niciodată. Iar dacă ar fi făcut-o, este de presupus că s-ar fi întâmplat și aici așa cum s-a întâmplat în alte locuri. Și mulți dintre aceia care locuiau pe moșiile gentilomilor acestora și de asemenea mulți dintre cei mai săraci, pe care ceilalți îi numeau „prostimea", i-au urmat pe nobili și au fost de partea regelui. De partea Parlamentului erau (în afara lor înșile) unii dintre micii nobili din mai toate comitatele și cei mai mulți negustători și fermieri, împreună cu cei din clasa mijlocie, cu osebire în breslele și orașele unde postăvăriile și altele asemenea erau mai însemnate.

Pare deci să nu mai încapă îndoială că Parlamentul și-a atras suporterii din straturile mijlocii ale societății, în special în zonele urbane și manufacturiere. Exemple de voluntari din rândurile acestor grupuri socio-economice se întâlnesc în întreaga țară, dar mai frecvent în părțile din West Yorkshire, Somerset și Gloucestershire cunoscute pentru producția de postavuri. Sprijinul acordat de orășeni cauzei este evidențiat de rolul jucat de centrele urbane cheie în încercarea de a întârzia avansarea trupelor regaliste spre Londra în 1643. Bristolul a fost capturat după un asediu scurt, dar orașele Plymouth, Gloucester și Hull au rezistat atacurilor regaliste. Iar Baxter consideră că motivul pentru aceasta nu lasă loc de îndoieli:

Dacă vă întrebați care este motivul (continuă el), întrebați-vă și de ce în Franța nu nobilimea, și nici cerșetorii, ci negustătorii și cei din pătura de mijloc [sunt] protestanți. Motivele pe care le-au oferit cele două părți au fost că (zic ei) negustătorii au o corespondență cu Londra, și de aceea au ajuns să fie mult mai inteligenți decât țăranii neștiutori... Iar *gentry* (zic ei) sunt în întregime, prin situație și ambiții, mai legați de rege decât locuitorii moșiilor...

Astfel, el atribuie yeomenilor și meșteșugarilor din orașe un mai înalt grad de independență economică și intelectuală decât al celor de deasupra și de dedesubtul lor pe scara socială, subliniind importanța claselor. Dacă Clarendon atribuia atitudinea micii nobilimi mai sărace și a păturilor de mijloc invidiei sau „supărării" față de cei mai buni decât ei, Baxter afirmă că teama de răsturnări și dorința de a păstra puterea și averile au fost acelea care i-au susținut pe mulți dintre aliații regelui. Teama de dezordine a constituit un motiv puternic pentru regaliști în perioada în care „partida" lor căpăta formă în 1641-1642, iar plângerile legate de prăbușirea cenzurii, de predicatorii radicali

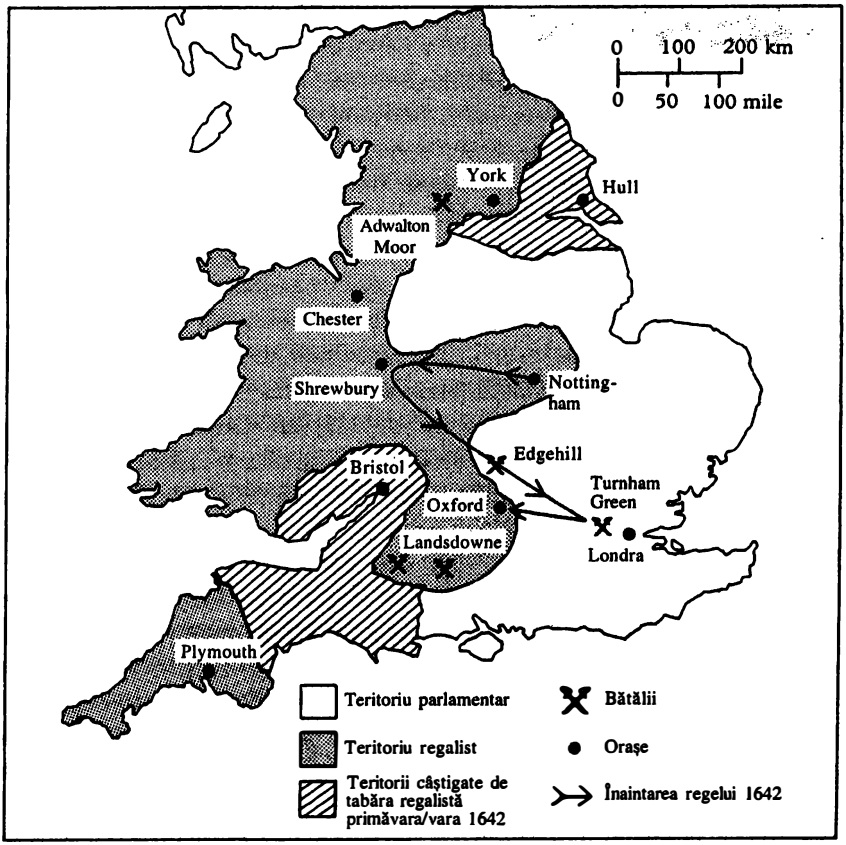

Anglia scindată, 1642-1643

care subminau controlul exercitat de biserică, de demonstrațiile publice și chiar de răzmerițele provocate de problema îngrădirilor s-au auzit pe tot parcursul anului. Nu este o coincidență faptul că propaganda cea mai eficientă în favoarea regelui s-a făcut în replica pe care a dat-o celor Nouăsprezece Propuneri, argumentând că alte schimbări făcute în constituție „ar distruge toate drepturile și proprietățile (proprietatea), toate distincțiile de familie și de merit și, ca urmare, această minunată și prea distinsă formă de guvernare [se] va sfârși într-un haos întunecat, uniform al confuziei".

Dacă interesul de clasă sau ambiția a constituit un motiv pentru a alege una sau alta dintre tabere, un alt motiv l-a reprezentat religia. Clarendon se referea la spiritul „răzvrătit" al unora dintre bresle, iar „propovăduitorii" pe care îi pomenește erau predicatorii puritani angajați de multe orașe pentru a ține predici în toate zilele săptămânii, până când activitatea lor a fost interzisă de Laud. Convingerea lui Baxter că religia a constituit o motivație decisivă este încă și mai puternică.

> Deși trebuie să mărturisim că siguranța publică și libertatea cântăreau greu pentru mulți, în special pentru marea și mica nobilime care se alăturaseră Parlamentului; dar divergențele pe teme religioase au fost acelea care au completat rândurile armatei parlamentare, care au dat curaj și hotărâre soldaților ei... Nu pentru că existența sau inexistența episcopilor ar fi fost problema principală... ci pentru că majoritatea locuitorilor pământului... mai apoi numiți puritani... oameni credincioși care vorbeau despre Dumnezeu și Paradis, despre scripturi, sfințenie și urmarea învățăturilor din predici... și erau împotriva vorbelor urâte și de ocară, a bețiilor etc.: aș spune că cei mai mulți dintre oamenii aceștia, predicatori și oameni obișnuiți, s-au alăturat Parlamentului. Și, de partea cealaltă, mica nobilime care... mergea la biserică, unde asculta Rugăciunea Comună... și se ridicase împotriva strictеții și meticulozității în credință... cei mai mulți dintre ei au fost împotriva Parlamentului.

Din nou, dispunem de o mare cantitate de dovezi care susțin aceste afirmații. Avem numeroase exemple de voluntari puritani care au luptat de partea Parlamentului, de trupe parlamentare care au distrus detestatele

simboluri ale regimului laudian, altarele și stiharele, de regimente ascultând predici și intonând psalmi în bătălie. Nu toți erau „din clasa mijlocie", dar o parte destul de mare a voluntarilor pare să satisfacă această descriere. Un astfel de dexemplu îl reprezintă Nehemiah Wharton, sergent în armata lordului Essex, care îi scria stăpânului său, dl. Willingham (indicând că Wharton fusese ucenicul sau angajatul lui Willingham și deci din categoria „mijlocie"):

> Miercuri: dl. Love ne-a ținut în astă zi o predică. Iar soldații au adus grinzile sfinte [ale altarului] de la Chiswick și le-au ars în orașul nostru. Joi: am pornit în marș spre Uxbridge. Iar la Hillingdon, la o milă depărtare de Uxbridge, fiindcă grinzile erau duse, am luat stiharul și ne-am făcut din el basmale; și unul din soldați a purtat-o până am intrat în Uxbridge.

Motivația religioasă însă aparținea tuturor claselor. Descriind situația din Nottinghamshire, Lucy Hutchinson declara că „mica nobilime papistașă era în întregime de partea regelui", în timp ce Hutchinson-ii, puritani, au aderat la cauza Parlamentului. Vărul lor,

> Dl. Henry Ireton... educat în spiritul cel mai strict al evlaviei... era cel mai de seamă promotor al intereselor Parlamentului din ținut. Dar pentru că acesta era în mare parte părăsit, tot ce a mai putut face la apropierea regelui a fost să adune pe câțiva dintre acei oameni sfinți izgoniți de regaliști și, împreună cu ei, să se alăture armatelor lordului Essex.

La capătul celălalt al spectrului, Clarendon descrie sentimentele regaliste intense care îi animau pe locuitorii obișnuiți ai Cornwall-ului (în ciuda „respectului adânc și superstițios la auzul numelui Parlamentului"), datorate „supunerii absolute și dragostei față de guvernarea încetățenită a Bisericii și Statului și mai ales față de acea parte a Bisericii care avea în sarcină liturghia, sau Cartea Rugăciunilor Comune, obiect de venerație [respect] în rândul oamenilor". În unele cazuri, distrugerile provocate de puritani decorațiunilor și statuilor din bisericile locale au provocat resentimente profunde, iar parlamentarul Thomas May observa că „unii, care nu erau oameni răi, [erau îngrijorați de] grozava ușurință cu care

indivizii obișnuiți... își asumau sarcina de a reforma fără autoritate, ordine sau decență... Lor li se adăugau știrile zilnice cu privire la adunările [întrunirile] clandestine zilnice și predicile ținute de negustători și analfabeți dintr-o speță inferioară, spre indignarea și revolta multora".

Se poate spune deci că, așa cum susțin istoricii Whig și cei marxiști, Anglia s-a împărțit în 1642 pornind de la preocupările privind libertățile politice, convingerile religioase și interesele de clasă, cu un grad remarcabil de compatibilitate între aceste motive aparent diferite. Legăturile puternice între grupurile sociale mijlocii și urbane pe de o parte și convingerile puritane pe de alta, ca și între respectul pentru autoritatea regelui și a Bisericii, și teama față de tulburările sociale au făcut ca credința și convingerile să coincidă adeseori cu interesele materiale și personale. Atât conducerea centrală, ale cărei loialități fuseseră declarate în Parlament în 1641 și 1642, cât și suporterii din provincii, a căror reacție s-a făcut simțită în toamna lui 1642, împărtășeau aceeași motivație.

b) Curente și complicații

O examinare mai atentă a probelor ne arată însă că astfel de generalizări sunt mult prea simpliste. Baxter și Clarendon cad de acord asupra diviziunii sociale generale a suporterilor, dar amândoi afirmă că membri ai micii nobilimi s-au angajat de partea cauzei parlamentare. Sunt numeroși indivizii care nu se conformează stereotipelor trasate mai sus. În Derbyshire, principalul reprezentant al cauzei parlamentare era Sir John Gell, mare susținător al Impozitului Naval, descris de Lucy Hutchinson ca „un adulter murdar... și atât de nedrept, încât fără nici o remușcare își lăsa oamenii să îi prade și pe cei cinstiți, și pe cei ușuratici". În lucrarea sa, *History of the Parliament*, Thomas May descrie diferitele forme de loialitate în termeni asemănători cu Clarendon și Baxter, dar care dezvăluie în parte complexitatea proceselor care au dus la conturarea acestor tipuri.

1 În Sufflok, Norfolk, Cambridgeshire, Essex, Herts. Hunts. exista tot atâta unanimitate în vederi și simțiri în aceste comitate... câtă puteai găsi în orice altă parte a Angliei; dar mai ales printre oamenii obișnuiți. Căci un mare... număr de mici nobili, și dintre ei cei de

rang mai înalt, erau nemulțumiți de Parlament... Ceea ce a aruncat aceste comitate (dacă nu complet de partea cealaltă) într-o stare de disperare și de mizerie tot atât de profundă ca și restul țării... dacă acești gentilomi nu ar fi fost struniți și îngenuncheați prin eforturile oportune ale Parlamentului și în special prin îngrijirea unui anume gentilom, dl. Oliver Cromwell din Huntingdon. În comitatele din sud-vest [marchizul de Hertford și Sir Ralph Hopton, comandantul trupelor regale] se înfruntau amândoi... cu gentilomi din aceste comitate.

May indică – și aceasta reiese și din relatările făcute de Clarendon și Baxter – că diviziunea împărțea multe dintre ținuturile țării. Astfel, înainte ca o zonă anume să își declare loialitatea față de o tabără sau alta, aveau loc tulburări interne, al căror rezultat putea fi dictat de acțiunile anumitor indivizi și de influența factorilor locali sau regionali. În comitatele din sud-est, apropiate de Londra, Parlamentul a fost fără îndoială acela care a întărit sentimentul cauzei și, după cum comentează Baxter, regele nu și-a făcut niciodată apariția pentru a-și ajuta sau încuraja simpatizanții. Chiar și așa, relativa ușurință cu care Parlamentul a preluat controlul asupra regiunii se datorează în mare parte eforturilor individuale depuse de Cromwell. În sud-vest și în Nottinghamshire, mica nobilime parlamentară era în minoritate și, ca și Sir Henry Ireton, nu putea face mai mult decât să abandoneze ținutul și să lupte pentru cauză în altă parte. După cum relatează Lucy Hutchinson:

Înainte ca flacăra războiului să izbucnească la baza coșului, fumul cuprinsese toate comitatele... [și] în multe părți au apărut dispute și conflicte aprinse (aproape de vărsarea de sânge), chiar de la început; căci mai apoi războiul civil a bântuit (mai mult sau mai puțin) fiecare comitat în parte.

Toate acestea demonstrează că națiunea s-a divizat treptat, printr-un proces în etape, început înainte de izbucnirea oficială a ostilităților și continuat pe parcursul mai multor luni. De aici, luptele locale și regionale care, cu excepția campaniei de la Edgehill, au concentrat atenția ambelor tabere în iarna lui 1642-1643. Devine deci tot mai limpede că luptele acestea au fost în principal provocate de minoritățile atașate de o parte

sau de alta, nu de comunitățile ținuturilor în general. Neajunsurile generalizărilor în domeniul acesta al reacțiilor și motivațiilor micii nobilimi sunt ilustrate de Lawrence Stone în *The Causes of the English Revolution*, 1529-1642:

> În ciuda cercetărilor masive făcute pe marginea acestui subiect în anii din urmă, motivele alinierii nobilimii o dată cu începerea războiului încă nu ne sunt clare... (Teoriile socio-economice bazate pe „mica nobilime în curs de apariție", „mica nobilime pur și simplu" și „mica nobilime în declin" nu conving, în lumina dovezilor existente.) Mult mai importantă decât orice legătură cu socio-economicul este corelația cu religia. În Yorkshire, peste o treime din micii nobili regaliști erau catolici și mai bine de jumătate din simpatizanții parlamentari erau puritani... Toți liderii parlamentari din Yorkshire aveau antecedente importante în simpatiile lor puritane. Avem motive să credem că aceia care se opuseseră coroanei din motive pur constituționale și politice în anii 1620 și 1630 au fost înclinați să treacă din nou de partea regelui o dată cu Sir Edward Hyde [Clarendon] în 1642, în timp ce aceia care se opuseseră coroanei pe motive religioase s-au simțit mai apropiați de Pym și au luptat pentru cauza parlamentară.

Ceea ce ne arată Stone este că religia poate explica alianțele contractate de aproape o jumătate din micii nobili și că acest fapt ne lămurește comportarea acelora ale căror opțiuni au fost clare și manifestate activ. Dar, dacă mai mult de jumătate din mica nobilime parlamentară din Yorkshire era puritană, tot mai rămâne o minoritate importantă de luat în considerare. Nu toate comitatele s-au împărțit la fel de clar pe principii religioase. Dacă teama de tulburări sociale ne ajută să înțelegem de ce alții au preferat cauza regalistă, tot ne mai rămâne un număr substanțial de participanți din rândurile micilor nobili ale căror motive trebuie să se fi născut din considerente politice, sau să fi fost de natură personală, locală sau regională.

Dacă motivele politice și religioase rămân importante și valide ca generalizări de proporții, măsura în care ele au controlat sau influențat acțiunile individuale devine mai greu de stabilit. Nu trebuie să uităm factorii geografici, interesele politice prevalente ale unei anumite regiuni

și nevoia de supraviețuire. În Lancashire, regaliștii au asediat rapid centrele parlamentare Manchester și Bolton, făcând recrutări forțate. Ministrul puritan Adam Martindale descrie felul în care fratele său a încercat să evite lupta până când, confruntat cu primejdia de a fi recrutat și obligat să intre în război de partea regaliștilor, a fugit la Bolton și s-a oferit ca voluntar în apărarea orașului. Astfel, au existat indivizi forțați să lupte pentru una dintre tabere, sau împinși să se ofere voluntari pentru cealaltă. Puțini au mers până acolo încât să își apere propriile averi și pământuri, așa cum a făcut contele de Kingston care, conform mărturiei lui Lucy Hutchinson, „și-a împărțit cei doi fii între cele două partide, iar el însuși s-a ascuns", până a fost obligat să aleagă, dar este greu de susținut opinia că toți, sau măcar majoritatea acelora care au intrat în luptă au optat în mod conștient, pe baza principiilor și a convingerilor pe care le apăra fiecare dintre tabere.

Există însă multe exemple de oameni cărora conștiința și principiile nu le-au dictat în mod limpede ce drum să aleagă. Pe tot parcursul primăverii și verii anului 1642, din toate părțile țării, asupra regelui și a Parlamentului s-a abătut un val de petiții, aproape toate cerându-le să își rezolve diferendul. O guvernare a regelui cu ajutorul Parlamentului reprezenta forma constituțională ideală, iar guvernarea de către rege în limitele legii întrupa dorința multora dintre aceia care au luptat de ambele părți. Un exemplu clar al acestor incertitudini și al dificultăților pe care le-au creat ne este furnizat de către Sir John Hotham, ale cărui acțiuni care au asigurat controlul parlamentar asupra orașului Hull au fost de o importanță crucială pentru rezultatul războiului. Nu numai că, în felul acesta, regelui și celor 16 000 de oameni ai săi li s-a refuzat accesul la arme, la portul cel mai important din nordul Angliei și la ajutoarele venite de pe continent, dar, ca enclavă parlamentară, Hull a oferit refugiu celor din clanul Fairfax în iunie 1643 și l-a forțat pe contele de Newcastle să își întârzie marșul spre sud, pentru a i se alătura regelui.

Cu toate acestea, acțiunile lui Hotham pot fi descrise mai degrabă ca reacții, cu siguranță nu ca rezultatul coerent al unei adeziuni și al unei opțiuni bine cântărite. În 1640-1642, el a sprijinit opoziția parlamentară, pentru că dezaproba atitudinea arogantă a regelui și pentru că avea un punct de vedere personal diferit de al monarhului său. Se opusese colectării impozitelor navale și mobilizărilor din Yorkshire pe perioada Războaielor Episcopilor, iar Carol îi replicase insultându-l și refuzând să îl avanseze ca guvernator al orașului Hull. De aceea, în

ianuarie 1642, Hotham a acceptat numirea în această funcție de către Parlament și pare să fi încercat în mod onest să își facă datoria cât mai bine atunci când i-a refuzat regelui intrarea în oraș și în arsenal, în luna aprilie a aceluiași an. Aflând că fusese declarat trădător, nu a avut altă soluție decât să apeleze la Parlament ca să îi facă dreptate și să se alăture cauzei lui. Mai apoi s-a răzgândit și aproape că a acceptat capitularea în iulie 1642. În iarna lui 1642-1643, s-a certat cu mai-marii orașului și și-a făcut publică nemulțumirea stârnită de influența puritană printre membrii consiliului municipal. Îngrijorat de amenințarea tulburărilor sociale, a fost deziluzionat și de campania parlamentară și în special de faptul că cei din clanul Fairfax, și nu el și fiul său, fuseseră aleși să conducă armatele Parlamentului. Ceea ce pare să fi înclinat în cele din urmă balanța au fost negocierile de la Oxford, pentru eșecul cărora Hotham a învinuit pretențiile excesive ale Parlamentului. Astfel, în iunie 1643, el a acceptat să dea orașul Hull pe mâna regaliștilor, dar a fost împiedicat să o facă de vigilența corporației. A fost arestat și trimis la Londra, unde, împreună cu căpitanul Hotham, a fost executat în 1644. Cazul lui pune în lumină dilema cu care s-au confruntat cei cu convingeri moderate, diferențele uneori insignifiante între regaliști și parlamentari, elementele personale sau aleatorii care le-au modelat opțiunea finală și influența imensă a acestor factori asupra mersului evenimentelor.

Toate aceste complicații prezentate mai sus au fost subliniate în studiile locale întreprinse recent și în activitatea lui John Morrill, a cărui lucrare *Revolt of the Provinces*, investighează multidudinea de reacții diferite care a caracterizat momentul izbucnirii războiului. De asemenea, aceste studii au pus în valoare importanța altor două elemente care au influențat atitudinea comunităților din ținuturi în conflictul care tocmai se contura: factorii gemeni ai neutralismului și localismului.

c) Influența neutralismului

În 1642, fiecare cetățean s-a confruntat cu nevoia de a opta între două tabere – și mulți au optat să nu ia partea nici uneia. Cu cuvintele lui Clarendon, „numărul acelora care au dorit să rămână pe loc era mai mare decât al celor care voiau să se înroleze de o parte sau de alta". În Staffordshire, judecătorii s-au întrunit pentru a declara comitatul zonă neutră, în Cheshire și Yorkshire comisarii de armată și cei ai milițiilor

parlamentare (cei care primiseră sarcina de a mobiliza trupele), au căzut la învoială să nu ducă la îndeplinire ordinele în ținuturile respective. În Lincolnshire, micii nobili au declarat că nu vor lupta nici împotriva regelui, nici de partea lui și au reunit trupe de cavalerie „pentru a menține pacea între ei" și pentru a apăra țara. În orașe și târguri, tabloul era asemănător. Leicester și-a închis porțile tuturor „străinilor" și, atunci când contele de Bath a ajuns în South Molton, în Devon, pentru a strânge o armată în numele regelui, „oamenii obișnuiți ai orașului s-au înfuriat tare pe primar și pe cei din preajma lui pentru că i-a îngăduit să intre", refuzând să le permită să își citească ordinele de mobilizare. În cele din urmă, aceștia au fost atacați de mulțime, „unii cu muschete încărcate, alții cu halebarde și topoare, sau cu bâte... Femeile au umplut treptele cu pietroaie, jurându-se că, dacă se apropie, or să-i doboare cu ele". Comisarii s-au retras în pripă din oraș.

Iar aceste reacții nu au fost câtuși de puțin ieșite din comun. Cercetând acest aspect, John Morrill a descoperit încercări de pacturi de neutralitate în douăzeci și două de comitate engleze. Conform descrierii sale, „teama [de dezordine] i-a împins pe unii către regalism; dar pe mult mai mulți i-a împins către neutralitate. Confruntați cu perspectiva dezintegrării sociale... cele mai multe ținuturi au strâns rândurile în spatele frontierelor care le despărțeau, hotărâte (la fel ca în anii 1630) să apere integritatea administrativă a comitatelor lor, ca prim front de luptă împotriva dezordinii". Pacturile intră în două mari categorii. Prima le reunește pe cele încheiate de comisarii de armată și cei ai milițiilor parlamentare, pentru încetarea recrutărilor, într-o încercare de a preveni vărsările de sânge (sau de a obține un armistițiu, o dată luptele începute). Trebuie spus că membrii ambelor grupări erau localnici din zonele în care era de presupus că aveau să se facă recrutările și probabil se cunoșteau bine între ei. A doua categorie cuprinde planurile mai extinse și mai ambițioase de eliminare completă a războiului din anume zone, în care membrii comunităților nu numai că refuzau să se bată între ei, dar încercau și să strângă forțe pentru a-i împiedica pe alții să intre în ținut. Acestei categorii îi aparțin acorduri ca cele din Lincolnshire, Staffordshire, Cheshire și altele, din vara și toamna lui 1642, ca și faimosul „tratat de la Bunbury", din Cheshire, încheiat în decembrie 1642. Situația este rezumată de către Derek Hirst în lucrarea *Authority and Conflict*, 1603-1658:

Pretutindeni, oamenii au încercat să își găsească scăparea în neutralism. Germania distrusă de Războiul de 30 de ani și răzmerițele care izbucniseră peste tot între 1640 și 1642, o dată cu fragmentarea controlului politic, nu făcuseră decât să le întărească înclinația naturală către pace. Chiar și cei a căror loialitate era limpede, ca de pildă clanul Fairfax de partea Parlamentului în Yorkshire, au înțeles cât aveau de pierdut și au încercat să facă din ținuturile lor niște zone neutre – teama lui Sir John Hotham că „cei sărmani... își văd doar interesul, hotărâți să aducă ruina marii și micii nobilimi" era împărtășită de mulți. Comitat după comitat, oamenii au decis să ignore atât ordonanțele milițiilor, cât și pe comisarii de armată.

Importanța acestor eforturi de stabilire a neutralității este întreită. În primul rând, ele arată că țara era în mare măsură nedivizată și neangajată. Departe de a răspunde primei chemări și de a-și ataca vecinii, urmând o cauză impusă, mulți dintre componenții clasei nobiliare mici, cel puțin, par să fi reacționat dominați de incertitudine, derută și teamă. În al doilea rând, ele demonstrează frica puternică de dezordine care a motivat multe dintre încercările micilor nobili de a îndepărta războiul de pragul casei proprii. Iar dacă acest lucru a funcționat în general în favoarea regaliștilor, el ar fi putut convinge comunitatea să accepte prezența oricărei armate, dacă ea garanta că va păstra ordinea și controlul. În al treilea rând, ele subliniază importanța indivizilor și a minorităților, ca de pildă a lui Cromwell în ținuturile estice sau a micii nobilimi catolice în Lancashire, devotați unei cauze și cu intenții bine definite. „Războiul civil din fiecare comitat" descris de Lucy Hutchinson a fost în realitate o luptă între două minorități angajate, al cărei câștig trebuia să fie alinierea, sau măcar acceptarea din partea majorității.

Neutralitatea însă nu a constituit o opțiune permanentă. Ea a fost caracteristică pentru reacțiile multor indivizi la o situație scăpată de sub control dar, războiul o dată început, nevoia de sprijin, materiale și avantaje strategice a fiecăreia dintre părțile angajate avea să o facă imposibilă. Neutrii aveau, în realitate, să cadă pradă jafului ambelor tabere. De aici și efortul de a încheia tratate locale, care să asigure un oarecare grad de protecție, și încercarea de a organiza forțe de apărare pe plan local. Până la urmă, după cum demonstrează Hirst, ele erau

sortite eșecului, dar însemnătatea lor trece dincolo de simpla dorință omenească de a ocoli primejdia și tulburările războiului. Un alt lucru pe care îl evidențiază existența acestor tratate este forța și importanța comunităților locale și regionale și loialitatea față de ele, denumită „localism".

d) Natura localismului

Studiile mai recente asupra guvernării regionale și a societății engleze a secolului al XVII-lea au adus dovezi clare în favoarea existenței a ceea ce a fost denumit „perspectiva localistă", punând accentul pe importanța comunității regionale ca factor care a influențat perspectivele și comportamentul. Tratatele și acordurile între neutrii Războiului civil nu au fost opera indivizilor acționând ca entități separate, ci a grupurilor comunitare, unite de o percepție asemănătoare asupra regiunilor și a nevoilor lor. După cum subliniază Anthony Fletcher în studiul său *The Outbreak of the Civil War*, localismul și neutralismul nu au fost exact unul și același lucru, chiar dacă efectele lor au fost pe alocuri asemănătoare. În multe feluri, gentilomii secolului al XVII-lea aparțineau în primul rând ținutului și abia în al doilea țării lor – însuși cuvântul „țară" era adesea folosit pentru a descrie mai degrabă un comitat sau o regiune, decât Anglia ca întreg. Deși cei mai mulți dintre gentilomi își petreceau în parte tinerețea la o universitate (Oxford și Cambridge erau singurele din Anglia) și/sau la una dintre cele patru școli de drept din Londra, acestea constituiau scurte întreruperi într-o existență petrecută în mod normal în administrarea unei moșii sau împărțirea dreptății la nivel local. Henry Oxinden, un gentilom din Kent, a vizitat Londra o singură dată în viață, iar Mary Hyde, mama viitorului lord Clarendon, nu și-a părăsit niciodată ținutul natal, Wiltshire. Pentru cele mai multe dintre familiile de mici nobili, comunitatea ținutului, unită prin legături de sânge, căsătorii și interese, și dezbinată de rivalități locale și chestiuni mai importante decât problemele naționale, a constituit unitatea politică primară. După cum spune Alan Everitt, „într-un fel, Anglia anului 1640 semăna cu o uniune de state parțial independente, la fel cum Canada este o uniune de provincii autoguvernante, sau America una de state federale: iar uniunea aceasta, după cum știm cu toții, nu presupune întotdeauna relații simple sau ușoare".

Ceea ce nu înseamnă că membrii acestor comunități nu aveau propria lor părere cu privire la chestiuni naționale ca regele, Biserica și Parlamentul, și nici că localismul era la fel de puternic peste tot și pentru toată lumea. Dacă în comitate precum Yorkshire, Cornwall și chiar Kent (în ciuda apropierii sale de Londra) comunitățile erau puternice și destul de independente, altele, ca acelea din Warwickshire, erau mai deschise și mai disipate. Dar localismul a constituit un factor important în cea mai mare parte a țării, iar însemnătatea sa stă în capacitatea de a complica și mai mult divizarea loialităților la anul 1642. O perspectivă locală putea influența deciziile în mai multe feluri. În primul rând, grija față de bunăstarea zonei putea influența disponibilitatea indivizilor față de implicarea totală în luptă. De exemplu, Sir George Booth, din Cheshire, a fost un suporter devotat al Parlamentului, care și-a trimis oamenii de pe moșie să apere orașul Manchester – dar a încercat, în același timp, și să negocieze un acord cu vecinul său regalist, Thomas Legh, pentru a împiedica recrutarea de trupe în Cheshire. În Kent, Alan Everitt a constatat că majoritatea micilor nobili, regaliști și parlamentari moderați, erau prea puțin dispuși să ia parte la războiul purtat în primul rând de cele două minorități opuse, din rândul cărora mulți aveau legături în afara țării. În al doilea rând, ea putea afecta opțiunea asupra părții care avea să primească sprijinul. În Staffordshire, pactul de neutralitate a fost în cele din urmă abandonat în favoarea regaliștilor, nu din lipsa unor simpatizanți ai Parlamentului, ci pentru că regaliștii erau mai bine plasați pentru a preveni tulburările în rândul claselor inferioare și a menține pacea în ținut. În al treilea rând, localismul putea influența aderarea la una sau alta dintre tabere prin existența rivalităților locale, în special între aceia sfâșiați între convingeri conflictuale și pentru care alegerea era în consecință dificilă. Un exemplu limpede în sensul acesta îl constituie comportarea lui Sir John Hotham, al cărui sprijin acordat inițial Parlamentului a fost încurajat de antipatia față de influența lui Wentworth în Yorkshire, și a cărui tentativă de aderare la cauza regalistă, în 1643, a fost la rândul ei marcată de rivalitatea cu clanul Fairfax. Punctul acesta de vedere este subliniat de John Morrill, care, în *Revolt of the Provinces* arăta că „grupările de putere preexistente în fiecare ținut" au avut o influență importantă asupra deciziilor de aderare la o tabără sau alta.

Efectul general al localismului, de aceea, este acela de a complica sarcina de a decide și a descrie felul în care era divizată Anglia în 1642; ceea ce face și mai primejdioasă orice încercare din partea acestui material de a explica fie cauzele, fie semnificația izbucnirii războiului. Nu putem pur și simplu cataloga pașii făcuți de oameni atunci când au decis de care parte a baricadei să stea, sau să nu stea, după cum din aceasta nu putem face presupuneri cu privire la amploarea și forța sprijinului acordat fiecăreia dintre părți, și cu atât mai puțin putem trage concluzii referitoare la motive. După cum spune Anthony Fletcher, „Este greu de crezut... că mulți oameni bine informați erau neutri în adâncul inimii lor. Cei care conduceau comitatele, și într-o oarecare măsură și primarii și membrii consiliilor municipale, fuseseră prea adânc implicați în dezbaterea politică pentru a nu avea un punct de vedere propriu. Câțiva cu siguranță au văzut dreptatea de ambele părți. Dar, în același timp, toți cei conștienți din punct de vedere politic s-au confruntat cu o dilemă: urmându-și sentimentele cele mai profunde, puteau contribui la polarizarea societății și distruge pacea locală. Astfel, înclinațiile proprii și activismul nu au fost întotdeauna același lucru" – au existat unii care știau ce vor, dar nu doreau să acționeze și alții, activi, dar din alte motive decât simpla înclinație interioară; iar alții, poate majoritatea, care au încercat să își țină cum au putut în echilibru diversele loialități.

e) Loialitățile poporului

Până acum, atenția s-a concentrat asupra reacției liderilor politici și sociali – mica nobilime și breslele de târgoveți –, dar orice concluzie privitoare la natura dezbinărilor din Anglia trebuie să țină cont și de rolul și de opiniile oamenilor obișnuiți ai vremii. Este greu de evaluat forța și natura sentimentului popular într-un asemenea moment, dat fiind că părerile cetățenilor obișnuiți și ale fermierilor erau atât de rar înregistrate. David Underdown și Derek Hirst au demonstrat că și cei aflați mai jos pe scara socială erau la fel de conștienți de existența problemelor politice. Underdown afirmă în *Revel, Riot and Rebellion*: „Sunt, în realitate, suficiente dovezi că la începutul secolului al XVII-lea englezii obișnuiți își aveau propria lor părere asupra chestiunilor naționale, care reflecta

preocuparea lor față de lege, obiceiuri și „buna ordine". El afirmă că natura acestor preocupări și tendința lor de a privi lucrurile prin prisma locală variază prea puțin față de atitudinea elitelor conducătoare. O sursă de dovezi pentru atitudinea populară se găsește în documentele Sesiunilor Trimestriale, unde se întâlnesc adesea acte de acuzare pentru cuvinte de revoltă sau insultătoare. În documentele pentru Exeter din octombrie-noiembrie 1642, de exemplu, se găsește o amenințare de a-l otrăvi pe prințul de Wales, care locuia în apropiere, o amenințare că se vor deschide porțile orașului pentru trupele regaliste și cântece licențioase la adresa regelui, a reginei și a contelui de Manchester. Cele mai multe dintre aceste incidente par să fi avut loc în berăriile orașului, dar probabil că ele dezvăluie sentimente reale, în pofida șanselor scăzute ca amenințările să fie puse în practică.

Atât cât putem interpreta aceste puține dovezi, ar părea că cetățenii obișnuiți erau într-adevăr conștienți de problemele războiului civil, chiar dacă nu și liberi să decidă cum vor reacționa. Conform comentatorilor timpului, pe mulți dintre locuitorii moșiilor se conta – atunci când nu erau obligați de-a dreptul – să își urmeze lorzii; în același timp, meșteșugarii independenți par să fi aderat la cauza Parlamentului. În nici unul dintre aceste cazuri nu sunt posibile generalizările prea largi. În târguri precum Hull sau Gloucester, decizia asupra direcției de urmat o lua guvernatorul (dacă exista unul) și adunarea mai-marilor orașului – dar, o dată luată, această hotărâre pare să fi fost în general acceptată. Desigur, cetățenii obișnuiți ai acestor centre au jucat un rol activ în rezistența față de atacurile regaliste. Aceasta din respect pentru cei care conduceau orașul, din obișnuința de a le accepta autoritatea, dintr-o dăruire reală, sau dintr-un amestec al celor trei. La fel de probabil este ca cerințele supraviețuirii să fi impus orașului nevoia de a-și concentra forțele în apărarea pământurilor și proprietății. Soarta orașelor luate de furtună, sau care s-au predat în urma unui asediu nu era de natură să îi încurajeze și pe alții să cedeze prea ușor; raptul și prădăciunea erau considerate drepturile soldatului. Când a capitulat fără luptă în fața armatei regaliste în drum spre Hull, orașul Beverly a fost jefuit și în parte incendiat. Cetățenii din Hull au învățat bine lecția. Iar concluzia cea mai rezonabilă cu privire la părerile cetățenilor obișnuiți este că au reacționat la fel cu ceilalți – unii s-au oferit voluntari din principiu, unii au fost simpatizanți ai regelui și alții ai Parlamentului, cei mai mulți

preocupați de nevoile și consecințele locale și, în cele din urmă, toți au încercat să supraviețuiască și să își apere avutul.

Din aceleași dovezi pare să reiasă că, indiferent care au fost deciziile luate în 1642-1643, era greu de revenit asupra lor. Un oraș care capitulase se putea aștepta la jaf și distrugeri, la fel ca și unul cucerit cu forța. Experiența individuală a acelora care au încercat să schimbe taberele nu era încurajatoare, după cum a constatat Hotham. Conții de Bedford, Holland și Clare, care au părăsit Parlamentul în semn de protest față de alianța cu scoțienii din 1643, au descoperit că nu sunt căutați de puțin bine primiți la curtea unui rege care nu dorea pacea, ci victoria. O armată o dată învinsă, practica obișnuită îngăduia recrutarea soldaților și înglobarea lor în propriile rânduri, lucru mai dificil în cazul rangurilor mai înalte. În cea mai mare parte, diviziunea în țară a devenit mai eficientă pe măsură ce ambele părți și-au înființat comitete administrative și militare în zonele aflate sub controlul lor. Pe la mijlocul anului 1643, dezbinarea națiunii devenise un fapt cu care cei astfel împărțiți vor trebui să se împace cum vor putea.

3. Estimare – O națiune dezbinată?

Argumentația de mai sus a început cu o prezentare a proceselor, problemelor și motivațiilor care au împărțit națiunea între rege și Parlament, însă dovezile ulterioare ridică întrebări serioase cu privire la validitatea acestui concept de diviziune clară. În toamna și iarna lui 1642-1643, s-au găsit dovezi ale unui neutralism larg răspândit și ale reținerii de a participa la evenimente; în multe zone, mica nobilime și-a unit forțele în apărarea comunităților din ținuturile proprii, ale căror nevoi și interese erau cel puțin la fel de importante ca și cele ale celor doi protagoniști, regele și Parlamentul. Eforturile lor erau sortite eșecului, dar divizarea inițială a țării în zone regaliste și parlamentare nu s-ar fi putut face decât prin aceste comunități și cu acordul lor. Acest lucru avea să complice procesul și, în cele din urmă, să permită minorităților angajate să preia inițiativa și să ghideze opțiunile majorității mai puțin hotărâte. În aceste împrejurări, factorii individuali, geografici și uneori aleatori au avut uneori o influență considerabilă asupra rezultatului, iar efectele lor au fost greu de răsturnat.

În cele din urmă, războiul a izbucnit și s-a desfășurat pe parcursul mai multor ani. Ceea ce Derek Hirst numea „fortăreața Staffordshire" și alte comitate au căzut, de o parte sau de alta. Indivizi au decis să strângă regimente în numele cauzei și avem dovezi că sute, dacă nu mii de bărbați s-au înrolat voluntar. Pentru o minoritate, una angajată cu pasiune, opțiunile au fost simple. De ambele părți au existat aceia care își cunoșteau foarte bine interesele, pe care și le-au urmărit acționând rapid și decisiv. În tabăra regalistă, ei au luptat în principal în apărarea regelui și a structurii existente a societății, cu teama față de aspirațiile și ambițiile claselor inferioare, uneori cu afecțiune și respect față de Biserica Anglicană. În tabăra parlamentară s-a manifestat loialitatea față de acest organism și de statul de drept pe care îl reprezenta, teama față de o tiranie regală care avea să îl lipsească pe individ de drepturile și privilegiile sale și, mai presus de orice altceva, de angajarea religioasă – față de protestantism în formele lui cele mai radicale, sau măcar până la victoria asupra crediței papistașe. Între cei pentru care opțiunile erau clare, a existat o diviziune clară. Pentru minoritate însă, loialitățile au fost împărțite – între rege și Parlament, între statul de drept și ierarhia existentă, între religia protestantă și tradiția Bisericii și, mai mult decât orice, între națiune și comunitățile locale. Confruntați cu această varietate de loialități, ei au încercat să evite alegerea și, când au fost siliți să o facă, s-au străduit să se împace cu soarta. Din 1642 până în 1646, Anglia a fost o națiune dezbinată, dar nu în două tabere clare și coerente. În multe feluri, națiunea nu s-a divizat ci s-a fragmentat, iar fragmentele s-au unit în două tabere, în virtutea războiului și a necesităților.

Să luăm notițe despre „O națiune dezbinată?"

Structura acestui capitol este relativ simplă, iar pentru notițe, cel mai bine este dacă le luați secțiune cu secțiune. Prima oferă o prezentare cronologică a procesului de divizare, iar notițele ceva mai detaliate vă vor da imaginea primului an de război. După aceea, abordarea este analitică și fiecare secțiune se concentrează asupra unui anume aspect. Nu sunt relatări exhaustive, dar argumentele analitice, urmate de exemple și ilustrări, ar trebui să reflecte acest lucru. Folosindu-vă de

titlurile oferite mai jos, punctele principale ale argumentației pot fi utilizate ca subtitluri, urmate în fiecare caz de câteva exemple. Sursele ilustrează afirmațiile făcute în text și, ori de câte ori folosiți exemple luate din surse contemporane, va trebui să menționați în notițele voastre și numele sursei sau al autorului. Titlurile principale ar putea fi:

1. Cum s-a împărțit Anglia
2. Factori motivanți
   - clasă
   - religie
3. Factori agravanți
   - amplasarea strategică
   - interesele individuale
   - loialitățile conflictuale
   - neutralismul
   - localismul
4. Sentimentul popular

În întregul lor, notițele trebuie să vă ajute să explicați modul în care țara s-a împărțit treptat în două tabere în decursul primului an de război, ce factori au motivat opțiunile participanților, împotrivirea multora față de aceste opțiuni și problemele ridicate de orice concluzie generală sau deducție legată de cauzele războiului.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „O națiune dezbinată?"*

Este puțin probabil să fiți puși în situația de a răspunde la întrebări-eseu bazate în exclusivitate pe materialul conținut în capitolul de față. Valoarea lui cea mai importantă este aceea că vă permite să cântăriți motivele care au dus la înarmare și, în concluzie, să trageți concluziile generale cu privire la cauzele războiului civil pe care le-ați stabilit până acum. Atunci când luăm în considerare *cauzalitatea*, tentația este de a stabili tipare comportamentale generale, sau evenimente: numeroasele exemple de neînțelegeri religioase ne îndeamnă să definim religia ca pe o *cauză,* sau un *factor cauzal* al evenimentului care a fost războiul civil. Avantajul cântăririi *motivației* stă în aceea că ea ne permite să examinăm variațiile existente în cadrul tiparelor generale. De exemplu, punându-ne întrebarea: „De ce s-au înarmat oamenii?" și nu „De ce a izbucnit războiul?", am ajuns la concluzia că problemele religioase au fost importante pentru

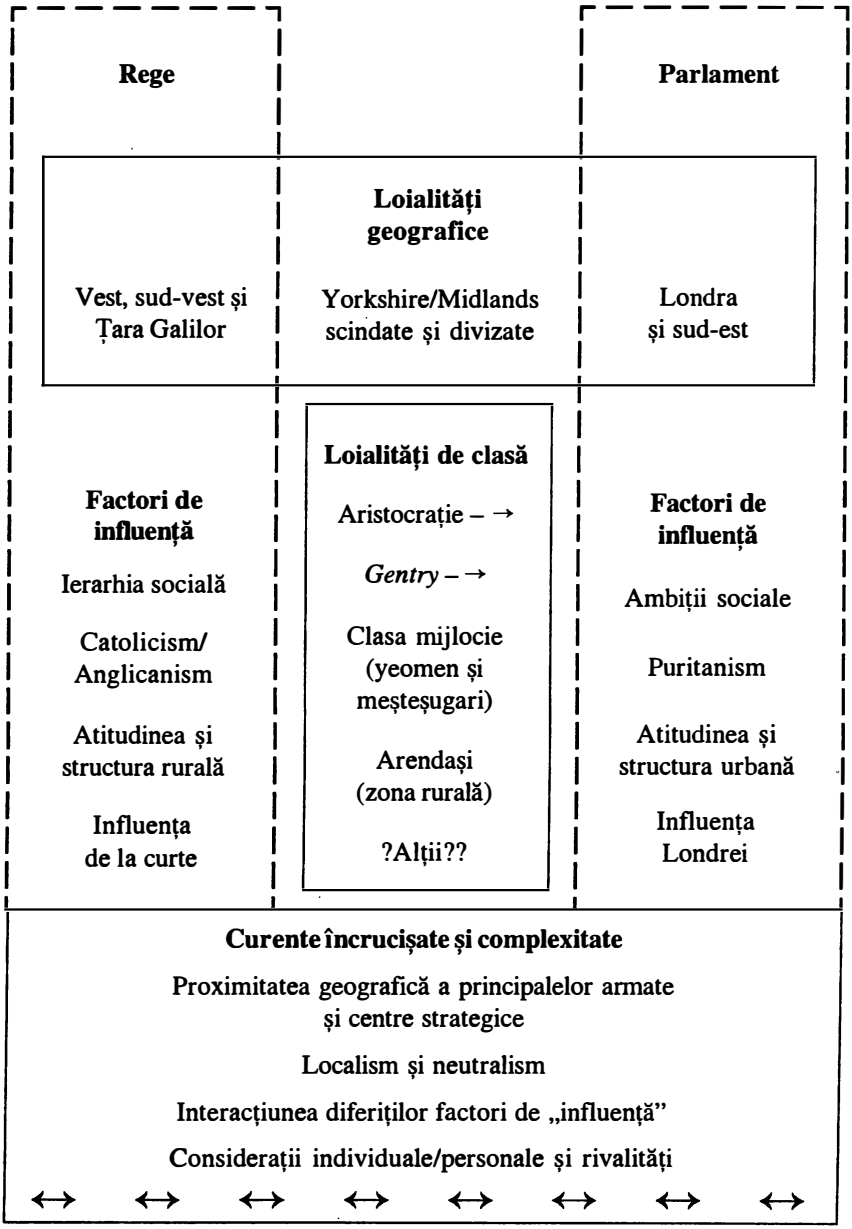

Rezumat – O națiune dezbinată, 1642-1643

unii, adesea personaje cheie din anumite zone, dar că alții au fost motivați de preocupări mai complexe și adesea mai terestre. Aceasta nu înseamnă că religia nu a constituit o cauză a războiului, dar ne duce la concluzia ceva mai complexă că problemele religioase au creat o minoritate capabilă să influențeze acțiunile celorlalți, uneori împotriva intereselor proprii personale, sociale sau locale. Putem, de asemenea, lua în considerare profunzimea și calitatea sprijinului oferit uneia sau alteia dintre părți, acolo unde aceste interese diferite au concis ori au intrat în conflict. Dacă la sfârșitul capitolului 3 am stabilit o serie de factori cauzali pentru izbucnirea războiului, acum putem încerca să stabilim felul în care acești factori au dus la înarmare pentru a le percepe mai bine efectele și însemnătatea, ca și pentru a putea explica mai bine de ce a izbucnit războiul.

1. În lumina informațiilor obținute din capitolul 4, reevaluați-vă răspunsurile la cele șase întrebări-eseu de la finele capitolului 3. Împreună cu un partener sau în grup, discutați adăugirile sau modificările necesare.
2. Selectați o întrebare-eseu și, folosindu-vă de cunoștințele acumulate referitor la cauzele generale și la motivele individuale, elaborați și compuneți un răspuns.

Întrebări bazate pe izvoare, referitoare la „O națiune dezbinată?"

Natura și importanța întrebărilor bazate pe izvoare adresate de diverse comisii de examinare sunt variate, de aceea va trebui să încercați să colectați și să exersați răspunsuri incluse în diferite lucrări publicate, similare tipului de examen pe care urmează să îl susțineți. Dar tipurile de abilități supuse testării intră în două categorii. Prima se leagă de capacitatea de pătrundere a izvoarelor – înțelegerea, descifrarea limbajului, posibilitatea de a analiza și sintetiza, capacitatea de a utiliza sursele comparativ și cumulativ. Cea de-a doua categorie pornește de la aceste abilități esențiale, cerându-vă să interpretați și să cântăriți însemnătatea diferitelor surse într-un context mai larg, să decideți până unde vă puteți baza pe o anumită sursă, în ce măsură este ea tipică sau reprezentativă și dacă anume surse pot fi utilizate ca bază pentru concluzii mai largi și

generalizări. Dat fiind că aceste abilități au o natură mai complexă și se bazează pe judecăți și cunoștințe personale, de obicei ele aduc note mai mari. Exercițiul de mai jos este mai cuprinzător decât o întrebare de examen obișnuită, dar el vă va ajuta să parcurgeți întreaga gamă de deprinderi necesare, arătându-vă cum puteți trece de la o etapă la cealaltă.

Înregimentarea – exercițiu de evaluare și utilizare a izvoarelor

Recitiți mărturiile extrase din relatările făcute de Clarendon, Baxter, Lucy Hutchinson și Thomas May, prezentate la paginile 82-88.

a) Rezumați punctele principale ale descrierii făcute de Clarendon împărțirii sociale și geografice a țării, de la pag. 82.
b) Ce înseamnă, în descrierea lui, „indivizi inferiori", „supărările obișnuite" și „propovăduitorii"?
c) Care sunt, după el, principalele probleme și motivele care au povocat divizarea?
d) În ce fel sprijină Baxter opiniile lui Clarendon cu privire la: i) tipurile de loialitate, și ii) motivații?
e) În ce fel diferă opiniile lui Baxter de cele ale lui Clarendon?
f) Ce alți factori au afectat, după părerea lui Lucy Hutchinson și a lui Thomas May, motivele și felul în care oamenii s-au alăturat uneia sau alteia dintre părți?
g) Chiar dacă interpretările lor nu diferă complet, Clarendon pune accentul pe importanța claselor, în timp ce Baxter subliniază însemnătatea religiei în determinarea loialității. Cu ajutorul surselor și al informațiilor pe care le dețineți deja, argumentați opinia pe care o găsiți mai convingătoare.
h) Utilizând toate sursele și cunoștințele mai largi pe care le aveți în domeniu, elaborați o explicație a modului și motivelor determinante pentru loialitatea locuitorilor, care să reunească elemente ale tuturor interpretărilor oferite.

CAPITOLUL 5

Victoria Parlamentului, 1643-1646

În vara lui 1643, soarta războiului părea să încline în favoarea regelui. După capturarea prințului Rupert la Bristol, (vezi pag. 80), regaliștii își putuseră consolida puterea asupra vestului, legând ținuturile sud-vestice de principala zonă de dominație regalistă din sudul Țării Galilor și de districtele învecinate din Anglia. În august, Maurice a capturat Dorchester-ul, obținând controlul asupra Dorset-ului, și a continuat luând Exeter-ul în septembrie. Numai în Glouchester și în Plymouth mai existau garnizoane parlamentare de dimensiuni mai mari, iar prima părea că nu va rezista unui asediu. În nord, regaliștii dețineau cea mai mare parte a ținuturilor nord-estice, iar victoria lui Newcastle asupra familiei Fairfax, la Adwalton Moor, în iunie, le-a asigurat controlul asupra întregului Yorkshire. Doar orașul Hull, unde arestarea lui Hotham îi asigurase Parlamentului dominarea, îngăduindu-le celor doi Fairfax să își caute adăpost, mai rezista. Părea că regele nu mai putea fi oprit în tentativa de a reuni armatele din nord și vest cu propriile trupe, aflate la Oxford, pentru a porni apoi spre Londra. Dintr-un respect față de grupările instruite la Londra deprins cu un an înainte la Turnham Green, intenționa să lanseze o blocadă împotriva orașului și să aștepte ca o revoltă a locuitorilor să îi provoace capitularea. Rezultatul acesta nu era greu de conceput, date fiind suferințele provocate de taxele parlamentare și de lipsurile inerente unei astfel de blocade. Dar marșul asupra Londrei nu va avea loc niciodată și, trei ani mai târziu, rămas fără opțiuni și resurse, regele va fi silit să cedeze. Faptul că a preferat să se predea scoțienilor și nu Parlamentului constituie o dovadă a greutății cu care s-a recunoscut învins; dar superioritatea militară uriașă a Parlamentului nu i-a dat de ales.

Cum putem, deci, explica o asemenea răsturnare de forțe între cei doi protagoniști? Răspunsul se găsește într-o combinație de factori. Din mai multe motive, regele nu a reușit să profite de avantajul său

inițial. În al doilea rând, situația Parlamentului nu era chiar atât de dezastruoasă pe cât părea, ea cuprinzând câteva avantaje pe termen lung, cu condiția ca acesta să supraviețuiască un timp suficient de îndelungat pentru a profita de ele. Pentru aceasta, un merit considerabil îl are geniul tactic al lui John Pym. În al treilea rând, necesitățile și rigorile războiului scoseseră la lumină lideri mai duri și mai radicali în ambele tabere, ceea ce avea să ducă, în cele din urmă, la o revoltă militară în care Parlamentul avea să își concentreze resursele considerabile într-o forță de luptă unică, mobilă și extrem de eficientă. În final, Noua Armată avea să fie aceea care va aduce victoria militară Parlamentului. Ca o ironie a sorții, propriile succese și idealuri aveau să facă mult mai dificilă sarcina obținerii unui acord politic, la final.

1. Eșecul regaliștilor

Poziția de monarh i-a asigurat regelui o serie de avantaje în cursul primelor luni de război. A făcut apel la loialitatea multor membri ai clasei *gentry*, obținând atât bani, cât și călăreți instruiți pentru cavaleria sa. Ducele de Worcester, de exemplu, a donat în jur de 300 000 lire sterline pe tot parcursul războiului. Conform afirmațiilor lui Derek Hirst, marea majoritate a celor care constituiau corpul de ofițeri profesioniști, dintre care mulți se aflau în misiune dincolo de granițe în 1642, au revenit în serviciul regelui. De asemenea, Carol a cerut sprijinul suveranilor străini, în special rudelor din Provinciile Unite, care aveau experiența războiului și suficienți cai la dispoziție. Spre deosebire de Parlament, el dispunea de o comandă unită și de o strategie limpede. Pentru toate aceste motive, a reușit să își organizeze și să își mobilizeze forțele mult mai rapid decît adversarii săi, iar rezultatele s-au văzut în campania de la Edgehill și în succesele inițiale din anul 1643.

Istoricii au afirmat că toate aceste avantaje inițiale s-au irosit printr-o conducere nepricepută, un rege ezitant care nu a reușit să pună la punct o administrație eficientă sau să își țină sub control comandanții, astfel încât efortul de război regalist s-a fragmentat. Au existat cazuri în care comandanții militari mai duri și-au înstrăinat populația locală îngăduind jafuri nemiloase, care contrastau cu disciplina și reținerea trupelor parlamentare. În cele din urmă, susțin cercetătorii, grupurile neutre și

cele ale rezistenței locale au fost împinse să ia partea Parlamentului. Ca în cazul multor astfel de explicații simple, și aceasta conține elemente valide și adevăruri parțiale, dar nu ne prezintă nici pe departe tabloul în întregul lui.

Din multe puncte de vedere, efortul de război depus de regaliști a urmat același tipar ca și cel al parlamentarilor. În ambele cazuri, recrutarea cu ajutorul comisarilor a întâmpinat rezistență și ambele părți s-au bazat inițial pe voluntarii care au reunit regimente și trupe adunându-și prietenii, vecinii și chiriașii. Ceva mai târziu, ambele părți au început, destul de precipitat, recrutările forțate. Când Parlamentul a dat administrarea regională pe mâinile lorzilor locotenenți, regele a numit șase generali-locotenenți care să administreze ținuturile aflate sub controlul său. Coordonarea era asigurată de Consiliul de Război, aflat la Oxford, asemănător Comitetului pentru Securitate al Parlamentului. În ambele cazuri, cei numiți fuseseră aleși mai mult datorită statutului lor politic și social decât calităților militare sau administrative. O dată cu experiența câștigată, amândouă părțile au devenit mai eficace și mai lipsite de scrupule. Până pe la mijlocul anului 1643, Carol își înlocuise comandanții de la început, precum marchizul de Hertford, cu conducători militari ca Rupert și Maurice, nepoții săi, și începuse să colecteze taxe locale, în colaborare cu comitetele regionale asemănătoare celor ale Parlamentului. Nu încape îndoială că aceste taxe au produs fricțiuni, fiind adesea colectate cu întârziere. Este de asemenea adevărat că, uneori, colectarea se făcea cu forța, în natură, și că unii comandanți, ca Goring în Somerset, îngăduiau prădurea comunităților, indiferent de natura loialității lor. Dar toate aceste probleme au reprezentat mai puțin rezultatul erorilor din sistem, cât consecința poverii și cererii imense de produse, o dată ce războiul depășise fazele inițiale.

Mai întemeiată este acuzația conform căreia Carol nu a reușit să stăpânească țelurile și ambițiile conflictuale ale comandanților și sfetnicilor săi. Au existat momente când strategiei regale i-a lipsit direcția, iar în 1643, neputința armatelor nordice și vestice de a face joncțiunea cu Carol, aflat la Oxford, i-a distrus poate cea mai mare șansă de a obține o victorie directă. În ciuda rivalităților manifeste, în special între prințul Rupert și Digby, încetineala cu care avansau trupele regaliste s-a datorat în special unor considerente de natură militară. În Yorkshire, contele de Newcastle ezita să pornească spre sud, lăsând forțele

parlamentare de la Hull să îi amenințe spatele; este posibil să se fi temut și de o posibilă intervenție din partea scoțienilor. Armatele din vest au fost, la rândul lor, întârziate de asediile de la Gloucester și Plymouth. Newcastle a fost criticat pentru decizia luată, în special pentru că poziția orașului Hull și forța navală a Parlamentului îngreunau considerabil asediul, dar atât Hull cât și Gloucester reprezentau o amenințare pentru liniile de aprovizionare, de o importanță vitală. În această situație, regele însuși a inițiat asediul de la Gloucester în august, iar orașul a fost eliberat de Essex, în septembrie. Încercând să împiedice întoarcerea lui Essex la Londra, monarhul a fost învins în bătălia de la Newbury, pe 20 septembrie. După aceea, un atac reușit asupra Londrei a devenit improbabil, iar regele s-a retras la Oxford. Trei săptămâni mai târziu, Fairfax a spart împrejmuirea de la Hull, iar câteva zile după aceea victoria obținută de Fairfax și Cromwell la Winceby, în Lincolnshire, le asigura dominația asupra estuarului Humber și a malului său sudic. De aceea, Newcastle a abandonat asediul în aceeași zi de 11 octombrie.

Chiar dacă importanța acestor eșecuri nu poate fi trecută cu vederea și dacă rivalitățile din tabăra regalistă sunt în parte răspunzătoare pentru prioritatea asigurată campaniilor regionale, nu se poate spune că greșelile comise de rege în conducere poartă vina exclusivă, sau chiar principală. Mai gravă este divizarea forțelor regaliste cu privire la obiectivele ultime ale luptelor. Dacă Edward Hyde și moderații încercau negocierea unui acord și atragerea de partea lor a opiniei publice moderate, devenea tot mai limpede că regele dorea o victorie militară și că asculta mai degrabă de sfaturile reginei, ale militariștilor precum Rupert sau ale extremistului lord Digby. În 1643, când lordul Falkland, un moderat, a fost ucis în bătălie, el a fost înlocuit de Digby în postul de Secretar al Statului. În felul acesta, în timp ce prelungea ratele regionale până în 1643 și încerca să mențină formele legale pentru a împiedica opinia publică să se manifeste, regele contracara toate acestea prin greutatea pe care o dădea sfetnicilor săi militariști. Exemplul cel mai limpede este cel din toamna anului 1643, când a răspuns alianței încheiate de Parlament cu scoțienii acceptând o Suspendare (armistițiu) cu rebelii catolici din Irlanda. Scopul său fusese acela de a elibera trupele experimetate, prinse în conflictul din Irlanda, pentru a se folosi el însuși de ele, dar, în contextul atitudinilor vremii față de irlandezi, le oferise adversarilor o victorie propagandistică însemnată. Zvonurile referitoare

la trupele irlandeze catolice și la atrocitățile comise de irlandezi în Anglia abundau. Mai grav, planurile atent elaborate de Hyde pentru a câștiga din sentimentele antiscoțiene, înăuntrul și în afara Parlamentului, au fost date total peste cap de valul de ură anticatolică și de aparenta confirmare a faptului că regele conspira cu rebelii iralandezi catolici.

Desigur, administrația regalistă nu era perfectă, strategia era nesigură, iar conducerea în această tabără era, uneori, divizată. Dar toate aceste defecte se oglindeau perfect în tabăra adversă, unde slăbiciunile, ezitările și dezbinările erau cel puțin la fel de serioase. Ceea ce a agravat slăbiciunile regaliștilor au fost doi factori: primul, faptul că dispuneau de mai puține resurse și avantaje pe termen lung pe care să își poată permite să le irosească, al doilea, că efectul slăbiciunilor parlamentarilor era diminuat de activitatea și realizările lui John Pym. Realitatea este că provinciile aflate sub stăpânire regalistă, nordul, sud-vestul și câmpiile vestice, erau mai sărace decât sud-estul parlamentar, în timp ce ținuturile din centrul țării reprezentau scena bătăliilor permanente. Garnizoanele parlamentare precum cea de la Gloucester nu aveau doar o importanță strategică, ci și capacitatea de a amenința și hărțui ținuturile importante pentru regaliști. Cu Parlamentul aflat în stăpânirea flotei și a tuturor porturilor însemnate, regelui i-a fost imposibil să profite de aliații săi din străinătate. Nobilii care își abandonaseră moșiile pentru a-l susține găseau tot mai grea povara de a-l finanța. Pe scurt, punctele forte și avantajele regelui prezentau valoare într-un război scurt, cu lovituri rapide; o dată pierdută șansa, balanța avea să încline mai degrabă în favoarea Parlamentului.

În aceste împrejurări, slăbiciunile părții regaliste aveau să capete tot mai mare greutate. Regele clădise, într-adevăr, un sistem administrativ și militar mai eficient, dar întârzierile aveau să îl coste. Greșelile strategice personale din 1643 au fost importante, pentru că ele iroseau șanse și așa din ce în ce mai mici. Ceea ce nu înseamnă că acesta este punctul din care victoria parlamentară a devenit inevitabilă. Absolut crucial pentru eșecurile regaliste din 1642-43 a fost faptul că ele au dat Parlamentului posibilitatea de a supraviețui celui mai greu moment al său și de a-și folosi resursele aflate la dispoziție. Iar pe termen lung, acestea aveau să se dovedească superioare.

2. Avantajele Parlamentului

Avantajele și slăbiciunile cauzei parlamentare sunt aproape exact opusul celor regaliste. Dacă regele dispunea de o comandă și o administrație unificate, Parlamentul era nevoit să se bazeze pe o serie de comisii a căror activitate se suprapunea, cu o capacitate limitată de inițiere a unor sisteme noi și mai eficiente. Folosirea miliților locale și la nivel de comitat făcea cu atât mai dificilă planificarea acțiunilor militare, iar comisiile regionale nu aveau întâietate asupra celor locale decât în clipele de mare primejdie, când era necesară o cumulare de resurse. Se păstrau însă legăturile cu grupurile locale de sprijin, ceea ce s-a dovedit, pe termen lung, a fi avantajos prin prevenirea abuzurilor de natură militară care dădeau naștere sentimentelor antiregaliste în comitate ca Somerset-ul. Controlul asupra flotei a avut o mare însemnătate strategică, în special pe termen lung, iar resursele aflate la dispoziția principalelor trupe parlamentare, staționate în sud-est, s-au dovedit a fi substanțiale, o dată găsite mijloacele de utilizare a lor.

Sciziunile politice care îi marcau pe regaliști se amplificau în cazul unui Parlament cu aproape două sute de membri, dintre care mulți erau – și aveau să rămână – membri minori, cu un grad limitat de înțelegere a consecințelor unui război. Membrii mai influenți se regăsesc într-una din trei grupări. „Partida pașnică" era condusă de un număr de lorzi și de Denzil Holles în Camera Comunelor, și împărtășea obiective strict limitate și de natură defensivă în ce privește războiul. „Partida războinică", sub conducerea lui Sir Henry Vane, Sir Arthur Haselrig și a republicanului Henry Marten, dorea înfrângerea totală a regelui, ca preludiu la o reducere drastică a puterilor sale. Cu rol de legătură și de organizare a acestor forțe, grupul condus de Pym, ajutat de Oliver St. John, John Hampden și Oliver Cromwell, dorea negocierea unui acord care să cuprindă controlul asupra forțelor armate și a sfetnicilor de pe lângă rege. Obiectivul – și realizarea – acestui grup era de a menține în viață fragila coaliție, în același timp cu elaborarea măsurilor necesare pentru a purta un război. Dacă regele trebuia să lovească și să acționeze rapid, cauza parlamentară avea nevoie de timp pentru a-și organiza, dezvolta și direcționa resursele considerabile.

Faptul că acest timp a fost găsit și utilizat constructiv se datorează, nu în mică măsură, conducerii exercitate de John Pym. În primul an de

război, realizările sale s-au concentrat în două zone importante: capacitatea de a se folosi de primejdiile și dezastrele inerente unui context militar pentru a-i convinge pe parlamentarii conservatori să adopte măsuri radicale și cea de a menține legătura între partida pașnică și cea războinică, în ciuda țelurilor lor opuse. Astfel, s-a folosit de eșecul de la Edgehill și de atacul lui Rupert de la Brentford pentru a-i convinge pe membrii Parlamentului să înființeze impozite săptămânale obligatorii pentru Londra, care aveau să se extindă mai târziu și asupra celorlalte regiuni. Convingând Parlamentul să își asume în felul acesta puteri de decizie asupra taxelor, la care se vor adăuga impozite suplimentare după eșuarea negocierilor de pace de la Oxford, din primăvara lui 1643, el a pus bazele unui sistem financiar destul de eficient. În decembrie 1642 a reușit să învingă, în parte, opoziția locală, prin înființarea Asociației din zonele centrale și răsăritene pentru coordonare administrativă și militară. Dar pentru ca efectele tuturor acestor măsuri să se poată face simțite, era nevoie de timp, iar până atunci succesele taberei regaliste amenințau să le lipsească de relevanță. Întârzierile regaliștilor, rezistența hotărâtă de la Hull și Gloucester, la care s-au adăugat succesul neașteptat al armatelor Asociației din răsărit și victoria lui Essex de la Newbury, au salvat Parlamentul în vara aceea. Pym s-a folosit de timpul câștigat, ca și de temerile stârnite, pentru a introduce o strategie nouă: alianța cu o armată călită în bătălii, cea a semnatarilor Pactului Scoțian.

Chiar dacă astăzi o astfel de strategie poate părea la mintea cocoșului, pentru contemporani ea era nu numai periculoasă, ci și nedorită. Rebelii scoțieni susținuseră, în Parlamentul Lung, opoziția față de Carol, dar nu erau nicidecum populari în Anglia. La vechile sentimente antiscoțiene se adăuga și reținerea față de prezbiterianismul rigid adoptat de biserica scoțiană, chiar și în rândul celor cu simpatii puritane, și fără îndoială că prețul sprijinului oferit de scoțieni avea să fie tocmai un asemenea acord religios. Pentru mulți dintre moderați, aici mai era încă un dezavantaj: avea să facă negocierea unei înțelegeri cu regele încă și mai dificilă, căci devotamentul său real față de Biserica Anglicană nu îi va permite să accepte un târg cu prezbiterienii. Alianța dintre cauza parlamentară și reforma prezbiteriană a Bisericii le amenința speranțele de pace și îi lega de un contract pentru care prea puțini moderați nutreau vreo simpatie. Introducând încă o parte care putea ridica pretenții la

masa negocierilor, Pym complica procesul și reducea șansele de succes. Aducându-i pe scoțieni în conflictul armat, lărgea zona de acțiune a războiului și îi schimba caracterul. Pentru aceia care ar fi dorit pacea bazată pe reducerea diferendelor cu tabăra regalistă și pe ajungerea rapidă la un compromis, semnatarii Pactului Scoțian și cruciada lor religioasă apăreau ca niște aliați catastrofali.

Cu o abilitate remarcabilă, Pym a depășit toate aceste dificultăți și și-a promovat strategia. A evitat angajarea totală față de prezbiterianismul scoțian acceptând convocarea unei Adunări preoțești care să pună la punct planul de reformă. Detaliile acestui plan aveau să fie stabilite „în conformitate cu cuvântul sfânt al lui Dumnezeu", formulă care evita criticile și avea să ducă la luni, dacă nu ani de dezbateri, până la obținerea unei soluții finale. A blocat orice nouă inițiativă de pace motivând că, dată fiind slăbiciunea de la acea dată a Parlamentului, unica negociere pe care avea să o accepte regele va fi capitularea lor. La scurtă vreme după aceea, însă, a provocat expulzarea din Parlament a republicanului Henry Marten din Camera Comunelor, printr-o mișcare care a dat încredere partidei pașnice, îndepărtându-l, simultan, pe liderul cel mai agresiv al partidei războinice. În fine, Carol însuși a pecetluit succesul lui Pym, întărind coaliția parlamentară o dată cu Armistițiul Irlandez și înălțând încă o dată spectrul papistaș.

În consecință, la moartea sa, în decembrie 1643, Pym îndrumase cauza parlamentară pe perioada sa cea mai dificilă și pusese bazele evoluției ulterioare. Situația militară era una de impas, dar Parlamentul se alesese cu un aliat puternic, a cărui importanță avea să se vădească în anul următor. Sistemul administrativ era bun, iar reformele financiare din primăvară tocmai începeau să dea roade. Cu provinciile bogate din sud-est sub control, cu sprijinul asigurat din partea flotei și a alianței scoțiene, cei care au preluat puterea de la Pym au preluat cel puțin premisele succesului.

3. Obținerea victoriei

Succesul însă nu era nici asigurat, nici de la sine înțeles. Chiar dacă Pym convinsese Parlamentul să accepte alianța cu scoțienii, tensiunile și presiunile rămâneau, la care scoțienii își aduceau contribuția prin

eforturile lor susținute pentru a obține înființarea unei biserici prezbiteriene în Anglia. În primăvara lui 1644, St. John și Vane, sprijiniți de lordul Saye and Steele în Camera Lorzilor, au reușit să scadă din puterea partidei pașnice prin reorganizarea administrației parlamentare. Vechea Comisie pentru Securitate a fost înlocuită cu o Comisie a Ambelor Regate, în care erau mai bine reprezentate partidele războinice și moderate. Din nefericire, lucrul acesta l-a ofensat pe comandantul armatei, contele de Essex, mai cu seamă atunci când comisia a dedicat o parte a resurselor armatelor din Manchester și Waller, în sud-est. Deși armatele Asociației Răsăritene se dovedeau deja a fi cele mai eficiente dintre forțele parlamentare, valoarea lor era subminată de o perspectivă localistă, care le limita sfera operațiunilor. În timp ce armata scoțienilor rămânea în nord, asediind orașul Newcastle, forțele parlamentare din sud se ciondăneau, nereușind să își coordoneze eforturile și suferind o înfrângere serioasă la Cropredy Bridge, în Oxfordshire, în iunie 1644. Marcată de diviziuni politice și militare la centru, cauza parlamentară a fost salvată de una dintre asociațiile periferice, armata din Yorkshire, condusă de Fairfax.

Retragerea la Hull, în 1643, și rezistența reușită la asediul lui Newcastle oferise armatei din Yorkshire posibilitatea de a se regrupa. În ianuarie 1644, Sir Thomas Fairfax distrusese cel mai mare contingent al forțelor irlandeze ale lui Carol (eliberate prin Armistițiu) la Nantwich, în Cheshire, înainte de a cârmi spre est, pentru a face joncțiunea cu scoțienii. În aprilie, Fairfax reușise, cu ajutorul unui contingent scoțian, să forțeze retragerea lui Newcastle către York, unde acum se afla în stare de asediu. Înțelegând cât de mare era importanța strategică a armatei sale nordice și a York-ului însuși, Carol l-a trimis pe prințul Rupert să despresoare orașul – misiune reușită. Din nefericire însă, ulterior, Rupert a decis să înfrunte forțele parlamentare într-o bătălie deschisă, în ciuda faptului că Manchester și Cromwell aduseseră armata Asociației Răsăritene în sprijinul lui Fairfax și al scoțienilor, ridicând numărul total la 28.000 oameni. Pe data de 2 iulie, armatele s-au ciocnit la Marston Moor și, după o bătălie crâncenă, forțele regaliste au fost înfrânte. Orașul York a capitulat două săptămâni mai târziu.

Bătălia de la Marston Moor a avut o însemnătate uriașă în balanța războiului, deși importanța sa din punct de vedere militar a fost mai mică decât ar fi fost de așteptat. Desigur, ea a adus Parlamentului nordul

și a redus controlul regalist asupra ținuturilor din vest, dar o bază militară compactă din punct de vedere geografic își are avantajele sale. Mai mult, marcate de disensiuni interne, forțele parlamentare nu au reușit să profite de avantajul militar. Este posibil chiar ca succesul rivalilor săi să îl fi încurajat pe nemulțumitul Essex să facă o greșeală catastrofală: un marș spre vest, în căutarea unei victorii la fel de spectaculoase împotriva armatelor din apus ale regelui. El a reușit să spargă asediul de la Lyme, în Dorset, dar s-a lăsat prins în capcana peninsulei sud-vestice, pentru a-și abandona, în cele din urmă, întreaga armată în Cornwall. Primind capitularea atât a oamenilor, cât și a proviziilor și armelor lor, trupele regaliste s-au îndreptat învingătoare spre est, întâmpinate la Newbury, în Berkshire, de o Asociație Răsăriteană prudentă și marcată de disensiuni interne, într-o bătălie pierdută de parlamentari. Din punct de vedere militar, situația era din nou una de impas, iar câștigul obținut la Marston Moor fusese irosit.

Politic, însă, bătălia avea să aibă efecte îndelungate, aducând la suprafață tensiunile subterane și divergențele de opinie existente în rândurile parlamentarilor. Diferențele politice între partida pașnică și cea războinică reflectau – și erau amplificate de – chestiunile religioase, intensificate de prezența scoțienilor. Prea puțini dintre parlamentarii conservatori erau adepții oricărei forme de prezbiterianism, și cu atât mai puțin a modelului scoțian, dar ordinea și disciplina socială constituiau pentru ei o preocupare, iar o Biserică națională bazată pe autoritate și obligativitate era esențială pentru menținerea lor. De la prăbușirea cenzurii, în 1641, continuau să fie preocupați de valul de pamflete radicale și activități ale separatiștilor religioși, privite cu îngăduință și care se intensificaseră o dată cu izbucnirea războiului. Nicăieri nu găsiseră acești entuziaști o reacție mai binevoitoare decât în rândurile Asociației Răsăritene, unde atât Cromwell cât și Manchester făcuseră eforturi pentru a recruta indivizi caracterizați prin zelul religios și devotamentul față de cauză. Mai mult, ori de câte ori asemenea indivizi se remarcau prin eforturile și dăruirea lor, ei erau promovați în numele eficienței și al eficacității militare. Această tehnică își adusese în mare măsură contribuția la succesul Asociației Răsăritene și mai cu seamă la crearea unei cavalerii al cărei curaj era egal, dar a cărei disciplină o depășea pe cea a regaliștilor. Cavaleria lui Cromwell a fost aceea care a înclinat balanța la Marston Moor atunci când, spre deosebire de forțele învingătoare ale

lui Rupert, de pe aripa opusă a bătăliei, dăduse dovadă de suficientă disciplină pentru a se regrupa și a ataca centrul regalist, distrugând infanteria lui Newcastle. Pentru parlamentarii mai prudenți, problema era că dacă, din punct de vedere militar, aveau nevoie de astfel de oameni, din punct de vedere politic, se temeau de ei.

Ridicând chestiunea viitoarei organizări a Bisericii, alianța scoțiană cristalizase toate aceste temeri. Atunci când însăși Adunarea Divinilor a emis pretenții separatiste la un grad mai mare de toleranță religioasă, îngrijorarea a crescut, plângerile s-au înmulțit, iar generalul-maior scoțian al lui Manchester, Crawford, a încercat să recapete controlul asupra armatei Asociației Răsăritene. Încercările sale de epurare a ofițerilor separatiști și de pedepsire a soldaților care predicau în locul preoților îi aduseseră discuții aprinse cu Cromwell încă dinainte de Marston Moor, dar bătălia făcuse ca tensiunile să crească, în mai multe moduri. La vederea nemijlocită a prezbiterianismului rigid al scoțienilor, Cromwell și restul și-au întărit hotărârea de a i se opune. Atunci când victoria a fost obținută mai mult datorită lor decât scoțienilor, ei s-au întărit în convingerea că îl aveau pe Dumnezeu de partea lor; iar când conservatorii, scoțieni și englezi, au văzut eficacitatea „partidei divine" a lui Cromwell, au hotărât să îi reducă din număr și putere.

Acesta este contextul în care a izbucnit lupta dură pentru putere din rândurile parlamentarilor, în care obiectivele concurente și convergente ale celor trei partide au dus la crearea unui mediu confuz de fațiuni și dușmănii schimbătoare. În cadrul armatei Asociației Răsăritene, aveau loc dispute deschise între suporterii lui Cromwell și ofițerii prezbiterieni, în care fiecare parte promova oamenii cu aceleași convingeri religioase și încerca să își expulzeze adversarii. Cu Manchester incapabil să stăpânească efectele tuturor acestor fricțiuni, rezultatele de natură militară s-au văzut în înfrângerea de la Newbury. Când partida războinică din Camera Comunelor l-a atacat pe Essex, grupul pașnicilor și prezbiterienii au putut contraataca, pe socoteala lui Cromwell. Manchester însuși pare să se fi convins de inutilitatea luptei împotriva regelui, declarând că „dacă ne batem de o sută de ori și îl învingem de nouăzeci și nouă, el tot va rămâne rege... Dar dacă el ne învinge pe noi o dată, sau ultima dată, ne va spânzura". Atunci când criza a ajuns la apogeu, el s-a raliat conservatorilor. Aflați în pericol iminent de a suferi o înfrângere politică, Cromwell și aliații săi din Parlament și-au contracarat adversarii introducând Ordonanța de renunțare voluntară, în 1644.

Ordonanța recunoștea vina tuturor părților și propunea separarea funcțiilor militare de cele politice, ceea ce avea să ducă la crearea unei armate centrale noi, sub conducerea militarilor. Astfel aveau să fie îndepărtați din armată toți membrii Parlamentului, permițându-i să funcționeze fără vreun amestec politic. Ea avea avantajul de a aduce o reorganizare de tip militar, a cărei nevoie era recunoscută de toate părțile, o dată cu ieșirea din impasul politic în care se găseau parlamentarii. Vechii generali aveau să își piardă locurile ca membri ai Camerei Lorzilor, dar fără a fi umiliți personal. Dat fiind că scopul principal al partidei războinice era acela de a câștiga războiul, acest simplu lucru avea să le satisfacă dorințele. Ordonanța a fost repede acceptată de Camera Comunelor, dar a întâmpinat o opoziție viguroasă în cea a Lorzilor, marii perdanți ai acestei măsuri. În timp ce lorzii dezbăteau, însă, regele a fost acela care a oferit dovada necesității unei victorii militare. Sub presiunea scoțienilor, începuseră noi negocieri în care comisarii reprezentându-i pe scoțieni și pe parlamentari se întâlniseră cu regele la Uxbridge. Carol nu numai că își reafirmase vechea poziție, dar insistența cu care scoțienii ceruseră înființarea unei Biserici Prezbiteriene dăduse naștere unor noi dispute (vezi anexa). În ianuarie 1645, devenise clar că obținerea unui acord negociat era mai îndepărtată ca niciodată, iar Lorzii nu au mai putut face altceva decât să acccepte Ordonanța. Ulterior, atenția s-a îndreptat în direcția numirii acelora care să o aplice. Lord general a fost desemnat Sir Thomas Fairfax, om cu convingeri puritane moderate și o reputație militară bună. General-maior al Infanteriei era Philip Skippon, un alt moderat, care condusese trupele instruite la Londra spre victoria de la Turnham Green, în 1642. Lorzii nu au putut cădea de acord asupra unui general-locotenent al cavaleriei și, de aceea, Fairfax a cerut să fie secondat de Oliver Cromwell, temporar, până avea să se ajungă la o înțelegere.

Rezultatul nici nu putea fi mai bun pentru partida războinică. Cromwell a continuat să funcționeze pe baza unor numiri succesive, o dată la trei luni, capabil să contribuie considerabil la formarea unei forțe combatante noi și extrem de eficace. Noua Armată nu s-a născut ca un miracol, peste noapte. Ea s-a clădit pe regimentele existente, mulți dintre ofițerii săi erau gentilomi cu un statut social important, iar mulți dintre oșteni erau soldați profesioniști, pe care nu îi interesa decât plata. Cu toate acestea, avea avantaje mari față de predecesoarele sale. În cea mai

mare parte bine plătită, era bine instruită și disciplinată, fără atașamente geografice. Una dintre explicațiile principale ale vitezei cu care Noua Armată avea să mătură rămășițele oștirii regaliste în 1645-1646 s-a regăsit în rapiditatea sa de mișcare, iuțeala cu care va reuși să atace cu toate efectivele trupele fragmentate și divizate ale inamicului. Și, poate mai important decât orice altceva, nucleul Noii Armate provenea din vechile efective ale Asociației Răsăritene, de la care moștenise principiul promovării pe merit, entuziasmul religios și disciplina credinței, care începuseră să facă din ea o forță de temut. Pe termen scurt, avantajele militare erau considerabile; pe termen lung, efectele politice aveau să fie încă și mai mari.

Pentru moment, chestiunea militară era de cea mai mare importanță și este o ironie a sorții faptul că prima mare victorie a Noii Armate avea să îi fie oferită de rege însuși. În primăvara anului 1645, Carol nu se putea hotărî între două strategii. Pe de o parte, putea elibera portul Chester și încerca să se alăture suporterilor săi scoțieni, sub comanda lui Montrose, pentru a reîncepe lupta pentru dominația asupra nordului. Pe de altă parte, ar fi fost logic să atace Noua Armată acum, când aceasta era încă în curs de organizare. Opiniile din tabăra regalistă variau, iar Rupert și Digby erau la cuțite. În mod caracteristic, Carol a încercat să le facă pe amândouă și, împărțindu-și armatele, le-a lăsat pe amândouă în inferioritate numerică. Chiar și așa, Rupert ar fi reușit probabil să evite efectele cele mai dezastruoase, dacă Digby nu l-ar fi convins pe monarh să atace partea mai mare a Noii Armate, care ocupa o poziție foarte bună în vecinătatea satului Naseby, din Leicestershire. Rezultatul, pe 14 iunie 1645, a fost catastrofal. Flancul stâng al parlamentarilor a fost forțat să se retragă de către cavaleria lui Rupert, care a părăsit imediat câmpul de bătălie, dar, încă o dată, cavaleria Asociației Răsăritene a lui Cromwell a rămas pe poziții și, după ce și-a izgonit adversarii din luptă, s-a regrupat, distrugând infanteria regalistă. Pierderea principalei sale armate era suficient de neplăcută pentru Carol, dar răul cel mare încă nu se făcuse simțit. O dată cu capturarea convoiului de bagaje aparținând trupelor regaliste, toată corespondența particulară a monarhului a căzut în mâinile parlamentarilor. Făcută publică, ea i-a dezvăluit în întregime duplicitatea. După cum realtează Derek Hirst:

Corespondența capturată a regelui, publicată de Parlament sub titlul de *Scrinul deschis al regelui*, a dezvăluit lumii disprețul acestuia față de negocierile de pace și încercările sale de a obține ajutor de indiferent unde, inclusiv din partea irlandezilor catolici sau a Papei; un regalist galez de frunte, Sir Trevor Williams, a trecut rapid în tabăra cealaltă. Între timp, Cromwell și restul se convingeau că mâna lui Dumnezeu stă deasupra lor.

Bătălia de la Naseby a constituit un punct de cotitură, dar nu și finalul războiului. Ea a distrus principala armată a regelui, dar acesta mai avea

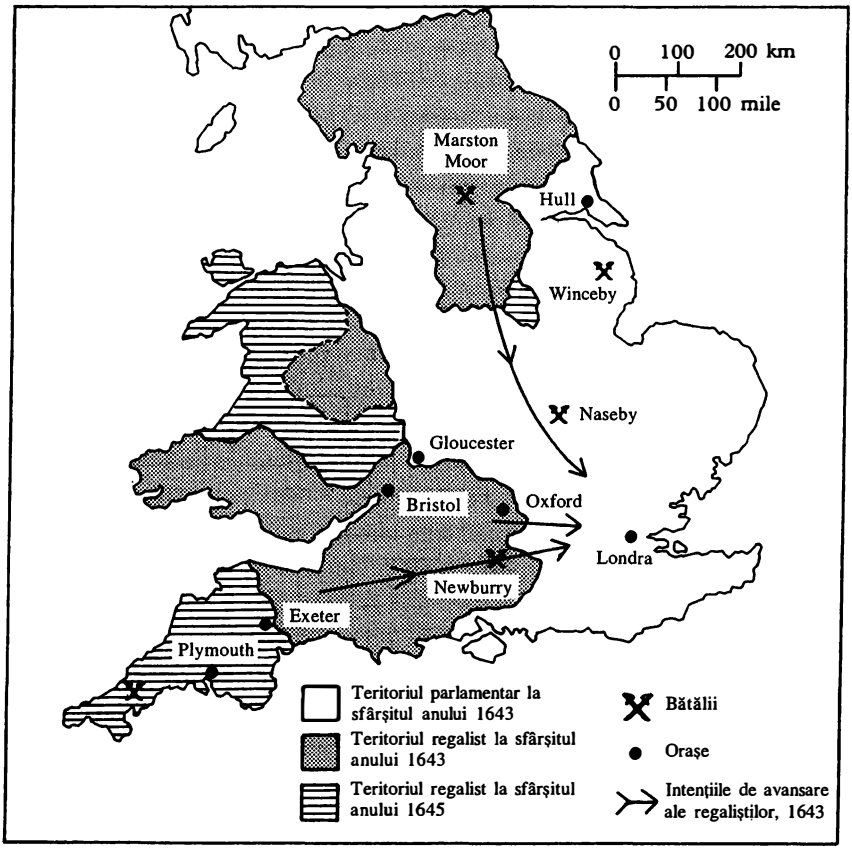

Anglia în timpul Războiului civil

și alte forțe, pe lângă numeroasele garnizoane locale și casele fortificate. În plus, regele însuși rămăsese în libertate și nu avea nici cea mai mică intenție de a ceda. Dar nu încape îndoială că balanța înclinase definitiv în favoarea Parlamentului. Noua Armată câștigase încredere și experiență, capabilă acum să își consolideze victoria pornind în urmărirea celeilalte importante oștiri regaliste, comandată de Goring în Somerset. Acolo, Fairfax a găsit sprijin local în rândul unei populații pe care Goring o asuprise și o oprimase; în iulie, acesta a fost înfrânt la Langport. Două luni mai târziu, pe 10 septembrie, Rupert a înclinat ultima fortăreață regalistă din sud-vest – portul Bristol, unde garnizoana era decimată de foamete și de ciumă. Elocvent pentru unchiul pe care îl slujise cu credință este faptul că regele Carol nu i-a iertat niciodată „trădarea".

Cu toate acestea, prăbușirea cauzei regaliste în Anglia nu a reprezentat doar rezultatul victoriilor Noii Armate, ci și al reapariției unui inamic mai vechi: forțele neutralismului, renăscute în regiunile regaliste cu o energie dată de oboseala războiului și de disperare. Poverile războiului fuseseră enorme – nu numai în oameni și arme, ci și în aprovizionarea ambelor armate și a garnizoanelor locale – și toate căzuseră pe umerii unei populații care deja suferea de pe urma lipsurilor, a șomajului și a activității comerciale zguduite. Toate acestea sunt ilustrate într-o scrisoare trimisă vicontelui Fairfax (vărul generalului parlamentar) de către agentul său din Alne, în Yorkshire, descriindu-i starea moșiei în mai 1645:

> M-am dus imediat la locatarii celor câteva moșii și le-am cerut datoriile. Răspunsul tuturor a fost că... [după] ce plătiseră pentru armată, nu mai puteau plăti mai nimic. Cei de la Acaster Malbis... pregătiseră o petiție... de scutire, dat fiind că scoțienii le provocaseră pagube de peste două mii de lire... Skelton și Ampleforth, Gilling și Coulton ședeau atât de aproape de castelul Helmsley că, pe tot timpul asediului, nu scăpaseră de soldații care pretindeau totul fără bani... și care, pe lângă că le mâncaseră toate proviziile, le omorâseră și toate oile.

În 1645, întreaga țară era sărăcită și sătulă de război, iar pentru mulți grija cea mai importantă o constituiau pacea și supraviețuirea. Dorința tot mai mare de a pune capăt luptelor nu se concretiza în ajutorul acordat

uneia dintre tabere sau alteia, deși în unele zone au fost grupări neutre care au încheiat alianțe cu protagoniștii, atunci când ele le serveau scopurile. Obiectivul neutralismului era pacea, dar, în contextul anului 1645, aceasta a funcționat mai degrabă în favoarea Parlamentului decât a regelui.

4. Renașterea neutralismului, 1644-1645

Primele semne ale renașterii neutralismului au apărut în provinciile vestice, aflate sub stăpânirea regaliștilor, și mai ales de-a lungul granitei cu Țara Galilor și în sudul acesteia. Înfrângerile din 1644 slăbiseră dominația regalistă din aceste zone, iar existența neîntreruptă a enclavelor parlamentare făcea posibile bătăliile grele și taxele împovărătoare. Chiar dacă afirmațiile conform cărora trupele regaliste erau mai puțin disciplinate decât cele parlamentare pot reprezenta o exagerare, nu încape îndoială că unele regimente erau într-adevăr așa, și că dificultățile întâmpinate în plata și aprovizionarea lor nu făceau decât să încurajeze înclinațiile către jaf.

Pentru toate aceste motive, cauza regalistă a fost aceea care a avut mai mult de suferit de pe urma renașterii localismului și mai ales a asociațiilor de club. Acestea erau de cele mai multe ori înființate de țărani pentru a-și proteja proprietățile și bunurile, preluate și dezvoltate de nobilimea locală. Ele au cerut pacea națională, încercând, în același timp, să obțină un armistițiu eficient în zonele lor. Forma de existență nu era aceeași peste tot. În Somerset, impulsul inițial a aparținut unui grup de nobili regaliști care, în 1644-1645, au înființat o asociație locală care să colaboreze cu forțele monarhiste. Efortul a fost copiat în Worcestershire, Herefordshire, Shropshire și Staffordshire, unde mica nobilime a format o asociație cu scopul de a impune ordinea la nivel local și de a păstra sub control aprovizionarea și întreținerea trupelor regaliste din regiune. Nici aici acțiunea nu a avut un caracter antiregalist fățiș, ci a reprezentat o tentativă de plasare a nevoilor locale pe primul plan și de recâștigare a spiritului local.

Dar, în ianuarie și martie 1645, s-au înregistrat în toate aceste comitate revolte populare care au dus la retragerea tuturor trupelor. Ca reacție, generalii regaliști au fost siliți să facă o serie de concesii asociațiilor

The Souldiers in their passage to York, turn unto
reformers pull down Popish pictures, break down
rayles, turn altars into Tables.

Ambele tabere au încercat pe parcursul războiului să exploateze resursele propagandistice

de nobili, pentru a înăbuși mișcările țăranilor. În ciuda eforturilor, ei au pierdut controlul asupra situației, mai ales după distrugerea corpului principal al armatei regaliste la Naseby, în iunie 1645. Avansând până în Somerset, Noua Armată a găsit asociațiile de club dispuse să participe la izgonirea regaliștilor rămași. Și aceasta nu din dorința de a-i sprijini pe parlamentari, ci din aceea de a recăpăta controlul asupra regiunii, după cum o arată articolele din actul de constituire:

1 Dorințele și hotărârile comitatelor Dorset și Wiltshire (vara lui 1645)
Mai întâi: de a păstra și apăra adevărata credință protestantă, precum și moștenirea coroanei.
Al doilea: de a ne uni și ajuta unii pe alții în apărarea reciprocă a
5 libertăților și proprietăților noastre, împotriva tuturor jefuitorilor și a oricăror acte de violență ilegală...

În cazul acesta, comportamentul agresiv al trupelor regaliste ale lui Goring și, prin contrast, disciplina Noii Armate au dus la încheierea alianței tactice între membrii cluburilor și forțele parlamentare. În mod asemănător, în toamna lui 1645, asociațiile din sudul Țării Galilor aveau să se declare de partea Parlamentului, chiar dacă, un an mai târziu, se regrupau într-o încercare de a elimina trupele parlamentare. Diferența consta însă în faptul că acestea din urmă își păstraseră capacitatea de reacție, iar revolta avea să fie înăbușită. Articolele adoptate de membrii clubului din Sussex în septembrie 1945 erau în mod limpede împotriva administrației parlamentare de pe urma căreia avuseseră de suferit, mai cu seamă în urma plângerilor împotriva predicatorilor neautorizați și a „lipsei de guvernare a Bisericii". Din nou însă, cauza parlamentară avea să sufere mai puțin, dat fiind că administrația avea capacitatea de a face față perturbărilor.

Asociațiile de club au scos în evidență lipsa generală de popularitate de care se bucura războiul, ca și măsura îndoielnică în care populația ca întreg se raliase vreodată unei cauze sau alteia. În practică, o dată ce balanța a început să încline în favoarea Parlamentului, ele au contribuit mult la prăbușirea definitivă a cauzei regaliste, motivate însă mai puțin de dorința ca Parlamentul să învingă și mai mult de aceea de a-și proteja localitățile sau, în cel mai bun caz, de nerăbdarea de a vedea războiul încheiat. După cum spune John Morrill:

Există dovezi covârșitoare care ne arată că membrii cluburilor erau neutri... Aceasta nu a împiedicat asociațiile să fie, în anume împrejurări, de partea regelui sau a Parlamentului, ceea ce nu presupune neapărat o abdicare de la principiul neutralismului. O alianță tactică cu Fairfax, de pildă, a îngăduit cluburilor din Devon și din sudul Somersetului să scape de Goring, care reprezenta, pe termen scurt, o amenințare mult mai serioasă la adresa libertăților provinciale decât Noua Armată. Membrii cluburilor nu doreau să ajute Parlamentul să câștige războiul. Ei se foloseau de trupele parlamentare pentru a elimina pericolele iminente de pe teritoriul comitatelor lor.

Indiferent care le-au fost obiectivele însă, cluburile au acționat în beneficiul Perlamentului, slăbind dominația regalistă în ultimele sale fiefuri. În iarna lui 1645-1646, regele a rămas la Oxford, în căutarea unei strategii care să îl salveze de la capitulare. Montrose și suporterii lui fuseseră distruși în septembrie 1645, în timp ce încercau să ducă la îndeplinire ordinul regelui de a se îndrepta spre sud, pentru a-i veni în ajutor. La începutul anului 1646, Carol s-a oferit să facă din catolicism religia oficială în Irlanda, cu condiția ca toți confederații irlandezi (rebelii catolici) să i se alăture. Asemenea strategii ale disperării au rămas fără rezultat, în timp ce Noua Armată continua să șteargă de pe fața pământului garnizoanele și fortărețele regaliste. În fine, acceptând inevitabilul dar încă prea mândru pentru a se pleca în fața Parlamentului Carol a părăsit Oxfordul în aprilie 1646, predându-se în custodie scoțienilor. Prizonier la Newcastle, le-a ascultat propunerile privind prezbiterianismul și a primit propunerile Parlamentului englez în legătură cu un prezbiterianism diluat al Bisericii și cu controlul parlamentar asupra milițiilor, refuzându-le în bloc. Mâniați de lipsa lui de cooperare, scoțienii l-au predat bucuroși Parlamentului, retrăgându-se din Anglia (cu un onorariu de patru sute de mii de lire sterline pentru osteneală). După cum prezicea sumbru Robert Baillie, unul dintre comisarii scoțieni de la Londra, „nebunul... va târî după el întreaga posteritate și monarhia".

5. Concluzii – Victoria Parlamentului

Victoria Parlamentului a reprezentat rezultatul unei combinații de factori, al căror rol și importanță pentru rezultatul final trebuie apreciate cu atenție. O modalitate este aceea de a examina factorii condiționali, care au dat gradul de probabilitate victoriei parlamentare, prin opoziție cu cei contextuali, care au transformat probabilitatea în realitate, afectând forma și contururile sale temporale. Aceleași categorii pot fi utilizate în evaluarea importanței relative a diferiților factori și în evidențierea combinației de factori care au dus, în cele din urmă, la victoria forțelor parlamentare.

Este limpede că dominația parlamentară asupra regiunilor de sud-est și a Londrei a atras după sine resurse mai mari și că faptul de a se fi aflat în posesia flotei și a celor mai importante porturi ale regatului a oferit Parlamentului șansa de a-l împiedica pe rege să echilibreze balanța utilizând resurse din afară. Astfel, unul dintre factorii hotărâtori pentru victoria parlamentară l-a constituit superioritatea resurselor sale. Dar pentru utilizarea deplină a acestor resurse era nevoie de timp, unde regele avusese avantajul inițial. De aceea, rateurile regaliste din 1642-1643 au jucat, la rândul lor, un rol însemnat. Rezistența hotărâtă manifestată de sectoare parlamentare izolate – în special de grupările instruite la Londra, după Edgehill, și porturile Hull, Plymouth și Gloucester în 1643 – a contribuit și ea, dar rivalitățile și diferențele de opinie dintre comandanții regaliști au fost la fel de importante, dacă nu mai importante. Incapacitatea lui Newcastle de a se îndrepta în marș spre sud, în vara lui 1643, a împiedicat atacul asupra Londrei atunci când șansele păreau a fi cu totul împotriva parlamentarilor, iar disputele permanente dintre prințul Rupert și lordul Digby au făcut ca deciziile de natură strategică să fie adesea influențate de factori personali. În cele din urmă, responsabilitatea acestui eșec trebuie să cadă pe umerii regelui, care dispunea de o autoritate pe care liderii parlamentari nu o aveau. Nesiguranța și ezitările lui, combinate cu aceeași lipsă de discernământ în alegerea sfetnicilor pe care o manifestase o viață întreagă, au contribuit într-o măsură considerabilă la înfrângerea regaliștilor.

Dar, dacă greșelile i-au împiedicat pe regaliști să obțină o victorie rapidă, ele nu au asigurat și succesul parlamentar. Fără o conducere eficientă, Parlamentul nu ar fi putut profita de răgazul oferit. De aceea,

abilitatea cu care John Pym a menținut echilibrul dintre fațiunile opozante din Camera Comunelor, i-a convins pe membri să adopte metode noi și nu prea populare de administrare și să accepte alianța cu scoțienii a jucat un rol esențial. Ca rezultat, balanța s-a înclinat în favoarea Parlamentului și se poate spune că factorii enumerați mai sus au creat probabilitatea, sau posibilitatea ca forțele parlamentare să câștige războiul, dar că victoria nu era deloc certă. Înfrângerea lui Essex în Cornwall a arătat cât de ușor se pot face greșelile și pierde resursele. Elementul final, necesar în victoria Parlamentului, a apărut o dată cu reorganizarea militară din 1644-1645, cu apariția liderilor care considerau victoria o condiție absolut necesară păcii și cu înființarea Noii Armate. După toate acestea, este greu de crezut că regaliștii ar mai fi putut ieși învingători.

Dacă a venit un moment când victoria parlamentară a devenit inevitabilă, ea nu era în mod obligatoriu și rapidă sau deplină. Greșeala tactică făcută de Carol în acceptarea provocării de la Naseby și renașterea neutralismului au adus colapsul forțelor regaliste în mai puțin de un an. Toți acești factori, combinați, au grăbit mult procesul, dar, în contextul resurselor aproape epuizate și al rivalităților permanente, devenise puțin probabil ca regaliștii să mai poată face față eficienței Noii Armate sau să se mai poată reorganiza suficient pentru a încerca. Dacă ar mai fi putut câștiga ceva timp, probabil că în Parlament ar fi apărut rupturi noi, dar factorii cheie pentru rezultatul final erau deja stabiliți. În 1645, resursele superioare, combinate cu o conducere și o organizare militară mai bună, deschiseseră calea pentru victoria parlamentară.

Să luăm notițe despre „Victoria Parlamentului"

În introducerea acestui capitol, se enumeră factorii principali care au contribuit la victoria parlamentară, iar argumentația care urmează explică această victorie mai pe larg, pe baza unei structuri largi, cronologice. De aceea, cel mai bine este să luăm notițe pornind de la structura capitolului, împărțind secțiunile în subsecțiuni, după cum urmează:

1. Eșecul regaliștilor
   (a) conducere
   (b) dezbinări interne
   (c) resurse limitate

2. Avantajele parlamentarilor
   (a) avantaje militare
   (b) resurse financiare
   (c) probleme – accesul la resurse – dezbinări interne
   (d) conducerea lui Pym – organizare – menținerea unității – alianța cu scoțienii
3. Victoria parlamentară
   (a) succesorii lui Pym
   (b) Marston Moor; victoria în nord
   (c) criza politică și dezbinările religioase
   (d) Ordonanța de renunțare voluntară; victoria partidei războinice
   (e) reorganizarea militară; Noua Armată
   (f) Naseby; punctul de cotitură
4. Renașterea neutralismului – faza finală și prăbușirea regaliștilor

Aceste notițe ar trebui să vă ofere i) un sumar parcurs cronologic al războiului pentru perioada dintre 1643 și 1646 și ii) o detaliere a principalelor motive și a strategiilor prin care a fost obținută victoria. De asemenea, ele vă vor fi utile în rezumarea separată a rolurilor personajelor cheie precum regele, Pym și comandanții militari de ambele părți.

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Victoria Parlamentului"*

Ca și izbucnirea războiului, prezentată în capitolul 3, victoria Parlamentului este de obicei tratată ca un eveniment, pentru a fi explicată prin identificarea și examinarea unui număr de factori cauzali. Întrebările-eseu asupra acestui subiect pot îmbrăca un număr mare de forme:

1. De ce Parlamentul și nu regele a obținut victoria în primul război civil, din 1642-1646?
2. În ce măsură a fost inevitabilă victoria Parlamentului din 1646?
3. „Povestea unei conduceri slabe și a ocaziilor pierdute". Este aceasta descrierea potrivită a motivelor pentru care regaliștii au pierdut primul război civil, în 1642-1646?
4. Cât din victoria parlamentară în primul război civil i se datorează lui Pym?
5. „Noua Armată a fost aceea care a adus victoria Parlamentului". În ce măsură sunteți de acord cu această afirmație?

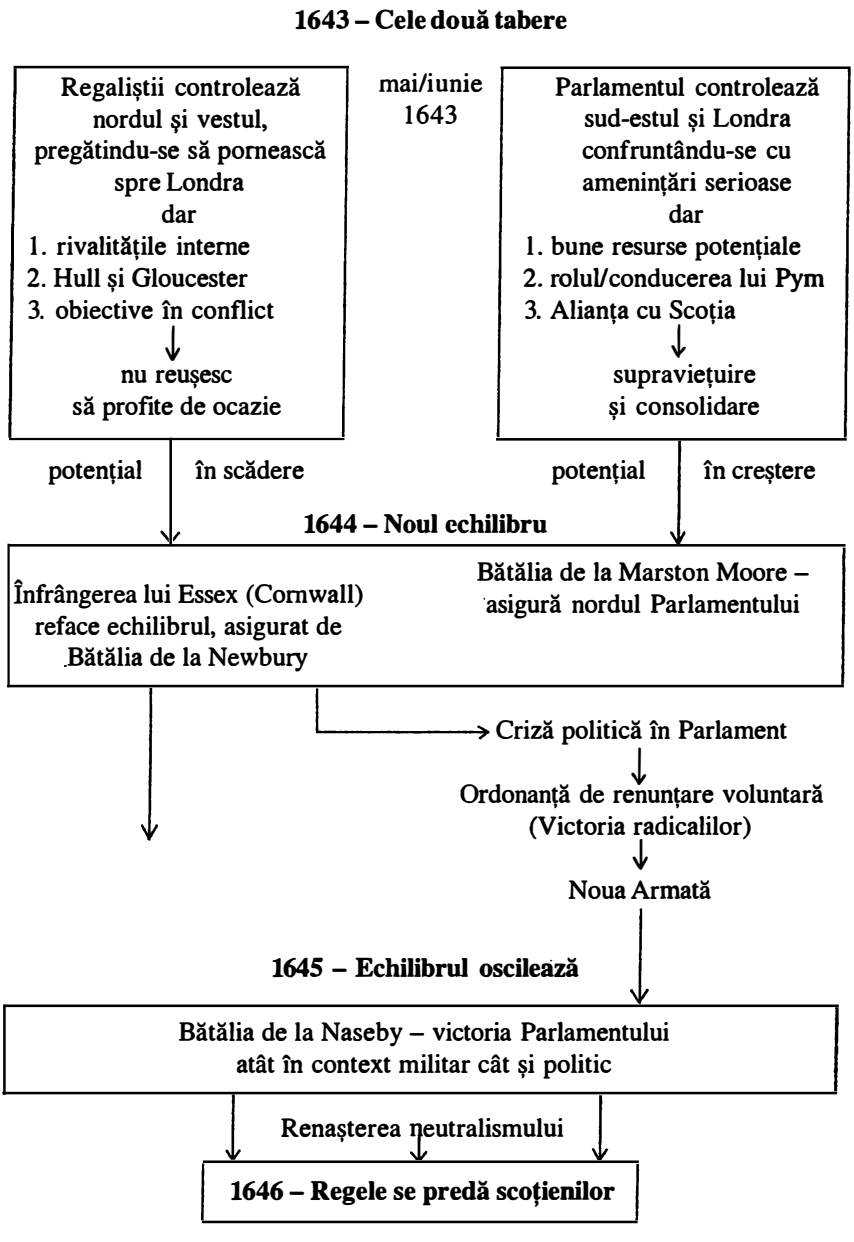
1643 – Cele două tabere
Regaliștii controlează nordul și vestul, pregătindu-se să pornească spre Londra
dar
1. rivalitățile interne
2. Hull și Gloucester
3. obiective în conflict
nu reușesc să profite de ocazie
mai/iunie 1643
Parlamentul controlează sud-estul și Londra confruntându-se cu amenințări serioase
dar
1. bune resurse potențiale
2. rolul/conducerea lui Pym
3. Alianța cu Scoția
supraviețuire și consolidare
potențial în scădere
potențial în creștere
1644 – Noul echilibru
Înfrângerea lui Essex (Cornwall) reface echilibrul, asigurat de Bătălia de la Newbury
Bătălia de la Marston Moore – asigură nordul Parlamentului
Criză politică în Parlament
Ordonanță de renunțare voluntară (Victoria radicalilor)
Noua Armată
1645 – Echilibrul oscilează
Bătălia de la Naseby – victoria Parlamentului atât în context militar cât și politic
Renașterea neutralismului
1646 – Regele se predă scoțienilor

Rezumat – Victoria Parlamentului, 1643-1646

Întrebarea 1 pune problema în mod direct, în timp ce restul de patru se concentrează asupra unor anume factori care trebuie mai întâi explicați, apoi evaluați, pe fondul celorlalte elemente contributorii. Întrebarea 2 pune accentul pe tendințele existente și pe echilibrul de forțe, în timp ce 3, 4 și 5 accentuează elemente specifice care au conturat și au influențat modul de acțiune al acestor forțe. În toate cazurile, un răspuns bun va presupune examinarea tuturor factorilor, ca și evaluarea și compararea importanței lor.

Una dintre modalitățile posibile, după cum s-a arătat în secțiunea finală a capitolului, este aceea de a identifica factorii *condiționali*, prin opoziție cu cei *contextuali*. Istoricii prezintă adesea cauzele ca fiind pe termen lung, sau de fundal, ceea ce înseamnă că anumiți factori s-au acumulat într-o perioadă de timp oarecare, dând naștere unei situații care face posibil sau probabil un anume rezultat. Alte cauze sunt considerate ca fiind pe termen scurt și având rădăcini mai puțin adânci, influențând evoluția în timp și detaliile evenimentelor. O definiție mai precisă a acestor factori o dă opoziția condițional-contextual. Factorii condiționali sunt aceia care creează condițiile în care un anume eveniment sau rezultat devine posibil. Ei sunt adesea pe termen lung (ca de exemplu nemulțumirile religioase crescânde dinainte de război), dar nu întotdeauna. De exemplu, o condiție esențială care a făcut posibil războiul din 1642 a fost pierderea unității parlamentare în a doua jumătate a anului 1641, fără de care regele nu ar fi reușit să strângă o „parte" care să lupte pentru el. Pe de altă parte, factorii contextuali sunt cei care declanșează un eveniment la un moment dat, sau care impun natura exactă a rezultatului. Aceștia tind să fie pe termen scurt și, de cele mai multe ori, legați de acțiuni individuale sau de evenimente specifice. De exemplu, un eveniment contextual în izbucnirea războiului din 1642 l-a constituit rebeliunea irlandeză, care a dat imediat naștere unei crize și a distrus starea de echilibru din 1641.

1. Recitiți secțiunea finală (Concluzii) a capitolului de față și, folosindu-vă de ea și de propriile notițe și idei, faceți o listă de factori care au contribuit la victoria Parlamentului. Precizați în cazul fiecărui factor dacă este condițional (a creat condițiile în care victoria Parlamentului a devenit posibilă) sau contextual (a influențat momentul și modul în care s-a produs aceasta).

2. Faceți comparația între ideile proprii și cele ale altora. Pentru aceasta, va trebui să explicați exact ce rol considerați că a jucat fiecare factor în victoria parlamentară. Ceea ce este valabil mai ales în cazul rolurilor jucate de personaje precum regele sau Pym, ale căror firi și calități pot fi privite ca fiind condiționale, dar ale căror acțiuni și greșeli au avut efecte ce țin de context.
3. Folosiți-vă de aceste definiții pentru a stabili importanța relativă a diferiților factori. Pentru aceasta, trebuie să apreciați importanța echilibrului de forțe existent, prin comparație cu acțiunile și deciziile indivizilor sau grupărilor care le-au folosit. Există însă elemente demne de luat în considerare; de exemplu, resursele aflate la dispoziția Parlamentului ar mai fi fost importante în contextul în care greșelile regaliștilor și/sau abilitatea lui Pym nu le-ar mai fi oferit timpul necesar pentru a se maturiza?
4. În lumina acestor considerații și dezbateri, alegeți o temă pentru eseu, faceți un plan și treceți la redactarea lui. Nu uitați că întrebările-eseu vă oferă punctul de pornire în argumentație, dar că va fi nevoie să luați în considerare toți factorii pe care i-ați definit și să faceți comparația între rolul jucat de fiecare factor precizat în întrebare și influența avută de ceilalți factori prezenți în combinație.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Victoria Parlamentului"

Scopul întrebărilor enumerate mai jos este de a vă permite să vă dezvoltați și să practicați abilitățile prezentate la finele capitolului 4, dar și să vă consolidați cunoștințele referitoare la anume subiecte. Întrebarea 1 se referă la membrii cluburilor. Întrebarea 2 însă, se concentrează asupra unei surse diferite și vă permite să vă aplicați capacitatea de interpretare și evaluare asupra surselor vizuale în care perioada aceasta este atât de bogată. Din motive de spațiu, numărul lor în acest volum este limitat, dar lecturile suplimentare vă vor îngădui să luați în considerare și alte exemple.

1. Neutralismul: membrii cluburilor

Citiți cu atenție scrisoarea vicontelui Fairfax de la pag. 118, articolele cluburilor din Dorset și Wiltshire de la pag. 121 și comentariul lui John Morrill, de la pag. 122. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce anume dezvăluie scrisoarea lui Fairfax cu privire la impactul războiului asupra necombatanților?
b) Cum ne ajută ea să înțelegem acțiunile întreprinse de membrii cluburilor?
c) Articolele din Dorset și Wiltshire arată sprijinul pentru una sau alta dintre părți? Dezvoltați răspunsul.
d) În ce măsură cluburile reprezintă și altceva decât faptul că populația era sătulă de război?
e) În ce măsură aceste izvoare primare sprijină afirmația lui Morrill conform căreia membrii cluburilor erau neutri?
f) Folosindu-vă de izvoare și de cunoștințele mai largi referitoare la aceeași perioadă, explicați în ce fel au afectat acțiunile cluburilor rezultatul războiului.

2. Surse vizuale

Interpretarea surselor vizuale se bazează cu deosebire pe contactul și aplicarea cunoștințelor despre context. Priviți ilustrațiile de la pag. 57 (cap. 3) și răspundeți la următoarele întrebări:
a) Care este mesajul ilustrației care îi prezintă pe episcopii laudieni?
b) De ce episcopii din centru și dreapta sunt prezentați aproape la fel?
c) Care este scopul publicării unei astfel de imagini?
d) Ce se prezintă în ilustrația cu cei doi predicatori?
e) La ce condiții, existente în 1641, face trimitere ilustrația?
f) Care este scopul publicării unei astfel de imagini?

În plus, izvoarele vizuale trebuie cercetate din perspectiva aceluia care le-a publicat, unde și de ce, pentru a ști cât ne putem baza pe ele. Din nou, cunoașterea contextului în care s-au desfășurat evenimentele joacă un rol important în proces. Priviți ilustrațiile în care sunt prezentate trupele regaliste și parlamentare, de la pag. 120, și răspundeți la următoarele întrebări legate de fiecare dintre ele:

g) Ce fac trupele?
h) Cum ar putea reacționa neutrii la un astfel de comportament?
i) Cunoștințele referitoare la această perioadă vă permit să considerați că reprezentările sunt corecte?
j) În lumina răspunsurilor date, explicați care dintre izvoare vi se pare mai de încredere, pe care o considerați mai utilă și de ce.

CAPITOLUL 6

Apariția radicalilor

Pe la sfârșitul anului 1646, devenise evident că Parlamentul va reuși să își atingă obiectivele și va stabili o monarhie limitată, sprijinită de o biserică anglicană reformată. Regele era înfrânt, iar scoțienii se întorseseră la Edinburgh, lăsând chestiunea acordului pe mâinile Parlamentului englez. Starea de oboseală a populației față de război putea fi atenuată prin revenirea la o guvernare normală și reducerea taxelor specifice unei perioade de conflict. Clasa guvernantă putea fi sigură pe drepturile și privilegiile ei, la adăpostul coroanei. Dar nimic din toate acestea nu s-a întâmplat. În schimb, anul care a urmat a adus Parlamentului confruntarea cu o revoltă a armatei și eșuarea negocierilor, ceea ce avea să ducă la un al doilea război civil. În mai 1647, armata a refuzat să se supună ordinului de desființare, iar în iunie a pus mâna pe rege și a inițiat negocieri politice pe cont propriu. În iulie și august a luat naștere o bătălie pentru putere dusă în trei, de rege, Parlament și armată. În același timp, conducătorii militari erau implicați într-o luptă proprie, pentru controlul asupra armatei, confruntați cu cererile radicale de dizolvare forțată a Parlamentului și de înlocuire cu o republică democrată. Anul s-a încheiat într-un impas politic, rupt de către rege, care i-a instigat pe scoțieni să organizeze o invazie, pornind un al doilea război civil în 1648. La finele lui avea să se vădească însemnătatea forțelor politice și religioase care se născuseră în 1647.

Capitolul care urmează dorește să explice apariția acestor forțe noi pe parcursul anului 1647 și să aprecieze impactul lor asupra evenimentelor. El începe prin examinarea originilor grupărilor radicale și a ideilor promovate de ele, urmărindu-le evoluția până la sfârșitul lui 1646. Se prezintă astfel contextul în care existența lor a fost dezvăluită în cursul încercărilor de a obține un acord, care le-au conturat evoluția. Aceste evenimente se împart, cronologic, în trei secțiuni, care au dus la

izbucnirea celui de al doilea război civil, la începutul anului 1648. Prima secțiune demonstrează felul în care acțiunile inițiale ale Parlamentului au avut drept consecință, în primăvara lui 1647, o revoltă a armatei, luând în considerare originile și natura rezistenței din rândurile armatei; cea de a doua urmărește lupta pentru putere dintre Parlament și armată în vara lui 1647, explicând natura dezbinărilor din perspectiva viitorului acord încheiat cu regele; a treia pune accentul pe evoluția radicalilor, prezentând provocarea aruncată de nivelatori și eșecul ei din toamna lui 1647. Capitolul se încheie cu imaginea unui Parlament reunit și a unei armate confruntate cu un alt război civil, după care oferă o imagine a schimbărilor petrecute ca rezultat al apariției radicalismului ca forță politică și religioasă.

1. Originile radicalismului

Miezul și originile radicalismului au fost de origine religioasă. Credința protestantă, mai ales în forma sa puritană, pune accentul pe credința individuală, pe dăruirea activă și pe relația personală cu Dumnezeu. Îndemnați să citească și să studieze Biblia, în care li se spunea că vor găsi principiile credinței adevărate, oamenii erau încurajați să își construiască interpretări proprii ale unei cărți care era în parte istorie, în parte mit și în parte poezie. Convinși că Dumnezeu îi desemnase ca popor ales, unii au conchis că nu mai puteau rămâne în cadrul unei biserici doar pe jumătate reformate prin Înțelegerea elizabetană din 1558-1559 și s-au îndreptat, uneori sub păstorirea câte unui predicator sau preot însuflețit, către înființarea de congregații independente sau separate. Dat fiind că acestea erau ilegale, iar separarea însăși reprezenta un act subversiv, aceste congregații duceau o existență tainică și izolată; efectul izolării și al dezbaterilor continue și entuziaste a fost cel de încurajare a ideilor noi și mai puțin ortodoxe. Baptiștii, de exemplu, adoptaseră practica botezului la maturitate, și nu imediat după naștere, ca semn al atașamentului față de biserică. Membrii mai dăruiți ai acestor congregații erau îndemnați să intre în dezbateri cu preoții (și deci să pună sub semnul îndoielii autoritatea) și chiar să predice (în mod oficial, singura îndatorire ce revenea exclusiv preoților educați, profesioniști). În felul acesta, ideile tradiționale referitoare la egalitatea spirituală au căpătat o formă și o

expresie nouă, practică. Baptiștii generali ajunseseră chiar să respingă ideea de predestinare, afirmând că un Dumnezeu iubitor oferea darul mântuirii tuturor acelora dornici să îl primească. În numeroase feluri și sub numeroase forme, experiența separatismului religios submina slăbind conceptul de ierarhie socială și de supunere față de autoritate pe care erau întemeiate și pe care se sprijineau societatea și guvernarea secolului al XVII-lea.

Atacul la adresa autorității episcopilor, din 1641, a dus la prăbușirea cenzurii. O dată cu accesul la presa liberă, argumentele și ideile radicale au putut fi exprimate în public și dezbătute în mod deschis. La Londra au apărut predicatorii din rândul mirenilor. Izbucnirea războiului a înflăcărat idealurile vizionare ale luptei dintre bine și rău, iar victoriile obținute de armatele Parlamentului au întărit convingerea că Dumnezeu era de partea cauzei. Bisericile separatiste funcționau cu tot mai multă încredere și, în vreme de război, nu se puteau face prea multe pentru a le ține sub control. În 1641, baptiștii generali au ținut o conferință, iar în 1643, șapte dintre bisericile baptiste stricte din Londra au emis în comun o Mărturisire de Credință. În 1644, prima biserică independentă, sau congregațională, s-a înființat la Hull, urmată de cea de la Canterbury, în 1645. Până în 1646, numai în Yorkshire existau șase astfel de biserici. Dar mai rău decât toate acestea la un loc era, pentru conservatorii alarmați, faptul că în 1644, separatiștii cereau deja ca, oricare avea să fie acordul religios la care avea să se ajungă, el să le garanteze dreptul la propria credință. Dacă preoții independenți din Adunarea Divinilor de la Westminster nu pretindea decât un grad limitat de toleranță, alții, ca Roger Williams (care avea să înființeze mai târziu colonia americană din Rhode Island), refuzau dreptul guvernului de a juca vreun rol în religie și puneau sub semnul îndoielii existența oricărei biserici de stat și mai cu seamă a uneia sprijinite cu ajutorul zeciuirii (o taxă locală, echivalentă cu a zecea parte din venit sau produse, plătibilă preoțimii parohiei).

În felul acesta, până în 1644, radicalismul religios începuse să amenințe însăși temelia societății și să formuleze idei politice și pretenții noi. În cea mai mare parte, ele veneau ca o reacție la o serie de nevoi practice. Interzicerea libertății religioase în practică a dus la elaborarea de argumente care să o justifice și, mai departe, la teoriile pe tema unei game mai largi de drepturi și libertăți. În același mod, atacurile prezbiterienilor la adresa ideilor lui Milton în favoarea divorțului l-au

convins să scrie și să publice *Areopagitica*, o pledoarie pasionată pentru libertatea de expresie și libertatea presei. Numărul separatiștilor a fost întotdeauna mic (câteva sute în 1644, probabil nu mai mult de zece mii înainte de apariția quakerilor, în 1652), iar numărul de radicali politici din rândurile lor încă și mai mic, dar amenințarea pe care o reprezentau în ochii conservatorilor era imensă. Mai mult, până la sfârșitul anului 1646, au apărut doi factori care au dat temei neliniștii lor. Primul a fost nașterea unei mișcări politice radicale la Londra, în 1646, sub forma partidului nivelatorilor; a doua a fost forța aparentă a ideilor radicale printre reprezentanții Noii Armate.

Partidul nivelatorilor s-a dezvoltat după campania în favoarea toleranței religioase care s-a desfășurat la Londra în 1644. Conducătorii săi, John Lilburne, William Walwyn și Richard Overton, erau, toți, produsul separatismului religios. Ca ucenic la Londra, în anii 1630, Lilburne asistase la slujbele ținute de predicatorii puritani și fusese pus sub acuzare de Înalta Comisie în 1638, pentru traficul și distribuția de materiale religioase interzise. Biciuit, torturat și încarcerat, el își folosise notorietatea publică atacând puterea episcopilor de a arunca oamenii în închisoare și afirmându-și drepturile de „englez născut liber". Eliberat de Parlamentul Lung în 1641, s-a alăturat ca voluntar forțelor parlamentare în 1642, dar a părăsit armata în 1644, în semn de protest față de Liga și Pactul Solemn (alianța cu scoțienii, care cuprindea și promisiunea de stabilire a prezbiterianismului în Anglia). Întors la Londra, se pare că a intrat într-o congregație de baptiști generali și s-a lăsat atras să participe la întruniri ale radicalilor politici de la Whalebone Tavern, unde erau pe cale de a se naște campaniile în favoarea toleranței religioase. Acolo l-a cunoscut pe William Walwyn, un negustător bogat, și pe Richard Overton, pamfletarul radical. În 1645, cei trei alcătuiau deja nucleul unei grupări radicale care lupta pentru libertatea deplină a credinței, ca drept al tuturor.

În 1645 deveniseră binecunoscuți pentru vederile lor, iar adversarii conservatori se străduiau din toate puterile să pună capăt activităților lor. În iulie, Lilburne a fost acuzat de calomnierea președintelui Camerei Comunelor, William Lenthall, și trimis la închisoare din ordinul Parlamentului. Ca răspuns, el a publicat un pamflet, *Justificare la dreptul din naștere al Angliei*, în care protesta față de faptul că fusese închis fără un proces real și acuza Camera Comunelor de tiranie. Argumentația se

sfârșea cu un apel la egalitate socială și în fața legii. În iulie 1646, nivelatorii, ca grup, erau suficient de cunoscuți pentru a-și fi câștigat o secțiune specială în *Gangraena*, un atac virulent scris de Thomas Edwards la adresa diferitelor grupări radicale, care încerca să pună în gardă Parlamentul față de pericolul pe care îl reprezentau. Lilburne a fost acuzat de către prezbiterianul William Prynne de calomnie la adresa Camerei Lorzilor. Chemat de către Lorzi să răspundă acuzațiilor, el a apărut în boxa Camerei, refuzând să își scoată pălăria de pe cap și învinduindu-i de nedreptate pentru a-l fi convocat astfel. A fost închis din nou, ceea ce a dat naștere unei noi campanii, organizate de soția sa și de alți nivelatori, pentru eliberarea lui, campanie în care experiențele lui Lilburne au fost folosite ca punct de plecare pentru revendicările privind o reformă politică pe scară mai largă. La Londra s-au organizat demonstrații, marșuri și petiții, iar pamfletele lui Lilburne și ale altora au fost publicate, conturând un program tot mai cuprinzător și mai coerent de schimbări politice, legislative și economice. Într-o petiție înaintată Camerei Comunelor și intitulată *Protest din partea mai multor mii de cetățeni*, nivelatorii susțineau că războiul izbucnise în numele libertății și că, acum, cetățenii trebuiau să își primească drepturile. Parlamentul era acuzat că nu își vede decât propriile interese. Argumentația reunea un atac la adresa monarhiei, revendicări privind drepturile politice (inclusiv toleranța religioasă) și o serie de nemulțumiri mai des întâlnite, legate de inechitățile de natură economică, socială și juridică. Se puneau astfel bazele unui larg program de reformă și ale unei noi forme de guvernare, pornind de la un parlament ales de către popor, în sensul său cel mai larg, și răspunzător tot în fața lui.

Dacă parlamentarii puteau ignora petițiile și demonstrațiile nivelatorilor, ei nu puteau decât să se alarmeze la vederea dovezilor de radicalism religios în rândurile Noii Armate. Nu numai că soldații țineau predici, rugăciuni și dezbateri (cu sau fără ajutorul capelanilor sau preoților), dar plângerile venite din numeroase colțuri ale țării arătau că ei îi încurajau și îi apărau pe separatiștii civili, oriunde se aflau. Prima biserică congregațională din Anglia, de la Dagger Lane, în Hull, a fost înființată și încurajată de Philip Nye, un preot independent, cu ajutorul pastorului garnizoanei, John Canne. Iar influența aceasta malignă nu s-a limitat la rangurile inferioare: Cromwell însuși și mulți alți ofițeri erau cunoscuți pentru opinia că fiecare își poate avea propriile convingeri religioase și

pentru a fi apărat de pedepse și persecuții pe cei cu convingeri radicale sau mai puțin ortodoxe. În 1645, preotul prezbiterian moderat Richard Baxter a vizitat tabăra de la Naseby, care l-a îngrozit.

> Noi, cei care trăiam liniștiți în Coventry, ne păstram vechile principii, convinși că și ceilalți făceau la fel, cu excepția câtorva nesăbuiți... credeam că războiul era menit doar să scape Parlamentul și Regatul de papistași și delincvenți, și să îi elimine pe separatiști, pentru ca Regele să se poată întoarce la Parlamentul său; că religia nu putea suferi schimbări, decât numai prin intermediul legilor care se bucurau de consimțământul lui... Iar când știrile de la curte vorbeau despre roiurile de anabaptiști din rândurile armatelor noastre, ne spuneam că sunt doar minciuni, pentru că nouă nu ni se întâmpla una ca asta, nici garnizoanelor sau forțelor armate dimprejurul nostru. Dar când am ajuns printre soldații lui Cromwell am văzut o față nouă a lucrurilor, una la care nici nu visasem vreodată: am auzit capetele înfierbântate ale urzitorilor vorbind despre intenția lor de a submina atât Statul, cât și Biserica. Independenții și anabaptiștii erau cei mai mulți... Pe cei mai mulți dintre soldați și numeroși ofițeri i-am găsit onești, serioși și în dreapta credință, iar pe alții gata să se supună și să asculte adevărul, de bună intenție; dar câțiva sectari, mândri, înfumurați și înfierbântați au ajuns în locurile cele mai înalte, printre favoriții lui Cromwell, iar prin patima și activitatea lor îi conving și pe ceilalți, sau îi trag după ei, iar ei sunt sufletul armatei... Am descoperit că mulți oameni cinstiți, dar cu judecata slabă și neobișnuiți cu astfel de chestiuni, fuseseră atrași de microbul acesta al dezbaterilor și, făcând prea mult caz de credința lor, discutau mereu despre una sau despre alta; uneori despre democrația în Stat, alteori despre democrația în Biserică.

Nu este surprinzător ca o astfel de armată să trezească o îngrijorare crescândă, pe măsură ce nemulțumirile se înmulțeau, în 1646. După cum mărturisește Thomas Edwards:

> Se vorbește atât de mult despre armata independentă în știri, din amvon, la întruniri (deși înțeleg, din surse de încredere, că, la o

numărătoare serioasă a comandanților și soldaților de rând, nu găsești nici unul din șase care să fie așa); dar, din această armată, numită de către sectari independentă, și din acea parte care chiar este așa, nu cred că există mai mult de 50 de independenți curați, dar într-o sferă mai înaltă, mai serafică... alcătuită din anabaptism, antinomianism [care consideră că aceia pe care Dumnezeu i-a mântuit nu mai sunt capabili să păcătuiască], entuziasm, arminianism (care consideră că mântuirea este la îndemâna tuturor), familism [care consideră că Dumnezeu există în noi toți]; toate aceste erori, și uneori și altele, reunindu-se în aceeași persoană...

Limbajul său nestăpânit și dorința de a invoca toate coșmarurile posibile și-au făcut efectul asupra parlamentarilor. Dat fiind că soldații își vârau nasul în chestiuni ce țineau de „democrația în stat și democrația în biserică", după cum formulează Baxter, nu este de mirare că au fost stârnite temerile cele mai negre ale conservatorilor. Faptul că radicalii reprezentau o minoritate chiar și în rândurile armatei era mai puțin însemnat și mai puțin eficient decât simpla lor existență. De aceea, pentru mulți parlamentari, devenise cu atât mai important să se ajungă la o înțelegere cu regele, prin care să se reinstaureze structurile și mijloacele de control tradiționale ale parteneriatului dintre monarhie și Parlament.

2. Eforturile parlamentare de obținere a acordului

Până la sfârșitul anului 1646, în timp ce regele era practic sub arest la domiciliu și scoțienii plătiți să se întoarcă la Edinburgh, parlamentarii au rămas liberi să se ocupe de acordul de pace. Dacă majoritatea considerau că regele va fi nevoit să cadă la înțelegere, indiferent cât de greu i-ar fi venit, vechea problemă a respectării acesteia rămânea, ca și până acum, un obstacol. Controlul parlamentar asupra forțelor armate și a adversarilor lui Carol avea să ajute la depășirea lui, cu condiția ca monarhul să asculte de sfaturile date. O zonă la fel de disputată avea să o reprezinte natura acordului religios. În 1645-1646, Adunarea Divinilor de la Westminster emisese, în sfârșit, un Îndrumar al credinței, prin care se instituia o formă diluată de presbiterianism care, pe alocuri, ca de pildă la Londra, fusese deja pus în practică. Cu

toate acestea, atunci când totul i-a fost prezentat lui Carol, la Newcastle, sub forma unui set de propuneri, acesta le-a refuzat categoric, ca inacceptabile. Atâta vreme cât rămânea în mâinile scoțienilor, atitudinea sa crea posibilitatea unei alianțe cu semnatarii pactului, care avea să ducă la reizbucnirea războiului. Insistența cu care încercau să îi impună prezbiterianismul îi era și mai puțin pe plac; dar faptul că încă erau dispuși să îl ajute să recâștige puterea politică putea fi suficient pentru a-l convinge să le accepte obiectivele religioase, în speranța că va putea da înapoi mai târziu, când va avea mai mult loc de manevră. O dată ajuns pe mâinile Parlamentului englez însă, pericolul acesta scădea, iar parlamentarii erau de părere că pot aștepta, făcându-și de lucru cu chestiuni mai urgente.

Acestea se legau, în mare parte, de instrumentul succesului lor, Noua Armată. În primul rând, armata se dovedea costisitoare, iar

THE
World turn'd upſide down
OR,
A briefe deſcription of the ridiculous Faſhions of theſe diſtracted Times.
By T.J. a well-willer to King, Parliament and Kingdom.
London: Printed for John Smith. 1646
1647

Lumea cu susul în jos, *pagina de titlu a unei broșuri antiradicale, publicată în 1646*

populația tot mai puțin dispusă să plătească impozitele ridicate. Țara se confruntase cu un nivel fără precedent al cheltuielilor și era obosită de atâta război, comerțul fusese fie distrus, fie dislocat și de aceea Parlamentul trebuia să își gândească atent mișcările, mai ales pentru că toți acești factori puteau acționa în favoarea regelui. Acum, că pericolul reizbucnirii războiului se mai îndepărtase, se punea în mod natural problema lăsării la vatră a armatei. În plus, reputația de radicalism politic și religios pe care și-o câștigase aceasta îi îngrozea pe majoritatea parlamentarilor. În 1644-1645, membrii mai radicali ai Parlamentului reușiseră să domine în Camera Comunelor, din motive ce țineau de necesitățile de război, dar apropierea păcii schimbase situația. Pentru a deveni mai reprezentativ pentru opiniile politice ale țării, Parlamentul a organizat alegeri anticipate în circumscripțiile conduse de regaliști. Aproximativ o sută de astfel de parlamentari „recrutați", aleși în 1645, erau suporteri ai efortului de război, dar restul de 135, aleși în 1646, erau mai degrabă preocupați de reinstaurarea păcii și a „normalității", îngroșând rândurile partidei pașnice, conservatoare, de la începuturile războiului. În această situație, liderii pașnici, Denzil Holles și Sir Philip Stapleton, și-au recâștigat într-o mare măsură influența avută, dornici să și-o consolideze și să slăbească gruparea radicală, eliminând principala armă a acestora, armata. În consecință, nu este nici ilogic, nici surprinzător faptul că ambele categorii căutau să rezolve problemele financiare ale Parlamentului și să scape de un aliat incomod, propunând desființarea armatei, la începutul lui 1647.

Propunerea a fost primită cu entuziasm de către membrii Parlamentului, care au votat-o în februarie 1647. Cele mai multe dintre regimente urmau să fie lăsate la vatră, dar câtorva li s-a lansat invitația de a pleca voluntar în Irlanda, unde se desfășura, în fine, o campanie împotriva rebelilor. Regimentele urmau să fie conduse de ofițeri noi, iar cei inițial exceptați din Ordonanța Autodenunțării (Cromwell și alții, precum ginerele său, Henry Ireton, care fusese recrutat în 1645-1646) să se întoarcă la îndatoririle lor parlamentare. La o primă vedere, măsurile erau rezonabile, dar trupelor nu le putea scăpa faptul că ofițerii pe care aveau să îi piardă erau tocmai simpatizanții ideilor de independență religioasă sau sectare și că înlocuitorii lor aveau vederi mult mai ortodoxe. Mai grav decât asta, lăsarea la vatră urma să se facă fără plata din urmă a soldelor și fără imunitate pentru actele îndeplinite pe perioada

războiului. Erau probleme grave pentru soldații de rând. Mulți nu fuseseră plătiți de mai multe luni și s-a calculat că, la sfârșitul războiului, Parlamentul datora armatei o sumă de aproximativ 3 milioane de lire. Imunitatea era, la rândul ei, o chestiune gravă. Deja de la începutul anului 1647 apar rapoarte privind soldați spânzurați pentru furt, ca urmare a rechiziționării de cai, la ordin, în timpul războiului. Lipsite de protecție din partea Parlamentului, o mare parte a trupelor parlamentare riscau astfel de acuzații.

De aceea, în martie, armata a trimis generalului său, Sir Thomas Fairfax, o petiție în care se cereau făcute modificări care să o avantajeze. Deocamdată, petițiile nu se ocupau decât de plata soldei și de chestiunea imunității, nu și de probleme politice sau religioase, și nu încape îndoială că o rezolvare a acestor puncte ar fi dus la desființarea pașnică a armatei. Dar Holles avea prea puțină înțelegere pentru problemele militarilor, iar moartea contelui de Essex, în septembrie 1646, îl lăsase fără un sfetnic de încredere în domeniu. A ignorat total argumentele după care Parlamentul și-ar fi putut permite să plătească o parte din soldele datorate și a convins Camera Comunelor să publice o Declarație de Repudiere pe 30 martie, prin care petiționarii erau declarați „inamici ai statului și perturbatori ai liniștii publice". A fost o greșeală gravă, care i-a înfuriat pe soldații care luptaseră pentru cauza Parlamentului și se considerau demni de recunoștința acestuia, nu de o condamnare. În aprilie, câteva regimente de cavalerie (dintotdeauna mai bine educate decât infanteria, în rândurile căreia erau mulți soldați recrutați cu forța) au ales agenți, sau „agitatori" care să îi reprezinte, iar aceștia și-au unit forțele cu ale ofițerilor mai mici în rang, pentru a exprima nemulțumirea armatei. Nici acum nu se fac prea multe referiri la religie, dar trebuie remarcat că o parte din reprezentanți erau baptiști, deși aceasta ar putea însemna și că erau printre cei mai instruiți dintre soldați, având și experiența dezbaterilor și a oratoriei în public, în urma întrunirilor lor religioase. Indiferent dacă au reprezentat sau nu un punct important încă de la început, chestiunile religioase aveau să capete un loc tot mai însemnat în lunile următoare.

În ciuda apelurilor lui Cromwell și ale celorlalți parlamentari aflați în acord cu revendicările armatei, conservatorii și-au văzut de treabă, ordonând ca lăsarea la vatră să se facă la data de 1 iunie. Pe 31 mai s-au răsculat două regimente, iar criza a atins iute apogeul, în ciuda concesiilor

făcute de Parlament. Soldații erau de-acum convinși că membrii conservatori intenționau să trădeze cauza pentru care luptaseră ei și să încheie un pact cu regele prin care să le sacrifice libertățile politice și religioase. La o întrunire a agitatorilor, i s-a cerut lui Cornet Joyce să preia controlul asupra persoanei regelui, probabil tocmai pentru a preîntâmpina un asemenea pact. Pe 3 iunie, Joyce s-a întâlnit cu Cromwell la Londra și l-a informat, probabil, care erau intențiile armatei. Pe 4 iunie el l-a ridicat pe rege de la Holdenby House și l-a dus la cartierul general al armatei de la Newmarket. Pe 5 iunie, regimentele s-au întâlnit într-o reuniune generală și au acceptat *Angajamentul Solemn*, prin care armata își declara refuzul de a se desființa până când nu se obțineau garanții pentru „drepturile din naștere ale englezilor". Tot prin *Angajamentul Solemn* se stabilea un Consiliu General, format din ofițeri și agitatori, care să coordoneze campania inițiată de armată. În aceeași zi, Cromwell a părăsit Londra, alăturându-se din nou trupelor și făcându-și astfel public sprijinul pentru cauza lor. În fine, pe 14 iunie, armata și-a publicat *Reprezentarea*, în care își prezenta programul politic și își justifica intervențiile politice.

Elaborată de Henry Ireton, care avea să devină cel mai influent gânditor politic al armatei, *Reprezentarea* cerea epurarea parlamentarilor corupți, dispuși să trădeze cauza Parlamentului și numea un număr de unsprezece conservatori, printre care și Holles și Stapleton. Parlamentul aflat în funcție trebuia dizolvat cât mai curând posibil, iar cele viitoare să fie alese pe o durată determinată. Biserica urma să fie reformată, cu tolerarea „conștiințelor proaspete" – a acelora care, precum baptiștii și independenții, considerau că biserica de stat nu reprezenta „adevărata" biserică a credincioșilor, sau a celor care se opuneau față de unele dintre practicile sale, preferând să se manifeste în propriile congregații. Documentul marca nașterea armatei ca forță politică, atât prin radicalismul revendicărilor, cât și prin modul de a le justifica. „Nu suntem – se afirma – doar o armată de mercenari", ci un corp de voluntari, care răspunseseră chemării Parlamentului de apărare a libertății. De aceea, soldații aveau dreptul de a participa la încheierea acordului pentru care luptaseră și pentru care muriseră camarazii lor. Oricare va fi fost pactul care avea să rezulte în urma acestei crize, era limpede că el nu mai putea fi încheiat exclusiv de rege și de Parlament – pe scena politică apăruse un element nou, radical.

a) Politizarea armatei

Este important să analizăm modalitatea și motivele pentru care armata a evoluat în felul acesta. Nu încape îndoială că deciziile greșite ale conservatorilor au dat naștere primelor mișcări de rezistență și că mulți dintre soldați erau, și aveau să rămână, motivați de factori materiali precum banii și soldele neplătite. Istoricii militari, de la C.H. Firth la Mark Kishlansky și Austin Woolrych, au arătat clar că Noua Armată nu se compunea din vizionari politici și religioși, ci includea, în număr mare, recruți și mercenari, pentru care viața militară era nu o cruciadă, ci o profesie. Dar viteza cu care se formulau revendicările politice și religioase, coerența argumentelor și a programului avansat, ca și hotărârea și încrederea afișate, toate acestea arată că criza a izbucnit pentru motive diferite (și mai profunde) decât soldele plătite cu întârziere și ingratitudinea.

Chestiunea modului și a motivelor pentru care armata a devenit o forță politică a fost îndelung dezbătută de istorici. Aceia care văd în 1648-1649 un an revoluționar pun accentul pe apariția ideilor radicale și pe influența nivelatorilor, în timp ce școala „revizionistă" a lui Kishlansky și a celorlalți ca el subliniază importanța chestiunilor de natură materială și a greșelilor conservatorilor. Este limpede că ambele elemente au jucat câte un rol, dar se pune problema importanței lor relative, care trebuie atent cântărită în funcție de dovezi. Pe de altă parte, nu încape îndoială că purtarea Parlamentului a fost, într-adevăr, provocatoare, și că preocupările materiale ale soldaților erau larg răspândite și reale. Avem prea puține probe care să dovedească amestecul nivelatorilor înainte ca criza să fi ajuns într-un stadiu destul de avansat, în mai 1647. În această lună au fost aleși noi agitatori, printre care soldați – Edward Sexby, William Allen și căpitanul White –, cunoscuți pentru legăturile lor cu nivelatorii. Din aceeași lună datează prima exprimare clară a revendicărilor religioase și a pretențiilor la libertate religioasă. Angajamentul armatei, din 5 iunie, face uz de o referire tipic nivelatoare la „englezii născuți liberi", chiar dacă a fost elaborat de ofițerul și parlamentarul Henry Ireton. Toate aceste dovezi par să arate că, în fapt, criza a luat naștere în urma greșelilor conservatorilor și că nivelatorii au văzut în soldații nemulțumiți potențiali aliați pentru cauza lor.

Dar, dacă ne gândim și la motivele pentru care conservatorii au făcut aceste greșeli, perspectiva se schimbă. Prezența radicalismului în armată, sau cel puțin în religie, a fost aceea care i-a făcut să dorească eliminarea lui atât de rapid. Mai probabil este că temerile conservatorilor erau disproporționate, căci radicalii erau puțini la număr (după afirmațiile lui Baxter), dar aceasta nu înseamnă că erau total neîntemeiate. Laolaltă, publicațiile radicale din anii de război, inclusiv apelurile Parlamentului la rezistență în fața tiraniei, apariția congregațiilor separatiste și existența adepților radicalismului în armată duc, într-adevăr, la concluzia că, în 1646, își făcuse deja apariția un factor care se cerea luat în considerare, dar de care Parlamentul, în dorința lui de a ajunge la o înțelegere cu regele, refuza să țină cont. Viteza cu care armata dădea naștere unor purtători de cuvânt eficienți și neputința Parlamentului de a oferi satisfacție în problema soldelor și a imunității par să indice că, la sfârșitul lui mai, criza începuse să aibă alte cauze, mai profunde. Dacă influența nivelatorilor devenise importantă, aceasta era pentru că unele idei comune, mai ales în ce privește libertatea credinței, prinseseră deja rădăcini în rândurile regimentelor. Mai mult, ceea ce adusese eficiența atât de rapidă a armatei fusese înțelegerea dintre ofițeri și soldați, în care rolul esențial îl jucau preocupările comune față de problemele religioase și politice. Dacă erorile comise de conservatori au dictat, fără discuție, forma și momentul de declanșare a crizei, originile sale se găsesc în impactul și experiența războiului, dar și în programul radical separat al unei părți reduse, dar importante a populației.

Argumentul capătă forță dacă luăm în considerare și felul în care și-a justificat armata intervenția politică. Ireton afirma că soldații luptaseră pentru o cauză în care credeau. Poate că nu fuseseră aleși să reprezinte vocea poporului în chestiunea acordului, dar erau reprezentanți ai poporului lui Dumnezeu, iar acesta le binecuvântase în mod public cauza. Argumentația sa este, în mod evident, influențată de credința, răspândită în această perioadă, în providența divină ca factor decisiv în afacerile omenești. Această credință, cu atât mai puternică în rândurile puritanilor, îi atribuia lui Dumnezeu controlul direct asupra evenimentelor și decizia finală asupra succesului în orice acțiune întreprinsă. Astfel, înfrângerea regelui pecetluia binecuvântarea divină acordată cauzei Parlamentului, iar reușitele Noii Armate însemnau că Dumnezeu alesese armata ca instrument al voinței Sale. În consecință,

militarii aveau un drept și o îndatorire aparte de a se implica în decizia asupra felului de acord la care urma să se ajungă cu regele.

De aceea, ne va fi cu neputință să înțelegem comportamentul armatei în primăvara lui 1647, fără a face referire la credința ei și la interpretările rezultate în urma experienței războiului. Armata nu era una de sfinți, dar în rândurile ei se găseau sfinți care credeau în îndatorirea lor de a lupta pentru cauza divină și care nu aveau de gând să stea deoparte asistând la aparenta trădare a Parlamentului. Astfel, condițiile existente la sfârșitul războiului, în 1646, între care și dezvoltarea radicalismului politic și religios, au făcut ca apariția crizei în rândurile suporterilor parlamentului să fie dacă nu inevitabilă, măcar probabilă. Greșelile conservatorilor ca reacție la aceste condiții au făcut ca armata să rămână unită și să înceapă o luptă din care Parlamentul avea să iasă învins.

3. Armata, Parlamentul și regele, iunie-noiembrie 1647

Avându-l pe rege în mână și soldații uniți în spatele lor, conducătorii armatei au purces la încheierea unui acord acceptabil. Figurile cele mai importante printre granzi (nume dat tot mai des ofițerilor superiori ai armatei) erau cea a lui Oliver Cromwell și a ginerelui său, Henry Ireton. Amândoi erau radicali în credință și, de aceea, înclinați să dea ascultare apelurilor la toleranță. Făceau, de asemenea, parte din mica nobilime denumită *gentry*, împărtășind credința într-o societate ierarhizată și în structurile sociale și economice existente, tipică clasei dominante. Dintre cei doi, Ireton era un teoretician mai bun, dar Cromwell a abordat chestiunea acordului cu mult simț practic, cu dorința de a obține un compromis și cu un simț al dreptății sociale care aveau să contribuie considerabil la elaborarea ulterioară a propunerilor. În anii 1630, el încercase să apere drepturile locuitorilor din mlaștinile din East Anglia împotriva celor care făceau „amenajări" și desecări, nu pentru că s-ar fi opus planurilor lor, ci din convingerea că era necesară despăgubirea celor deposedați. Ani mai târziu, ca lord protector, avea să afirme că „nu era unit pe veci cu formele" de guvernământ, lucru valabil și în chestiunile religioase și sociale. Reputația sa de apărător al radicalilor credinței s-a născut în mare parte din faptul că își aprecia soldații din subordine în funcție de meritele lor militare, nu de originea socială sau

de convingerile religioase. De aici și binecunoscuta sa admirație pentru „căpitanii simpli, în haine ruginii". Astfel, luând apărarea unui anabaptist față de persecuțiile generalului-maior prezbiterian Crawford, el afirma că vederile religioase trebuie să rămână o chestiune privată: „Atunci când își alege oamenii care să îl slujească, Statul nu ține seamă de părerile lor".

Acordul formulat de ei, cu ajutorul tânărului ofițer John Lambert, reprezintă o capodoperă a compromisului. El este mai generos față de rege decât propunerile făcute de Parlament la Newcastle, oferindu-se să îi restaureze dreptul de veto legislativ, controlul asupra miliților după o perioadă de zece ani și să asigure revenirea episcopilor în biserici, chiar dacă lipsiți de puteri coercitive. Libertatea conștiinței urma să fie garantată pentru toată lumea, cu excepția catolicilor. Numai cinci dintre regaliști aveau să fie exceptați de la aministierea generală. În plus, propunerile cuprindeau clauze privind reforma socială și legislativă, alegerile parlamentare o dată la doi ani, redistribuirea locurilor în Parlament pe baze fiscale. Istoricii (și mai ales cei ai mișcării nivelatoare) au văzut în aceste clauze influența nivelatorilor, ceea ce nu este exclus, dar nimic din aceste propuneri nu vine în dezacord cu atitudinea și comportamentul lui Cromwell atât înainte, cât și după anul 1647. (Pentru evaluarea acestui set de propuneri și a altora, prezentate lui Carol, în anexă a fost inclusă o diagramă comparativă, care precedă tabelul cronologic de la sfârșitul cărții.)

Sub titlul de *Capetele propunerilor*, aceste idei i-au fost prezentate regelui la data de 2 august. De-acum criza avansase, divizând însuși Parlamentul, iar armata se apropia de Londra. Mișcarea fusese declanșată de conservatorii din oraș. Furioși pentru că armata refuzase desființarea și ceruse punerea sub acuzare a lui Holles și a altor zece parlamentari, negustorii și clerul din oraș avansaseră oferte de împrumut pentru lăsarea la vatră a armatei și propuseseră ca milițiile să apere Parlamentul. Antipatia față de radicalismul religios și neplăcerile provocate de lipsa ordinii și de cheltuielile care nu se mai sfârșeau au constituit o motivație suficient de puternică, iar mulțimile tot mai regaliste ale Londrei au fost îndemnate să demonstreze în favoarea obținerii unui acord. În iulie, masele au invadat chiar Parlamentul și 58 de membri, între care președinții ambelor camere s-au refugiat în tabăra armatei. Împuternicit și legitimizat în felul acesta, Fairfax a pornit într-un marș lent spre Londra, milițiile s-au topit

ca prin farmec, iar cei unsprezece parlamentari propuși de armată pentru punerea sub acuzare și-au luat zborul. Pe 4 august, armata a intrat nestingherită în capitală.

Criza aceasta din luna iulie contrazice presupunerea că 1647 a reprezentat o simplă diviziune între el și armată, demonstrând mai degrabă dezbinările din rândurile Parlamentului însuși în legătură cu natura acordului dorit. Pe tot parcursul primăverii, inițiativa a aparținut grupului conservator reunit în jurul lui Denzil Holles și al comitetului de desființare a armatei, întrunit la Derby House. Nu încape îndoială că majoritatea parlamentarilor erau dispuși să sprijine acest grup, dar existau și cîțiva suporteri ai aspirațiilor armatei, care îi împărtășeau convingerile religioase și neîncrederea față de rege. Dat fiind că, în cea mai mare parte, conservatorii sprijineau planul de reformă prezbiteriană a Bisericii propus de Parlament și că minoritatea aflată în opoziție dorea mai degrabă o măsură oarecare de toleranță religioasă, cele două grupări au căpătat denumirea de „prezbiterienii" și „independenții", etichete care ascund, în aceeași măsură în care dezvăluie. În primul rând, grupările nu se conformau exact acestei împărțiri de natură religioasă. Mulți conservatori, ca de pildă Holles, ar fi acceptat bucuroși prezența episcopilor în Biserică, dar cu puteri reduse și cu acceptarea supremației Parlamentului. Prin contrast, unii dintre prezbiterienii, ca de exemplu Zouch Tate sau Isaac Penington, luau partea armatei. În al doilea rând, ar fi o greșeală să ne închipuim că grupările erau atât de clar definite. Cei mai mulți dintre parlamentari se manifestau ca indivizi, încercând să își găsească drumul prin desișul derutant și derutat de idei și personalități, în căutarea soluționării unor probleme cu care nici un parlament nu trebuise să se confrunte până atunci. Existau însă și două grupuri mici legate prin convingeri comune și relații personale. Unul se reunea în jurul lui Holles, Essex și Stapleton, celălalt în jurul lui Vane, St. John, Haselrig, Cromwell și al lordului Saye and Sele. Ele corespund într-o oarecare măsură vechilor grupări de „pașnici" și „războinici", separate mai puțin din considerente religioase, cât de viziunea mai largă asupra acordului și a modului în care trebuia obținut. În momente și situații diferite, majoritatea parlamentarilor neînregimentați accepta să se lase ghidată de unul sau celălalt dintre grupuri, în funcție de interese.

Pentru gruparea lui Holles, reinstaurarea ordinii avea prioritate – de aceea susțineau prezbiterianismul, care părea să ofere perspectiva

unei biserici de stat eficiente, care își putea îndeplini rolul tradițional de menținere a autorității sociale și politice asupra locuitorilor. Ei vedeau în rege un pivot al ordinii și erau dispuși să facă o serie întreagă de concesii pentru a-l vedea reașezat pe tron. De aceea termenul de „conservatori" pare a fi cel mai potrivit pentru a-i descrie. Dar nu putem folosi antonimul său, termenul de „radicali", și cu atât mai puțin pe cel de „revoluționari" pentru a descrie cea de a doua partidă. Atitudinea celor care o compuneau se caracterizează printr-un scepticism mai pronunțat față de rege și hotărârea mai fermă de a obține garanții față de drepturile politice și religioase, mai degrabă decât o concepție total diferită asupra acordului. Dacă este ca această grupare să împărtășească o anume caracteristică religioasă, atunci ea o constituie preocuparea pentru chestiunile legate de credință, sau de planul spiritual, mai degrabă decât o formă sau alta de apartenență sau practică religioasă. De aceea se dovedește a fi esențială o biserică aptă să mențină coeziunea socială, dar nu mai mult decât „libertatea conștiințelor tinere", în cadrul său sau împreună cu ea. S-ar putea spune că diferența principală între cele două grupări constă mai degrabă în modul în care și-au ierarhizat prioritățile decât în contrastul dintre două viziuni politice.

În această situație, răzvrătirile armatei au consolidat sprijinul conservator, ridicând probleme simpatizanților. Parlamentarii precum Cromwell și Vane credeau în drepturile și autoritatea Parlamentului, dar împărtășeau din aspirațiile soldaților. Spre sfârșit, Cromwell și alți ofițeri s-au așezat în fruntea armatei revoltate, pentru a-i păstra unitatea și a exercita asupra ei o influență ponderatoare. Fără o armată unită, capacitatea de a influența acordul s-ar fi bazat doar pe statutul insuficient de opoziție parlamentară. În iulie însă, mulțimile răsculate ale Londrei au fost acelea care amenințau ordinea și drepturile Parlamentului. De aceea, mulți dintre membrii neutri s-au alăturat celor care își căutau un refugiu în rândurile armatei, oferindu-i lui Fairfax un motiv întemeiat să pornească în marș spre Londra. Ceea ce indică limpede dezbinarea din Parlament în vara lui 1647 este instabilitatea situației la momentul acela. Evoluția ulterioară avea să depindă într-o măsură considerabilă de natura acordului pe care liderii militari sperau să îl negocieze cu regele.

Dar nădejdile în direcția aceasta aveau să fie spulberate chiar de rege. Carol își văzuse inamicii certându-se între ei și trăsese plăcuta – dar greșita – concluzie că se putea folosi de dezbinarea lor pentru folosul

propriu. Nu era o reacție neșteptată, mai ales că propunerile primite de la ei reprezentau o etapă considerabil îmbunătățită a celor făcute inițial de Parlament. Mai mult, Carol întâmpina greutăți reale. Autoritar și convins de dreptul său divin de a guverna, îi venea greu să renunțe la controlul asupra credinței în măsura în care i se ceruse, și încă și mai greu să renunțe la miliții. Derek Hirst afirmă că i-ar fi venit greu să își abandoneze prietenii (cei cinci regaliști exceptați), deși felul în care s-a purtat cu ei, ca de pildă cu prințul Rupert, care îl slujise în război, lasă să se înțeleagă că avea o conștiință destul de flexibilă în astfel de chestiuni. Cel mai important este însă faptul că monarhul nu considera, în acest moment, că are nevoie de un acord. Principala greșeală comisă de cei care încercau să ajungă la o înțelegere cu el a fost aceea de a crede că va accepta înfrângerea militară ca definitivă. Pentru Cromwell și armată, era verdictul divin asupra conflictului. Pentru Carol, era doar un obstacol temporar în calea eforturilor lui de a înăbuși o rebeliune. Era rege și cu el nu se negocia. Mai avea și alte regate – Scoția și Irlanda – la care putea apela. Dacă dușmanii se certau între ei, își putea permite să aștepte până când unul sau altul dintre ei avea să treacă în tabăra lui. În consecință, și-a tărăgănat răspunsul pentru armată, în așteptarea reacției Parlamentului. Indiferent însă cât de dezamăgiți vor fi fost liderii militari, timpul nu era de partea lor, pentru că aveau de făcut față unei alte bătălii, aceea pentru controlul asupra armatei înșăși.

4. Provocarea nivelatoare, iulie-noiembrie 1647

Până la începutul lunii iunie, devenise limpede că mișcarea nivelatoare își stabilise cel puțin un cap de pod în rândurile armatei. Faptul că Parlamentul le respinsese planurile îi îndemnase pe liderii nivelatori să caute alte surse de sprijin, iar nemulțumirile soldaților de rând se dovediseră a fi un teren fertil pentru argumentele lor. Consiliul general al armatei a furnizat podiumul pentru revendicările lor și, chiar dacă a rămas închis pe toată perioada verii anului 1647, John Lilburne a reușit să își exercite influența prin intermediul agitatorilor ca Edward Sexby și a civililor precum John Wildman, nivelator de la Londra, cu un rol însemnat în formularea declarațiilor și a revendicărilor mișcării. Acesta purta titlul de maior, deși nu există dovezi că ar fi servit vreodată în

Noua Armată. La începutul verii lui 1647, pretențiile nivelatorilor se concentraseră într-o cerere ca Parlamentul Lung să fie dizolvat și înlocuit cu o nouă adunare, aleasă prin vot popular, iar liderii doreau ca lucrul acesta să fie realizat de armată. Refuzul granzilor de a face aceasta și marșul asupra Londrei cu scopul de a restaura independența Parlamentului i-a iritat pe radicali, iar negocierile continue cu regele au dat naștere îndoielilor față de o înțelegere care avea să îi lase pe nivelatori pe dinafară.

Într-o încercare de a recâștiga inițiativa și de a concentra eforturile armatei, Wildman a emis o nouă declarație politică, intitulată *Adevărata poziție a armatei*, cerând ca ea să fie discutată de consiliul general. Documentul rezuma nemulțumirile soldaților, întrețesându-le într-o argumentație mai amplă, în favoarea reformei politice, susținute de un Parlament cu adevărat reprezentativ. Chiar dacă nu se cerea îndepărtarea regelui, puterea urma să aparțină cetățenilor, iar reprezentanții lor aleși să aibă mai multă putere decât orice monarh. Pentru a-și păstra capacitatea de control asupra reprezentanților, locuitorii țării aveau să beneficieze de alegeri o dată la doi ani, iar locurile în Parlament să se bazeze pe dimensiunile populației. Era ceva foarte asemănător votului la majorat. Iar guvernarea urma să fie limitată încă și mai mult printr-o serie de legi fundamentale, care garantau drepturi și libertăți politice, inclusiv toleranța religioasă.

Adevărata poziție a armatei nu constituia un set clar și coerent de legi constituționale, dar avansa câteva teorii revoluționare și democratice cu privire la guvernare. Reformulate sub titlul de *Acordul poporului*, ele aveau origini diferite. Argumentele parlamentare cu privire la constituția „străveche și fundamentală", impunerea „jugului normand" al monarhiei și domnia legii constituiau baza. Dar, dacă Parlamentul ceruse preluarea autorității pentru a se opune tiraniei ca „magistrat mai mic în rang", nivelatorii merseseră direct până la sursa puterii, poporul. Pasul revoluționar pe care îl făcuseră afirmând că toți oamenii erau capabili să își exercite drepturile politice se datorează în mare măsură experienței bisericilor separatiste, în cadrul cărora egalitatea în spirit și dreptul la dezbatere se extinseseră dincolo de clasa guvernantă. Mai important era însă faptul că, dacă celelalte biserici ceruseră toate aceste drepturi și libertăți pentru poporul ales, ca privilegii ale sfinților, nivelatorii acceptau principiul baptist al mântuirii pentru toți. Astfel, dacă toți erau

capabili să obțină mântuirea pentru că Domnul le dăruise capacitatea de a accepta credința prin intermediul rațiunii umane, atunci ei erau capabili să își exercite această rațiune în afacerile omenești. Convingerile religioase și experiența dăduseră naștere unei teorii primare asupra drepturilor omului.

Fragmente din *Acordul poporului*

Dat fiind că, în ultima vreme, am dovedit prin munca și eforturile noastre cât de mult ținem la dreapta noastră libertate, și că Domnul ne-a apărat cauza aruncându-i pe dușmani în mâinile noastre, ne considerăm datori unii față de alții să ne îngrijim cum putem mai bine de viitor... Dat fiind, de aceea, că oprimarea de până acum și necazurile noastre abia încheiate au fost prilejuite fie de lipsa unor întruniri naționale mai frecvente ale Consiliului, fie de lipsa lor de eficacitate, suntem de acord și hotărâți să facem în așa fel încât, de acum încolo, reprezentanții noștri să nu fie nici lăsați în nesiguranță, nici nefolosiți pentru țelurile cărora le sunt meniți. De aceea, cerem:

Ca poporul englez, în prezent foarte inegal împărțit pe comitate, orașe și târguri pentru alegerea deputaților săi în Parlament, să fie mai egal proporționat, după numărul de locuitori...

Ca, pentru a preîntâmpina numeroasele probleme, datorate aparent faptului că aceeași persoană ocupă timp îndelungat o poziție cu autoritate, actualul Parlament să fie dizolvat până în ultima zi a lui septembrie... 1648.

Ca poporul să își aleagă câte un Parlament la fiecare doi ani...

Ca puterea lui și a tuturor viitorilor Reprezentanți ai Națiunii acesteia să fie inferioară numai acelora care i-au ales și să se întindă... asupra tuturor acelor lucruri care nu sunt în mod expres sau implicit exceptate de ei înșiși după cum urmează:

1 Chestiunile religioase și de practică a religiei nu ne sunt impuse de nici o putere omenească, fiindcă aici nu putem trece dincolo de ceea ce, în conștiința noastră, este gândirea dumnezeiască, fără a păcătui cu bună știință: acestea fiind spuse, calea publică de instruire a nației (în așa fel încât să nu fie obligatorie), se va lăsa la discreția lor.

2 Faptul de a ne impune și obliga, pe oricare dintre noi, să luptăm în războaie, ne încalcă libertățile; și de aceea nu îl vom îngădui...
4 În toate legile scrise sau care urmează a fi scrise, toți oamenii trebuie tratați la fel...
5 Așa cum trebuie să fie egale, legile trebuie să fie și bune, nu distrugătoare pentru siguranța și binele oamenilor...
Toate acestea le declarăm ca drepturi ale noastre din naștere...

Granzii s-au înfiorat la auzul acestor principii revoluționare. Dar nu aveau altceva de făcut, decât să accepte discutarea lor. La sfârșitul lui octombrie și începutul lui noiembrie, consiliul armatei s-a întrunit la Putney Church, unde agitatorii și câțiva ofițeri au luat cuvântul în favoarea *Acordului*, în timp ce Ireton conducea atacul împotriva lui. Mărturiile

Gravură din sec. al XVII-lea, care se crede că înfățișează consiliul armatei la dezbaterile de la Putney. De remarcat că ofițerii sunt așezați în timp ce nivelatorii și agitatorii stau în picioare.

cu privire la dezbatere sunt incomplete, dar este evident că ele s-au concentrat mai ales asupra dreptului de vot și că Ireton a susținut ideea de reprezentare a proprietății și intereselor, mai degrabă decât a poporului. Rolul jucat de Cromwell a fost acela de a limita gradul de ostilitate în dezbateri și de a încerca să protejeze, mai presus de orice altceva, unitatea armatei. Este greu de știut care ar fi fost rezultatul – unele dintre criticile lui Ireton au fost însușite de nivelatori mai târziu, când au acceptat să limiteze dreptul de vot la cetățenii liberi, excluzând drepturile servitorilor, ale muncitorilor plătiți și ale săracilor – dar balanța părea să încline de partea nivelatorilor, când întregul proces s-a întrerupt brusc. Pe 11 noiembrie, regele a scăpat de sub paza armatei, îndreptându-se spre castelul Carisbrooke, de pe insula Wight.

Evadarea sa venea, desigur, la timp pentru granzi. Libertatea sa mai mare de mișcare, ca și posibilitatea crescută de a obține ajutor din Franța, sau din altă țară străină, ridicau din nou problema reizbucnirii războiului și îi ofereau lui Fairfax un pretext pentru a reinstaura disciplina militară. Încercarea nivelatorilor și a agitatorilor de a convoca o întrunire generală a armatei (în cursul căreia sperau să lanseze Înțelegerea) a fost contracarată de Cromwell, care a organizat trei întâlniri separate, pentru a reuni trupele. Prima, care s-a ținut la Corkbush Field lângă Ware, în Hertfordshire, a fost simultană cu o revoltă ratată, condusă de colonelul Robert Lilburne, înăbușită repede atunci când Cromwell și-a făcut apariția călare printre soldați. Trei dintre aceștia au fost arestați și unul împușcat, dovadă că revolta fusese limitată și de durată scurtă. Nivelatorii și-au descărcat mânia vărsându-și-o asupra granzilor, dar poziția lor era slabă. Confruntați cu amenințarea și apoi cu realitatea unui al doilea război civil, nu își puteau justifica decât cu mare greutate atacul la adresa generalilor de care depindea siguranța Parlamentului și a cauzei. La sfârșitul războiului, scena politică se schimbase. Deși încheiaseră o alianță cu nivelatorii în toamna lui 1648, granzii s-au trezit iarăși păcăliți. Un consiliu format din ofițeri a respins o a doua variantă a *Acordului* în decembrie, oferind una proprie Parlamentului, care pur și simplu a ignorat-o. În 1649 regele a fost executat și monarhia abolită, fără vreo referire la ideile nivelatoare. Tentativele ulterioare de a dezmembra armata au dus la zdrobirea unei răzmerițe nivelatoare la Burford și la dezintegrarea mișcării. Deși lucrul acesta nu era clar în 1647, înfrângerea nivelatorilor de la Putney reprezentase afârșitul influenței lor.

Atunci care a fost însemnătatea intervenției lor din 1647? În ciuda afirmațiilor făcute de nivelatori înșiși și de istoricii care le sunt favorabili, este greu de crezut că ei s-au bucurat vreodată de un sprijin generalizat. Ca partid politic, și-au adunat câteva sute de membri la Londra, capabili să organizeze demonstrații cu mai multe mii de participanți. Au avut, fără îndoială, un anume grad de influență în rândurile armatei și au reușit să țină sub presiune și să complice poziția granzilor. Evadarea regelui i-a ușurat situația lui Cromwell, îngăduindu-i să pună capăt dezbaterilor și să reinstaureze disciplina militară. Unii dintre istoricii mișcării nivelatoare au afirmat chiar că el însuși a organizat evadarea, cu acest scop bine conturat. Dar ușurința cu care s-a reinstituit disciplina și au fost eliminați nivelatorii arată că sprijinul de care s-au bucurat aceștia fusese dintotdeauna unul limitat și dependent de circumstanțele speciale ale anului 1647. În afara Londrei, impactul lor a fost mic. Concentrarea ideilor lor în capitala politică a țării, combinată cu dezbinările apărute simultan în rândurile Parlamentului și ale armatei, a făcut posibilă influența deținută de această mișcare.

Dar nivelatorii sunt importanți prin ideile pe care le-au elaborat și răspândit. Între zecile de materiale tipărite difuzate între anii 1646 și 1649, sunt ușor de evidențiat slăbiciunile și contradicțiile. Ideile nivelatoare au apărut în parte ca o imagine a viitorului inspirată de tulburări fără precedent în societate, în parte ca un program politic cu aplicabilitate imediată și în parte ca o campanie de propagandă în lupta aprigă pentru putere. În aceste împrejurări, nu este surprinzător faptul că ideile și planurile lor au dat dovadă de o oarecare lipsă de coerență. De aceea, ce este semnificativ este nu faptul că unele dintre idei s-au dovedit lipsite de spirit practic, sau că altele au fost schimbate ori abandonate, ci acela că au putut apărea, în contextul secolului al XVII-lea. Născute din convingeri larg acceptate, din entuziasmul religios și din experiența personală, ele au enunțat teorii ale guvernării democratice, ale drepturilor și libertăților individuale care nu vor mai dispărea niciodată complet. Existența lor însăși stă dovadă naturii revoluționare a evenimentelor acestei perioade, chiar dacă revoluția a fost condusă de o minoritate și sortită eșecului.

5. Concluzii – Apariția radicalilor

Apariția și evoluția radicalismului politic și religios în anii 1646-1647 nu a reprezentat nici pe departe unicul motiv pentru care, după primul război civil, nu s-a putut ajunge la un acord. Eșecul s-a datorat în egală măsură pretențiilor inflexibile ale Parlamentului și probabil și mai mult convingerilor și atitudinii regelui. Dar noile revendicări formulate de armată au făcut ca situația să crească în complexitate și au încurajat speranțele lui Carol, prin dezbinarea inamicilor săi. Este însă îndoielnic că au schimbat prea mult rezultatul final. Acțiunile și atitudinile abordate de rege încă de la urcarea pe tron, în 1625, toate demonstrează aceeași lipsă de maleabilitate care l-ar fi făcut să respingă orice ofertă acceptabilă pentru Parlament, cu sau fără fărâmițarea din rândurile acestuia. Iar fărâmițarea nu era suficient de serioasă pentru a-i îngădui să spere într-o răsturnare a rezultatului militar al războiului. Viteza și eficiența cu care Parlamentul și armata s-au unit din nou în 1648 l-au pus pe rege, din nou, la sfârșitul verii, față în față cu înfrângerea.

Însă aceasta nu însemna că divergențele dintre obiectivele și aspirațiile radicalilor din armată și cele ale conservatorilor din Parlament erau nesemnificative sau de scurtă durată. Apariția radicalismului oglindea forțe importante în societatea engleză, aflate într-o continuă evoluție încă din perioada reginei Elisabeta. Chiar dacă este adevărat că ideile radicale au influențat o mică parte a populației și s-au putut răspândi numai datorită impactului și condițiilor specifice războiului civil, ele au reprezentat, totuși, produsul logic al unui secol de evoluție religioasă în Anglia. O dată ce o minoritate a început să pună sub semnul întrebării autoritatea Bisericii și rolul statului în religie, s-au născut îndoieli ce nu puteau fi pur și simplu ignorate. Încercarea de a face aceasta la începutul lui 1647 aprinsese tocmai scânteia crizei pe care conservatorii încercaseră să o evite. Aspirațiile politice și sociale ale nivelatorilor puteau fi ținute sub control destul de ușor, pentru că Anglia secolului al XVII-lea nu dispunea nici de structurile economice și sociale, nici de sistemul de comunicații care să le permită să atragă un sprijin mai larg. Entuziasmul religios însă, era o forță mai primejdioasă, pentru că depășea barierele de clasă. În felul acesta, evenimentele anului 1647 au creat un element politic nou și potențial revoluționar în sânul unei armate unite, care cerea pentru sine un rol

în definirea formei de guvernare, justificându-și cererea prin voința divină. Se pregătea terenul pentru o serie de soluții cu adevărat revoluționare la problema acordului, când încercările de a îl obține au reînceput, în toamna lui 1648.

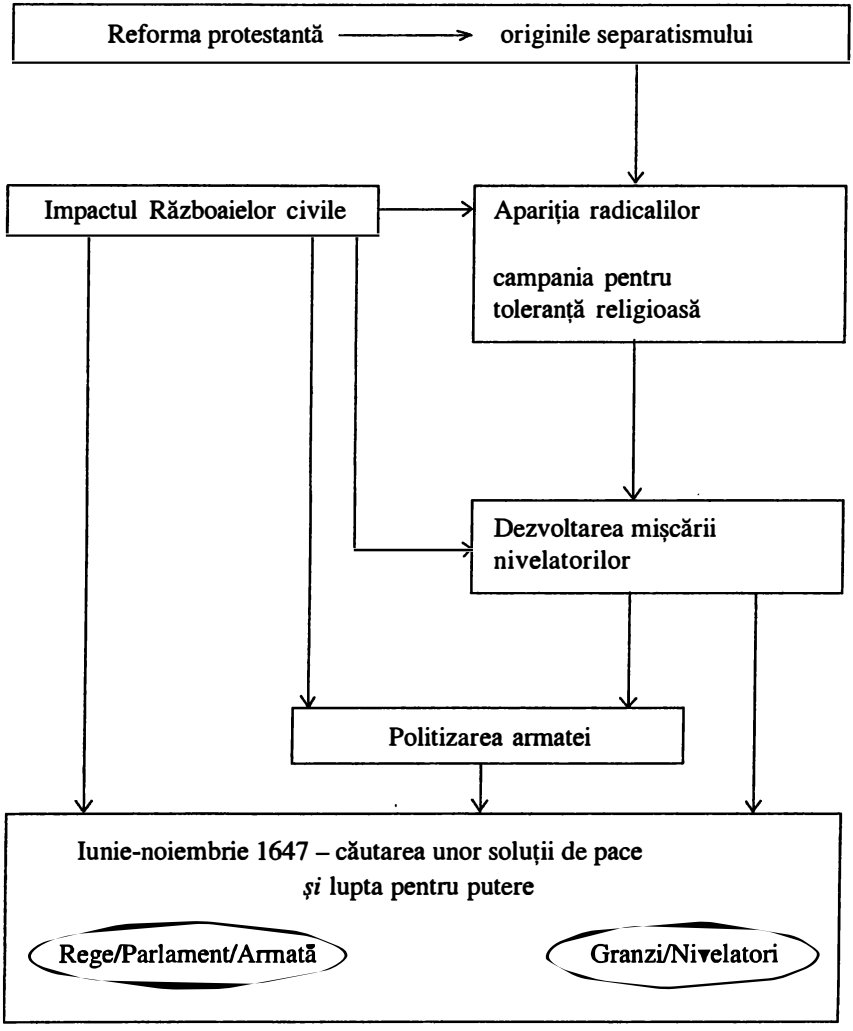

Rezumat – Apariția radicalilor

Să luăm notițe despre „Apariția radicalilor"

Structura capitolului apare limpede din titluri, care vor oferi o structură a notițelor. Ca și în capitolele precedente, veți constata că este utilă împărțirea pe subtitluri, pe baza punctelor cheie din cadrul fiecărei secțiuni. De exemplu, secțiunea referitoare la originile radicalismului poate fi împărțită astfel:

1. Natura ideilor protestante
2. Evoluția separatismului
3. Efectele crizei, 1641-1644
4. Nivelatorii și ideile lor
5. Noua Armată

Același model se poate aplica și celorlalte secțiuni, în care subsecțiunile vor fi divizate după necesități.

Dacă structura argumentației este clară, evenimentele acestei perioade sunt nu numai complexe, dar și importante. De aceea, este recomandat să luați cu atenție notițe referitoare la datele furnizate, pentru a putea stabili o ordine cronologică limpede. Fără ea, nu veți putea înțelege modul în care a evoluat situația. Aici vă poate fi de folos tabelul cronologic de la paginile 189-194.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Apariția radicalilor"

Există câteva întrebări la care se poate răspunde pe baza factorilor enunțați mai sus. De exemplu, tema centrală a apariției grupărilor radicale rezultă atât din evenimentele desfășurate pe perioada războiului civil, cât și din apariția, anterior, a ideilor puritane și protestante. Se poate spune că protestantismul a furnizat condițiile fundamentale care au dus la apariția separatismului și a ideilor potențial radicale, în timp ce încetarea cenzurii, tulburările războiului civil și Noua Armată au dat radicalismului posibilitatea de a se naște ca o forță a timpului. Întrebări asemănătoare se pot pune și cu privire la apariția și eșecul nivelatorilor. Privite din perspective diferite, certurile Parlamentului cu armata și comportamentul regelui ridică întrebări referitoare la incapacitatea de a negocia un acord și la rolul jucat aici de forțele radicale, printr-o paralelă

cu greșelile parlamentarilor și cu intransigența lui Carol. Materialul cuprins în acest capitol poate fi utilizat și în cazul unor eseuri mai ample, ca de exemplu pe tema motivelor pentru care Parlamentul a câștigat războiul, dar a pierdut pacea. În plus, desigur, el este esențial pentru a explica execuția regelui, prezentată în capitolul următor.

Examinați următoarele întrebări:

1. De ce a apărut radicalismul politic și religios în timpul Războiului civil?
2. De ce nu a reușit Parlamentul să obțină un acord viabil după primul Război civil?
3. De ce au dat greș nivelatorii?
4. În ce măsură eșecul de a obține un acord după primul Război civil s-a datorat acțiunilor și atitudinii lui Carol I?
5. De ce a câștigat Parlamentul războiul, dar a pierdut pacea?

După cum s-a precizat la pag. 125, va trebui să începeți să vă structurați răspunsurile la aceste întrebări prin a defini factorii implicați ca fiind fie condiționali, fie contextuali și prin a face un plan pe aceste baze. Un element esențial al oricărui eseu bun îl reprezintă aprecierea importanței relative a factorilor care, combinați, au dat naștere unui anumit eveniment sau rezultat. Nu este suficientă evaluarea unuia sau altuia dintre factori – ea trebuie argumentată pe baza dovezilor existente. Una dintre modalitățile deja sugerate este aceea de a examina comparativ rolurile factorilor condiționali și contextuali (vezi pag. 127). O alta este de a stabili dacă absența unui anume factor ar fi dus la modificarea rezultatului final. De exemplu, radicalismul religios își are originile în credința protestantă și în supremația Bibliei. Dar, până la criza din 1641 și la Războiul civil, care au atras după ele prăbușirea cenzurii și a controlului social, grupurile separatiste erau mici, izolate și, de cele mai multe ori, fără o viață prea lungă. Astfel, libertatea din timpul războiului poate fi privită ca necesară pentru evoluția radicalismului. Extinderea separatismului a fost încurajată de existența și mobilitatea Noii Armate – și, fără îndoială, de victoriile ei, care indicau, aparent, aprobarea divină față de armată și de cauza ei – dar cel mai probabil este că el s-ar fi dezvoltat și în lipsa lor. Se poate spune, deci, că protestantismul și slăbirea pârghiilor de control au fost *necesare* și *suficiente* pentru a eplica apariția

radicalismului, accelerată și intensificată de activitățile Noii Armate și de victoriile cauzei parlamentare.

1. Structurați și elaborați câte un răspuns pentru fiecare dintre întrebările-eseu formulate mai sus, identificând factorii implicați și definind rolul fiecăruia dintre ei.
2. Folosindu-vă de ideea de cauze *necesare* și *suficiente*, explicați importanța relativă a factorilor pe care i-ați identificat. (Aceasta se poate face prin discuții în grup, sau în doi.)
3. Alegeți un eseu pe care să îl structurați și apoi să îl compuneți, aplicând ideile pe care le-ați folosit și discutat.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Apariția radicalilor"*

1. Temerile conservatorilor

Citiți cu atenție descrierea armatei, pe care o fac Baxter, la pag. 135, și Edwards la pag. 135-136. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Unde cad Baxter și Edwards de acord asupra radicalismului în armată?
b) Care sunt diferențele dintre opiniile lor? Explicați aceste diferențe.
c) Faptul că, în linii mari, sunt de acord face mai credibile relatările lor? Explicați de ce.
d) Folosiți aceste relatări, în contextul mai larg al cunoștințelor voastre, pentru a rezuma situația religiei în rândurile Noii Armate.

Acum priviți ilustrația intitulată „Lumea cu susul în jos", de la pag. 137.

e) Ce mesaj a încercat să transmită autorul ilustrației?
f) În ce măsură ilustrația susține afirmațiile lui Baxter și Edwards?
g) Care credeți că este anvergura și importanța temerilor conservatorilor, sugerate de aceste dovezi?

2. Ideile radicale

Citiți cu atenție extrasele din *Acordul poporului*, de la pag. 149-150 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care sunt principiile politice cele mai importante expuse în acest document?
b) Care sunt prevederile privitoare la religie și Biserică?

c) În ce fel au încercat nivelatorii să limiteze puterea guvernării?
d) Documentul ilustrează teoria „suveranității poporului". Ce înseamnă aceasta? Care este formularea din *Acord*?
e) Identificați asemănările și deosebirile dintre aceste planuri și guvernarea actuală din Marea Britanie.
f) Cromwell și Ireton i-au privit cu simpatie pe radicali și dorința lor de a avea o oarecare libertate religioasă. Atunci de ce s-au opus nivelatorilor, distrugându-i în cel din urmă?
g) „Nivelatorii au eșuat pentru că au luat-o înaintea vremurilor." Cât de valabilă este această afirmație?

CAPITOLUL 7

Execuția regelui, 1648-1649

Carol I a fost executat pe data de 30 ianuarie 1649. A murit ca un martir, ucis de armată și de o minoritate parlamentară, împotriva voinței poporului englez. Pentru ca lucrul acesta să fie posibil, Parlamentul fusese epurat la începutul lui decembrie 1648 și 186 de membri excluși cu forța, în timp ce alți 45 fuseseră închiși. Încă 169 preferaseră să absenteze de la lucrările Camerei până după execuție, deși peste 80 au reapărut în cursul lunii februarie 1649, luând parte în felul acesta la abolirea oficială a monarhiei și a Camerei Lorzilor, în martie. Numai 71 din cei aproximativ 500 de membri ai Camerei Comunelor au participat efectiv la judecarea și executarea regelui, în timp ce, dintre cei 135 numiți pentru a face parte din Înalta Curte pe 1 ianuarie, peste jumătate, între care și Sir Thomas Fairfax, au refuzat.

Este, deci, limpede că nu acesta era deznodământul dorit de majoritatea acelora care luptaseră împotriva monarhului – dar era rezultatul războaielor civile. Chiar și dacă definim aceste evenimente ca pe acte ale unei minorități, după cum reiese din descrierea anterioară, este necesar să explicăm de ce fie și o minoritate era gata să aducă un rege, reprezentantul uns al lui Dumnezeu pe pământ, în fața tribunalului și a călăului, și cum de a reușit să facă aceasta. De asemenea, dacă luăm în considerare motivele pentru care majoritatea nu împărtășea această dorință, putem sublinia importanța anumitor factori și, poate, înțelege de ce „revoluția", astfel pusă în practică, s-a dovedit în cele din urmă a fi un eșec.

Capitolul care urmează abordează chestiunea din două perspective. Prima secțiune se ocupă de evenimentele principale desfășurate în 1648-1649, pentru a demonstra cum și de ce o minoritate parlamentară, susținută de forța armatei, a adus un rege în fața tribunalului și apoi pe eșafod. Urmează un ghid de studiu care vă sugerează modalitatea în care vă puteți structura notițele, folosindu-vă de întrebările bazate pe

izvoare pentru a cerceta unele aspecte mai în profunzime. Cea de-a doua secțiune se concentrează asupra motivelor pentru care a fost executat Carol în 1649, bazându-se pe materialul și pe metodologia prezentată în capitolele anterioare pentru a obține un răspuns. Intenția este de a demonstra utilizarea instrumentelor metodologice introduse și elaborate pe parcurs și de a vă oferi posibilitatea de a furniza răspunsuri proprii la câteva posibile întrebări-eseu pe această temă.

1. Al doilea Război civil și execuția regelui

Din punct de vedere militar, cel de al doilea Război civil nu a avut prea mare importanță. Forțele „rebele" se încadrează în trei grupe importante, care nu au în comun altceva decât antipatia față de autoritatea centrală existentă și de politica ei. Printre foștii parlamentari, ca și printre regaliști, exista dorința de revenire la formele de guvernare normale și cunoscute, dar și resentimentele față de comitetele și ordonanțele regionale. La Canterbury, în decembrie 1647, ordonanța parlamentară prin care se interzicea sărbătorirea Crăciunului a dus la răzmeriță. Atunci când Parlamentul, reacționând la pactul regelui cu scoțienii, a votat Stoparea Interpelărilor (adresate regelui), mica nobilime, indignată, a organizat petiții în care se cerea încheierea unui tratat cu regele și desființarea armatei. În primăvara lui 1648, aceste resentimente locale au dus la izbucnirea tulburărilor din Londra și Norwich, iar în Kent, Essex, sudul Țării Galilor și, pe alocuri, în rândurile marinei, la revolte fățișe. Suporterii Parlamentului care au condus aceste manifestări încercau să influențeze deciziile luate de acest organism, mai degrabă decât să îl repună pe rege în drepturi, iar lipsa de energie a campaniilor lor a făcut ca armata să le înăbușe rapid, o dată revenită la ordine. Mai aproape de spiritul regalist s-au aflat revoltele din Cornwall, Yorkshire și Țara Galilor, dar majoritatea foștilor regaliști s-au arătat incapabili sau lipsiți de dorința de a le veni în ajutor. Campaniile au dat roade numai în Țara Galilor și Essex, unde regaliștii au profitat de rebeliunile foștilor parlamentari pentru a prelua controlul asupra Colchester-ului. Acesta s-a aflat timp de mai multe luni sub asediul organizat de Fairfax, în timp ce unul dintre detașamentele Noii Armate pătrundea în Țara Galilor, sub conducerea lui Cromwell.

Cel de-al treilea element venit în sprijinul regelui, armata scoțiană, a intrat în Anglia în iulie. În ciuda pactului, scoțienii întârziaseră să adune trupe, încetiniți și mai mult de certurile dintre nobili și biserica prezbiteriană, ai cărei preoți dețineau o mare influență în ținuturile scoțiene. Hărțuită de vremea rea din Anglia, armata lor a ajuns cu greu în Lancashire, pentru a fi atacată și reținută și mai mult de trupele din Yorkshire ale colonelului John Lambert. În august, după ce își îndeplinise sarcina de a înăbuși rebeliunea din sudul Țării Galilor, Cromwell a pornit către nord, pentru a-i întâlni pe scoțieni la Preston, pe data de 17. În două zile le-a distrus efectivele, mult mai numeroase, punând capăt pentru totdeauna amenințării regaliste. Chiar dacă asediul Colchesterului a mai durat încă 10 zile și operațiunile de curățenie din Yorkshire i-au luat lui Cromwell până la începutul lui decembrie, războiul s-a sfârșit, în fapt, înainte de finele lunii august.

Toate aceste evenimente au o semnificație politică imensă. Pe de o parte, ele au oferit argumente în plus conservatorilor, în încercarea lor de a obține o pace de compromis, dar, pe de alta, armata era total împotriva unui astfel de tratat. Deși rebeliunile fuseseră prost coordonate și ineficiente, starea generală de neliniște dezvăluia rezerva populației față de reforma religioasă pe care încerca să o impună Parlamentul și resentimentele elitelor locale față de controlul impus de același Parlament asupra guvernării locale. Titlul studiului elaborat de John Morrill pe tema localismului în războaiele civile, *Revolta provinciilor*, a fost inspirat de cel de-al doilea război. Camera Comunelor a reacționat abrogând legea prin care erau interzise interpelările la adresa regelui, îngăduind redeschiderea negocierilor cu acesta, iar în iunie 1648 cei unsprezece membri conservatori a căror punere sub acuzare fusese cerută de armată în 1647 și-au reluat locurile. În septembrie, Camera a trimis comisari să se întâlnească cu monarhul pe insula Wight. O dată ce își va fi făcut datoria asigurând protecția Parlamentului, era de așteptat ca interesele armatei să fie sacrificate, într-un nou tratat încheiat de majoritatea parlamentară cu regele.

Dar armata nu intenționa să îngăduie așa ceva și acesta este momentul în care devine evidentă deplina semnificație a politizării sale din 1647. În anul acela se manifestaseră în mod public rezervele față rege, iar armata își declarase dreptul de a avea un cuvânt de spus față de acordul încheiat. Acum intenționa să facă uz de acest drept. Cel de-al

doilea Război civil o ajutase să își întărească poziția pe ambele planuri. Negocierile lui Carol cu scoțienii, pactul secret, faptul că era dispus să își lase supușii englezi pradă unui nou război și unei invazii străine constituiau, în ochii armatei și ai unei minorități parlamentare, dovada finală a faptului că nu se putea avea încredere în el. De aceea, armata a afirmat că negocierea unui acord cu el nu avea sens, dat fiind că nu se putea conta pe cuvântul lui. Mai importantă însă este afirmația că regele își periclitase nu numai credibilitatea, ci și dreptul de a fi considerat uns al Domnului – respingând verdictul divin, oglindit de prima sa înfrângere în fața forțelor parlamentare, îl respinsese pe însuși Dumnezeu, distrugându-și propriul statut divin și, de aceea, trebuia să dea seamă de greșelile sale ca orice om de rând.

Doar dacă impactul celui de-al doilea Război civil este privit prin prisma relației sale cu credința în providența divină îi putem înțelegem pe deplin semnificația. Această credință că Dumnezeu îndruma comportamentul uman după voia și dorința Sa nu era nicidecum împărtășită exclusiv de radicali, chiar dacă ea era mai puternică în rândul acelora cu vederi puritane. Persoanele care doreau să își dedice viața Domnului, trebuiau să afle ce voia acesta de la ele. Metoda era aceea de a observa mersul evenimentelor și de a încerca să deducă din ele o direcție, căutând o înțelegere a planurilor lui Dumnezeu și a locului pe care îl ocupau în ele. O dată cunoscută voința divină, datoria lor era de a o îndeplini cu orice preț. Nu este o coincidență faptul că declarația armatei după care Carol devenise un „om al sângelui" și trebuia să dea seamă pentru crimele sale a fost emisă după o lungă serie de rugăciuni ținute la Windsor, în aprilie 1648. Prin acest proces, încercaseră să afle care era voia Domnului și, după ce aparent o aflaseră, să o urmeze.

Acest tip de comportament se întâlnește în repetate rânduri în viața lui Oliver Cromwell. Înaintea oricărei decizii importante, rămânea ca paralizat, nefăcând nimic, până când i se ivea un semn oarecare, indicându-i dorința divină. Așa s-a întâmplat și în iunie 1647, când ezitărilor provocate de răzmeriţele armatei le-a pus capăt vizita lui Cornet Joyce, după care a slujit cauza militară cu vigoare și hotărâre. În momente ca acestea, chestiunile de legalitate, loialitate și datorie cântăreau prea puțin prin comparație cu datoria față de Dumnezeu. În felul acesta își putea justifica opoziția față de autoritatea Parlamentului și atitudinea față de rege. De aceea, importanța celui de-al doilea Război

civil pentru oameni precum Cromwell s-a extins dincolo de problema credibilității lui Carol – făcându-l pe rege să reia lupta și să fugă din fața verdictului divin, Dumnezeu îl pusese în conflict cu voința Sa și făcuse din aducerea lui în fața justiției o datorie pentru slujitorii Săi. Prin comparație, problemele banale ale legalității și respectului pentru autoritatea regelui aveau o importanță minoră.

Aceasta nu înseamnă însă că interpretarea voinței divine este un lucru simplu. Cromwell însuși a suferit enorm încercând să hotărască pașii de urmat după a doua înfrângere a regelui, după cum o mărturisesc scrisorile sale din toamna lui 1648. S-a spus că a întârziat special în Yorkshire, ocupându-se de armată în timp ce campania de aducere a lui Carol în fața justiției era condusă de Ireton, tocmai din cauza incertitudinilor. În corespondența cu vărul său, Robert Hammond, practic temnicerul regelui pe insula Wight, Cromwell dezbate dilema:

Dragă Robin... Dacă vrei să cauți, caută să afli voința Domnului în tot acest șir de întâmplări providențiale prin care El te-a adus acolo unde te afli acum și pe acea persoană (Carol I) la tine; cum, înainte și după aceea, El l-a îndrumat, pe el și tot ceea ce îl privește: și apoi spune-mi dacă toate acestea nu au cumva o semnificație mai înaltă și mai plină de glorie...

Spui: Dumnezeu a lăsat oameni puternici printre nații, cărora li se cuvine ascultarea, activă și pasivă. În Anglia, aceasta se întâmplă cu Parlamentul... La aceasta... aș vrea să știu ce crezi despre unul sau două lucruri. Mai întâi, dacă *Salus Populi* (siguranța poporului) este ceea ce ar trebui să fie? Al doilea, dacă ea este păzită și prin ceea ce se petrece acum (noua serie de negocieri dintre rege și Parlament), ori toate roadele războiului stau să ne fie răpite și lucrurile să se întoarcă la cum au mai fost, sau încă și mai rău? Al treilea, dacă armata aceasta nu este o forță legală, chemată de Domnul să se opună prin luptă regelui, tocmai pentru asemenea motive...?

Dar toate acestea pot fi doar lucruri de suprafață, pentru sau împotrivă: doar că trebuie să aflăm adevărul care se ascunde în ele. Iar Domnul ne va îndruma. Prietene drag, haide să cântărim întâmplările; nu se poate să nu aibă un sens. Se înșiruie atât de strâns, una după alta; sunt atât de constante, atât de limpezi și fără echivoc...

Ceea ce apare clar din aceste scrisori este faptul că Cromwell nu trecea complet cu vederea argumentele posibile pro sau contra unui acord cu regele, nici pericolele inerente fiecărei variante – ceea ce este important însă este că, o dată convins că o anumită cale reprezenta voința lui Dumnezeu, avea să o urmeze fără ezitare. De aceea, importanța celui de-al doilea Război civil este aceea de a-i fi convins pe unii că regele trebuia adus în fața legii pentru crimele comise pentru că se dovedise a fi un monarh pe care nu se putea conta, iar pe alții că același lucru trebuia făcut pentru că aceasta era voința divină și datoria lor dintâi. Dacă ambele motivații erau valabile (și nu întotdeauna ușor de separat), cea de a doua a fost aceea care a dat conservatorilor precum Cromwell curajul revoluției.

În timp ce Cromwell delibera în nord, atacul armatei asupra regelui era orchestrat de Henry Ireton. Sarcina i-a fost ușurată de Carol, care a tărăgănat negocierile cu comisarii trimiși de Parlament, informându-și în taină prietenii că nu se considera dator să respecte un asemenea „tratat de batjocură". Între timp, Ireton îl convinsese, destul de greu, pe Fairfax că armata trebuie să aibă un cuvânt de spus și inițiase noi discuții cu nivelatorii – de data aceasta însă, armata era reprezentată exclusiv de ofițeri. În timp ce discuțiile continuau, el a compus un nou protest, prezentat Parlamentului ca reprezentând punctul de vedere al armatei, pe data de 20 noiembrie. Textul său este interesant, el combinând argumentele umane și pe cele providențiale aduse împotriva regelui:

> Atunci când unui om căruia i s-au încredințat puteri limitate pentru a guverna după lege și... jurămintele de legământ (jurământul de încoronare), obligat să păstreze și să apere drepturile și libertățile poporului în numele căruia și de către care a fost împuternicit, iar el batjocorește această încredere și încalcă granițele puterii acordate... dar de asemenea se ridică la un nivel de putere care nu i-a fost niciând încredințat, răpind tocmai temeliile drepturilor și libertăților, ca și ale împăcării și bunei înțelegeri... aducând forța asupra poporului său iubitor și încercând să mențină această putere tiranică și absolută... un astfel de om, care se comportă așa, pierde în întregime încrederea și puterea încredințată; iar poporul este eliberat de orice legământ de pace între ei și poate, dacă omul acela îi vine la îndemână, să îl judece fie și numai pentru atâta, dacă nu vor fi fiind mai multe motive.

Dar, se spunea în continuare, împotriva lui Carol se puteau aduce mult mai multe acuzații. După cum rezumă Derek Hirst, „regele își încălcase în repetate rânduri contractul (cu poporul), iar Dumnezeu se arătase de mai multe ori a-i sta împotrivă". Chiar dacă cerea însă aducerea sa în fața justiției, documentul nu pretindea abolirea completă a monarhiei. Acest act va fi justificat mai târziu, în lucrări precum *Tenure of Kings and Magistrates* a lui John Milton (1649), după ce pasul fusese deja făcut. Derek Hirst afirmă că reprezentase o măsură de precauție, dictată de ezitările lui Cromwell în a face pasul, dar este posibil să fi fost și dorința lui Ireton de a își păstra deschise opțiunile. Nevoia de a-l îndepărta pe Carol era clară; felul în care trebuia el înlocuit era altă poveste.

Armata nu a avut prea multe ocazii de a dezbate problema. În timp ce acuzațiile sale erau ignorate, majoritatea parlamentară făcea presiuni pentru a încheia tratatul cu regele. La începutul lui decembrie, comisarii s-au întors de pe insula Wight cu răspunsul regelui la patru propuneri legislative și, în ciuda faptului că respinsese propunerile privind Biserica, parlamentarii conservatori s-au simțit încurajați de concesiile făcute în privința milițiilor. Pe 5 decembrie, Camera Comunelor a decis că răspunsurile constituiau o bază suficientă pentru continuarea negocierilor. Era, fără îndoială, preludiul întoarcerii la Londra și al unui acord rapid. Văzându-și preocupările și interesele ignorate și gata să fie sacrificate, armata a intrat în acțiune. Ireton ar fi dorit să dizolve Camera Comunelor și să organizeze noi alegeri, pe baza unei proceduri reformate. A fost convins să nu o facă de către parlamentarii radicali, între care republicanii Thomas Scott și Edmund Ludlow, care se alăturaseră cauzei armatei. Aceștia au afirmat că o intervenție militară nu s-ar fi bucurat de popularitate și că alegerile le-ar fi adus un rezultat potrivnic. De aceea, s-a hotărât epurarea Parlamentului existent și lăsarea acordului pe mâinile minorității rămase.

Participarea, în acest proces, a unei minorități de parlamentari și hotărârea altora de a obține un acord cu regele în ciuda lipsei sale de credibilitate și a prea puținelor concesii făcute dau naștere unei serii de întrebări interesante cu privire la diferitele facțiuni parlamentare și motivațiile lor. Încercările de a eticheta grupările din Parlament drept „prezbiterieni" și „independenți", sau radicali și republicani tind să ascundă în aceeași măsură în care dezvăluie, și nu putem pleca pur și simplu de la premisa că toți parlamentarii care au acționat într-un anume

fel au făcut-o din aceleași motive. Dar diferențele erau mari între partid referitor la modul în care ar fi trebuit să decurgă lucrurile, iar armata, c convingerea că știe cine îi sunt prietenii și cine dușmanii, i-a exclus p aceștia din urmă cu forța din Parlament. O tentativă interesantă ș impresionantă de a studia opiniile și motivațiile membrilor a fos întreprinsă de către David Underdown în lucrarea intitulată *Epurare lui Pride* și publicată în 1971. Folosindu-se de voturile înregistrate d parlamentarii înșiși și de listele de membri excluși de armată, el a împărți Camera Comunelor în cinci grupuri, în funcție de modul în care a reacționat față de procesul și execuția regelui. Acestea sunt:

> 71 revoluționari, care au sprijinit activ procesul și execuția;
> 83 conformiști, care au acceptat evenimentele și au luat parte l lucrările Parlamentului după aceea;
> 86 care s-au abținut și nu au fost excluși de armată, dar au prefera să nu mai participe la lucrările Parlamentului, pentru a se disoci de acțiunile împotriva regelui;
> 186 retrași, care au fost excluși din Parlament de către armat fiindcă sprijiniseră acordul cu regele; și
> 45 închiși de către armată, văzuți ca fiind cei mai activi suporter ai acordului cu regele.

Apoi, Underdown a examinat viețile, situația și atitudinile aceste membri ai Parlamentului, cântărind caracteristicile și motivele pentru care au acționat așa cum au acționat. Concluziile sale vin în sprijinul argumentelor aduse de Derek Hirst în favoarea ideii lipsei de stabilitate a facțiunilor parlamentare și a considerentelor complexe care i-au făcut pe parlamentari să acționeze într-un anume fel. Etichetele de partid nu sunt decât rareori relevante, ba chiar cel mai adesea ele derutează. Mai recent însă, cifrele folosite de Underdown au constituit baza pentru o analiză statistică efectuată pe computer din care rezultă că, într-adevăr, parlamentarii nu pot fi împărțiți în categorii clare dar, în general, ei au avut motive proprii pentru a lua o atitudine sau alta. În multe cazuri dovezile sunt puține sau fragmentare, după cum rămân un număr mare de parlamentari a căror atitudine ne este încă necunoscută.

Din compararea unor anume caracteristici între cele cinci grupuri, reies două aspecte interesante. În general, parlamentarii retrași și cei

închiși, care au sprijinit ideea încheierii unui acord cu regele, aveau un statut social mai înalt și un venit mai mare decât cei care au susținut execuția. S-ar putea explica în felul acesta hotărârea lor de a apăra atât sistemul politic existent, cât și structura socială, menținând o monarhie puternică și o biserică de stat. Este însă primejdios să facem prea multe generalizări în direcția aceasta, pentru că diferențele sunt mici – toți membrii aleși în Parlament erau reprezentanți ai claselor conducătoare și există un număr semnificativ de membri avuți și importanți care s-au alăturat, într-un fel sau altul, „revoluției". Al doilea aspect este ceva mai clar definit. Dintre revoluționarii și conformiștii care au sprijinit sau au acceptat procesul și apoi execuția, mulți sunt cunoscuți ca având convingeri religioase puternice și uneori chiar radicale.

Încă o dată însă, generalizarea nu trebuie împinsă prea departe. Opțiunile religioase ale multor parlamentari au rămas neînregistrate și nu toți revoluționarii au fost influențați de religie. Desigur, studii de caz individuale au demonstrat că mulți dintre suporterii mai bogați și mai influenți ai revoluției nutreau convingeri religioase solide. De aceea, s-ar putea afirma că toate aceste dovezi subliniază importanța chestiunilor și atitudinilor religioase prezentate mai sus ca factori care au dus, în cele din urmă, la execuția regelui. De asemenea, se poate spune că averea și statutul social înalt au exercitat o influență negativă, făcându-i pe parlamentari să adopte atitudini împotriva soluțiilor radicale și în favoarea sistemului existent, în timp ce atașamentul față de credință a avut un efect pozitiv, împingându-i pe unii dintre membrii Parlamentului să acționeze în mod revoluționar sau radical, uneori împotriva intereselor materiale proprii. Lucrul cel mai limpede dintre toate este acela că, atunci când descriem diferențele între parlamentari în problema acordului, nu avem de a face cu partide sau măcar fațiuni coerente, ci cu indivizi cu convingeri și preocupări comune, care au luat hotărâri individuale, influențați de factori diferiți, uneori conflictuali.

Și puțini au demonstrat mai bine aceste motivații complexe și conflictuale decât „arhetipul revoluționarului", Oliver Cromwell. Tonul scrisorii adresate lui Robert Hammond (citată la pag. 163) și întârzierea cu care a revenit la Londra ne demonstrează nesiguranța sa și considerentele diverse care i-au influențat deciziile. Pe data de 6 decembrie, clădirea Parlamentului a fost înconjurată de trupe din regimentul colonelului Pride. Parlamentarii conservatori au fost executați, iar alții,

auzind ce se întâmplase, au preferat să se țină deoparte. Sprijinitorii cei mai importanți ai tratatului propus au fost întemnițați, cu excepția lui Denzil Holles, care, avertizat din timp, părăsise deja țara. Inițial, cei dispuși să intre în Camera Comunelor întâmpinaseră greutăți în a întruni cvorumul de patruzeci dar, în săptămânile care au urmat, mulți membri au revenit, mai ales ca urmare a îndemnurilor lui Cromwell. Acesta ajunsese la Londra pe 7 decembrie, declarându-se în favoarea epurării. Nu este deloc sigur că luase deja hotărârea de a-l aduce pe rege în fața instanței, iar până la sfârșitul lunii a continuat să acționze cu prudență. Și nu a fost singurul. S-a presupus adesea că „epurarea lui Pride" a constituit un pas conștient către judecarea și executarea regelui, dar ar trebui să ne amintim că momentul fusese ales mai degrabă de Parlament decât de armată și că epurarea a reprezentat mai mult o măsură defensivă, menită să împiedice majoritatea parlamentară să comită ceea ce, în viziunea armatei, ar fi însemnat o trădare a sa (a armatei) și a cauzei.

Dar, dacă zarurile nu fuseseră aruncate încă în momentul epurării, procesul avea să se încheie până la sfârșitul lunii. Încă ezitând, Cromwell se pare că a încercat să îl convingă pe Carol să facă o serie de concesii mai importante, dar regele a refuzat. Este posibil ca Oliver Cromwell să fi interpretat aceasta ca pe semnul divin mult așteptat; de aici încolo, el este acela care a făcut presiuni pentru ca procesul și, mai apoi, execuția, să se desfășoare cu cea mai mare viteză. Era hotărât ca îndepărtarea regelui să se facă printr-un proces public, în care acuzațiile să îi fie aduse și argumentate în mod deschis. Pe de altă parte însă, dacă un asemenea proces urma să aibă loc, nu trebuia să rămână nici o îndoială în privința rezultatului lui. O achitare ar fi lăsat chestiunea acordului încă și mai încurcată. O dată găsit vinovat, Carol trebuia executat. Era limpede că nu va accepta niciodată abdicarea, închisoarea îi oferea posibilitatea de a complota și îndemna iar la rebeliune, iar exilul nu ar fi fost decât o invitație la adunarea unei noi armate și la revenirea în țară.

Dar toate acestea nu înseamnă că urmarea obligatorie o reprezenta abolirea monarhiei. Un mic număr de parlamentari se declaraseră deja republicani, dar mulți dintre aceia care nu doreau întoarcerea lui Carol Stuart nu împărtășeau această poziție, iar opiniile ofițerilor armatei păreau să fie împărțite. După afirmațiile lui Bulstrode Whitelocke, unul dintre Rump, (cei rămași în Parlament după epurare), pe 23 decembrie, într-o întrunire a Parlamentului, s-au discutat diversele variante de înlocuire a regelui.

Sir Thomas Widdrington și cu mine ne-am dus împreună, la ora hotărâtă, acasă la președintele Camerei. Acolo ne-am întâlnit și cu alți domni, cu care ne-am consultat asupra felului în care treburile regatului trebuie conduse de Parlament și nu lăsate în întregime pe seama armelor... Unii dintre ei erau cu totul împotriva unui rege, alții împotriva regelui din clipa aceea, sau a fiului său mai mare, sau a celui de-al doilea fiu al său, alții erau doreau ca cel de-al treilea fiu, ducele de Gloucester (care se găsea printre ei și putea fi educat după cum doreau ei), să devină rege. Dar, după discuții îndelungate, nu s-a ajuns la nici o concluzie.

Cromwell și o parte dintre ofițeri erau de acord cu acest grup, iar mulți dintre capii armatei erau partizanii soluției republicane. Însă abia la două luni după executarea regelui s-a luat măsura definitivă de abolire a monarhiei și de înființare a Commonwealth-ului republican. Este greu de evitat concluzia că motivul principal pentru abolirea monarhiei l-a constituit lipsa unei alternative viabile pentru regele Carol. Pur și simplu nu exista un candidat la tron acceptabil și sigur.

Pe data de 1 ianuarie 1649, gruparea Rump a primit să înființeze o Înaltă Curte pentru a-l judeca pe rege; lorzii rămași s-au opus, dar gruparea Rump a declarat, fără alte complicații, Camera Comunelor capabilă să ia o astfel de măsură, fără participarea lor. Procesul a început pe 20 ianuarie, cu John Bradshaw ca președinte al tribunalului. Carol a fost adus și acuzațiile citite; încercase, după cum se afirma, „să construiască și să mențină pentru sine puterea deplină și tiranică de a cârmui după bunul plac, ignorând drepturile și libertățile poporului". Declarase război Parlamentului, acordase libertate rebelilor irlandezi și, de aceea, era responsabil pentru toți morții, toate stricăciunile și distrugerile provocate în consecință. Carol a replicat demn. Susținând că misiunea sa era una de sorginte divină, a negat dreptul tribunalului de a-l judeca și a refuzat să se apere. Plin de putere și curaj, el a declarat: „Am apărat libertatea poporului meu într-o mai mare măsură decât oricare dintre aceia care astăzi pretind că mă judecă. Vreau să știu care este autoritatea în fața căreia mă aflu aici și vă voi răspunde. Altfel, nu o voi face". La anunțarea verdictului și pronunțarea sentinței, a încercat să mai spună ceva, dar nu i s-a permis. „Dacă mie nu mi se îngăduie să vorbesc", a spus el, „îmi închipui de câtă dreptate se vor bucura alții."

Execuția lui Carol I

La executarea sentinței, pe 30 ianuarie, martorii oculari au descris „geamătul grozav" ce s-a ridicat din piepturile celor prezenți.

Nu mai încape îndoială că regele Carol a slujit cauza monarhiei mult mai bine prin felul în care a murit decât o făcuse vreodată în viață. Publicarea și vânzarea în număr foarte mare a lucrării *Eikon Basilike*, despre care s-a afirmat că ar fi cuprins memoriile sale, scrise în ultimele zile de viață, au hrănit mitul regelui martir, dar Carol însuși pusese temeliile acestui mit prin curajul și demnitatea în fața morții, prin forța argumentelor sale. Indiferent cât de îndreptățiți s-ar fi considerat Cromwell și aliații lui în fața lui Dumnezeu, purtarea lor fusese ilegală și avea să continue a fi la fel. Avea să fie eroarea fatală și slăbiciunea care le va submina toate eforturile de a înființa ulterior un regim stabil, ducând în cele din urmă la restaurarea monarhiei, în 1660. Dar, în ciuda calităților admirabile dovedite în aceste ultime zile, o cercetare la rece a cauzelor care l-au adus pe Carol în această situație va dovedi că, indiferent de motive și principii, el însuși a fost acela care a oferit premisele pentru proces și execuție.

Să luăm notițe: *De ce a fost Carol I executat în 1649?*

Înainte de a investiga cauzele care au dus la execuția regelui, în 1649, este bine să vă consolidați cunoștințele asupra materialului conținut în acest capitol, luând notițe asupra evenimentelor din 1648-1649 și analizând atitudinile și ideile care au influențat rezultatul. Folosiți-vă de următoarele titluri pentru a vă organiza notițele:

Execuția regelui

1. Al doilea Război civil
   a) importanța din punct de vedere militar
   b) efecte politice – lipsa de credibilitate a regelui
      – idei/atitudini, credința în providență
2. Procesul și execuția
   a) încercări de obținere a unui acord
   b) epurarea lui Pride
   c) atitudini și motive
   d) moartea regelui

Dată fiind importanța lor pentru rezultatul final, este indicat să explorați atent convingerile și atitudinile partizanilor execuției. În acest sens, vă va fi util să răspundeți la următoarele întrebări bazate pe surse, înainte de a trece mai departe.

Întrebări bazate pe izvoare despre „Execuția lui Carol I"

1. Rolul providenței

Recitiți scrisoarea adresată de Cromwell lui Robert Hammond, de la pag. 163 și răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce evenimente consideră Cromwell a fi „șirul de întâmplări providențiale" care l-au adus pe Carol în mâinile lui Hammond?
b) Pe cine îl consideră el ca având controlul asupra acestor evenimetne?
c) Ce „semnificație mai înaltă și mai plină de glorie" pot avea ele?
d) Ce vrea Cromwell să spună când folosește expresia „Salus Populi" și dacă ea a fost „ ceea ce ar trebui să fie" în negocierile cu Parlamentul?
e) Pe ce bază poate armata fi considerată „ o forță legală"?
f) Ceva mai târziu, Cromwell anulează aceste argumente, denumindu-le „lucruri de suprafață". Ce a vrut să spună?
g) Ce dorește Cromwell de la Hammond atunci când îl sfătuiește să caute „în tot acest șir de întâmplări providențiale"?
h) În lumina acestor afirmații, explicați credința lui Cromwell în providență și felul în care ea i-a influențat acțiunile.

Acum recitiți *Protestul armatei*, scris de Ireton (pag. 164).

i) Care sunt argumentele cu care Ireton justifică procesul regelui?
j) Care este diferența față de argumentele folosite de Cromwell? Sunt în contradicție?
k) Care este modul în care cele două documente subliniază aspecte diferite ale convingerilor care au justificat executarea regelui?
l) Folosindu-vă de informațiile acumulate, explicați de ce unii ofițeri și parlamentari au considerat că regele trebuie adus în fața instanței în 1648-1649.

Secțiunea finală a acestui capitol abordează o problemă de mare importanță pentru această perioadă, oferind o mostră de eseu bazată pe

metodologia prezentată în capitolele precedente. Abordarea vă este indicată cu ajutorul titlurilor, cu intenția de a vă ajuta ca, pe măsură ce citiți, să puteți face o listă a factorilor cauzali pe baza cărora veți face planul răspunsurilor la o serie întreagă de întrebări-eseu pe această temă. Ca exercițiu de final, puteți încerca să formulați posibile întrebări și să le discutați, înainte de a opta pentru una anume.

Concluzii: De ce a fost Carol I executat în 1649?

1. Introducere

(Folosiți-o pentru a analiza întrebările și a stabili problemele de abordat.)

Execuția regelui Carol I a reprezentat un eveniment fără precedent în Europa, înainte de Revoluția franceză din 1789. Nu era un lucru neobișnuit ca monarhii necorespunzători să fie debarcați, sau chiar asasinați, dar aducerea unui uns al lui Dumnezeu în fața instanței, condamnarea lui la moarte și justificarea tuturor acestor acte în numele poporului nu se mai văzuseră până atunci. Evenimentul necesită explicații datorită naturii lui revoluționare și pentru că a reprezentat rezultatul neașteptat și neintenționat al Războiului civil. Există aici două explicații posibile. S-ar putea afirma că un eveniment de o asemenea importanță nu poate avea loc decât în contextul unor schimbări de lungă durată în natura societății, în credințele și atitudinile sale; sau că încercarea prelungită de a obține un acord după anul 1646 dovedește că judecata și execuția au constituit rezultatul neașteptat și neintenționat al erorilor comise pe parcursul anilor cruciali 1646-1649.

2. Factorii condiționali

Examinarea atentă a societății engleze din secolul anterior Războiului civil dezvăluie, într-adevăr, schimbări și evoluții semnificative. Reforma adusese doctrine religioase care puneau accentul pe importanța credinței și interpretărilor individuale. Efectul imediat fusese acela de a da naștere unor conflicte în sânul Bisericii și al societății, cu responsabilizarea monarhiei pentru apariția lor. Pe termen lung, s-a ajuns la subminarea autorității religioase și la încurajarea separatismului și a drepturilor

individuale. În plus, dezvoltarea conceptului de rege-în-parlament ca instanță supremă în stat a dus la creșterea importanței Parlamentului într-o perioadă în care schimbările sociale și economice (la care a contribuit, de asemenea, Reforma) aduceau un număr tot mai mare de mici nobili bogați, care dominau Camera Comunelor. Reformele protestante au pus capăt monopolului deținut de cler asupra învățământului și au dus la apariția unei clase de mireni mai bine educați și capabili să se exprime mai bine; iar la nivelurile superioare, aceste calități erau încurajate prin rolul tot mai important acordat clasei *gentry* în guvernare și administrație. În combinație cu problemele financiare ale monarhiei, aceste condiții au creat tensiuni și presiuni în structura de guvernare, care, abordate incorect, puteau duce la conflicte deschise.

Cu toate acestea, avem prea puține dovezi, înainte de 1642, ale dorinței de modificare radicală a formei de guvernare, și cu atât mai puțin a intenției de îndepărtare a monarhului ca centru de putere. Aceia care au condus campania împotriva lui Carol I se opuneau limitării drepturilor și privilegiilor lor, sprijinind ideea unei biserici protestante reformate. Elementul radical în comportamentul lor l-a reprezentat dorința de a schimba echilibrul de forțe pentru a-și atinge scopul. Este, de aceea, greu de afirmat că modificările pe termen lung petrecute în structura socială, în practica sau chiar în gândirea politică au jucat un rol important în gestul revoluționar de a executa un rege, cu excepția faptului de a fi dat naștere Războiului civil, condiția esențială.

Războiul însuși a fost acela care a creat potențialul revoluționar. Confruntați cu necesitatea de a justifica acțiunea armată, apologeții Parlamentului au elaborat teorii politice mult mai radicale decât până atunci, susținându-și dreptul de a se răzvrăti împotriva unui monarh care face abuz de puterile sale. Pentru a-și explica și susține propriul rol, au afirmat că Parlamentul reprezenta poporul, pentru a cărui siguranță și bunăstare era creată guvernarea. În 1646, aceste argumente au fost duse mai departe de nivelatori, care au dat naștere unei doctrine a suveranității poporului, iar în 1649 ele au format baza pentru acuzația de trădare conform căreia a fost judecat și condamnat regele. În același an, în lucrarea intitulată *Tenure of Kings and Magistrates*, John Milton punea aceleași idei sub forma unei teorii republicane care justifica îndepărtarea regelui și abolirea monarhiei. În condiții de război, teoria tinde să urmeze practicii și fiecare pas s-a dovedit a fi mai revoluționar decât cel dinainte.

Aceasta s-a datorat în primul rând impactului pe care l-a avut războiul în alte domenii și în special efectului său asupra ideilor și practicilor religioase. Criza relației dintre rege și Parlament, apărută în 1646, a scos la iveală existența radicalilor în religie, ale căror organizații separatiste, predici ținute de mireni și revendicări privind o formă sau alta de toleranță pentru credință au subminat ideea de autoritate în biserică și în stat. Din apariția lor rapidă, în 1641-1642, reiese clar că aceste grupuri existaseră și înainte de anul 1640 și că își aveau originea în insistența cu care protestanții susțineau că credința trebuie să fie individuală și bazată pe Biblie, dar rămăseseră puține și izolate. O dată cu prăbușirea cenzurii, în 1641, și-au putut declara existența și publica ideile. Dezbaterile deschise au permis dezvoltarea ideilor lor, cărora condițiile războiului le-au asigurat credibilitatea. Conflictul dintre rege și Parlament a dat și mai multă greutate principiilor milenare ale luptei dintre bine și rău, care atingea în Anglia un punct culminant. În aceste circumstanțe, congregațiile separatiste au luat amploare și s-a formulat cererea privind o oarecare măsură de toleranță religioasă. Nevoia organizării unei campanii cu această temă a dat naștere revendicărilor privind libertatea de exprimare și a presei. Conflictul politic, dislocările economice, entuziasmul religios și individualismul militant au avut ca rezultat o gamă întreagă de idei radicale, care au culminat cu republicanismul democratic al nivelatorilor. Poate cel mai important dintre toate este faptul că radicalii au găsit simpatie și protecție în rândurile Noii Armate și ale conducătorilor săi. Până în 1646, necesitățile și condițiile tipice războiului eliberaseră, dacă nu creaseră, în sânul societății engleze, adevărate forțe revoluționare.

Dar toate acestea nu făceau ca execuția regelui să fie inevitabilă, sau măcar probabilă. Ideile radicale erau împărtășite doar de o minoritate, iar printre separatiști se numărau și mulți membri precum Cromwell și Ireton, cu atitudini sociale și politice relativ ortodoxe. Când Carol s-a predat, în 1646, s-a presupus că el avea să se încline, recunoscându-se înfrânt, și că va accepta să negocieze un acord. Era, evident, obiectivul atât al Parlamentului, cât și al liderilor militari în anul acela și pe tot parcursul celui următor. De aceea, trebuie să luăm în considerare factorii care au împiedicat obținerea unui acord și motivele pentru care unii dintre cei implicați au ajuns la concluzia că ar fi fost de preferat un acord fără participarea regelui.

Motivul cel mai vizibil al eșecului în a obține încheierea unui acord după primul Război civil îl reprezintă refuzul regelui de a accepta oricare dintre propunerile care i s-au făcut. În 1646-1647, a respins Propunerile de la Newcastle, înaintate de Parlament, și mai apoi Capetele de Propuneri, înaintate de armată. Încăpățânarea sa se justifică în parte prin convingerile nutrite cu privire la statutul de monarh, la rolul și puterea sa în biserică și în stat. Pentru Carol, tronul era simbolul unei îndatoriri divine, iar acceptarea reducerii acestui rol ar fi însemnat neîndeplinirea datoriei. În mod asemănător, își privea dreptul de a conduce biserica prin prisma străvechii instituții a episcopilor ca pe o obligație atât socială, cât și religioasă. Iar aici nu era nimic de negociat.

În acest context, regele era dispus să tragă de timp, să se prefacă, sau chiar să facă mici concesii pe termen scurt, dar nu avea câtuși de puțin intenția de a încheia o înțelegere adevărată. În 1646, unii dintre liderii parlamentari englezi s-au temut că un asemenea acord s-ar fi putut încheia cu aliații lor scoțieni, având ca punct de pornire impunerea unui sistem religios prezbiterian în Anglia, în schimbul reinstituirii puterilor legale și constituționale ale monarhului. Spre sfârșitul anului, pericolul trecuse, înlocuit de o preocupare crescândă provocată de activitățile minorității radicale și mai ales de influența exercitată de aceasta asupra armatei parlamentare. Hotărârea lui Holles și a comitetului reunit acasă la Derby de a îndepărta amenințarea radicală desființând armata a dat rezultate nedorite, ridicând trupele într-o revoltă deschisă în mai-iunie 1647. Cel mai important dintre toate este însă faptul că ofițerii de frunte precum Cromwell (și, într-o mai mică măsură, Fairfax) puseseră unitatea armatei mai presus de loialitatea față de Parlament, creând în felul acesta o a treia forță politică și complicând și mai mult procesul de obținere a acordului.

Politizarea armatei a fost provocată deci de greșelile conservatorilor, dar efectul său a fost de a da și mai multă greutate forțelor radicale eliberate de război. Evenimentele par să fi conspirat pentru a reuni toate aceste forțe în jurul armatei. Victoria rapidă asupra forțelor regaliste dăduse aripi convingerii că armata era instrumentul voinței divine. Atacul conservatorilor, din 1647, dăduse naștere unei noi unități religioase și politice în rândurile ei. Chiar dacă nu era reprezentativă din punct de vedere politic nici prin lege și nici prin constituție, armata exprima totuși opiniile unei părți a populației și se vedea pe sine ca reprezentând poporul

ales și cauza divină. În consecință, se simțea justificată în a interveni în procesul de obținere a unui acord, apărând interese care altfel ar fi fost neglijate. În această etapă, obiectivul era de a influența natura acordului, nu de a-l îndepărta pe rege. Dacă însă circumstanțele aveau să se schimbe și aceste interese erau puse în primejdie, atunci puteau fi luate în considerare și soluțiile radicale.

Pe termen scurt, totul pare să fi fost în avantajul regelui, iar Carol s-a grăbit să profite de ocazie. Pe tot parcursul anului 1647, el a încercat să întărâte Parlamentul și armata unul împotriva celeilalte, iar când tactica aceasta a dat greș, a exploatat temerile scoțienilor pentru a provoca un nou război. În decembrie 1647, scoțienii au semnat angajamentul de a invada Anglia pentru a-l repune în drepturi pe rege, în schimbul instaurării (temporare) a bisericii prezbiteriene. Motivați de zelul religios și de antipatia față de radicalism, nu mai erau dispuși să lase chestiunea acordului la bunul plac al englezilor. Confruntați cu această amenințare militară, Parlamentul și armata au reușit să treacă peste disputele care îi despărțeau, iar al doilea Război civil a avut o însemnătate militară redusă. Dar cea politică avea să fie imensă. Revoltele regaliste izbucnite în Anglia au dezvăluit sprijinul popular extins de care se bucura acordul cu regele, întărind dorința conservatorilor de a reveni rapid la o guvernare tradițională. În același timp, războiul a convins armata și pe suporterii săi că un acord cu regele era o imposibilitate, creând pentru prima dată șansa reală a obținerii unei soluții fără el.

În toamna lui 1648, suporterii parlamentari erau mai dezbinați ca niciodată. Teama de radicalism și amenințarea pe care o reprezentau grupările radicale, la fel ca și resentimentele stârnite de amestecul armatei în viața politică, aveau rădăcini adânci printre cei mai mulți dintre membrii Parlamentului și ai clasei guvernante pe care o reprezentau. În ciuda faptului că, în ianuarie 1648, au votat împotriva negocierilor cu un rege care le trădase în mod evident încrederea, erau în fapt incapabili de a găsi vreo altă soluție. Credința într-o ordine socială apărată și întreținută de monarhie, laolaltă cu temerea că, dacă influența bisericii și a regelui scădea, avea să urmeze dezintegrarea societății făceau ca, în ultimă instanță, orice fel de acord să depindă de colaborarea regelui. Atunci când a afirmat, în fața comisarilor parlamentari, în 1647: „Fără mine nu veți reuși", Carol exprima nu numai convingerile proprii, ci și părerea lor. La finele celui de al doilea Război civil, în toamna anului

1648, majoritatea parlamentară nu găsise o alternativă la reluarea negocierilor, chiar cu prețul concesiilor masive făcute regelui.

Armata și suporterii săi erau în dezacord. Actul cinic de trădare al lui Carol față de cei care încercaseră să negocieze cu el îi convinsese, în sfârșit, pe mulți că nici un acord nu avea să fie sigur, dat fiind că nu se putea avea încredere în cuvântul regelui. Capacitatea de a încălca promisiuni pe care le considera smulse cu forța este vizibilă încă din anul 1628, de la Petiția Dreptului, iar comportamentul său pe termen lung trebuie privit ca un factor semnificativ pentru lipsa de încredere care atingea acum punctul culminant. În acest context, al doilea Război civil a adus dovada finală și incontestabilă că regele Carol era incapabil să conducă țara. În Protestul conceput de Henry Ireton și prezentat Parlamentului pe 20 noiembrie, se declara că monarhul trădase încrederea acordată și că era dreptul și datoria armatei, ca reprezentant al poporului, să îl îndepărteze, pentru binele țării. Opinia aceasta era sprijinită de un mic număr de parlamentari republicani, ca Sir Arthur Haselrig și Henry Marten. Folosindu-se de exemple din istorie și de motivația Parlamentului pentru a fi intrat în război, ei au justificat procesul intentat regelui ca pe un act politic și au adus cel de-al doilea Război civil ca pe o dovadă a trădării.

Pentru alții, mai ales pentru liderii militari, influența religiei era mai puțin importantă. Dorința de a vedea o oarecare toleranță față de „conștiințele tinere" care doreau să se întrunească libere de constrângerile bisericii naționale era luată în considerare, dar mai importantă era credința răspândită și profundă că providența divină influența afacerile oamenilor. Pentru cei mai mulți dintre puritani, și mai ales pentru cei radicali, evenimentele trebuiau văzute și interpretate ca dovadă a voinței lui Dumnezeu. De aceea, victoria Parlamentului din 1646 a fost considerată un verdict asupra disputelor, iar instrumentul victoriei, Noua Armată, chemată de Domnul în apărarea cauzei. Atunci când a reînceput războiul, în 1648, Carol nu a trădat doar încrederea acordată, dar a respins și voința divină, renunțând la statutul de uns acordat oricărui monarh creștin. Dacă Dumnezeu îl făcuse să se comporte în felul acesta, era numai pentru că hotărâse să îl abandoneze – de aceea era datoria acelora care îl slujeau pe Dumnezeu să îl aducă pe omul Carol Stuart în fața justiției.

În consecință, în decembrie 1648, mai mulți factori de natură condițională făcuseră ca execuția lui Carol să devină probabilă, dar încă

nu certă. Impactul războiului asupra convingerilor protestante extreme dusese la apariția forțelor radicale, capabile să aplice soluții radicale. Acestea ar fi putut fi limitate, dacă Parlamentul ar fi reușit să încheie un acord în 1646-1647, dar caracterul și opiniile regelui făcuseră imposibil un astfel de rezultat. Al doilea Război civil, inițiat de el, îi convinsese pe radicali că trebuia chemat să răspundă, pentru că nu exista altă soluție și pentru că aceasta era voința Domnului. Dar rezultatul final era încă incert, iar mijloacele de obținere a lui încă și mai incerte. În primul rând, radicalii nu se bucurau, aparent, de întregul sprijin al lui Cromwell, care pare să fi rămas în mod deliberat în Cornwall, ocupându-se de probleme militare. În al doilea rând, petițiile armatei par să fi fost menite mai degrabă a convinge decât a forța majoritatea parlamentară, și este îndoielnic că ar fi reușit vreodată să o facă. Liderii armatei ar fi putut, evident, să impună un acord convenabil pentru ei, dar abilitatea nu era obligatoriu însoțită și de dorința de a impune acordul. Conducătorii militari au ezitat să facă un asemenea pas revoluționar, provocat, în cele din urmă, de acțiunile conservatorilor de Parlament și de către rege însuși.

3. Factorii contextuali

Elementul care a provocat decizia finală a fost hotărârea parlamentarilor conservatori de a încheia cu regele un acord care să le dea posibilitatea de a elimina pericolul radical. Pe 5 decembrie, au votat ca răspunsul regelui la ultimele propuneri făcute să reprezinte baza de negociere. Amenințarea unui acord conservator în natură, trădarea tuturor ideilor pentru care luptaseră a împins armata la acțiune pe 6 decembrie, când a fost epurat Parlamentul. Epurarea lui Pride, aprobată ulterior de Cromwell, a reprezentat începutul procesului prin care Carol avea să fie adus în fața instanței, dar momentul în timp a fost dictat mai degrabă de inițiativele conservatoare decât de armată. Chiar și acum, Cromwell pare să fi încercat să găsească o soluție de compromis pentru a-l convinge pe rege să facă o serie de concesii. Refuzul acestuia l-a convins, în fine, că procesul și execuția reprezentau voința divină, iar din momentul acela a sprijinit acțiunile cu toată energia și hotărârea. O dată început procesul, nu mai încăpea nici o îndoială cu privire la verdict și sentință. Achitarea lui Carol era de neconceput, iar dacă îl lăsau în viață, la închisoare sau în exil, nu făceau decât să îi ofere posibilitatea de a iniția

noi invazii și războaie. Dacă regele nu putea reveni pe tron în condiții care să ofere siguranță opoziției și cauzei ei, procesul și execuția rămâneau singura soluție la îndemână.

4. Concluzii – Importanța relativă a diferiților factori

Este limpede că mai mulți factori diferiți au contribuit la executarea lui Carol I în 1649, fiecare cu însemnătatea lui. O modalitate de evaluare a importanței lor este aceea de a aprecia felul în care s-a realizat combinația, până în punctul în care execuția a devenit soluția cea mai probabilă. Conflictele politice și religioase, ca și caracterul și opiniile regelui existau și la finele primului Război civil, în 1646, dar nimic nu sugera că el ar fi putut fi judecat și cu atât mai puțin detronat și executat. De acea, chiar dacă acești factori au creat condițiile pentru executarea regelui, ei nu sunt suficienți pentru a o explica. Moartea lui Carol nu reprezenta rezultatul inevitabil al schimbărilor sociale, religioase și politice. În toamna lui 1648 însă, o mare parte a armatei și câțiva dintre parlamentari se convinseseră că monarhul putea și trebuia să fie judecat. Mai mult, atunci când majoritatea parlamentară i-a ignorat, s-au considerat îndreptățiți să încalce legea, drepturile parlamentare și dorința poporului pentru a se impune. A fost nevoie de provocarea conservatorilor pentru a-i îndemna la acțiune, dar, date fiind atitudinea lor și obiectivele regelui, lucrul acesta era aproape inevitabil. În consecință, factorii cheie se regăsesc în trei evenimente care au avut loc între sfârșitul lui 1646 și toamna lui 1648. Primul este apariția radicalismului și politizarea armatei, care au dus la nașterea unei forțe politice capabile de activități revoluționare. Al doilea este refuzul permanent al regelui de a accepta un acord rezonabil, care a îndepărtat orice alternativă viabilă. Al treilea este cel de al doilea Război civil și responsabilitatea lui Carol pentru declanșarea lui, care au demonstrat necesitatea obținerii unei soluții radicale, oferind și justificarea. Se poate spune, deci, că interacțiunea acestor factori, în contextul atitudinilor provocate de război și de atmosfera tulbure, a dus la executarea regelui.

Este adevărat că procesul public și moartea lui Carol I nu pot fi explicate fără a face referire la schimbările politice, sociale și religioase pe termen lung, nu pentru că acestea ar fi fost neapărat de natură revoluționară, ci pentru că au creat condițiile pentru război și tulburare

în care se puteau dezvolta forțele revoluționare. Dar greșelile și calculele eronate ale lui Carol și ale opozanților săi din Parlament au fost acelea care au dat posibilitatea, sau au împins minoritatea revoluționară la acțiune. Refuzul de a satisface interesele minorității radicale, mai cu seamă în religie, a creat o nouă forță politică în jurul armatei. Refuzul încăpățânat și continuu al regelui de a accepta voința și cauza divină nu au lăsat loc pentru compromis. În 1642, intransigența lui a dat naștere unui război, în 1646 unei remize; în condițiile tensionate ale anului 1649, ea i-a adus prăbușirea, o dată cu cea a monarhiei însăși.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Execuția lui Carol I"

Folosindu-vă de notițe și de lista de factori cauzali pe care ați realizat-o după relatarea anterioară, faceți planul răspunsurilor posibile la întrebările-eseu formulate mai jos. După aceea, alegeți una dintre ele și scrieți un eseu.

1. „Cea mai importantă cauză pentru execuția lui Carol I a fost Carol însuși." În ce măsură sunteți de acord?
2. În ce măsură poate fi explicată execuția lui Carol I prin referire la acțiunile și sprijinitorii armatei?
3. „Chiar dacă la vremea aceea nu era previzibilă, execuția a devenit inevitabilă după înfrângerea din 1646." Sunteți de acord?
4. În ce măsură execuția lui Carol I poate fi descrisă ca un act revoluționar?
5. „Execuția lui Carol I nu poate fi înțeleasă fără studierea opiniilor religioase ale contemporanilor săi." În ce măsură sunteți de acord?

CAPITOLUL 8

Concluzie: O revoluție britanică?

În Introducerea cărții de față, au fost formulate o serie de probleme care au făcut și mai fac încă obiectul discuțiilor între istorici. Dintre ele, două necesită judecăți de valoare care presupun cântărirea tuturor evenimentelor epocii, ca întreg. Prima o rezumă afirmația, făcută de Conrad Russell și susținută de John Morrill, că Războiul civil din Anglia nu poate fi privit izolat de restul evenimentelor din insulele britanice. Cea de-a doua este întrebarea dacă Războaiele civile pot fi considerate o „revoluție". De aceea, în Concluzie, vom încerca să facem două lucruri: în primul rând, să explorăm chestiunea dimensiunii britanice pe care să o extindem pentru a oferi o interpretare a naturii și impactului Războaielor civile; în al doilea, să sugerăm câteva abordări posibile ale noțiunii de revoluție, inclusiv de „revoluție britanică", pentru a vă îndemna să luați în considerare, să dezbateți și vă argumentați propriile opinii pe această temă.

După Russell, Războaiele civile engleze ar trebui privite ca Războaiele civile britanice dintre anii 1637 și 1651, începând cu rezistența agresivă față de Cartea de rugăciuni, în Scoția. El susține că dificultățile în a domni peste trei regate, fiecare cu sistemul său juridic și religios, acoperind patru unități culturale, au reprezentat cauza principală a rupturii apărute la mijlocul secolului al XVII-lea. Tot el afirmă că această ruptură nici nu a apărut mai întâi în Anglia (ba chiar că ea nu s-ar fi manifestat deloc, dacă era după englezi), ci în regatele periferice, mai îndepărtate de centrul puterii și că, după aceea, tulburările din Anglia au fost doar reacții la evenimentele petrecute aiurea. În cel mai bun caz, spune Russell, evenimentele din Anglia au fost influențate, în momentele cruciale, de acțiunile și intervențiile irlandezilor și scoțienilor. John Morrill afirmă chiar că analiza lui Russell nu este destul de profundă și că istoricii care se ocupă de Războaiele civile trebuie să studieze evoluția insulelor

britanice în întregul său, evaluând cauzele și semnificația crizei de la mijlocul secolului al XVII-lea în acest context.

Reiese clar din capitolele anterioare că argumentația aceasta este susținută de dovezi. Criza religioasă provocată de Carol i-a separat pe englezi de scoțieni, iar facțiunile și alianțele rezultate au trecut dincolo de granițele geografice. Războaiele civile au început cu revolta scoțienilor din 1637-1640 (războaiele episcopilor), iar opoziția parlamentară din Anglia s-a aliat din punct de vedere politic cu semnatarii pactului scoțian cu mult înainte de încheierea înțelegerii militare din 1643. Indiferent dacă Russell are sau nu dreptate atunci când identifică sentimentele antiscoțiene ca factor în apariția unei grupări regaliste moderate engleze, este limpede că respingerea prezbiterianismului scoțian a reprezentat un element important și permanent la parlamentarii englezi, de-a lungul întregii perioade. Fie că aveau sau nu „un vis imperial", după cum sugerează Russell, scoțienii nutreau însă un vis al credinței, iar dorința de a îl vedea îndeplinit i-a îndemnat să influențeze mersul lucrurilor în Anglia în 1640, apoi în 1643-1646 și din nou în 1648, în numele regelui. Politica Stuarzilor de a încuraja o „plantație" prezbiteriană crease o falie religioasă în Irlanda, iar erupțiile sociale din 1641 au jucat un rol crucial în împingerea conflictului parlamentar până în pragul războiului. Afirmația, făcută permanent, că regele era în legătură cu rebelii irlandezi a reprezentat unul dintre elementele propagandistice cele mai importante ale Parlamentului în această perioadă, precizat ca atare și la proces. Este evident că „regatele" britanice erau sfâșiate de diviziuni religioase și că, la mijlocul secolului al XVII-lea, această criză, combinată cu alte probleme, a fost cauza pentru care războaiele au izbucnit pe întreg teritoriul insulelor.

Argumentul poate fi dezvoltat dacă luăm în considerare ceea ce s-a petrecut după încheierea războaielor. După 1646, luptele au încetat în Anglia, înlocuite de tentativele de a obține un acord. Acordul însă nu poate fi considerat o chestiune englezească, dat fiind că, după cum s-a dovedit, el nu avea să fie nici definitiv și nici asigurat până nu va fi fost acceptat și de scoțieni, de galezi și de irlandezi. În 1648, Carol și-a chemat supușii celți în ajutor împotriva Parlamentului englez, iar aceștia au răspuns afirmativ. Numai învingându-i pe scoțieni și pe galezi în 1648 își putea Parlamentul impune voința în fața regelui, iar atunci când armata și gruparea

Rump au hotărât să îl execute, Cromwell și armata au fost nevoiți să impună noua ordine în Irlanda în 1649 și în Scoția între 1649 și 1651. Faptul pe care l-au dezvăluit și subliniat Războaiele civile a fost acela că problemele de guvernare erau acum britanice – indiferent ce sistem era hotărât de Londra, el trebuia acceptat pe întreg teritoriul pentru a supraviețui, condiție care avea să rămână permanentă. În 1660, monarhia a fost restaurată, iar când conflictul s-a redeschis în 1688, cu Iacob al II-lea, „glorioasa revoluție" a acoperit insulele britanice ca întreg. Atunci când iacobinii au început să amenințe Scoția și Irlanda, englezii și aliații lor protestanți din aceste regate au strâns rândurile, apărându-și interesele și dând naștere, în secolul următor, Regatului Unit.

De aceea, într-un anume sens, termenul de „revoluție britanică" poate fi privit ca adecvat. Există multe modalități de definire a ideii de revoluție, dintre care una este aceea a unei mișcări violente care provoacă schimbări permanente. Desigur, Războaiele civile desfășurate în insulele britanice au fost violente. De asemenea, ele au provocat schimbări politice importante și definitive. Când cele trei regate, Anglia, Scoția și Irlanda s-au unit sub o singură coroană, în 1603, ele au încetat să mai fie viabile ca entități separate – și, dacă era ca ele să rămână unite, atunci trebuia să aibă o tradiție culturală dominantă. Problema „regatelor multiple" la care face Russell referire a luat naștere din dorința normală a monarhului de a stabili un sistem uniform în cele trei regate. Principala greșeală a lui Carol I a fost că a încercat să impună uniformitatea în domeniul cel mai dezbinat al guvernării, religia. Astfel s-a ajuns la respingerea autorității, nu într-un singur regat, ci în toate trei. Dar, după înfrângerea regelui, aceia care au dorit înlocuirea autorității lui au constatat că trebuie să impună o alta, proprie, în loc. Astfel s-a ajuns la o nouă luptă pentru putere, din care Parlamentul englez a ieșit victorios. Între anii 1649 și 1651, Cromwell și armata au reușit să obțină ceea ce mulți monarhi nu reușiseră: au cucerit Scoția și Irlanda, asigurând dominația definitivă a Angliei în insulele britanice.

Rezultatul nu poate fi pus exclusiv pe seama Războaielor civile. El se datorează și ambițiilor dinastice ale multor monarhi, ca și bunăstării și puterii superioare a Angliei, ca regatul cel mai mare și mai fertil dintre cele trei. Dar Războaiele civile au constituit un punct de cotitură din trei puncte de vedere esențiale. Au demonstrat mai limpede ca oricând că cele trei regate nu se puteau dezvolta izolat și au pus în evidență dorința

clasei dominante engleze de a guverna. În al doilea rând, au oferit ocazia acestei dorințe de a se manifesta la nivel militar. Și, în al treilea, au permis experimentarea unui regat unit, ca avanpremieră a unei forme de guvernare moderne. De aceea, se poate spune că au pus bazele unor schimbări politice revoluționare în guvernarea Britaniei și chiar în însuși conceptul de Britania.

1. O revoluție în Britania?

Argumentația de mai sus oferă o definiție a termenului de „revoluție" – aceea de mișcare violentă care provoacă sau inițiază schimbări permanente și importante -, dar ea dă naștere la tot atâtea întrebări ca și răspunsuri. De exemplu, „schimbarea" poate fi de multe feluri și afecta multe domenii ale vieții. Schimbările politice, economice, sociale sau ideologice au oare, toate, aceeași importanță și sunt la fel de „revoluționare"? Cât timp trebuie să reziste o schimbare pentru a fi considerată „permanentă"? Cât de mari sau de îndelungate trebuie să fie schimbările pentru a fi considerate „importante"? Iată de ce definițiile de acest tip ne sunt de folos doar ca punct de pornire într-o dezbatere. O strategie alternativă o constituie definirea unor anume caracteristici asociate cu ideea de revoluție și apoi utilizarea lor ca criterii separate pentru a stabili în ce măsură evenimentele precum Războaiele civile pot fi interpretate ca revoluționare. Aceste criterii nu pot fi legate exclusiv de efectele sau rezultatele evenimentelor; ideile, intențiile și motivațiile pot fi la fel de importante. Este, de exemplu, posibil ca o revoluție să aibă loc fără intenție? Intențiile sau ideile revoluționare sunt importante chiar dacă efectele lor sunt temporare, sau dacă obiectivele nu sunt atinse?

În realitate, nu există un răspuns categoric la întrebarea dacă Războaiele civile au fost sau nu o revoluție. Nu numai că istoricii au produs o gamă întreagă de răspunsuri, dar au făcut-o și pe baza unei game întregi de definiții ale termenului de revoluție. Valoarea dezbaterii stă nu în soluțiile finale, ci în procesul însuși. Punându-și aceste întrebări, istoricii analizează cauzele, natura și impactul Războaielor civile, ca și efectele lor pe termen lung. Folosindu-vă de ghidul de studiu de mai jos, sunteți invitați acum să faceți același lucru.

***Ghid de studiu** – A existat o revoluție la mijlocul secolului al XVII-lea?*

Examinați comentariile de mai jos și aplicați-le în elaborarea criteriilor proprii de definire a unei revoluții. Puteți folosi materialul oferit, selecta din el, îl puteți modifica sau dezvolta – sugestiile vă sunt făcute doar ca punct de plecare în argumentație, nu ca un cadru fix. Apoi, împreună cu un coleg sau în grup, stabiliți-vă de comun acord criteriile, cercetați dovezile acumulate din capitolele precedente și pregătiți o prezentare a opiniilor referitoare la existența (sau inexistența) unei revoluții în Anglia (sau Britania?) la mijlocul secolului al XVII-lea.

1. Cauze – o revoluție trebuie să fie, măcar în parte, rezultatul unor probleme structurale pe termen lung. Altfel, ea nu este mai mult decât o lovitură de stat sau o luptă pentru putere.
2. Motive – motivele nu trebuie să fie conștient revoluționare. Dar trebuie să existe un set de convingeri sau idealuri urmate sau apărate de „revoluționari". Nici o revoluție nu se face doar cu ideologie, dar este greu de conceput una în absența ei totală.
3. Evenimente – toate marile revoluții (cea franceză sau rusă, de exemplu) s-au compus din șiruri complexe de evenimente, care au avut loc pe o perioadă oarecare de timp și uneori în mod neașteptat. Cele mai multe revoluții au asistat la nașterea grupărilor și ideilor radicale mai degrabă după primele manifestări, decât înainte de ele. Pot exista evenimente și acțiuni individuale revoluționare în sine.
4. Schimbări – cele mai multe revoluții presupun schimbări de natură politică, dar există voci care afirmă că schimbarea sau reorganizarea socială este la fel de importantă. Aceasta poate însemna modificarea structurii sociale, dar și redistribuirea bunurilor, a puterii politice, sau chiar apariția ideilor referitoare la societate și la organizarea ei ideală. Schimbările în atitudini și idei sunt cel mai adesea greu de măsurat. Aspectele cele mai controversate ale schimbării sunt cele legate de evaluarea anvergurii, importanței și duratei ei și rămân simple opinii, dacă nu sunt susținute de argumente.
5. Reacții – trebuie să ne amintim că evenimentele istorice se desfășoară în anumite perioade și că însemnătatea lor se evaluează în contextul atitudinilor și credințelor valabile la momentul respectiv. De aceea, reacțiile contemporanilor pot reprezenta o unitate de măsură utilă în aprecierea unui eveniment revoluționar sau a altuia.

Tabelul comparativ al principalilor termeni de pace

	Cele Nouăsprezece Propuneri	*Propunerile de la Oxford*	*Propunerile de la Uxbridge*	*Propunerile de la Newcastle*	*Inițiatorii propunerilor*	*Cele patru legi*
Parlamentul	Actul trienal valabil	Actul trienal valabil	Actul trienal valabil	Actul trienal valabil	Actul trienal anulat; Parlament bienal	Actul trienal valabil
Consiliul Privat	Parlamentul să aprobe	–	–	–	–	–
Funcționari de stat	Parlamentul să aprobe 16	–	Parlamentul să numească 13	Parlamentul să numească 13	Parlamentul să numească pe 10 ani	–
Milițiile	Regele să accepte Ordonanța Milițiilor	Regele să rezolve cu consultarea Parlamentului	Să fie rezolvate de comisari numiți de Parlament	Să controleze Parlamentul 20 de ani	Parlamentul să numească pe 10 ani	Să controleze Parlamentul 20 de ani
Conducerea Bisericii	Reformată cu consultarea Parlamentului	Episcopi etc. desființați	Episcopi etc. desființați; Reforme cu consultarea Adunării de la Westminster	Episcopi etc. desființați; Biserica Prezbiteriană 3 ani	Episcopi etc. nu pot constrânge; Biserica Prezbiteriană respinsă	Episcopi etc. desființați; Biserica Prezbiteriană 3 ani
Papiști	Legile existente întărite	Legile existente întărite	Legile existente întărite	Legile existente întărite	Legile existente desființate&noi legi	Legile existente întărite
Regaliștii să nu fie iertați	–	2	58	58	7	58
Demiteri din funcții	–	2 pe viață	48 pe viață	48 pe viață	Dușmanii Parlamentului 5 ani	48 pe viață

Tabel cronologic

1625	Carol I urcă pe tron
	Căsătoria lui Carol cu Henrietta Maria
1626	William Laud este numit episcop al Londrei
1627	Cazul celor Cinci Cavaleri, împrumuturile forțate declarate legale
1628	Petiția Dreptului
	Asasinarea lui Buckingham
1628	Sir Thomas Wentworth numit președinte al Consiliului Nordului și membru al Consiliului Privat în 1629
1629	Cele Trei Rezoluții și dizolvarea Parlamentului
1632	Wentworth numit Lord Deputat al Irlandei
1633	Laud devine arhiepiscop de Canterbury
1634	Ridicarea impozitelor navale
1635	Ridicarea și extinderea asupra teritoriilor din interiorul țării a impozitelor navale
1637	Cazul Hampden; judecătorii decid în favoarea regelui cu un vot de 5 la 3
	Carol impune utilizarea unei Cărți de rugăciuni adaptate în Scoția
1638	Scoțienii semnează un Pact Național pentru apărarea religiei (februarie) și abolirea episcopilor (noiembrie)
1639	Primul război al episcopilor, încheiat cu tratatul de la Berwick
1640	Sinodul scoțian votează abolirea Cărții de rugăciuni și a episcopilor
	Sir Thomas Wentworth devine lord Strafford și primul sfetnic al regelui
	Parlamentul Scurt convocat în Anglia (aprilie); dizolvat în mai
	Canoanele laudiene (codificarea și aplicarea Reformei laudiene în Biserica engleză) publicate în iunie
	Al doilea război al episcopilor (iunie-octombrie),

		încheiat cu tratatul de la Ripon
		Parlamentul Lung convocat în noiembrie; începe punerea sub acuzare a lui Laud și Strafford
		Petiție pentru abolirea episcopilor Root and Branch prezentată în Camera Comunelor (decembrie)
		Canoanele laudiene declarate ilegale pentru că nu fuseseră confirmate de Parlament (16 decembrie).
		Laud închis în Turnul Londrei (16 decembrie)
1641	ian.	Episcopii eliberați din funcțiile politice
	febr.	Actul trienal adoptat
	mar.	Primul complot al armatei
	apr.	Introducerea actului de deposedare a lui Strafford
	mai	Actul de excludere a episcopilor intră în Camera Lorzilor (1 mai)
		Complotul armatei dezvăluit în Camera Comunelor de Pym (3 mai)
		Regele semnează actul de deposedare a lui Strafford (10 mai)
		Actul împotriva dizolvării Parlamentului fără consimțământul său (10 mai)
		12 mai, execuția lui Strafford
		Petiția pentru eliminarea abuzurilor dezbătută în Camera Comunelor; abandonată pe 27 mai
	mai/	Al doilea complot al armatei 1641
	iunie	Camera Lorzilor respinge legea de excludere a episcopilor (8 iunie)
		Zece Propuneri prezentate regelui (24 iunie)
	iulie	Acte de abolire a Curții Prerogativelor a Camerei Înstelate și a Înaltei Comisii
	aug.	Impozitul naval declarat ilegal
		Regele pleacă să viziteze Scoția pe 13 august
	sept./	Parlamentul nu este în sesiune
	oct.	23 oct. – izbucnește rebeliunea irlandeză
		30 oct. – al doilea complot al armatei iese la iveală
	nov.	Se votează Marele Protest (22 nov.)
	dec.	Este introdusă legea milițiilor (7 dec.)
		Marele Protest este tipărit și făcut public (15 dec.)

1642	ian.	Regele încearcă să îi aresteze pe cei cinci parlamentari (4 ian.) Regele părăsește Londra (10 ian.)
	febr.	Episcopii sunt excluși din Camera Lorzilor Regina pleacă să caute ajutor militar în Olanda și Franța (13 febr.)
	mart.	Ordonanța privind milițiile este aprobată de Parlament (5 martie)
	apr.	Regelui i se interzice intrarea în Hull (23 apr.)
	iunie	Parlamentul trimite regelui Cele Nouăsprezece Propuneri
	iulie	Parlamentul înființează o Comisie de Securitate (4 iulie) și votează organizarea unei armate (12 iulie)
	aug.	Regele înalță stindardul la Nottingham (22 aug.)
	oct.	Bătălia de la Edgehill; regele se poate îndrepta spre Londra
	nov.	Forțele regaliste oprite în bătălia de la Turnham Green; regele se retrage la Oxford peste iarnă
1643	mai	Negocierile de pace de la Oxford eșuează
	iunie	Bătălia de la Adwalton Moor; parlamentarii învinși în Yorkshire, Fairfax se retrage la Hull Liga Solemnă și Pactul (alianța) încheiat între Parlament și scoțieni Adunarea Divinilor înființată pentru a planifica reforma Bisericii
	iulie	Regaliștii încep asediul de la Hull Prințul Rupert capturat la Bristol; Carol pornește asediul de la Gloucester (iulie/aug.)
	sept.	Contele de Essex despresoară Glouchester-ul și îi învinge pe regaliști la Newbury Liga Solemnă și Pactul ratificat de ambele Camere Carol semnează tratatul de suspendare cu rebelii irlandezi
	oct.	Asediul de la Hull întrerupt; control parlamentar asupra Lincolnshire-ului și estului Yorkshire-ului
	dec.	Moare John Pym
1644	febr.	Independenții din Adunarea Divinilor publică

		argumente în favoarea unei toleranțe religioase limitate; campania pentru toleranță ia amploare pe parcursul anului
	iulie	Victorie parlamentară la Marston Moor
	sept.	Essex încercuit în Cornwall; întreaga armată capitulează la Respryn Bridge
	sept./nov.	Criză parlamentară; disensiuni religioase și politice simbolizate de cearta dintre Cromwell și Manchester
	dec.	Se introduce Ordonanța de renunțare voluntară; votată în aprilie 1645
1645	ian./	Formarea Noii Armate
	martie	Dovezi tot mai multe de reținere din partea scoțienilor, care tensionează alianța
		Țara tot mai obosită de război; revolte ale cluburilor în vest
		Demarează negocierile de pace la Uxbridge; eșuate din cauza problemelor religioase și a neîncrederii reciproce
	iunie	Bătălia de la Naseby; dezastru militar și politic pentru rege
	iulie	Goring (regalist) învins la Langport
	sept.	Prințul Rupert este silit să predea Bristolul; regaliștii scoțieni învinși de semnatarii pactului
	sept./oct.	Revolte ale cluburilor în Sussex și Țara Galilor
1646	apr.	Regele părăsește Oxfordul și se predă scoțienilor
	iunie	Capitularea Oxfordului marchează practic sfârșitul războiului
		Demonstrații ale nivelatorilor la Londra. Thomas Edwards publică *Gangraena*, un atac virulent la adresa radicalismului
	iulie	Condițiile de pace înaintate regelui la Newcastle
1647	febr.	Scoțienii îl predau pe rege Parlamentului și părăsesc Anglia
		Parlamentul votează dezmembrarea armatei
	apr./mai	Petițiile armatei și alegeri de agitatori. Regimentele refuză lăsarea la vatră pe 31 mai
	iunie	Regele este preluat de Cornet Joyce (4 iunie)

Angajamentul armatei – se înființează Consiliul general (5 iunie)
Se publică *Reprezentarea armatei*

iulie Mulțimile regaliste invadează Parlamentul; membrii independenți fug

aug. Capetele de Propuneri prezentate regelui (22 aug.)
Armata intră în Londra; liderii conservatori fug, iar independenții își reiau locurile

sept. Armata își stabilește tabăra pentru iarnă la Putney; nivelatorii bănuitori față de negocierile granzilor cu regele

oct. Nivelatorul John Wildman publică *Situația armatei*
Planurile nivelatorilor rezumate în *Acordul poporului* și dezbătute de consiliul armatei la Putney

nov. Evadarea regelui pune capăt dezbaterilor de la Putney
Răzmerița nivelatorilor de la Ware înăbușită cu ușurință de Cromwell

dec. Regele semnează un Angajament prin care îi invită pe scoțieni să invadeze Anglia

1648 ian. Parlamentul votează sistarea interpelărilor la rege
Consiliul armatei se desființează. Nemulțumiri și revolte în Kent și Essex iau amploare, devenind mișcări regaliste în aprilie

apr. Revolte în Kent, Essex, Cornwall, Yorkshire și sudul Țării Galilor, ușor de înăbușit, cu excepția celor din Colchester (Essex) și Țara Galilor

iulie Armata scoțiană condusă de scoțieni regaliști intră în Anglia

aug. Cromwell desăvârșește înfrângerea revoltelor din Țara Galilor și îi prinde pe scoțieni la Preston (17 aug.)
Liderii conservatori revin în Parlament

sept. Colchester-ul forțat să capituleze în fața lui Fairfax. Al doilea Război civil este practic încheiat
Comisarii parlamentari sunt trimiși pe insula Wight pentru a reîncepe negocierile cu regele

nov. Protestul armatei cere judecarea și pedepsirea regelui
dec. Camera Comunelor votează ca replica regelui dată comisarilor să constituie baza pentru negocieri (5 dec.)
Epurarea lui Pride (6 dec.). Epurare aprobată de Cromwell la întoarcerea la Londra (7 dec.)

1649 ian. Se înființează Înalta Curte de Justiție, pentru a-l judeca pe rege (1 ian.)
20 ian.: începe procesul regelui
30 ian.: regele Carol I este executat la Whitehall Mar.
Abolirea monarhiei și a Camerei Lorzilor: Anglia este declarată republică (Commonwealth)

Lecturi suplimentare

S-au scris foarte multe lucrări despre Războaiele civile, multe dintre ele încă controversate. De aceea, este foarte dificil să vă oferim o bibliografie exhaustivă sau să vă oferim o listă a lucrărilor care să susțină diferitele puncte de vedere ale specialiștilor. Ceea ce vă oferim în continuare reprezintă o listă de sugestii de care elevii și studenții ar trebui să țină cont pentru a studia această perioadă în profunzime, fie în ansamblu, fie alegând anumite aspecte pentru o viitoare analiză. Lucrările alese includ o serie de interpretări, fiind astfel reprezentate diversele școli de gândire existente. Deși aceste lucrări includ o seamă de interpretări cu care autorul de față nu este în totalitate de acord, ele sunt totuși sugerate spre lectură pentru ca cititorii să poată analiza și evalua diferitele argumente prezentate.

Oricine dorește să înțeleagă istoria războaielor civile va găsi că este folositor să aprofundeze unele dintre lucrările clasice pe această temă, nu pentru că interpretările lor au rămas necontrazise, ci pentru că aceste interpretări și dorința de a le contrazice a stat la baza activității istoricilor din ultimii ani. Cea dintâi relatare a războaielor civile *History of the Rebellion* a lui **Clarendon** (publicată pentru prima oară în 1702-1704) este încă de găsit în librăriile de specialitate, ca și cartea lui **S.R. Gardiner**, *History of England, 1603-1656* (1893-1896). O foarte accesibilă biografie a lui Cromwell a fost scrisă în 1900 de prietenul și apărătorul lui Gardiner, **C.H. Firth**, în timp ce lucrarea sa despre *Cromwell's Army* (1902) reprezintă un folositor punct de plecare prin prisma căruia putem aprecia mai recentele interpretări ale istoricilor. În fine, cititorii care vor să înțeleagă de ce puritanismul era considerat de contemporani și istorici o credință revoluționară și periculoasă pot citi lucrarea lui **William Haller**, *Rise of Puritanism* (publicată pentru prima oară în 1938, ediție de buzunar Harper Torchbooks, 1957) precum și cartea sa *Liberty and Reformation in the Puritan Revolution* (New York, 1955).

Istoriografia mai recentă poate fi grupată pe anumite categorii.

Prezentări generale – două foarte bune și recente manuale sunt cel al lui **Barry Coward**, *The Stuart Age* (Londra, 1980) și cel al lui **Roger**

Lockyer, *The Early Stuarts* (Longman, 1989). Dintre lucrările mai vechi rămâne încă folositoare cartea lui **Christopher Hill**, Century of Revolution (1961). Modul său de abordare și interpretare a fost combătut, dar rămâne o sursă de informație. O prezentare limpede și accesibilă a acestei perioade ne este oferită de Derek Hirst, *Authority and Conflict* (Edward Arnold, ediția a 2-a, 1987). O serie de abordări mai generale care încearcă să pună crizele din secolul al XVII-lea într-un context pe termen lung ne sunt oferite de **A.G.R. Smith**, *The Emergence of a Nation State* (Longman, 1984), **Conrad Russell**, *The Crisis of Parliaments: English History, 1509-1660* (Londra, 1971), și **R. Ashton**, *Reformation and Revolution, 1558-1660* (Londra, 1984). Lucrarea lui **Jonathan Clark**, *Revolution and Rebellion: State and Society in England in the Seventeenth and Eighteenth Centuries* (Cambridge, 1986) a făcut obiectul unor serioase critici. Cititorul trebuie să își facă singur o părere. O interpretare recentă a perioadei ne este oferită de **J. Goldstone**, *Revolution and Rebellion in the Early Modern World* (University of California, 1991), care se referă atât la revoluția britanică cât și la cea franceză în lumina schimbărilor demografice și la efectele lor asupra societății.

Cauzele și izbucnirea războiului au constituit subiectul multor interpretări contradictorii. **Lawrence Stone**, *Causes of the English Revolution* (Routledge, 1972), **R. Aston**, *The English Civil War*, 1603-1649 (1978), **Ann Hughes**, *The Causes of the English Civil War* (Macmillan, 1991) și **Anthony Fletcher**, *Outbreak of the Civil War* (Arnold, 1981) sunt numai câteva exemple. Nu trebuie pierdute din vedere lucrările lui **Conrad Russell.** Cea mai recentă dintre ele este *The Fall of the British Monarchies, 1637-1642* (Oxford, 1991).

Tema războiului și a facțiunilor politice implicate este abordată de **J.H. Hexter** în lucrarea sa *The Reign of King Pym* (Cambridge, Mass., 1941). Există de asemenea studii despre armată scrise de **Austin Woolrych**, *Soldiers and Statesmen* (Oxford, 1987) și **Mark Kishlansky**, *The Rise of the New Model Army* (Cambridge, 1980). Facțiunile parlamentare au fost studiate de **David Underdown** în lucrarea sa *Pride's Puge* (Oxford, 1971) și **Blair Worden**, *The Rump Parliament* (Cambridge, 1974). Cel mai bun studiu pe tema grupărilor regaliste îi aparține lui **Ronald Hutton**, *The Royalist War Effort* (Londra, 1981). Lucrarea lui **R.C. Richardson** – *Debate on the Civil War Revisited* (Routledge,

1991) reprezintă o valoroasă introducere în istoriografia perioadei. O altă lucrare aparținând lui **John Morrill**, *Revolt of the Provinces* (a 2-a ediție, Londra, 1980) ne oferă un punct de vedere asupra importanței loialităților locale și a neutralismului în timpul Războaielor civile.

Atitudinea cetățenilor obișnuiți a fost studiată de **Brian Manning** în lucrarea sa *English People and the English Revolution* (Londra, 1976) și de **David Underdown** în lucrarea *Revel, Riot and Rebellion* (Oxford, 1985)Grupurile radicale au fost analizate de **Frances Dow** în lucrarea *Radicalism in the English Revolution, 1640-1660* (Blackwell, 1985) și de **J.F. McGregor** și **B. Reay** (editori) în lucrarea Radical Religion in the English Revolution (Oxford, 1984). O lucrare extrem de folositoare pentru informațiile pe care le conține este *World Turned Upside Down* a lui **Christopher Hill** (Penguin, 1975). Foarte bine documentată este și *The Levellers* a lui **Howard Shaw**.

Și în fine ultima categorie pe care v-o recomandăm este cea a izvoarelor documentare. **H. Tomlinson** și **D. Gregg**, *Religion and Society in Revolutionary England, 1640-1660* (Macmillan, 1989) conține și un foarte util studiu introductiv, în timp ce **Ann Hughes**, *Seventeenth Century England*, vol.I (Open University, 1980) își rezumă comentariile numai la izvoarele citate. Există o serie întreagă de biografii. *Freeborn John* scrisă de **Pauline Gregg** (Dent, 1986), *Laud* (Londra, 1987) și *Charles I* (Londra, 1983) scrise de **Charles Carlton** și o seamă de lucrări despre cea mai controversată figură a perioadei Oliver Cromwell: **Christopher Hill**, *God's Englishman* (1970), **Barry Coward**, *Oliver Cromwell* (Longman, 1991), **D. Smith**, *Oliver Cromwell* (Cambridge, 1993), **John Morrill**, *Oliver Cromwell and the English Revolution* (Longman, 1990), aceasta din urmă prezentând aspecte particulare din viața și cariera lui Cromwell. Istoriografia perioadei include și **Conrad Russell**, *Origins of the Civil War* (Londra, 1973), *Causes of the Civil War* (Oxford, 1990) și **John Morrill**, *Reactions to the English Civil War* (Macmillan, 1982), *Impact of the Civil War* (Collins și Brown, 1991) și *Nature of the English Revolution* (Longman, 1993).Celor care nu au răbdarea necesară să parcurgă aceste cărți le recomandăm să citească măcar introducerile care le oferă o sinteză a informațiilor cuprinse în aceste cărți.

INDEX

Actul Trienal 186, 190
Al doilea Război civil 12, 130, 131, 151

Baptiști 131, 132
Bedford, ducele de 6
Berwick, tratatul de la 7, 36, 189

Carol I 1, 4, 7, 12, 13, 18, 19, 21, 22, 25, 30, 31, 47, 74, 156, 159, 163, 171-174, 180, 186, 190, 192, 194
Cromwell 10-12, 22, 23, 80, 88, 93, 107, 109, 112-116, 118, 135, 138, 140, 143-147, 151, 152, 159, 161-165, 168, 169, 171-173, 175, 176, 179, 184, 192-195, 197

Digby, lord George 48, 50, 53, 55, 56, 60, 61, 76, 106, 107, 116, 123

Edgehill, bătălia de la 10, 79, 80, 83, 84, 88, 105, 110, 123, 191
Episcopi 3, 5, 7, 8, 20, 21, 33, 39, 59, 62-67, 69, 70, 76, 78, 86, 94, 99, 139, 141, 142, 153, 165, 186, 194
Essex 10, 78-80, 83, 86, 87, 107, 110, 112-114, 124, 126, 139, 145, 160, 191-193

Fairfax 10, 80, 82, 90, 91, 93, 95, 104, 107, 112, 115, 118, 122, 128, 129, 139, 144, 146, 151, 159, 160, 164, 176, 191, 193

Hampden, John 6, 46, 67, 109, 189
Haselrig, Sir Arthur 38, 66, 67, 109, 145, 178
Henrietta Maria 4, 21, 78, 189
Holles, Denzig 38, 46, 53, 67, 109, 138-140, 144, 145, 168, 176
Hotham, Sir John 9, 68, 78, 90, 91, 93, 95, 98, 104
Hyde, Edward (Clarendon) 19, 39, 53, 56, 59-61, 66, 71, 89, 94, 107, 108

Ireton, Henry 11, 12, 86, 88, 138, 140-143, 150, 151, 158, 163-165, 172, 175, 178
Irlanda 6, 7, 9, 30, 64, 65, 71, 107, 122, 138, 147, 183, 184

Laud, William 5, 7, 8, 21, 34, 38-40, 45, 47, 49, 51, 52, 54-56, 59-61, 85, 86, 129, 189, 190, 197

Marston Moor, bătălia de la 10, 112-114, 125, 126, 192

Naseby, bătălia de la 10, 116, 117, 121, 124-126, 135, 192

Newcastle, contele de 10, 80, 90, 106
Newcastle, propunerile de la 176, 186

Parlamentul Lung 19, 110, 133, 148, 190
Parlamentul Scurt 7
Prezbiterienii 7, 11, 20, 22, 37, 55, 56, 60-62, 110-115, 122, 132-135, 137, 144, 145, 161, 165, 176, 177, 183, 186
Prințul Rupert 80, 106, 112, 123, 147, 191, 192

Pym, John 6, 8-10, 31, 37-39, 41-43, 45-51, 58, 59, 61, 63, 65-67, 76, 89, 105, 108, 109-111, 124-126, 128, 190, 191, 196

Războiul episcopilor 7
Reforma Bisericii 191
Ripon, tratatul de la 7, 37, 63, 190

Scoțieni 189, 192
Slingsby, Sir Henry 34-36, 38, 48, 52, 55, 56, 76, 77

Uxbridge 86, 115, 186, 192

Wentworth, Sir Thomas și Conte de Strafford 6, 21, 34, 95, 189

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

Această carte, care începe cu un capitol referitor la principalele interpretări istoriografice privind Războaiele civile din Anglia și cauzele lor, încearcă să analizeze evoluția de la criză la conflict, pe măsură ce evenimentele s-au succedat de la războiul din 1642 la execuția lui Carol I în 1649. În plus, sunt analizate victoria Parlamentului împotriva partidei monarhiste și încercările destinate găsirii unei soluții de compromis. În capitolul final autorul abordează semnificația războaielor în context britanic și propune o dezbatere pe tema unei posibile „Revoluții britanice".

ISBN 973-684-483-8

9789736844836